UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE CERCETĂRUI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXT POSTELECTORAL

Culegere de articole științifice

Chișinău, 2026

CZU: [327+351.86](478):061.1EU(082)=135.1=111=161.1
S 40

CZU: 351.86: 342.53(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025

Lucrarea este recomandată pentru publicare de către Consiliul Științific al Universității de Stat din Moldova, proces-verbal nr. 02 din 06 noiembrie 2025.

Culegerea este elaborată în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Lucrarea conține articole științifice prezentate la conferința științifică națională cu participare internațională „*Securitatea națională și integrarea europeană ale Republicii Moldova în context post-electoral*" din 7 noiembrie 2025.

Editor: JUC Victor, doctor habilitat, profesor universitar,
membru corespondent al AȘM.

Recenzenți:

1. **EJOVA Cristina**, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar
2. **PÎRȚAC Grigore**, doctor în științe politice, conferențiar universitar

Autorii poartă întreaga răspundere pentru conținutul științific al textelor.

**DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Securitatea națională şi integrarea europeană ale Republicii Moldova în context postelectoral: Culegere de articole ştiinţifice / Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice; editor: Victor Juc. – Chişinău: Editura USM, 2026. – 249 p.: fig., tab.

Texte: lb. rom., engl., rusă. – Cuprins, rez. paral.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – [25] ex.

ISBN 978-9975-62-997-3.
[327+351.86](478):061.1EU(082)=135.1=111=161.1
S 40

ISBN 978-9975-62-997-3

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM, 2026
© Editura USM, 2026

CUPRINS

Pantelimon VARZARI. BUNA GUVERNARE ÎN CONTEXTUL ALEGERILOR PARLAMENTARE DE LEGISLATURA A XII-A DIN REPUBLICA MOLDOVA..... 7

Andrei SMOCHINĂ, Ion CEBANU. INFLUENȚA MIJLOACELOR DE SOCIALIZARE ÎN MASĂ/ONLINE ASUPRA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 24

Georgeta STEPANOV. REPREZENTAREA MEDIATICĂ A PREȘEDINTEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ. CAZUL AGERPRES..... 33

Veaceslav UNGUREANU. DIMENSIUNEA GEOPOLITICĂ A RĂZBOIULUI HIBRID ÎN CONTEXTUL SCRUTINULUI PARLAMENTAR DIN 28 SEPTEMBRIE 2025..... 43

Aurelia PERU-BALAN. COMUNICAREA STRATEGICĂ ȘI VULNERABILITĂȚILE SECURITĂȚII COGNITIVE (cazul alegerilor parlamentare din Republica Moldova, 2025) 56

Veronica PRISĂCARU. DIMENSIUNEA SOCIALĂ A REZILIENȚEI RURALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: STAREA ACTUALĂ ȘI DIRECȚII PENTRU REDUCEREA VULNERABILITĂȚII 70

Serghei SPRINCEAN. REGIUNEA TRANSNISTREANĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL NOILOR TENDINȚE GEOPOLITICE ÎN RELAȚIILE CU UCRAINA..... 83

Andrei GUȘTIUC, Ludmila GUȘTIUC. VIZIUNI ANTICORUPȚIONALE PENTRU FORTIFICAREA REZILIENȚEI SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN PERIOADA POST-ELECTORALĂ: 2025-2029..... 96

Marcel BENCHECI. Diana HÎRBU. CAPACITATEA UNIUNII EUROPENE DE REZILIENȚĂ ÎN FAȚA TERORISMULUI: POLITICI DE PREVENIRE ȘI COMBATERE.....116

Iurii CIUBARA. TENDINȚE PRIVIND ACȚIUNILE SUBUNITĂȚILOR TACTICE ÎN RĂZBOIUL RUSO-UCRAINEAN 129

Artur LEȘCU. RĂZBOI SUBTERAN PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA: ABORDĂRI TEORETICE 137

Галина РОГОВАЯ, Людмила РУСТАНОВИЧ. ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ (МП) В ОПТИКЕ ПЕРСПЕКТИВ ИНТЕГРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ЕВРОСОЮЗ 146

Petru NEGURĂ. CAPITAL SOCIAL, INCLUZIUNE ȘI REZILIENȚĂ RURALĂ ÎN CONTEXTUL RISCURILOR CLIMATICE ȘI SOCIO-ECONOMICE: STUDIU DE CAZ ASUPRA PRODUCĂTORILOR DE PORUMB ȘI FLOAREA-SOARELUI DIN REPUBLICA MOLDOVA 170

Ion FRUNZE. COMPETENȚA INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CAZUL UNUI LITIGIU DE CONSUM CU ELEMENT DE EXTRANEITATE 197

Sergiu BODLEV. ROLUL PUNCTELOR DE PENALIZARE CONTRAVENȚIONALE ÎN DIMINUAREA FENOMENULUI CONTRAVENȚIONAL 203

Luminița DIACONU. SECURITATEA ECOLOGICĂ: RECONFIGURAREA GUVERNANȚEI DE MEDIU PENTRU O LUME INSTABILĂ DIN PERSPECIVĂ CLIMATICĂ 214

Ana CHUVALNIKOVA. CAPACITĂȚILE FUNCȚIONALE ALE MODELULUI CONCEPTUAL AL DEZVOLTĂRII DURABILE A SISTEMULUI JURIDIC ÎN SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR DE DEZVOLTARE POLITICĂ ȘI JURIDICĂ A REPUBLICA MOLDOVEI ÎN PERIOADA POST-ELECTORALĂ 237

CONTENT

Pantelimon VARZARI. GOOD GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF THE 12th LEGISLATIVE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 7

Andrei SMOCHINĂ, Ion CEBANU. THE INFLUENCE OF MASS AND ONLINE SOCIALIZATION MEDIA ON THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA OF 28 SEPTEMBER 2025 24

Georgeta STEPANOV. THE MEDIA REPRESENTATION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE INTERNATIONAL PRESS: THE CASE OF AGERPRES 33

Veaceslav UNGUREANU. GEOPOLITICAL DIMENSION OF THE HYBRID WARFARE IN THE CONTEXT OF THE PARLIAMENTARY ELECTION HELD ON 28 SEPTEMBER 2025 43

Aurelia PERU-BALAN. STRATEGIC COMMUNICATION AND THE VULNERABILITES OF COGNITIV SECURITY (The Case of the 2025 Parliamentary Elections in the Republic of Moldova) 56

Veronica PRISĂCARU. THE SOCIAL DIMENSION OF RURAL RESILIENCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CURRENT STATUS AND DIRECTIONS FOR REDUCING VULNERABILITY 70

Serghei SPRINCEAN. TRANSNISTRIAN REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF NEW GEOPOLITICAL TRENDS IN RELATIONS WITH UKRAINE 83

Andrei GUȘTIUC, Ludmila GUȘTIUC. ANTI-CORRUPTION VISIONS FOR STRENGTHENING THE RESILIENCE OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE POST-ELECTORAL PERIOD: 2025-2029 96

Marcel BENCHECI, Diana HÎRBU. THE EUROPEAN UNION'S RESILIENCE CAPACITY IN THE FACE OF TERRORISM: PREVENTION AND COUNTERTERRORISM POLICIES 116

Iurii CIUBARA. TRENDS IN THE ACTIONS OF TACTICAL SUBUNITS IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR..... 129

Artur LEȘCU. UNDERGROUND WARFARE ON THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL APPROACHES..... 137

Галина РОГОВАЯ, Людмила РУСТАНОВИЧ. ORTHODOX CHURCH (MP) IN THE VIEW OF THE PROSPECTS OF INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA INTO THE EUROPEAN UNION..... 146

Petru NEGURĂ. SOCIAL CAPITAL, INCLUSION, AND RURAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF CLIMATE AND SOCIO-ECONOMIC RISKS: A CASE STUDY OF MAIZE AND SUNFLOWER PRODUCERS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA..... 170

Ion FRUNZE. JURISDICTION OF THE COURTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN A CONSUMER DISPUTE WITH A FOREIGN ELEMENT..... 197

Sergiu BODLEV. THE ROLE OF ADMINISTRATIVE PENALTY POINTS IN REDUCING THE CONTRAVENTIONAL PHENOMENON..... 203

Luminița DIACONU. ECOLOGICAL SECURITY: REFRAMING ENVIRONMENTAL GOVERNANCE FOR A CLIMATE-UNSTABLE WORLD..... 214

Ana CHUVALNIKOVA. FUNCTIONAL CAPABILITIES OF THE CONCEPTUAL MODEL OF THE LEGAL SYSTEM'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOLVING THE PROBLEMS OF POLITICAL AND LEGAL DEVELOPMENT OF MOLDOVA IN THE POST-ELECTORAL PERIOD..... 237

BUNA GUVERNARE ÎN CONTEXTUL ALEGERILOR PARLAMENTARE DE LEGISLATURA A XII-A DIN REPUBLICA MOLDOVA[1]

GOOD GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF THE 12th LEGISLATIVE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova*
E-mail: panvarzari@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2275-1978

CZU: 342.8 : 342.53(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.01

***Rezumat**. Demersul științific vine să demonstreze existența unei relații directe și interdependente între buna guvernare și alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 din Republica Moldova. În același timp, sunt identificate manifestările acestei relații și este reflectat impactul asaltului hibrid coordonat din exterior asupra țării noastre în scopul de a crea un haos electoral și de a destabiliza situația sociopolitică și economică în societate. Se ajunge la concluzia că alegerile parlamentare din Republica Moldova au fost un test de reziliență pentru democrație, unde competiția internă acerbă pentru a accede în Parlament între diferite facțiuni ale clasei politice naționale s-a împletit cu presiuni externe sub forma unui asalt hibrid tot mai sofisticat. În aceste condiții, când țara noastră a rezistat împotriva provocărilor interne și a amenințărilor externe care au încercat să afecteze funcționarea statului democratic, parcursul european va continua, pentru că referendumul pentru aderarea la UE din 2024 ridică integrarea europeană la rangul de obligație constituțională pentru toți actorii politici, agenții guvernamentali și pentru subiecții sociali.*

***Cuvinte-cheie**: buna guvernare, alegeri parlamentare, instituțiile statului, partid politic, integrare europeană, crize ale dezvoltării**,** asaltul hibrid, rețele sociale, statul democratic, Republica Moldova.*

***Summary.** The scientific paper aims to demonstrate the existence of a direct and interdependent relationship between good governance and the parliamentary elections of 28 September 2025 in the Republicof Moldova. At the same time, it identifies the manifestati-*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice*, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

ons of this relationship and reflects the impact of the externally coordinated hybrid assault on our country, aimed at creating electoral chaos and destabilizing the socio-political and economic situation in society. The study concludes that the parliamentary elections in the Republic of Moldova represented a test ofresilience for democracy, where the intense internal competition among various factions of the national political class for parliamentary seats intertwined with external pressures in the form of an increasingly sophisticated hybrid assault. Under these circumstances, as the country withstood both internal challenges and external threats seeking to undermine the functioning of the democratic state, the European path will continue, since the 2024 referendum on EU accession elevated European integration to the level of a constitutional obligation for all political actors, government agencies and social subjects.

***Keywords**: good governance, parliamentary elections, state institutions, political party, European integration, development crises, hybrid assault, social networks, democratic state, Republic of Moldova.*

Introducere

Parlamentul Republicii Moldova, de legislatura a XII-a, nou-ales ca urmare a alegerilor din 28 septembrie 2025 s-a întrunit în ședința de constituire la 22 octombrie 2025. Potrivit rezultatelor obținute de către concurenții electorali înscriși în cursa electorală, cinci formațiuni politice au trecut pragul electoral și acced în Parlamentul Republicii Moldova: Partidul Politic „Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) cu 50,2%, ceea ce îi asigură 55 de mandate de deputat și majoritatea (simplă) parlamentară; Blocul Electoral „Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei" (BEP) cu 24,2% (Partidul „Inima Moldovei", cu două zile înainte de alegeri, a fost eliminat din componența blocului) și, respectiv, 26 de mandate; Blocul Electoral „Alternativa" (BEA) cu 7,96% și, respectiv, 8 mandate; Partidul Politic „Partidul Nostru" (PN) cu 6,2% și, respectiv, 6 mandate, precum și Partidul Politic „Democrația Acasă" (PPDA) – partidul „surpriză" – cu 5,62% și, respectiv, 6 mandate. Ceilalți concurenți electorali înscriși în cursă au acumulat sub 1% din voturi [1; 2]. Deși procentul de voturi obținute de PAS este puțin mai mic decât cel din alegerile din 2021 (50,2% față de 52,8%), ca număr de votanți, rezultatul este chiar mai bun, peste 790 de mii de voturi în 2025, comparativ cu 774 de mii de voturi în 2021.

Acest scrutin parlamentar a fost existențial pentru destinul societății din Republica Moldova și al cetățenilor săi, iar întrebarea retorică hamletiană „a fi sau a nu fi" rămâne la ordinea zilei atâta timp cât suntem în afara spațiului comunitar european. Or, răspunsul este evident – continuarea drumului european al Republicii Moldova este o prioritate strategică pentru majoritatea populației țării, iar integrarea europeană rămâne a fi o idee națională, o „idee de țară", mobilizatoare, integratoare, în jurul căreia pot fi acumulate energiile sociale pentru o cauză comună.

Rezultate

Dacă vorbim de alegeri democratice (Președintele Consiliului European A. Costa a numit alegerile din Republica Moldova „o victorie a democrației" [3]), atunci este pentru prima dată în peste 30 de ani când componența Legislativului țării include un număr atât de mare de partide politice – tocmai opt: PAS, Partidul Socialiștilor, Partidul Comuniștilor, Mișcarea Alternativa Națională, Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei, Partidul Acțiunii Comune – Congresul Civic, PN și PPDA.

Partidul pro-UE din Republica Moldova, PAS, câștigând alegerile parlamentare cu miză mare, trebuie să depună eforturi sustenabile pentru a realiza toate proiectele legate de bunul mers al țării pe calea europeană. În acest context, țara noastră beneficiază în prezent de un sprijin extins din partea Consiliului Europei (CE), prin *Programul Parteneriat pentru Buna Guvernare* (PBG), care include peste 20 de proiecte aflate în derulare. În prezent, la nivel național, sunt implementate trei proiecte majore: unul dedicat combaterii discursului de ură și discriminare, un altul axat pe creșterea eficienței sistemului de justiție și al treilea orientat spre prevenirea și combaterea spălării banilor [4].

Guvernarea pro-europeană, din lipsă de timp și resurse necesare pentru promovarea reformelor, a încercat deja să gestioneze treburile publice însă fără anumite reforme și rezultate economico-sociale vizibile. Aceasta chiar dacă a reiterat ideea evidențiată de mai mulți experți și analiști politici despre crize interne și exogene, probleme social-economice, provocări (interne și externe) și riscuri de destabilizare cu care s-a confruntat țara și partidul puterii în actul guvernării în perioada precedentă de guvernare, inclusiv criza economică, criza pandemică, criza energetică, criza justiției, criza securității, criza refugiaților, criza demografică și alte „crize ale dezvoltării" (termen al politologului italian D. Fisichella), lupta împotriva corupției, presiuni geopolitice, ingerințe din partea Rusiei etc. Totuși, la ultimele alegeri parlamentare din 2025 se produce „un adevărat miracol politic", după cum afirmă inclusiv europarlamentarul român D. Barna: „Rezultatul alegerilor parlamentare din Republica Moldova este un adevărat miracol politic. Cetățenii moldoveni au ales foarte clar, prin vot democratic, direcția europeană" [5].

Demersul nostru științific urmărește scopul să demonstreze existența unei relații directe și interdependente între buna guvernare și alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 din Republica Moldova. În același timp, vom identifica manifestările acestei relații și vom reflecta impactul asaltului hibrid coordonat din exterior asupra țării noastre în scopul de a crea un haos electoral și de a destabiliza situația sociopolitică și economică a societății. În vederea realizării acestui deziderat, am luat în calcul câteva metode politologice de cercetare: instituțională, structural-funcțională, behavioristă, comparativă, sistemic și alte abordării teoretice, precum și anumite principii ştiinţifice (determinismul ştiinţific, obiectivismul, interdisciplinarismul, empirismul

descriptiv etc.). *De asemenea, au fost studiate unele documente naționale mai semnificative și consultată literatura de specialitate dedicată problemei cercetate.*

Discuții

Instituțiile statului Republica Moldova (Comisia Electorală Centrală, Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică**,** Inspectoratul General al Poliției, Serviciul de Informații și Securitate, Centrul Național Anticorupție, procuratura și alte structuri instituționale) în contextul scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025 au folosit toate resursele necesare pentru a rezista unor atacuri de tot felul fără precedent pe plan intern și cel extern. Ele au acționat coerent și eficient și au învins un asalt hibrid coordonat prin interferența Rusiei. În pofida lipsei unui progres vizibil al reformelor preconizate (or, Guvernul continuă să implementeze cele 11 proiecte noi de dezvoltare regională și locală cu valoare totală de peste 200 milioane de lei care sunt implementate în localitățile din țară și incluse în *Documentul Unic de Program* pentru ani 2025–2027 [6]), dar și în pofida unor mari restanțe în promovarea reformelor autentice și urgente în justiție, autoritățile țării s-au mobilizat activ și au lucrat în regim de alertă în perioada alegerilor parlamentare, atrăgând de partea lor tot mai mulți subiecți sociali, fapt constatat de observatorii naționali și internaționali și de unele organizații ale societății civile din țară.

Astfel, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC), formată din organizații ale societății civile (cuprinde 30 de organizații neguvernamentale) implicate în monitorizarea comportamentului electoral, remarcă o mobilizare instituțională mai vizibilă decât în scrutinele anterioare pentru protejarea integrității procesului electoral. Totodată, Coaliția atrage atenția asupra unor riscuri persistente care pot afecta în continuare corectitudinea competiției electorale. Într-o declarație cu observații intermediare, publicată la jumătatea campaniei pentru alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025, Coaliția evidențiază anumite provocări și riscuri legate de manipularea informațională coordonată din exterior, finanțarea ilegală a campaniei și tentativele de corupere a alegătorilor [7].

Țara noastră continuă și după scrutinul electoral din 2025 să respingă interferențele și retorica anti-occidentală, traiectoria sa democratică și aspirațiile europene fiind supuse unor presiuni constante din partea actorilor pro-ruși, atât interni, cât și externi. De mai mulți ani Republica Moldova a fost și continuă să rămână o țintă constantă pentru Federația Rusă, fapt demonstrat de tentative de imixtiune din partea ei în perioada premergătoare și în perioada recentelor alegeri parlamentare, acestea având drept obiectiv clar de a influența și vicia rezultatul alegerilor din 28 septembrie 2025.

În perioada premergătoare acestor alegeri, țara noastră s-a confruntat cu interferențe la o scară fără precedent, inclusiv campanii de dezinformare, intimi-

dare și scheme de finanțare ilicită și cumpărare de voturi, atacuri cibernetice etc. Astfel, milioanele de atacuri cibernetice au fost îndreptate asupra CEC, asupra mai multor secții de votare din diasporă și altor structuri guvernamentale [8]. Este de menționat și faptul că CEC a lansat o campanie vastă de prevenire a dezinformării înainte de alegerile parlamentare din septembrie 2025, inclusiv campania „7 moduri de a recunoaște dezinformarea" [9], menită să protejeze alegătorii în contextul intensificării informațiilor false care circulau în preajma alegerilor parlamentare.

Experţii platformei *Recorded Future* (una dintre cele mai mari companii americane de securitate cibernetică care furnizează informații despre amenințări cibernetice, actori statali și non-statali, atacuri, infrastructuri compromise și riscuri geopolitice) susţin că Kremlinul, prin agenţii şi propagandiştii săi, desfăşoară în Republica Moldova mai multe operațiuni de influență, având ca scop subminarea încrederii cetățenilor în procesul electoral. Iar în final, aceste operațiuni aveau drept țintă sabotarea parcursului european al statului. Printre propagandiştii ruşi se numără platformele *Operation Overload*, *Operation Undercut*, *Pravda Moldova*, *Portal Kombat*. Iar principalul agent al Moscovei cu misiunea de a deturna parcursul europeanj este fugarul I. Șor, cu platformele *Evrazia* și *Moldova24* controlate de el [10]. Raportul aceloraşi experți arată că propaganda rusă, bazându-se pe falsuri, *deepfake*-uri și manipulări, prezintă integrarea europeană ca pe o catastrofă pentru economia și identitatea Republicii Moldova, în timp ce apropierea de Rusia este descrisă ca singura soluție avantajoasă.

În studiul său Br. Liston, analist principal al platformei *Recorded Future*, a prezentat îndeosebi cinci operațiuni/campanii de volum mare și vizibilitate ridicată, cu multă activitate pe rețelele sociale și multă amplificare. Dintre acestea, campania *Matryoshka* este una dintre cele mai vechi și mai vizibile campanii, cunoscută pentru imitarea falsă a brandurilor media occidentale și internaționale și pentru distribuirea de conținut manipulator. Operațiunea *Storm-1516* (cunoscută și ca „CopyCop") utilizează *site*-uri *web*, „influenceri" și rețele sociale pentru a promova narațiuni pro-Kremlin și mesaje anti-occidentale. În aceeași listă se regăsește *Operation Doppelganger*, o campanie care folosește clone ale *site*-urilor unor publicații legitime pentru a distribui articole fabricate, promovate apoi masiv de *boți*. De asemenea, *Operation Undercut* care este axată pe denigrarea liderilor pro-europeni din Moldova și pe cultivarea percepției că alegerile sunt fraudate. *Operation Secondary Infektion* este încă un exemplu – deși este mai puțin activă în Moldova, dar a fost identificată pentru că folosea conturi create special pentru a răspândi documente falsificate și a relata despre „ingerința" UE sau „corupția" elitelor naționale [11]. În pofida multitudinii de dezinformări, atacuri și amenințări parvenite din partea Rusiei la adresa autorităților, a liderilor politici și a cetățenilor țării noastre, este greu de spus câte *fake*-uri majore, de fapt, au „decolat" în campania electorală din Republica Moldova.

Diverse campanii de dezinformare și de destabilizare, intimidări și scheme de finanțare ilicită și cumpărare de voturi, atacuri cibernetice și tehnici de manipulare pe rețele de socializare, amenințări și apeluri de nesupunere a cetățenilor la adresa autorităților țării noastre fac parte din cele patru metode prin care Rusia vrea cu insistență să preia puterea în Republica Moldova, fiind vorba, în accepția fostului premier D. Recean, de „un asediu asupra țării" [12], asediu realizat prin implicarea membrilor grupărilor criminale pentru pregătirea dezordinelor în masă – plan infracțional de corupere electorală pus în aplicare de rețeaua criminală Șor, alături de atacurile cibernetice și intoxicare informațională masivă.

Pentru a amplifica rețeaua de *boți* și a consolida atacurile informaționale și cibernetice împotriva țării noastre, propagandiștii ruși dispun de o armată digitală bine pregătită și cu scopuri bine determinate. Rețeaua de *trolli* plătită „direct de la Moscova", numită „InfoLider", s-a extins, iar în preajma și în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025, și-a intensificat atacul cu narațiuni propagandistice pe rețelele de socializare. *Ziarul de Gardă* a încercat, sub acoperire, să urmărească cum funcționează „armata digitală a Kremlinului", inclusiv din mediul *online*. Se arată, spre exemplu, cum sute de conturi cu identități false, în spatele cărora stau activiști reali ai Blocului Electoral „Victorie", controlat de I. Șor de la Moscova, au fost create pentru a răspândi propagandă rusească pe *TikTok* și *Facebook*. Toate postările erau monitorizate riguros, iar comunicarea era coordonată prin grupuri și canale secrete de *Telegram* [13; 14].

A fost constatat și modul în care, prin aceleași rețele sociale, începând cu aprilie 2025, înflorește proiectul „InfoLider", prin intermediul căruia este coordonată bombardarea spațiului informațional al Republicii Moldova cu narațiuni propagandistice. „Toți PATRIOȚII, uniți-vă!" – acesta era îndemnul trimis în ziua alegerilor din 28 septembrie 2028 către membrii rețelei rusești de dezinformare „InfoLider". Totuși recrutarea participanților în programul de instruire a activiștilor, care ulterior puteau fi avansați ca „infolideri", a continuat, dar cu mari dificultăți, datorită intensificării luptei structurilor guvernamentale împotriva atacurilor informaționale și cibernetice [15].

De asemenea, a fost descoperită o rețea clandestină sprijinită financiar de Rusia care ar fi oferit bani cetățenilor moldoveni pentru a difuza mesaje pro-Kremlin, dezinformări și pentru a desfășura sondaje neautorizate în preajma scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025. Potrivit unei investigații *BBC*, există conexiuni directe între această rețea, oligarhul I. Șor și organizația *Evrazia* – ambele aflate sub sancțiuni impuse de SUA, Regatul Unit și UE. Rețeaua pe care *BBC* a infiltrat-o ar fi doar o parte a unui sistem mult mai amplu. Aceasta include cel puțin 90 de conturi pe *TikTok*, dintre care unele se dau drept instituții media, și care au postat mii de videoclipuri ce au acumulat peste 23 de milioane de vizualizări și 860 de mii de *like*-uri începând din ianuarie 2025. Conform analizei *Digital Forensic Research Lab*

(DFRLab), amploarea reală a rețelei ar putea fi chiar de două ori mai mare, cu peste 55 de milioane de vizualizări și 2,2 milioane de aprecieri [16; 17; 18].

Precum se observă, Republica Moldova s-a aflat sub un asalt hibrid masiv atât în preajma alegerilor parlamentare din 2025, cât și după acest scrutin. Or, un asalt hibrid, așa cum este descris de specialiști, este o formă de agresiune directă și indirectă asupra unui stat cu scopul de a destabiliza situația sociopolitică în perioada unor evenimente de anvergură ale unei societăți (în cazul nostru este vorba de scrutinul parlamentar) și cuprinde următoarele elemente caracteristice: atacuri cibernetice (blocarea infrastructurii digitale, furt de date, paralizarea serviciilor publice), dezinformare și propagandă (răspândirea de știri false, manipularea opiniei publice prin rețele sociale sau mass-media), presiuni economice (sancțiuni, manipularea piețelor energetice sau comerciale pentru a crea instabilitate), operațiuni sub acoperire (folosirea unor grupuri paramilitare, mercenari sau agenți care acționează fără însemne oficiale), exploatarea tensiunilor interne (alimentarea diviziunilor sociale, etnice sau politice pentru a slăbi coeziunea statului și al societății în ansamblu) etc. [19; 20].

Aceste și alte manifestări ale asaltului hibrid ca parte a războiului hibrid și-au găsit reflectare în diverse forme și în condițiile Republicii Moldova. Spre exemplu, din luna iulie 2025, Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale (PCCOCS) investighează o cauză penală care vizează pregătirea dezordinilor în masă în Republica Moldova în contextul alegerilor parlamentare din 28 septembrie 2025. Totodată, în cursul urmăririi penale, a fost identificată activitatea unui grup de persoane care, în mod sistematic, se deplasau în Serbia, unde erau instruite cu scopul de a pregăti destabilizări și dezordini în masă, iar acest grup instruit în Serbia era coordonat de reprezentanți ai serviciilor speciale din Federația Rusă. În plus, pe lângă persoanele instruite în Serbia, au existat și indivizi pregătiți direct pe teritoriul țării noastre, iar majoritatea participanților au fost instruiți de anumiți cetățeni din Federația Rusă. Unele persoane au fost inițial atrase sub pretextul unui pelerinaj, dar ulterior au fost convinse să se implice în activități legate de organizarea dezordinilor [21; 22].

Amintim și că unele media autohtone, cum ar fi „Timpul", se întrebau „retoric" în preajma alegerilor parlamentare: „A fost „războiul hibrid" o realitate sau un element de campanie?" [23].

Din ansamblul asaltului hibrid fac parte și finanțarea partidelor politice, apelurile de nesupunere autorităților, mobilizarea străzii prin organizarea de proteste cu participanți plătiți sau manipulați, exploatarea minorităților naționale și a diviziunilor sociale folosită pentru a slăbi coeziunea internă a statului, dar și dezinformările masive pe rețelele sociale (*TikTok*, *Telegram*, *Facebook*, *Instagram*, *VK* etc.). În Republica Moldova au prioritate platformele de socializare care se bucură de o mare popularitate, precum *TikTok*, *Telegram*, *Facebook*, poate mai mult decât *Instagram*, *X* (numită în trecut *Twitter*) sau *VK*. Rețelele sociale, reprezentând un set de platfor-

me digitale care permit oamenilor să creeze, să partajeze și să se conecteze, au multe avantaje, dar și dezavantaje, căci, în ciuda numeroaselor sale beneficii, utilizarea platformelor *online* prezintă și provocări majore, inclusiv distribuirea intensă a dezinformării și știrilor false a devenit o problemă semnificativă pentru agenții guvernamentali și cei electorali în perioada campaniilor electorale din 2024 și din 2025.

Mass-media scrisă și *online* națională din Republica Moldova și din străinătate a comentat destul de larg cum încercau narațiunile pro-Kremlin să pregătească terenul pentru haosul electoral la alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025. De pildă, în preajma alegerilor, mai multe canale de *Telegram* și figuri politice pro-Kremlin au lansat apeluri directe către polițiști și carabinieri „să fie de partea poporului", contestând legitimitatea anchetelor penale împotriva unor lideri de partide și portretizând guvernarea drept „represivă și coruptă" [24]. Experții în combaterea dezinformării avertizează că aceste mesaje sunt parte dintr-un scenariu regional coordonat, menit să slăbească încrederea în instituțiile statului exact înainte de alegeri.

La fel, algoritmul *TikTok* este manipulat prin postarea coordonată a unor narațiuni anti-UE și împotriva actualei guvernări, cu aceleași *hashtaguri*. O rețea masivă de conturi false pe rețeaua socială *TikTok*, care distribuia narative demne/false sau conținut coordonat inautentic, a fost identificată de echipa Promo-LEX în cadrul monitorizării campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din Republica Moldova. *Hashtagul* pe care îl utilizează, *#alegmoldova*, a urcat rapid în *trending*, acumulând, în doar 72 de ore, peste un milion de vizualizări. Conturile din rețea postau doar două *hashtaguri*: *#alegmoldova* și *#moldova*, iar postările cu *#alegmoldova* au fost vizualizate de 1,3 milioane de ori, în 72 de ore. Alegerea celor două etichete pare să aibă scop bine determinat, și anume manipularea algoritmului *TikTok* pentru a forța postările în *trending*, astfel încât utilizatorii să perceapă în mod fals că există un val masiv de informație adevărată susținută de sute de mii de oameni [25]. În realitate, este vorba despre o operațiune de „intoxicare digitală".

Pe măsură ce Republica Moldova se pregătea pentru alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025, platforma *TikTok* anunța noi măsuri pentru protejarea integrității procesului electoral și combaterea dezinformării. În perioada 1 iulie – 9 septembrie, spre exemplu, compania a eliminat 4 mii 519 materiale care încălcau regulile privind integritatea civică și electorală, dezinformarea sau conținutul generat de inteligența artificială. Peste 96,5% dintre acestea au fost șterse înainte ca utilizatorii să le raporteze. De asemenea, rețeaua socială *TikTok* a prevenit peste 2,2 milioane de aprecieri false, 1,4 milioane de cereri false de urmărire și a blocat crearea a peste 250 de mii de conturi *spam*. Totodată, platforma a eliminat peste 100 de mii de conturi false, împreună cu 1,3 milioane de aprecieri false și 1,6 milioane de urmăritori falși, anunțau reprezentanții platformei *TikTok*. Doar în august și septembrie 2025, compania a destructurat patru operațiuni de influență ascunsă cu conținut politic direcționat către publicul moldovean, ridicând la șapte numărul total al rețelelor eliminate în 2025. Pe

lângă aceste măsuri, în august a fost lansat un Centru Electoral *TikTok*, dezvoltat în parteneriat cu CEC și organizația *Stop Fals!*, pentru a oferi utilizatorilor informații sigure despre procesul de vot și resurse de educație media [26].

Nu cunoaștem motivele adevărate pentru care platforma *TikTok* a promovat PPDA în Parlamentul țării. Însă se știe că partidul politic, condus de V. Costiuc, a beneficiat în campania electorală din august-septembrie 2025 de o promovare masivă pe rețeaua *TikTok*, realizată prin conturi potențial inautentice. Potrivit datelor *think tank*-ului din Bucureşti *Expert Forum România* (EFOR), această infrastructură digitală a generat 16 milioane de vizualizări într-o țară cu 2,3 milioane de locuitori. Rețeaua socială a acumulat 422 de mii de aprecieri și 31 de mii de distribuiri în doar două luni [27; 28]. Analiștii organizației EFOR arată că unul dintre factorii care afectează din ce în ce mai mult integritatea alegerilor sunt campaniile electorale *online*, fiind vorba de conturile de pseudonim care reușesc să creeze o infrastructură imună la transparența unei campanii electorale clasice Toți cred în dreptul la liberă exprimare al cetățenilor pe *Internet*, inclusiv sub anonimat. Însă, subliniază cei de la EFOR, „nu trebuie să devină un pretext anonimatul pentru campanii politice lipsite de transparență, fiindcă vom crea contrariul unui spațiu informațional transparent, în care oamenii se exprimă liber".

Un grup de experți denumit „Prompt" (grup format dintr-o coaliție de universități, instituții media și specialiști în tehnologie) a analizat 2 mii de postări publicate pe platforma *TikTok* în perioada premergătoare alegerilor parlamentare din țara noastră. Investigația a vizat identificarea tentativelor de manipulare a algoritmilor în favoarea PPDA și a liderului său V. Costiuc. La fel, experții au scos la iveală o serie de practici problematice, printre care: repetarea sistematică a unor informații false, amplificarea narativelor toxice și utilizarea intensă a manipulării emoționale pentru a influența opinia publică, precum și identificate, cu ajutorul unui program specializat, 1390 de tehnici de manipulare a informației. Investigația dată a identificat și mai multe tipare distincte de coordonare a activității *online* [29], iar pentru promovare în regim *online* partidul a declarat zero cheltuieli, ceea ce înseamnă *de facto* încălcarea legislației naționale privind finanțarea campaniei electorale.

Paradoxal, dar avem aceeași tehnologie electorală pe care a folosit-o și echipa lui C. Georgescu la alegerile prezidențiale din România în toamna anului 2024. Sociologii români se declară luați prin surprindere de puterea rețelelor sociale și vorbesc despre un fenomen numit „spirala tăcerii", iar alți cercetători declară, în cel mai serios mod, că „tehnologia bate sociologia" [30]. Pe scurt, mulți români nu au vrut să le declare operatorilor de sondaje cu cine votează sau chiar au mințit. În Republica Moldova, potrivit datelor CEC, 11 instituții au fost autorizate să realizeze sondaje de opinie, însă doar câteva au reușit să surprindă cu acuratețe realitatea votului exprimat pe 28 septembrie 2025. Totuși, nici acestea din urmă nu au reușit să anticipeze exact rezultatul final, existând diferențe majore între sondaje și realitate.

Prin urmare, un asalt hibrid masiv reprezintă un ansamblu de presiuni simultane de tot genul, precum politice, ideologice, economice, sociale, tehnologice, informaționale și chiar militare (cazul Ucrainei este unul de referință), care poate creea un haos electoral și destabiliza un stat cu diverse și bogate resurse, dar mai ales state mici și cu resurse nesemnificative (cazul Republicii Moldova este unul tipic). Securitatea informațională și tehnologică a devenit, pe bună dreptate, o linie fierbinte pentru autoritățile Republicii Moldova în lupta pentru alegeri libere și corecte. Astfel, potrivit Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică (STISC), în zilele de 27-28 septembrie 2025 au avut loc mai multe tentative de atacuri cibernetice (peste 14 milioane) asupra infrastructurii electorale din Republica Moldova. Țintele au vizat platforma *cec.md*, sistemele guvernamentale de servicii în *cloud* și de automatizare a proceselor, dar și unele stații de vot din diasporă. La fel, Serviciul dat a blocat platforma *host.md* din cauza unui atac cibernetic masiv, fapt care a făcut ca circa 4 mii de *site*-uri să devină nefuncționale. Printre incidente s-au numărat atacuri de tip blocare distribuită (*DDoS*), inclusiv unul orchestrat simultan din mai multe țări, care a generat peste 16 milioane de sesiuni false. Scopul a fost simularea unui trafic real și ocolirea sistemelor de protecție [31; 32]. De asemenea, au fost înregistrate tentative de introducere de cod malițios în bazele de date și infecții cu programe informatice nocive pe stații de vot. Noi tentative de atacuri cibernetice de tip *DDoS* asupra infrastructurii *IT* guvernamentale au avut loc și după ziua alegerilor parlamentare, atacurile având scopul de a perturba funcționarea serviciilor publice *online* și de a crea disconfort utilizatorilor [33].

Mass-media din țară și din străinătate a relatat pe larg despre felul în care autoritățile noastre au reușit să contracareze influența Moscovei în campaniile electorale din 2024 și din 2025. Astfel, Moldova, scrie „Euronews", este văzută la Moscova ca parte din „Русский Мир" sau din „Lumea Rusă", noțiunea folosită adesea de Vl. Putin pentru a justifica invazia totală a Rusiei în Ucraina [34], dar și pentru a justifica imixtiunile Moscovei în treburile interne ale țării noastre.

Eurodeputatul român V. Negrescu**,** într-un interviu acordat postului de televiziune de știri *Digi24* din România, a declarat că „Republica Moldova astăzi a devenit un simbol al luptei împotriva ingerințelor Federației Ruse", precizând că „ acțiunile Republicii Moldova la atacurile hibride ale Rusiei au fost eficiente, în ciuda milioanelor de euro cheltuite de Rusia pentru deturnarea rezultatelor alegerilor" [35], fapt ce demonstrează încă o dată relația dintre buna guvernare a autorităților publice și alegerile parlamentare din 2025.

Această relație poate fi ușor sesizată și în cazul comportamentului lui Al. Dughin, geopolitician, filosof, sociolog și politician rus, cunoscut pentru vederile sale considerate fasciste, care recunoaște în mod deschis pierderea la alegerile parlamentare din 2025 din Republica Moldova. Însă el nu se lasă bătut. Ideologul Al. Dughin amenință cu războiul mai multe state suverane din spațiul ex-sovietic, inclusiv Re-

publica Moldova, dacă acestea nu vor adopta o politică pro-rusă. El este nemulțumit de felul în care așa-zisul bloc patriotic – BEP, în frunte cu I. Dodon, dar și noua miză a Kremlinului în Republica Moldova, I. Șor, au gestionat alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025. Potrivit lui Al. Dughin, forțele pro-ruse din Republica Moldova au fost „neputincioase" și au pierdut lupta împotriva formațiunii pro-europene – PAS. Pentru ca Rusia să își mențină influența în spațiul ex-sovietic, ideologul Kremlinului spune că este nevoie „de o politică decisivă", „proactivă". „Obsedați de mitul democrației liberale, am ratat momentul în care forțele noastre erau la putere în Moldova", a spus Al. Dughin într-un interviu pentru o publicație rusească. Deși Rusia nu a reușit în mai bine de circa patru ani să aibă succese majore pe frontul din Ucraina, el amenință cu războiul Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjanul sau Kazahstanul. Și asta pentru că aceste state suverane nu ar vrea să asculte de Moscova [36; 37].

În alt context, C. Popa, editorialistul de la „veridica.ro" (*Veridica* este o publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de *fake news*, dezinformare și manipulare din Europa Centrală și de Est), notează că „pentru prima oară în practica europeană, autoritățile de la Chișinău și-au construit întreaga campanie de contracarare a influenței ruse asupra procesului electoral în maniera unei operațiuni de contraspionaj militar pe timp de război. Dând dovadă de curaj și mai ales de capacitatea de a acționa anticipativ, Chișinăul a lovit decisiv punctele nodale pe care se baza strategia de diversiune a Kremlinului" [38]. Rezultatul alegerilor parlamentare a menținut Republica Moldova pe drumul european, astfel încât țara noastră a evitat scenariul Georgiei și nu va putea fi folosită de Rusia pentru a lovi din spate Ucraina, așa cum și-a dorit și a investit masiv în războiul hibrid pe care l-a purtat, susține redactorul-șef al Radio Chișinău C. Rusnac [39].

Prin urmare, Federația Rusă are un impact enorm în toate procele politice din Republica Moldova, inclusiv în procesele electorale, acestea fiind marcate de tentative de a produce haos electoral în perioadele respective și a continua războiul hibrid dus prin manipulare politică, destabilizare socială și tentative de a submina încrederea în instituțiile democratice. În același timp, câmpul politic național se modifică cu noi partide declarate pro-europene, „moldoveniste", unioniste sau pro-ruse, numite și partide *spoiler* (asociate anterior cu partide geopolitice) care au menirea să divizeze electoratul pro-european și chiar întreaga societate în cel pro-vest și cel pro-est. În ciuda faptului că anumite forțe politice și grupări sociale interne, dar și cele externe au încercat să deturneze votul cetățenilor la scrutinul parlamentar din 28 septembrie 2025, țara noastră va continua parcursul european, căci procesul integrării europene este consfințit în Legea Fundamentală drept obiectiv strategic al Republicii Moldova.

Cele afirmate mai sus sunt o dovadă expresă că rezultatele alegerilor parlamentare recente vorbesc de o bună guvernare realizată de toți subiecții politici și

agenții electorali implicați în procesul electoral din 2025. În acest sens, Președinta M. Sandu menționează faptul că „am reușit să desființăm aceste rețele (este vorba de platformele sociale de dezinformare și propagandă ruse – n.n.) create de gruparea ȘOR este meritul, în primul rând, al domnului prim-ministru Recean, pentru că el a fost responsabil de tot acest proces, și al instituțiilor statului", marcând, în același timp, „activitatea structurilor de forță în asigurarea integrității procesului electoral" [40]. Observatorii naționali (potrivit CEC, aproximativ 3500 de observatori au monitorizat alegerile, dintre care 2500 – cetățeni moldoveni, care reprezentau opt organizații publice; asociația Promo-LEX și Uniunea Juriștilor din Republica Moldova au trimis cel mai mare număr de observatori) și cei internaționali (alegerile au fost monitorizate și de 22 de misiuni diplomatice, 15 organisme electorale străine, 12 organizații internaționale și alte instituții [41]) au dat aprecieri pozitive atât autorităților publice care au gestionat procesul electoral, și organizațiilor societății civile implicate în desfășurarea scrutinului, cât și cetățenilor cu dreptul de vot care au participat la exercițiul democratic din 2025. De altfel, Misiunea comună de observare a alegerilor a Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR), a Adunării Parlamentare a OSCE (AP OSCE), a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) și a Parlamentului European (PE) a inclus 415 observatori din 50 de țări. În declarația lor, experții au lăudat autoritățile pentru buna organizare, dar au menționat și faptul că modificările frecvente cu puțin timp înainte de alegeri au subminat aplicarea eficientă a legilor și securitatea juridică.

Concluzii

Ca urmare a celor constate supra, reiterăm ideea că există o relație directă și interdependentă între buna guvernare și alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 din Republica Moldova. Pe de o parte, buna guvernare (înțeleasă ca un ansamblu coerent de activități lansate și realizate de structurile guvernamentale și de organizațiile publice și cele private) este un punct de plecare pentru alegeri libere, corecte, transparente și organizate, în conformitate cu prevederile legale. Or, guvernul țării noastre, alături de legislativ și organele justiției naționale, au fost ferm angajate în procesul electoral din 2025, implementând reguli clare de competență funcțională pentru buna organizare a activității organelor electorale în perioada electorală, dar și alocând și asigurarând resursele financiare și umane necesare unei funcționări satisfăcătoare a activității autorităților electorale. Pe de alta, alegerile parlamentare, fiind un mecanism de responsabilizare a actorilor politici și subiecților electorali, oferă alegătorilor posibilitatea de a evalua calitatea guvernării, de a aprecia credibilitatea angajamentelor guvernanților față de politicile sale declarate și implementate. Dacă guvernanții demonstrează transparență, performanță și integritate, cetățenii vor ma-

nifesta o încredere crescândă față de putere și față de instituțiile statului, altfel competitorii pentru legislativ vor fi taxați la următoarele alegeri naționale.

Un alt aspect al relației buna guvernare *vs.* alegerile parlamentare constă în faptul că, conform principiilor care guvernează procesul electoral, rezultatele alegerilor parlamentare determină componența Parlamentului care, la rândul său, stabilește structura Guvernului prin votul de încredere inițial și prin controlul permanent asupra activității acestuia. Prin urmare, Guvernul nu poate exista și nu poate funcționa fără aprobarea Parlamentului și, deci, calitatea guvernării depinde direct de calitatea alegerilor și, respectiv, de reprezentativitatea Parlamentului.

O manifestare nu mai puțin importantă a relației între bună guvernare și alegerile parlamentare ține de faptul că rezultatele alegerilor parlamentare – un barometru al guvernării – sunt determinate de participarea / activismul cetățenilor care rămâne un indicator important al bunei guvernări în procesul electoral (participare sub 50% în 2019 până la peste 52% în 2021 și în 2025; în plus, aproape jumătate dintre tinerii moldoveni cu drept de vot au participat la alegerile din 28 septembrie 2025).

Altfel spus, alegerile parlamentare din Republica Moldova au fost un test de reziliență pentru democrație, unde competiția internă acerbă pentru a accede în Parlament între diferite facțiuni ale clasei politice naționale s-a împletit cu presiuni externe sub forma unui asalt hibrid tot mai sofisticat – de la metode clasice, mai „vechi" (compromaturi, *fake*-uri, propagandă, tentative de destabilizare etc.) la tehnologii noi (*AI*, *deepfake*-uri, rețele sociale, platforme noi de distribuție ș.a.). În aceste condiții, când țara noastră a rezistat împotriva provocărilor interne și amenințărilor externe care au încercat să afecteze funcționarea statului democratic, ea va continua parcursul european, pentru că referendumul pentru aderarea la UE din 2024 ridică integrarea europeană la rangul de obligație constituțională pentru toți actorii politici, agenții guvernamentali și subiecții sociali.

Referințe bibliografice:

1. Raport cu privire la rezultatele alegerilor parlamentare din 28 septembrie 2025. https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/4153_Anexa_Raport%20totalizare%20parlamentare.pdf (accesat: 06.10.2025).
2. Alegerile parlamentare din 2025 în Republica Moldova. https://alegeri.md/w/Alegerile_ parlamentare_din_2025_%C3%AEn_Republica_Moldova (accesat: 07.10.2025).
3. Maia Sandu a ajuns la Summitului CPE. Șeful Consiliului European a numit alegerile din R. Moldova „o victorie a democrației". https://www.zdg.md/stiri/foto-maia-sandu-a-ajuns-la-summitului-cpe-seful-consiliului-european-a-numit-alegerile-din-r-moldova-o-victorie-a-democratiei/ (accesat: 02.10.2025).

4. Consiliul Europei implementează peste 20 de proiecte în R. Moldova, axate pe justiție, combaterea corupției și drepturile omului. https://radiomoldova.md/p/59141/justitie-anticoruptie-si-egalitate-prioritatile-consiliului-europei-pentru-r-moldova#:~:text=Republica%20Moldova%20beneficiaz%C4%83%20%C3%AEn%20prezent%20de%20un%20sprijin,de%20la%20 Moldova%201%2C%20edi%C8%9Bia%20din%2014%20septembrie. (accesat: 15.09.2025).
5. Rezultatul alegerilor – un adevărat miracol politic. Interviu IPN cu eurodeputatul Dan Barna. https://ipn.md/rezultatul-alegerilor-un-adevarat-miracol-politic-interviu-ipn-cu-eurodeputatul-dan-barna/ (accesat: 01.10.2025).
6. Guvernul implementează 11 proiecte de dezvoltare în țară cu o valoare totală de peste 200 de milioane de lei. https://realitatea.md/guvernul-implementeaza-11-proiecte-de-dezvoltare-in-tara-cu-o-valoare-totala-de-peste-200-de-milioane-de-lei/ (accesat: 01.10.2025).
7. Mobilizare mai bună, dar cu riscuri: CALC despre alegerile din 28 septembrie. https://noi.md/md/politica/mobilizare-mai-buna-dar-cu-riscuri-calc-despre-alegerile-din-28-septembrie (accesat: 18.09.2025).
8. Site-urile guvernamentale din Moldova, vizate de milioane de atacuri cibernetice înainte de alegeri. https://realitatea.md/site-urile-guvernamentale-din-moldova-vizate-de-milioane-de-atacuri-cibernetice-inainte-de-alegeri/ (accesat: 28.09.2025).
9. CEC lansează campania „7 moduri de a recunoaște dezinformarea”. https://portalpolitic.eu/cec-lanseaza-campania-7-moduri-de-a-recunoaste-dezinformarea/ (accesat: 21.09.2025).
10. Savitchi J. *Raport Recorded Future: Kremlinul vrea să transforme Republica Moldova într-o nouă Belarus*. https://evz.ro/raport-recorded-future-kremlinul-vrea-sa-transforme-republica-moldova-intr-o-noua-belarus.html (accesat: 12.09.2025).
11. Niciun „fake” major nu a decolat în campania moldoveană sau cum au decurs operațiunile de influență rusești înainte de alegeri. https://moldova.europalibera.org/a/niciun-fake-major-nu-a-decolat-in-campania-moldoveana-sau-cum-au-decurs-operatiunile-de-influenta-rusesti-inainte-de-alegeri/33541850.html (accesat: 18.09.2025).
12. Premierul de la Chișinău a dezvăluit cele patru metode prin care Putin vrea să preia puterea în R. Moldova: „Un asediu asupra țării”. https://www.digi24.ro/stiri/externe/moldova/premierul-de-la-chisinau-a-dezvaluit-cele-patru-metode-prin-care-putin-vrea-sa-preia-puterea-in-r-moldova-un-asediu-asupra-tarii-3427243 (accesat: 24.09.2025).
13. Armata digitală a Kremlinului. Investigație sub acoperire. „Se plătește, hai să vă spun, se plătește direct de la Moscova”. https://www.zdg.md/inves-

tigatii/ancheta/video-armata-digitala-a-kremlinului-investigatie-sub-acoperire-se-plateste-hai-sa-va-spun-se-plateste-direct-de-la-moscova/ (accesat: 04.09.2025).
14. Armata digitală a Kremlinului (II). Salarii în cripto, partidul prieten și inamicul declarat. Investigație ZdG sub acoperire. https://www.zdg.md/video/video-armata-digitala-a-kremlinului-ii-salarii-in-cripto-partidul-prieten-si-inamicul-declarat-investigatie-zdg-sub-acoperire/ (accesat: 18.09.2025).
15. „Toți PATRIOȚII, uniți-vă!". Îndemn subtil în rețeaua rusească de dezinformare „InfoLider". https://www.zdg.md/stiri/foto-toti-patriotii-uniti-va-indemn-subtil-in-reteaua-ruseasca-de-dezinformare-infolider/ (accesat: 28.09.2025).
16. Investigație BBC: Cum încearcă Rusia să influențeze alegerile din Moldova. Rețeaua secretă descoperită sub acoperire. https://tv8.md/2025/09/21/investigatie-bbc-cum-incearca-rusia-sa-influenteze-alegerile-din-moldova-ce-a-descoperit-reporterul-sub-acoperire/289162 (accesat: 21.09.2025).;
17. Macari L. *Investigație BBC: Cum o rețea secretă de „agenți" plătiți, finanțată de Rusia, încearcă să submineze alegerile din Moldova (UPDATE)*. https://agora.md/2025/09/21/investigatie-bbc-cum-o-retea-secreta-de-agenti-platiti-finantata-de-rusia-incearca-sa-submineze-alegerile-din-moldova-update (accesat: 21.09.2025).
18. Cum încearcă să submineze parlamentarele din Moldova o rețea de dezinformatori pro-ruși plătiți de Moscova – investigație BBC. https://moldova.europalibera.org/amp/cum-incearca-sa-submineze-parlamentarele-din-moldova-o-retea-de-dezinformatori-pro-rusi-platiti-de-moscova/33536309.html (accesat: 21.09.2025).
19. Avarvarei Tr. *Ce este un război hibrid. Definiție și exemple*. https://www.b1tv.ro/externe/ce-este-un-razboi-hibrid-definitie-si-exemple-370282.html (accesat: 15 iunie 2024).
20. Ce este războiul hibrid: Cum acționează și care sunt consecințele. https://stiri.md/article/ international/ce-este-razboiul-hibrid-cum-actioneaza-si-care-sunt-consecintele/ (accesat: 09.12.2024).
21. Călugăreanu V. *Moldova, sub asalt hibrid în ajunul alegerilor*. https://www.dw.com/ro/moldova-sub-asalt-hibrid-%C3%AEn-ajunul-alegerilor/a-74095252 (accesat: 22.09.2025).
22. Rezultatul celor peste 250 de percheziții: 74 de persoane, reținute. Oamenii legii investighează tineri care au fost instruiți în Serbia pentru destabilizări în masă. https://m.radiochisinau.md/rezultatul-celor-peste-250-de-perchezitii-74-de-persoane-retinute-oamenii-legii-investigheaza-tineri-care-ar-fi-fost-fost-instruiti-in-serbia-pentru-destabilizari-in-masa---215002.html (accesat: 22.09.2025).

23. Războiul hibrid, o invenție electorală a PAS – liderii Moldovei împart ziare la piață. https://timpul.md/articol/razboiul-hibrid-o-inventie-electorala-a-pas-liderii-moldovei-impart-ziare-la-piata.html (accesat: 06.08.2025).
24. Colun M. *Apeluri la nesupunere: cum încearcă narațiunile pro-Kremlin să pregătească terenul pentru haos electoral în R. Moldova*. https://www.zdg.md/stiri/apeluri-la-nesupunere-cum-incearca-naratiunile-pro-kremlin-sa-pregateasca-terenul-pentru-haos-electoral-in-r-moldova/ (accesat: 20.09.2025).
25. Rețea mamut de conturi false pe TikTok. #alegmoldova, peste un milion de vizualizări, în doar trei zile. https://context.ro/retea-mamut-de-conturi-false-pe-tiktok-alegmoldova-peste-un-milion-de-vizualizari-in-doar-trei-zile/ (accesat: 25.09.2025).
26. TikTok a șters peste 100.000 de conturi false în Republica Moldova, înainte de alegeri. https://realitatea.md/tiktok-a-sters-peste-100-000-de-conturi-false-in-republica-moldova-inainte-de-alegeri/ (accesat: 17.10.2025).
27. Colbasnicov S. *Partidul „Democrația Acasă" promovat de conturi anonime pe TikTok: 16 milioane de vizualizări, generate în doar 2 luni*. https://tv8.md/2025/09/29/partidul-democratia-acasa-promovat-de-conturi-anonime-pe-tik-tok-16-milioane-de-vizualizari-generate-in-doar-2-luni/289756 (accesat: 29.09.2025).
28. Voinea M. *Contextul electoral moldovenesc și influența digitală: între surprize și întrebări*. https://expertforum.ro/contextul-electoral-moldovean-si-influenta-digitala-intre-surprize-si-intrebari/ (accesat: 29.09.2025).
29. Experți au documentat tehnici de manipulare pe TikTok legate de Partidul Democrația Acasă și liderul Vasile Costiuc. https://realitatea.md/experti-au-documentat-tehnici-de-manipulare-pe-TIKTOK-legate-de-partidul-democratia-acasa-si-liderul-sau-vasile-costiuc/ (accesat: 30.09.2025).
30. Todică Șt. *Ce este fenomenul „spirala tăcerii" și cum a contribuit la succesul fulminant al lui Georgescu. Strategia votanților lui*. https://stirileprotv.ro/alegeri/prezidentiale/2024/fenomenul-zspirala-tacerii-explicatia-pentru-succesul-lui-calin-georgescu-ce-s-a-intamplat-inainte-de-alegeri.html (accesat: 27.11.2024).
31. Atacuri cibernetice masive, dejucate de STISC în zilele alegerilor. https://tvn.md/atacuri-cibernetice-masive-dejucate-de-STISC-in-zilele-alegerilor/ (accesat: 28.09.2025).
32. Autoritățile raportează multiple atacuri cibernetice. Sunt vizate CEC și mai multe secții de votare din diaspora. https://moldova.europalibera.org/a/autoritatile-raporteaza-multiple-atacuri-cibernetice-sunt-vizate-cec-si-mai-multe-sectii-de-votare-din-diaspora/33543118.html (accesat: 28.09.2025).
33. Noi atacuri cibernetice asupra infrastructurii guvernamentale. STISC: unele

servicii ar putea fi temporar indisponibile. https://realitatea.md/noi-atacuri-cibernetice-asupra-infrastructurii-guvernamentale-stisc-unele-servicii-ar-putea-fi-temporar-indisponibile/ (accesat: 08.10.2025).
34. What does Russia's hybrid war playbook plan for Moldova? https://www.euronews.com/my-europe/2024/10/22/whats-does-russias-hybrid-war-playbook-plan-for-moldova (accesat: 25.10.2024).
35. Eurodeputatul Victor Negrescu: *Chișinăul a devenit un simbol a luptei împotriva ingerințelor Rusiei. Cu sprijin românesc, R. Moldova poate finaliza negocierile de aderare la UE până în 2028*. https://radiochisinau.md/eurodeputatul-victor-negrescu-chisinaul-a-devenit-un-simbol-a-luptei-impotriva-ingerintelor-rusiei-cu-sprijin-romanesc-r-moldova-poate-finaliza-negocierile-de-aderare-la-ue-pana-in-2028---215456.html (accesat: 03.10.2025).
36. Ideologul lui Putin îi vrea pe moldoveni ÎNGENUNCHIAȚI în fața Rusiei și amenință cu războiul. Dughin, nemulțumit de prestația lui Șor și Dodon la alegerile parlamentare. https://www.ziarulnational.md/ideologul-lui-putin-ii-vrea-pe-moldoveni-ingenunchiati-in-fata-rusiei-si-ameninta-cu-razboiul-dughin-nemultumit-de-prestatia-lui-sor-si-dodon-la-alegerile-parlamentare/ (accesat: 06.10.2025).
37. Gulca I. *Aleksandr Dughin, ideologul lui Putin, cântă prohodul lui Dodon și Șor și amenință Moldova cu război*. https://tvrmoldova.md/article/2c60983d75db4889/aleksandr-dughin-ideologul-lui-putin-canta-prohodul-lui-dodon-si-sor-si-ameninta-moldova-cu-razboi.html (accesat: 06.10.2025).
38. Popa C. *Revoluțiile și lecțiile Moldovei: cum pot fi dejucate planurile Moscovei*. https://www.veridica.ro/opinii/revolutiile-si-lectiile-moldovei-cum-pot-fi-dejucate-planurile-moscovei (accesat: 06.10.2025).
39. Analiști: Rep. Moldova a evitat scenariul Georgiei și nu va putea fi folosită de Rusia pentru a lovi din spate Ucraina (Audio). https://radiochisinau.md/maluri-de-prut-analisti-rep-moldova-a-evitat-SCENARIUL-GEORGIEI-si-nu-va-putea-fi-folosita-de-rusia-pentru-a-lovi-din-spate-ucraina-audio---215305.html (accesat: 29.09.2025).
40. Maia Sandu: *„Măsurile întreprinse de autorități pentru a descuraja cumpărarea de voturi au funcționat"*. https://agora.md/2025/09/30/maia-sandu-masurile-intreprinse-de-autoritati-pentru-a-descuraja-cumpararea-de-voturi-au-functionat (accesat: 30.09.2025).
41. Bătălia pentru mandate: Ce se întîmpla în culisele scrutinului? https://noi.md/md/analitica/batalia-pentru-mandate-ce-se-intimpla-in-culisele-scrutinului (accesat: 30.09.2025).

INFLUENȚA MIJLOACELOR DE SOCIALIZARE ÎN MASĂ/ONLINE ASUPRA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 [1]

THE INFLUENCE OF MASS AND ONLINE SOCIALIZATION MEDIA ON THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA OF 28 SEPTEMBER 2025

Andrei SMOCHINĂ, *doctor habilitat în drept, profesor universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail : studii_juridice@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0007-1740-5070

Ion CEBANU, *doctor în drept*
Profesor IP CEEF
E-mail: avocat.ion.cebanu@gmail.com

CZU: 342.53: 070(478)"2025"
https://doi.org/10.53783/snierm2025.02

Rezumat. *Această lucrare încearcă să examineze modalitățile prin care platformele de socializare și mediul informațional online au influențat desfășurarea, percepția și integritatea alegerilor parlamentare din Republica Moldova din 28 septembrie 2025. Analiza îmbină o abordare normativă cu observații empirice preluate din rapoarte de monitorizare internațională, studii asupra fenomenului „echo chamber" și analiza cadrului legislativ național și european. Se identifică principalii vectori de influență precum dezinformare coordonată, utilizare a publicității politice targhetate, operațiuni de tip „cyber" și amplificarea polarizării prin algoritmi.*

Cuvinte cheie: *campanie electorală. dezinformare, fenomenul „camerei de ecou", alegeri, mecanisme de influență, răspundere.*

Abstract*. The article examines the ways in which social media platforms and the online information environment have influenced the conduct, perception, and integrity of the parliamentary elections in the Republic of Moldova on September 28, 2025. The analysis combines a normative approach with empirical observations drawn from international moni-*

[1]Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice*, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

toring reports, studies on the "echo chamber" phenomenon, and an analysis of the national and European legislative framework. The main vectors of influence are identified, such as coordinated disinformation, the use of targeted political advertising, cyber operations, and the amplification of polarization through algorithms.

***Keywords**: electoral campaign, disinformation, the 'echo chamber' phenomenon, elections, influence mechanisms, accountability.*

Introducere

Tema de cercetare este integrată în subprogramul:„Securitatea națională a Repblicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice" de la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Lucrarea începe cu o analiza a forțelor majore de cercetare propuse în care vom constata că mediul online a devenit parte integrantă a societății contemporane, oamenii petrec din ce în ce mai mult timp pe internet, mediul online având un impact semnificativ asupra opiniei publice și a modului în care aceasta este formată și propagată. Acest fapt deschide posibilitatea apariției manipulării și a anihilării gândirii critice a indivizilor. Apare întrebarea ce ar trebui să facem în privința dezinformării?

În ultimele decenii filosofii contemporani vorbesc chiar de o identitate digitală care a pătruns în mintea oamenilor și în deosebi reprezintă o parte esențială a existenței noastre contemporane, modelată de interacțiunile din spațiul virtual și influențată de platformele de socializare. În acest mediu, individul își construiește și reinterpretează constant sinele, navigând printre oportunitățile și constrângerile oferite de tehnologie. Identitatea nu mai este fixă, ci un construct fluid, în continuă schimbare, ce reflectă complexitatea relațiilor dintre realitate și virtualitate.[2]

De asemenea s-a dovedit că o lume întreagă este atașată profund de mediul online are tot dreptul și chiar necesitatea unor dezbateri în ce privește impactul rețelelor de socializare asupra unor instituții politico-juridice precum procesul electoral.

Astfel, Republica Moldova la 28 septembrie 2025 a desfășurat alegeri parlamentare ordinare, într-un context puternic geopoliticizat de războiul de expansiune declanșat de Federația Rusă în Ucraina și într-o arhitectură informațională profund mediatizată online. Evenimentul a fost remarcat de prestigioase instituții media internaționale ca fiind marcat nu doar de rezultatul politic, dar și de o serie de manifestări ale „războiului informațional": campanii dezinformative, atacuri cibernetice și amplificarea mesajelor polarizante pe platformele sociale. Aceste fenomene au ridicat cu claritate probleme juridice, administrative și etice legate de modul în care regulile democratice tradiționale trebuie adaptate la ecosistemul digital.[3]

Pornind de la cele constatate mai sus, **obiectivul** acestui studiu este să identifice și să analizeze mecanismele prin care mediul online a influențat comportamentul

[2] Arina Antoci, Identitate Digitală: O Călătorie În Lumea Virtuală p. 92-93

[3] Financial Times. Pro-EU party wins Moldova's parliamentary election. 2025. (Financial Times)

electoral și integritatea procesului electoral și să formuleze recomandări normative. Vom veni cu precizări la ce anume ar fi trebuit să fim atenți?

Metodologia constă în sinteza rapoartelor de monitorizare (OSCE/ODIHR, misiuni internaționale), analizarea actelor normative relevante, precum și integrarea concluziilor din literatura profesională privind fenomenul echo-chamber și dezinformarea în realitatea Republicii Moldova.

Desigur, vom remarca că alegerile parlamentare din 2025 au fost organizate în baza noului Cod electoral adoptat în 2022, care a adus modificări procedurale importante privind administrarea alegerilor, finanțarea campaniilor și conține prevederi pentru mass-media. Codul include deasemenea norme privind publicitatea electorală, transparența finanțării și sancțiuni pentru unele fapte de natură electorală. Cu toate acestea, reglementarea concretă a comunicării politice în mediul online rămâne parțial neclară și depinde adesea de transpunerea la nivel de hotărâri și ghiduri administrative concide Fundația Internațională Pentru Sisteme Electorale (IFES).[4]

Pe parcursul anului 2025 au existat inițiative legislative precum Proiectul de lege din 29.05.2025 pentru modificarea Codului serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr.174/2018 care aduce schimbări ce țin de reglementarea platformelor de partajare a materialelor video (PPMV); stabilirea jurisdicției furnizorilor de servicii media audiovizuale; protejarea minorilor de conținuturile dăunătoare, atât în audiovizualul liniar, cât și pe PPMV; sporirea protecției surselor jurnalistice; modificarea regimului sancționator prin introducerea sancțiunilor progresive: de la avertismente, la retragerea licenței.

Asta înseamnă că prin PPMV se înțeleg servicii online care oferă publicului larg posibilitatea de a accesa videoclipuri – fie produse de profesioniști, fie generate de utilizatori. Proiectul de lege adoptat propune noi definiții pentru conceptele de furnizor de PPMV, material video generat de utilizator și serviciu de PPMV, noile definiții sunt preluate din Directiva UE 2010/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 martie 2010 privind coordonarea anumitor dispoziții stabilite prin acte cu putere de lege sau acte administrative în cadrul statelor membre cu privire la furnizarea de servicii mass-media audiovizuale (Directiva serviciilor mass-media audiovizuale)[5] Documentul mai preia din Regulamentul (UE) 2022/2065 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 octombrie 2022 privind o piață unică pentru serviciile digitale și de modificare a Directivei 2000/31/CE (Regulamentul privind serviciile digitale) conceptul de notificator de încredere (trusted flagger), fiind vorba despre persoane care dețin competențe specifice în detectarea, identificarea și notificarea conținuturilor periculoase.

[4] IFES. Elections in the Republic of Moldova: 2025 Parliamentary Election — Election Snapshot. 2025.(ifes.org)

[5] TEXT consolidat: 32010L0013 — RO — 08.02.2025

Notificările din partea acestor persoane fizice și/sau juridice ar trebui să fie tratate cu prioritate de către platformele de partajare a materialelor video.[6] Organisme internaționale precum Comisia de la Veneția a Consiliului Europei au oferit opinii de specialitate asupra proiectelor legislative, subliniind provocările legate de libertatea de exprimare *versus* necesitatea de a contracara dezinformarea subliniind că: „recomandă revizuirea definițiilor „media" și „jurnalist" pentru a include jurnaliștii cetățeni, bloggerii sau colaboratorii ocazionali, care sunt recunoscuți în cadrul dreptului internațional al drepturilor omului ca merită protecție atunci când își desfășoară funcțiile jurnalistice. În plus, atribuțiile Consiliului Audiovizualului privind dezinformarea și calitatea informațiilor ar trebui să fie clar definite pentru a asigura predictibilitatea juridică, a preveni discreția excesivă și a proteja libertatea de exprimare prin evitarea efectelor de descurajare".[7]

Aceste discuții nu se încheie cu soluții simple, ci își propun să dea claritate cu privire la dilema dintre standardele de libertate a exprimării și necesitatea unor mecanisme eficiente de protecție a procesului electoral.

În literatura de specialitate și în rapoartele de monitorizare se distinge o serie de instrumente și mecanisme prin care instituțiille media afectează alegerile, astfel pot fi remarcate câteva forme de influență:

1. Dezinformarea și influența externă

Prin urmare, dezinformarea coordonată, deseori cu origine sau sprijin transfrontalier, a fost documentată ca vector major de afectare a climatului electoral. Campanii automate (botneturi), conturi false, pagini și grupuri dedicate răspândirii dezinformării au urmărit atât subminarea încrederii în instituții, cât și mobilizarea/demobilizarea unor segmente de electorat. Rapoartele misiunilor de observare au remarcat prezența unor astfel de operațiuni, inclusiv atacuri cibernetice și falsuri menite să erodeze încrederea în procesul electoral.[8] Cu alte cuvinte a fost pusă o presiune fără precedent asupra comportamentului corpului electoral.

2. *Microtargetingul politic și publicitatea politică online*

Platformele permit campanii extrem de segmentate, care exploatează date despre utilizatori pentru a transmite mesaje adaptate psychografiei și comportamentului electoral. Acest lucru ridică probleme de transparență a finanțării și responsabilitate juridică: cine răspunde pentru conținut sponsorizat care conține dezinformare sau

[6] Regulament - 2022/2065 - EN - EUR-Lex

[7] Republic of Moldova - Opinion on the legislative reforms on mass media regulation: the draft law on mass media, the draft law amending the audiovisual media services code, and the draft law amending the law on advertising - Venice Commission of the Council of Europe

[8] OSCE/ODIHR. Election Observation Mission — Republic of Moldova: Parliamentary Elections, 28 September 2025 — Statement of Preliminary Findings and Conclusions. 2025. OSCE

apeluri la încălcarea legii? Regimul publicității politice online este adesea mai puțin reglementat și mai greu de monitorizat decât media tradițională.[9]

3. Efectul algoritmic și „echo chambers”

Algoritmii platformelor favorizează conținutul care generează angajament, ceea ce tinde să amplifice mesaje polarizante și să creeze „bule informaționale” (echo chambers). În Moldova, studiile privind fenomenul nominalizat arată că aceste dinamici pot întări identitățile politice și accentua polarizarea, reducând expunerea la informații diverse și la verificări factuale. Acest mecanism nu este doar tehnic, ci are implicații juridice: subminează idealul unui electorat informat și complică aplicarea normelor privind publicitatea echitabilă și accesul la informații.[10]

Desfășurarea votului la secțiile de votare a avut loc într-un context tensionat: acuzații de influență externă, incidente cibernetice și campanii agresive de dezinformare. Aceste elemente au fost evidențiate constant în presa internațională și în rapoartele de monitorizare. [11]

Misiunea OSCE/ODIHR au descris alegerile ca „competitive” dar marcate de amenințări hibride: infiltrări informaționale, finanțare ilicită, atacuri cibernetice și campanii organizate de dezinformare fiind destul de stresante pentru societate care au vizat în mod direct instituțiile electorale și liderii politici. Rapoartele au pus accent pe modul în care aceste tactici au încercat să erodeze încrederea publică și să influențeze comportamentul de vot.[12]

Vom remarca că în viziunea noastră orice intervenție juridică în spațiul informațional trebuie calibrată astfel încât să respecte libertatea de exprimare. Măsurile contra dezinformării trebuie să fie proporționale, previzibile și supuse controlului juridic. Potențialele soluții trebuie să ocrotească principiul fundamental de participare la alegeri **liber și benevol**, nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a **liberei sale voințe.**[13] Prin voința liberă, înțelegem independența alegătorului de influențele externe și de așteptările altora, deciziile acestuia reprezentând alegeri personale fără constrângeri exterioare, fiind responsabili pentru propriile alegeri.

---

[9] IFES. Elections in the Republic of Moldova: 2025 Parliamentary Election — Election Snapshot. 2025. ifes.org

[10] UNDP Moldova. Echo-chambers in Moldova — Policy Paper. (analiză privind fenomenul echo chamber și impactul asupra alegerilor) 2022–2025. UNDP Acquia Files

[11] Financial Times. Pro-EU party wins Moldova's parliamentary election. 2025. Financial Times

[12] OSCE (short-term observers). Preliminary statements and observer reports on the 2025 parliamentary elections. 2025. OSCE

[13] Codul Electoral al Republicii Moldova nr.325 din 08.12.2022. Monitorul Oficial nr. 426-427 art. 770, publicat la 23-12-2022, art 2

Înțelegem că, libertatea de exprimare nu este absolută: discursul care incită la ură, diseminarea de informații false care pun în pericol integritatea procesului electoral sau încălcă alte drepturi poate fi reglementat, după cum este prevăzut și în art.(70) al Codului Electoral unde la al. (2) prevede: „exercițiul acestui drept poate fi supus unor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, ocrotirea sănătății sau protecția moralei, protecția reputației, apărarea drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”[14], însă echilibrul este dificil de realizat în practică deoarece după cum am arătat mai sus mediul online asigurat de progresul tehnologic oferă un câmp de manevră vast pentru diferiți subiecți naționali și externi în a interveni în procesul electoral și a influența rezultatul alegerilor.

Vom mai remarca aici că odată cu apariția mediului virtual alegerile nu mai pot fi privite ca o chestiune internă a unui stat. ele capătă o valență de responsabilitate internațională cel puțin pentru statele care garantează statul de drept. Acest fapt nu este dictat doar de apariția rețelelor de socializare dar și de fenomenul globalizării.

În practică, problematica responsabilității pentru conținutul publicat online este împărțit între platforme, utilizatori care pot fi actori politici și autorități de reglementare. În acest sens o problemă juridică esențială este definirea limitelor răspunderii platformelor, precum și stabilirea unui cadru transparent de audit pentru publicitatea politică online și pentru finanțarea campaniilor digitale. Lipsa unor obligații clare de transparență (de ex. registre de publicitate politică online) facilitează dezinformarea.

Constatăm că normele electorale existente permit sancțiuni pentru fraude, finanțare ilegală și încălcări directe ale legislației electorale. Totuși, aplicarea acestor norme la fapte comise în mediul digital (ca de ex. bot-networking, amplificare automată, operare din străinătate) întâmpină dificultăți tehnice și jurisdicționale cu toate că statul își îmbunătățește în mod constant normele electorale. Sunt necesare proceduri de cooperare internațională și competențe tehnice în instituțiile care au drept obiectiv administrarea alegerilor precum Comisia Electorală Centrală.[15]

Și astăzi vom remarca pericolul ascuns al influenței online asupra procesului electoral dar nu numai, acesta rezidă în situația când mediul informațional este saturat de mesaje contradictorii și false, încrederea în instituții este erodată, ceea ce complică funcționarea mecanismelor democratice: acceptarea rezultatelor, participarea civică, în fond putem asista la delegitimarea unui proces întreg. Totuși, acest lucru ridică probleme de coeziune socială și de punere în aplicare a deciziilor adoptate de autorități.

[14] Ibidem, art. 70

[15] OSCE/ODIHR. Election Observation Mission — Republic of Moldova: Parliamentary Elections, 28 September 2025 — Statement of Preliminary Findings and Conclusions. 2025. OSCE

În stadiul actual al cunoașterii, poate fi menționat un aspect important în contextul oricăror tipuri de alegeri organizate în Republica Moldova după obținerea independenței (inclusiv cele din 28 septembrie 2025) este că acestea au fost organizate fără ca statul nou creat să fi adoptat un mecanism de lustrație ca o măsură de protecție a noii ordini democratice, bazată pe principiul incompatibilității morale dintre servirea unui regim totalitar și exercitarea ulterioară a unor funcții publice în statul de drept. În acest context vom remarca definiția oferită de Consiliul Europei în ce privește lustrația (Rezoluția 1096/1996), ea reprezentând „un proces prin care statul democratic adoptă măsuri legale pentru a exclude din funcțiile publice persoanele care au colaborat activ cu regimul totalitar" totodată rezoluția menționează că: „a reînființa un stat civilizat și liberal sub domnia legii pe această bază este dificil - de aceea vechile structuri și tipare de gândire trebuie demontate și depășite."[16]

Fondul acestei debateri este că lustrația trebuie privită în concepția noastră nu ca o pedeapsă, ci o măsură de protecție a noii ordini democratice. Aceasta trebuie să se bazeze pe principiul incompatibilității morale dintre servirea unui regim totalitar și exercitarea ulterioară a unor funcții publice în statul de drept. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauze precum *Matyjek c. Poloniei* (2007) sau *Sidabras și Džiautas c. Lituaniei* (2004), a subliniat că măsurile de lustrație sunt legitime doar dacă sunt proporționale, limitate în timp și nu transformă răspunderea morală în sancțiune penală.[17] E greu să te aștepți ca societatea să conștientizeze pe deplin consecințele lustrației. Și totuși aceasta clarificare este necesară pentru constituirea unei societăți atașate valorilor statului de drept, iar în contextul noilor tehnologii acest mecanism poate oferi posibilitatea instituirii și funcționării principiului Checks and Balances. Având în vedere că Republica Moldova, aflată între moștenirea sovietică și aspirațiile europene, a evitat până în prezent un asemenea mecanism precum și absența unui cadru de lustrație a permis menținerea unei ***continuități instituționale și culturale*** cu perioada sovietică, manifestată prin birocrație, corupție și deficit de încredere publică, toate aceste realități în contextul dezvoltării mijloacelor de socializare online fac posibilă apariția unor vulnerabilități în ce privește procesul de alegeri în spiritul paricipării libere și benevole în care alegătorul își formează opinia exprimată prin vot în mod independent de factori extern.

După îndelungată chibzuință, propunem următoarele ***direcții de acțiune pentru a depăși mai multe obstacole în organizarea scrutinelor electorale***:

- Introducerea unui registru public obligatoriu pentru toate campaniile politice plătite online (informații despre sponsor, sumă, audiență țintă).

[16] Consiliul Europei, *Rezoluția 1096 (1996) privind măsurile de desființare a moștenirii fostelor regimuri totalitare comuniste.*

[17] Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Cauzele Sidabras și Džiautas c. Lituaniei (2004), Matyjek c. Poloniei* (2007)

- Mecanism de cooperare cu platformele digitale și cu parteneri internaționali pentru răspuns rapid și transparent la diferite incidente.
- Programe naționale de alfabetizare media și digitală pentru public (prioritar pentru segmente vulnerabile).
- Mecanisme juridice pentru a viza cazuri clare de dezinformare care induc în eroare massă cu privire la proceduri de vot sau integritatea urnelor, păstrând, totodată, protecția libertății de exprimare.

Din acest punct de vedere, considerăm că principalele concluzii mai dificile de ordin teoretic și practic, cu rezonanțe deosebite în actualitate, sunt *următoarele*:

- Reglementarea juridică a mediului online inclusiv sub aspect electoral comportă un risc de atentare la libertatea de exprimare care poate afecta însuși statul de drept.
- Vom remarca că alegerile în statele cu regimuri democratice se transformă dintr-o chestiune internă care ține de suveranitatea fiecărui popor a unui stat într-o chestiune internațională de care depinde comportamentul subiecților de drept internațional în relațiile publice.
- Alegerile parlamentare din 28 septembrie 2025 au demonstrat, din nou, că mediul online joacă un rol determinant în viața politică contemporană. În Republica Moldova, influența mijloacelor de socializare a fost resimțită la nivelul percepției publice, al securității informaționale și al funcționării instituțiilor democratice.
- Reglementarea normativă a mediului online poate să aibă câștig de cauză doar în statele unde funcționează principiul Checks and Balances.
- Declarând integrarea în Uniunea Europeană drept obiectiv strategic al Republicii Moldova și în scopul ajustării practicilor naționale la normele europene în domeniul electoral, juridic al societății civile, libertății expresiei și mass-mediei Republica Moldova trebuie să continuie nestigherit să-și onoreze obligațiile și angajamentele asumate în promovarea identității europene a poporului Republicii Moldova și ireversibilitatea parcursului european al țării noastre, precum și a reformelor democratice și implementarea Programelor comune actuale ale Consiliului Europei și Comisiei Europene lansate pentru Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Financial Times. *Pro-EU party wins Moldova's parliamentary election.* 2025. Financial Times
2. OSCE/ODIHR. *Election Observation Mission — Republic of Moldova: Parliamentary Elections, 28 September 2025 — Statement of Preliminary Findings and Conclusions.* 2025. OSCE

3. OSCE (short-term observers). *Preliminary statements and observer reports on the 2025 parliamentary elections.* 2025. OSCE
4. IFES. *Elections in the Republic of Moldova: 2025 Parliamentary Election — Election Snapshot.* 2025. ifes.org
5. UNDP Moldova**.** *Echo-chambers in Moldova — Policy Paper.* (analiză privind fenomenul echo chamber și impactul asupra alegerilor) 2022–2025. UNDP Acquia Files
6. Venice Commission (Council of Europe). *Opinion CDL-REF(2025)024-e — Republic of Moldova: Draft law on mass media and amendments.* 2025. Venice Commission
7. IRI / alte misiuni internaționale. *Preliminary statements of the 2025 Moldova parliamentary elections.* 2025. International Republican Institute
8. Arina Antoci, Identitate Digitală: O Călătorie În Lumea Virtuală p. 92-93
9. Parlamentul Republicii Moldova - Detalii materiale
10. TEXT consolidat: 32010L0013 — RO — 08.02.2025
11. Regulament - 2022/2065 - EN - EUR-Lex
12. Republic of Moldova - Opinion on the legislative reforms on mass media regulation: the draft law on mass media, the draft law amending the audiovisual media services code, and the draft law amending the law on advertising - Venice Commission of the Council of Europe
13. Codul Electoral al Republicii Moldova, nr.325 din 08.12.2022. M.O. nr. 426-427 art. 770, publicat la 23-12-2022
14. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Cauzele Sidabras și Džiautas c. Lituaniei* (2004), *Matyjek c. Poloniei* (2007)
15. Consiliul Europei, *Rezoluția 1096 (1996) privind măsurile de desființare a moștenirii fostelor regimuri totalitare comuniste*
16. Constituţia Republicii Moldova modificată și completată prin legea nr.244 din 20.10.24, Monitorul Oficial 457-458/05.11.24 art.633

REPREZENTAREA MEDIATICĂ A PREȘEDINTEI REPUBLICII MOLDOVA ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ. CAZUL *AGERPRES* [1]

THE MEDIA REPRESENTATION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE INTERNATIONAL PRESS: THE CASE OF AGERPRES

Georgeta STEPANOV, *doctor habilitat în științele comunicării, profesor universitar*
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: georgeta.stepanov@usm.md
ORCID ID: 0000-0002-7884-8453

CZU: 070(478:100) : 342.511(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.03

Rezumat. *În plan internațional, președintele de țară este reprezentantul suprem al statului, de aceea, prezența lui puternică și constructivă în presa globală poate sprijini eforturile diplomatice și economice și, astfel, poate contribui la atragerea de investiții străine, la consolidarea relațiilor comerciale, dar și la consolidarea poziției țării în diferite organizații internaționale. Abordarea mediatică din perspectivă pozitivă a activității, implicării și poziționării președintelui de țară în chestiuni naționale și internaționale actualizează și fortifică imaginea acestuia, pe când abordarea mediatică cu substrat preponderent negativ, dimpotrivă, o deformează și, prin implicit aduce atingere și imaginii țării, în ansamblu. Instituțiile media, îndeosebi cele aflate în proprietatea statului, au o agendă specifică pe care o promovează, dar care adesea este influențată de interesele politice și economice ale țării sau ale conducerii acesteia. Cercetarea modului în care agenția Agerpres din România – țară cu care Republica Moldova are relații de prietenie – reflectă activitatea și proiectează imaginea președintei Republicii Moldova Maia Sandu, realizată în cadrul acestui studiu, a demonstrat că perspectiva reflectării activității președintelui unui stat în presa din alt stat se conturează prin prisma relațiilor existente între aceste două state.*

Cuvinte-cheie*: presă internațională, Agenția Națională de Presă Agerpres, materiale jurnalistice, președinte de țară, imagine publică, reprezentanță mediatică.*

Summary*. At the international level, the president of a state functions as the highest representative authority of that country. Consequently, a strong and constructive presence in global media can facilitate diplomatic and economic initiatives, thereby contributing to the*

[1]Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice*, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

attraction of foreign investment, the strengthening of trade relations, and the enhancement of the state's positioning within various international organizations. A positive media framing of the president's activity, engagement, and positioning on national and international matters serves to reinforce and update their public image. Conversely, predominantly negative media coverage tends to distort this image and, by extension, may adversely affect the overall perception of the country. Media institutions—particularly those under state ownership—tend to promote specific agendas, often shaped by the political and economic interests of the state or its governing bodies. The present study examines how Agerpres, the Romanian National News Agency, from a state that maintains friendly diplomatic relations with the Republic of Moldova, portrays the activity and constructs the image of the President of the Republic of Moldova, Maia Sandu. The analysis demonstrates that the representation of a foreign head of state in the media of another country is largely influenced by the nature of bilateral relations between the two states.

***Keywords**: international media, National News Agency Agerpres, journalistic content, head of state, public image, media representation.*

Imaginea publică a unui lider politic, inclusiv a președintelui unui stat, se construiește și se dezvoltă în mod dinamic, prin intermediul acțiunilor oficiale întreprinse de acesta, cum ar fi emiterea de decrete și ordine, susținerea de discursuri, formularea de declarații, efectuarea de vizite interne sau externe etc. Imaginea publică a unui lider de stat însă este influențată nu doar de conținutul și consistența activităților desfășurate, ci și de felul în care acestea sunt reflectate, analizate și interpretate în mass-media națională, dar, îndeosebi, în cea internațională. Cu referire la acest subiect, cercetătorul D.Popescu, susține că imaginea publică a unui lider politic, în special a unui președinte de țară, reprezintă un construct simbolic aflat într-o continuă dinamică, influențat de acțiunile formale ale acestuia (...), dar și de maniera în care aceste acțiuni sunt reflectate și interpretate în mass-media, atât la nivel național, cât și internațional" [1].

În contextul intensificării circuitului informațional și globalizării fluxurilor comunicaționale, reprezentarea președintelui unei țări în presa altor țări capătă o importanță majoră, întrucât procesul în cauză contribuie la internaționalizarea imaginii atât a liderului despre care presa relatează, cât și a statului pe care el îl reprezintă pe arena internațională. Or, prin extensie, conturarea percepției externe asupra unui președinte de țară contribuie la reliefarea percepției externe și asupra statului în sine. Astfel, mass-media devine un vector esențial în modelarea percepțiilor colective, în formarea atitudinilor opiniei publice internaționale și în conturarea unei imagini unitare și sintetice a statului în cauză.

Reprezentarea președintelui în presa mondială poate avea un impact semnificativ asupra politicii externe a statului, influențând dinamica relațiilor bilaterale și multilaterale, dar și asupra capacității acestuia de a atrage investiții externe, de a consolida parteneriate comerciale și de a-și afirma poziția în cadrul organizațiilor internaționale. Aceeași ideea o împărtășesc și cercetătorii A.Ionescu și R.Dumitrescu,

în lucrarea *Mass-media și diplomația: influențe reciproce în contextul globalizării*, care deduc că reprezentarea președintelui unei țări în presa străină contribuie la formarea unor imagini sintetice și simbolice ce se sedimentează în conștiința colectivă a publicului global, influențând totodată și orientările geopolitice sau economice ale altor actori statali [2].

Pentru un președinte de țară, prezența mediatică constantă și favorabilă este deosebit de importantă, întrucât o abordare pozitivă a activității acestuia, care evidențiază implicarea sa în problemele interne și internaționale, contribuie la consolidarea imaginii publice a acestuia. În schimb, o reflectare preponderent negativă poate genera distorsiuni în percepția opiniei publice, afectând nu doar imaginea liderului în cauză, ci și imaginea internațională a statului pe care îl reprezintă. Astfel, percepția unui lider politic la nivel global poate sprijini sau, dimpotrivă, poate prejudicia poziționarea strategică a statului pe care îl reprezintă. Conform lui V.Nistor, prezența pozitivă și activă a unui președinte în spațiul mediatic mondial poate consolida eforturile diplomatice ale statului, poate contribui la atragerea investițiilor străine și la dezvoltarea relațiilor economice bilaterale sau multilaterale. În schimb, o reprezentare mediatică negativă, distorsionată sau partizană poate afecta în mod direct nu doar imaginea liderului, ci și reputația internațională a statului [3]. Din această perspectivă, mass-media nu este doar un canal de comunicare, ci devine un actor geopolitic indirect, contribuind la articularea și reconfigurarea relațiilor internaționale prin proiecția imaginii liderilor de stat.

În plan internațional, președintele de țară este reprezentantul suprem al statului, de aceea, prezența lui puternică și constructivă în presa globală poate sprijini eforturile diplomatice și economice și, astfel, poate contribui la atragerea de investiții străine, la consolidarea relațiilor comerciale, dar și la consolidarea poziției țării în diferite organizații internaționale. Abordarea mediatică din perspectivă pozitivă a activității, implicării și poziționării președintelui de țară în chestiuni naționale și internaționale actualizează și fortifică imaginea acestuia, pe când abordarea mediatică cu substrat preponderent negativ, dimpotrivă, o deformează și, prin implicit aduce atingere și imaginii țării, în ansamblu.

Modalitatea în care presa unui stat reflectă activitatea președintelui altui stat este adesea corelată cu natura relațiilor diplomatice și politice existente între cele două țări. În special, instituțiile media aflate sub influența sau controlul direct al statului tind să promoveze agende editoriale aliniate intereselor politice și economice ale conducerii respectivei țări. Această interdependență evidențiază rolul central al mass-mediei ca instrument de proiecție simbolică și geopolitică a puterii, dar și ca factor de influență în conturarea discursului public internațional cu privire la liderii politici și la statele pe care aceștia le reprezintă. În opinia lui L.Matei, relevanța reprezentării liderului unui stat în presa internațională este amplificată de natura relațiilor internaționale. De regulă, modul în care un președinte este prezentat în presa unui alt stat reflectă, într-o anumită măsură, stadiul relațiilor bilaterale existente.

În special, instituțiile media aflate sub controlul sau influența directă a autorităților guvernamentale tind să adopte o agendă editorială care servește intereselor politice și economice ale conducerii respectivei țări [4].

Observăm că mulți cercetători împărtășesc ideea, conform căreia modalitatea de reflectare a activității președintelui unui stat în mass-media internațională și, respectiv, construirea imaginii publice a acestuia la nivel mondial, depinde, într-o anumită măsură, de relațiile existente între aceste țări. Pentru a verifica validitatea acestei idei, ne-am propus să cercetăm modului în care este reflectată activitatea președintei Republicii Moldova, Maia Sandu, în mass-media din România și cum este reprezentată imaginea publică a acesteia în plan internațional. Pentru analiză am selectat Agenția Națională de Presă *Agerpres* din România, instituție de presă care își elaborează politica informațională în conformitate cu poziția oficială a statului, modalitatea de mediatizate a realității, îndeosebi a celei externă, fiind concepută întotdeauna prin prisma intereselor statului, în corelație cu obiectivele politicii externe ale acestuia.

Activitatea agenției de știri a fost cercetată prin metoda monitorizării directe timp de trei luni (01.12.2023-29.02.2024). Perioada de cercetare a fost aleasă din considerentul că cele mai veridice rezultate pot fi obținute în baza informației colectate în perioadele de stabilitate ordinară, cum a fost ultima lună a anului 2023 și primele două luni ale anului 2024. Or, lunile ulterioare ale anul 2024, dat fiind faptul că acesta a fost unul electoral, au fost de maximă turbulență politică, fapt care s-a răsfrânt și asupra activității mass-mediei.

Studiul a fost realizat în baza a cinci criterii de analiză, fiecare având variabilele sale de cercetare.

Primul criteriu – *forma de expresie a materialului jurnalistic* – a avut 5 variabile de cercetare, și anume: știrea, interviul, reportajul, comentariul și analiza politică.

Al doilea criteriu – *contextul narativ în care a fost amplasată informația* – a avut 3 variabile de cercetare, așa precum: contextul pozitiv, contextul negativ și contextul neutru.

Al treilea criteriu– *numărul surselor de informare folosite în materialul jurnalistic* – a avut 3 variabile de cercetare, precum: o sursă, două surse, trei și mai multe surse.

Al patrulea criteriu – *tehnicile folosite pentru proiectarea imaginii liderului politic* – a avut 4 variabilele de cercetare: minciună flagrantă, repetarea informațiilor, afirmația și indicarea inamicului.

Și ultimul criteriu – *imaginile adiacente textului* – a avut 4 variabilele de cercetare, și anume: fotografia, imaginea-simbol, imaginea grafică și fără imagine.

Primul criteriu de analiză a fost *forma de expresie a materialul jurnalistic*. Rezultatele obținute ne demonstrează că, din perspectiva criteriului în cauză, activitatea *Agerpres* în perioada monitorizată a fost constant uniformă, realitatea moldovenească și activitatea președintei Sandu fiind reflectate în exclusivitate prin intermediul știrii (a se vedea Tab. 1).

Tabelul 1. Formele de expresie ale materialelor jurnalistice puse în circuit de către *Agerpres*

Genul jurnalistic	Știri	Inter-viuri	Repor-taje	Comen-tarii	Editori-ale	Analize
Materiale – 15	15	0	0	0	0	0
Procente – 100%	100%	0	0	0	0	0

Sursa: *Elaborat de autor*

Concluzia în cauză se explică prin faptul că orice agenție de presă, întrucât activează după principiul „maximum de informații în minimum de cuvinte", tinde să difuzeze informațiile rapid și concis, iar cel mai potrivit gen jurnalistic pentru realizarea acestui obiectiv este știrea.

Al doilea criteriu de analiză a fost *contextul în care este amplasată informația cu privire la activitatea președintei Republicii Moldova Maia Sandu*. Importanța acestui criteriu este semnificativă, întrucât anume contextul oferă semnificație informațiilor factologie, proiectând tonalitatea expunerii și calitatea reprezentării imaginii. Astfel, un context pozitiv prezintă liderul în lumină favorabilă, îi subliniază calitățile lui pozitive și realizările obținute, creându-i o imagine prietenoasă și atractivă pentru cititori. În contrast, un context negativ scoate în evidență carențele, eșecurile și aspectele controversate în activitatea liderului, influențând percepția publicului într-o manieră defavorabilă. Un context neutru adoptă o abordare obiectivă și echilibrată, prezentând faptele fără a exprima opinii personale sau a înclina balanța în favoarea sau defavoarea liderului politic. Aspectele cantitative ale rezultatelor obținute în baza acestui criteriu sunt expuse în Tabelul 2.

Tabelul 2. Contextul narativ în care a fost plasată informația despre președinta R.Moldova, Maia Sandu, în materialele jurnalistice puse în circuit de către *Agerpres*

Contextul în care a fost amplasată informația	Context pozitiv	Context negativ	Context neutru
Știri – 15	7	1	7
Procente – 100	46,65%	6,7%	46,65%

Sursa: *Elaborat de autor*

Analiza a demonstrat că, în perioada supusă monitorizării, *Agerpres* a pus în circuit 7 știri în care informația factologică a fost prezentată în context pozitiv, acestea constituind 46,65% din totalul de materiale realizate. Tot în șapte știri datele au fost puse în context neutru, procentul acestora fiind similar cu cel anterior – 46,65,

și doar un singur material a proiectat lucrurile în context negativ, ponderea acestuia constituind 6,7%.

Analiza rezultatelor obținute reliefează faptul că *Agerpres* a reflectat realitatea moldovenească din perspectivă pozitiv-neutră, asigurându-i președintei Maia Sandu o reprezentanță constantă în fluxurile sale informaționale și modelându-i o imagine favorabilă, ceea ce denotă atitudinea prietenoasă, dar obiectivă, a României față de țara noastră. Astfel, unghiul de abordare a realității din Republica Moldova a fost proiectat prin prisma politicii oficiale a țării vecine față de Republica Moldova și față de președinta acesteia.

Al treilea criteriu de analiză este *numărul surselor de informare folosite în materialul jurnalistic*. Acest criteriu este relevant pentru cercetarea noastră, deoarece sursele joacă un rol crucial în asigurarea complexității, credibilității și integrității informațiilor prezentate. Utilizarea informației din surse diverse, dar sigure, este esențială pentru a oferi cititorilor o imagine completă și echilibrată asupra subiectului abordat, a asigura autenticitate conținuturilor realizate și a reduce riscul transmiterii unor date eronate sau opinii părtinitoare. Diversitatea surselor este importantă pentru redarea multiplelor perspective asupra subiectului mediat. Un material jurnalistic care se bazează pe o singură sursă riscă să prezinte o viziune unilaterală. Incluzând surse variate, jurnaliștii pot aborda subiectul din diferite unghiuri, oferind cititorilor o înțelegere mai profundă și mai completă a evenimentelor sau problemelor discutate.

Este importantă și transparența surselor utilizate. Jurnaliștii trebuie să fie deschiși în a oferi detalii cu privire la proveniența informațiilor, menționând ori de câte ori este posibil sursele din care acestea au fost obținute. Practica respectivă nu doar că asigură credibilitate datelor folosite, dar și permite cititorilor să evalueze fiabilitatea acestora. În era digitală, transparența în raportarea surselor devine un standard profesional esențial.

Rezultatele cercetării realizate din perspectiva criteriului în cauză au fost reflectate în tabelul de mai jos (a se vedea Tabelul 3).

Tabelul 3. Numărul surselor de informare folosite în materialele jurnalistice despre președinta R. Moldova, Maia Sandu, puse în circuit de către *Agerpres*

Numărul surselor de informare folosite în materialul jurnalistic	1 sursă	2 două surse	3 surse și mai multe
Știri – 15	7	6	2
Procente – 100	46,7%	40,0%	13,3%

Sursa: *Elaborat de autor*

Analiza demonstrează că cele mai multe știri distribuite de *Agerpres* au fost realizate în baza unei singure surse de informare, ponderea lor constituind 46,7%. Pe

poziția a doua se plasează materialele în care au fost folosite două surse de informare, ponderea acestora constituind 40,0% din totalul de 100% de materiale realizate, iar pe poziția a treia se situează știrile cu trei și mai multe surse, care constituie 13,3% din totalul de 100% de materiale puse în circuit. Constatăm că, deși numărul materialelor cu o sursă îl depășește pe cel al materialelor cu două surse, *Agerpres*, per ansamblu, respectă principiul „celor două surse", obligatoriu în jurnalismul de informare. Or, mai mult de jumătate din materialele realizate în această perioadă au fost realizate în baza a două și mai multe surse de informare.

Faptul că mai mult de jumătate din materialele distribuite de *Agerpres* – 53,3% din totalul de 100%, au fost realizate în baza a cel puțin două surse de informare ne permite să constatăm că jurnaliștii de la această instituție s-au documentat mai minuțios și au reflectat realitatea moldovenească complex și echilibrat. Totodată, a fost sesizat și faptul că sursele la care au apelat jurnaliștii de la *Agerpres* au fost credibile, fiind vorba, de cele mai dese ori, de surse oficiale.

Următorul criteriu de analizat a avut drept obiectiv să identifice tehnicile folosite de către jurnaliștii de la *Agerpres* în vederea proiectării imaginii președintei Republicii Moldova, Maia Sandu. Pentru analiză am selectat patru tehnici mediatice folosite cel mai des în procesul de construire sau de fortificare a imaginii unui lider politic, și anume: minciună flagrantă, repetarea informațiilor, afirmația și indicarea inamicului. Aspectele cantitative ale rezultatelor obținute în baza acestui criteriu sunt expuse în Tabelul 4.

Tabelul 4. Tehnicile folosite de *Agerpres* pentru proiectarea imaginii președintei Republicii Moldova, Maia Sandu

Tehnica folosită pentru proiectarea imaginii președintelui țării	Minciuna flagrantă	Repetarea informațiilor	Afirmația	Indicarea inamicului
Nr. de utilizări	0	4	1	0

Sursa: *Elaborat de autor*

Analiza a demonstrat că, în conținuturile publicate în cele trei luni de zile, *Agerpres* a utilizat tehnicile de formare a imaginii unui lider doar de cinci ori, apelând la două tehnici din cele patru enunțate anterior, și anume: la tehnica „Repetarea informațiilor", folosită de patru ori, și la tehnica „Afirmație", folosită o singură dată. Constatarea gradului de utilizare a tehnicilor respective în produsele unei agenții media indică foarte clar obiectivele reale urmărite de aceasta în raport cu obiectul mediatizat. Astfel, gradul redus de utilizare a acestor tehnici în știrile *Agerpres* ne dă temeiul să afirmăm că instituția în cauză își focalizează activitatea pe reflectarea obiectivă și pe abordarea neutră a evenimentelor în care este implicată președinta Sandu, fără a încerca să influențeze într-un anumit mod imaginea acesteia. Totuși,

analiza a demonstrat, că, în cele mai dese cazuri, *Agerpres* a reflectat într-o lumină pozitivă activitatea Maiei Sandu, ceea ce a contribuit la fortificarea imaginii acesteia în plan internațional. Drept dovadă ne pot servi și titlurile știrilor publicare de această agenție: *Maia Sandu – vizită în Timiş şi Arad; va avea o întâlnire cu Majestatea Sa Margareta şi va primi un premiu de la Primăria Timişoara* [5], *Timiş: Maia Sandu a vizitat expoziţia „Brâncuşi: surse româneşti şi perspective universale", la MNArT* [6], *Maia Sandu – primul laureat al Premiului „Timişoara pentru valori europene"* [7], *Preşedinta Republicii Moldova – primită de Familia Regală la Castelul Săvârşin* [8], *Republica Moldova: Maia Sandu îi încurajează pe moldoveni să se înscrie la cursurile gratuite oferite de Programul naţional de studiere a limbii române* [9], *Republica Moldova: Preşedinta Maia Sandu salută sancţiunile SUA împotriva Marinei Tauber, membră a partidului prorus Şor* [10], *Maia Sandu: Rusia a intensificat acţiunile de destabilizare a Republicii Moldova* [11], *Alegeri Rusia 2024: Atac virulent al şefei Comisiei Electorale Centrale din Rusia la adresa Maiei Sandu* [12] etc.

Iese în evidență, astfel, că *Agerpres* a folosit aceste tehnici pentru a reitera aspectele pozitive ale activității președintei Republicii Moldova și, respectiv, pentru a-i crea o imagine pozitivă, fapt care confirmă o dată în plus ideea enunțată anterior, că modalitatea de abordare a realității unei țări de către mass-media de stat a altei țări depinde de relațiile bilaterale dintre aceste state.

Ultimul criteriu de analiză a avut scopul să clarifice tipurile de imagini folosite de *Agerpres* în conținuturile despre activitatea președintei Maia Sandu. Cercetarea a demonstrat că, pentru amplificarea mesajului textual, *Agerpres* folosește din plin iconografia, prioritare fiind fotografiile. Astfel, în perioada menționată, această instituție a folosit iconografia în 14 știri (una a apărut doar în format textual), ceea ce constituie 93,33% din totalul știrilor produse de această instituție (a se vedea Tabelul 5).

Tabelul 5. Tipuri de imagini folosite în materialele jurnalistice despre președinta R.Moldova Maia Sandu, puse în circuit de către *Agerpres*

Tipurile de imagini	Fotografie	Imagine-simbol	Imagine grafică	Fără imagine
Știri – 15	12	2	0	1
Procente – 100	80%	13,33%		6,67

Sursa: *Elaborat de autor*

Analiza realizată a reliefat preferința agenției pentru fotografiile de arhivă, fie că acestea sunt fotografiile portret ale Maiei Sandu sau ale persoanelor, a căror declarații se regăsesc în material, fie că sunt fotografii realizate de la evenimentul despre care se relatează, fie că sunt fotografii de arhivă realizate în cadrul unor evenimente din trecut. *Agerpres* a folosit fotografiile în 12 materiale, ceea ce constituie 80% din numărul total de știri produse. Deși cu mult mai rar, dar agenția a folosit și

imaginile simbol, ponderea știrilor în care au fost folosite imaginile simbol constituie 13,33% din totalul de materiale analizate. Rezultatele au arătat că *Agerpres* nu a utilizat în materialele sale diagrame, grafice sau alte tipuri de reprezentări vizuale. Jurnaliștii au optat, deci, pentru imagini mai simple, care să redea strict tematica materialului sau chipul protagonistului, dar nu să contribuie la o mai bună înțelegere a subiectului.

Așadar, rezultatele cercetării efectuate ne permit să constatăm că agenția *Agerpres* din România – țară cu care Republica Moldova are relații de prietenie, a reflectat echilibrat realitatea din Republica Moldova și activitatea președintei Maia Sandu. Evenimentele au fost abordate din perspectivă pozitiv-neutră, informațiile la subiect fiind amplasate fie în contexte pozitive, fie în contexte neutre. În cele mai dese cazuri, *Agerpres* a folosit în materiale sale tehnicile de formare a imaginii liderului politic care au favorizat-o Maia Sandu și i-au fortificat pe plan internațional imaginea pozitivă. Aceste constatări validează ideea enunțată în debutul articolului, conform căreia activitatea liderului unei țări este reflectată de către mass-media altei țari, de regulă, prin prisma relațiilor existente între aceste două state. Astfel, cu cât mai strânse și mai prietenoase sunt legăturile dintre două țări, cu atât mai favorabilă este proiectată imaginea președintelui unei țări în mass-media altei țări, aceasta pendulând între reprezentarea pozitivă sau neutră. Și dimpotrivă, cu cât mai rigide și mai tensionate sunt legăturile dintre două țări, cu atât mai negativă este reprezentarea președintelui unei țări în mass-media altei țări, respectiv, cu atât mai denaturată este proiectată și imaginea acestuia de către mass-media în cauză. Astfel, imaginea publică a unui președinte de țară, așa cum este ea reflectată în mass-media internațională, are implicații semnificative asupra prestigiului și poziționării statului pe plan global. Prin urmare, monitorizarea permanentă, analizarea și gestionarea corectă a acestor reprezentări devin punctele forte ale strategiei de diplomație publică, brand de țară și comunicare instituțională a oricărui stat.

Referințe bibliografice:

1. Popescu, D. *Liderii politici și reprezentarea lor în media: studiu comparativ*. Iași: Polirom, 2020.
2. Ionescu, A. Dumitrescu R. *Mass-media și diplomația: influențe reciproce în contextul globalizării*. București: Universitară, 2018.
3. Nistor, V. *Comunicarea politică și imaginea liderilor în spațiul mediatic global*. București: Tritonic, 2021.
4. Matei, L. *Puterea simbolică a mass-mediei în politica internațională*. Iași: Institutul European, 2019.
5. Maia Sandu – vizită în Timiş şi Arad; va avea o întâlnire cu Majestatea Sa Margareta şi va primi un premiu de la Primăria Timişoara. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica/2024/01/12/maia-sandu-vizita-in-timis-si-

arad-va-avea-o-intalnire-cu-majestatea-sa-margareta-si-va-primi-un-premiu-de-la-primaria-timisoara--1231530
6. Timiș: Maia Sandu a vizitat expoziţia „Brâncuşi: surse româneşti şi perspective universale”, la MNArT. Disponibil: https://www.agerpres.ro/administratie/2024/01/12/timis-maia-sandu-a-vizitat-expozitia-brancusi-surse-romanesti-si-perspective-universale-la-mnart--1231912
7. Maia Sandu – primul laureat al Premiului „Timişoara pentru valori europene”. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica/2024/01/13/maia-sandu-primul-laureat-al-premiului-timisoara-pentru-valori-europene--1232000
8. Preşedinta Republicii Moldova – primită de Familia Regală la Castelul Săvârşin. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica/2024/01/13/video-presedinta-republicii-moldova-primita-de-familia-regala-la-castelul-savarsin--1232035
9. Republica Moldova: Maia Sandu îi încurajează pe moldoveni să se înscrie la cursurile gratuite oferite de Programul naţional de studiere a limbii române. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2024/02/02/republica-moldova-maia-sandu-ii-incurajeaza-pe-moldoveni-sa-se-inscrie-la-cursurile-gratuite-oferite-de-programul-national-de-studiere-a-limbii-romane--1242688
10. Republica Moldova: Preşedinta Maia Sandu salută sancţiunile SUA împotriva Marinei Tauber, membră a partidului prorus „Şor”. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2024/02/23/republica-moldova-presedinta-maia-sandu-saluta-sanctiunile-sua-impotriva-marinei-tauber-membra-a-partidului-prorus-sor--1254021
11. Maia Sandu: Rusia a intensificat acţiunile de destabilizare a Republicii Moldova. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica/2024/01/13/maia-sandu-rusia-a-intensificat-actiunile-de-destabilizare-a-republicii-moldova--1232003
12. Alegeri Rusia 2024: Atac virulent al şefei Comisiei Electorale Centrale din Rusia la adresa Maiei Sandu. Disponibil: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2024/01/31/alegerirusia2024-atac-virulent-al-sefei-comisiei-electorale-centrale-din-rusia-la-adresa-maiei-sandu--1241350

DIMENSIUNEA GEOPOLITICĂ A RĂZBOIULUI HIBRID ÎN CONTEXTUL SCRUTINULUI PARLAMENTAR DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 [1]

GEOPOLITICAL DIMENSION OF THE HYBRID WARFARE IN THE CONTEXT OF THE PARLIAMENTARY ELECTION HELD ON 28 SEPTEMBER 2025

Veaceslav UNGUREANU, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al
Universității de Stat din Moldova
E-mail: veaceslav.ungureanu@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7780-8479

CZU: 342.53(478)"2025": 327
https://doi.org/10.53783/snierm2025.04

Rezumat. *Actualmente, dimensiunea geopolitică a războiului hibrid al Federației Ruse împotriva Republicii Moldova a căpătat o importanță deosebită, în special în perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025, în care și-a consolidat prezența drept factor determinant al partidelor politice pro-ruse în aspirația de a obține puterea politică în stat, ce s-au manifestat împotriva valorificării intereselor geopolitice de dezvoltare ale țării, precum și prin deturnarea vectorului de integrare europeană realizat de politica externă la nivel parlamentar și guvernamental, totodată, prin intermediul cărora au fost exercitate acțiuni de ingerință externă cu scopul de a păstra Republica Moldova în sfera de influență geopolitică exclusivă a Federației Ruse. Narațiunile geopolitice a acestui ciclu electoral a reiterat vulnerabilitățile capacităților instituționale din cadrul sistemului național de securitate în raport cu riscurile și amenințările din cadrul componentei neconvenționale a războiului hibrid cu vădit aspect geopolitic, care au putut fi contracarate datorită deschiderii geopolitice ale Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice, exprimate față de Republica Moldova, încurajând orientarea politicii externe spre realizarea indispensabilă a agendei de integrare europeană, precum și impulsionând gradul de conștientizare a sistării evoluției parcursului european prin continuitatea relațiilor geopolitice cu Federația Rusă.*

Cuvinte-cheie: *război hibrid, scrutin parlamentar, narațiuni geopolitice, interese geopolitice, securitatea națională, război neconvențional, Uniunea Europeană, Alianța Nord-Atlantică.*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Summary. *Currently, the geopolitical dimension of the Russian Federation's hybrid warfare against the Republic of Moldova has gained particular importance, especially during the electoral period of the parliamentary elections of 28 September 2025. In this context, it has consolidated its presence as a determining factor for pro-Russian political parties in their aspiration to obtain political power in the state. These parties have acted against the promotion of the country's geopolitical development interests, as well as through the diversion of the European integration vector pursued by foreign policy at the parliamentary and governmental levels. At the same time, through these channels, acts of external interference were carried out with the aim of keeping the Republic of Moldova within the exclusive geopolitical sphere of influence of the Russian Federation. The geopolitical narratives of this electoral cycle reiterated the vulnerabilities of the institutional capacities within the national security system in relation to the risks and threats arising from the unconventional component of the hybrid warfare with a pronounced geopolitical dimension. These challenges were countered due to the geopolitical openness of the European Union and the North Atlantic Alliance toward the Republic of Moldova, which encouraged the orientation of foreign policy to the indispensable achievement of the European integration agenda, while also increasing awareness of the need to halt any stagnation of the European path caused by the continuation of geopolitical relations with the Russian Federation.*

Keywords: *hybrid warfare, parliamentary elections, geopolitical narratives, geopolitical interests, national security, unconventional war, the European Union, the North Atlantic Alliance*.

Introducere

Necesitatea unei noi abordări de asigurare a securității naționale din perspectiva rezilienței dimensiunii geopolitice, în contextul desfășurării de către Federația Rusă împotriva Republicii Moldova a unui război hibrid fără precedent în perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025, dar și în condițiile agresiunii militare pe scară largă ale Federației Ruse împotriva Ucrainei, este un imperativ în realizarea intereselor naționale de a-și modifica statutul geopolitic de neutralitate permanentă, abandonând poziționarea geopolitică de *stat-tampon* în cadrul sferei de influență geopolitică a Federației Ruse și aderând la Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, astfel integrându-se în sfera de influență geopolitică Occidentală, ce va diminua pericolul existențial și va asigura viitorul continuității și dezvoltării Republicii Moldova.

1. Repere teoretico-conceptuale ale fenomenului războiul hibrid

Odată cu sfârşitul războiului rece a fost declanșată o schimbare a paradigmei referitoare la apariția, amplificarea și multiplicarea unor noi fațete ale amenințărilor asimetrice, reliefând fenomenul războiul hibrid, care nu poate fi hibrid doar prin capabilitățile și mijloacele utilizate, dar și prin consecințele produse, dacă nu este abordat și din perspectiva teoretico-conceptuală pentru înțelegerea și combate-

rea acestei provocări. În ultimul deceniu natura conflictului militar s-a transformat substanțial, dincolo de luptele convenționale între armatele statale, spre conflicte neconvenționale și războiul hibrid, determinând schimbări ale organizării şi structurii forţelor militare, ale modului de acţiune, ale tehnicii şi mijloacelor de luptă. Această tendință se manifestă la nivel global în care actorii majori își adaptează, modernizează şi profesionalizează puterea militară, își revizuiesc strategiile de securitate şi doctrinele militare, își dezvoltă noi tehnici şi tehnologii, fapt ce caracterizează importanța interesului sporit față de mediul de securitate al sec. XXI-lea.

Potrivit lui C.-C. Ioniță, războiul hibrid la nivel teoretic reprezintă un nou tip de război, care cuprinde o combinație unică de amenințări hibride, ce permit exploatarea multitudinii de provocări rezultate prin utilizarea tuturor acțiunilor strategice și tactice, de cele mai multe ori simultan [1, p. 64]. F. Hoffman și R.Glenn exprimă supoziția că războaiele hibride nu reprezintă o noutate, dar cele actuale sunt desfășurate altfel, mai diferit, prin amalgamarea și diversificarea nivelurilor de conducere cu metode noi și complicate de desfășurare a acțiunilor militare, subliniind necesitatea elaborării unui cadru teoretico-conceptual privind fenomenul războiul hibrid [2, p. 5].

C.-C. Ioniță este de părere că războiul hibrid, reprezentând o nouă abordare a neconvenționalității împotriva unei tehnologii foarte dezvoltate, în care actorii statali sau nonstatali ar putea alege dintr-o multitudine de tactici și tehnologii pe care să le combine în proceduri inovative, care să le satisfacă propriile interese geopolitice prin confruntarea implicării forțelor armate. În opinia sa, viitoarele conflicte militare vor manifesta trei tendințe, în special în funcție de capacitatea și posibilitatea combatanților de a face față noilor cerințe ale spațiului operațional contemporan: 1. Războiul convențional supertehnicizat, ultrarapid și extrem de costisitor, care poate fi susținut numai de un număr limitat de state superdezvoltate economic și militar; 2. Războiul hibrid în care va fi folosit un mixaj de tehnologii noi și doctrine vechi, combinarea inovativă cu diferite tipuri de tactici și tehnici a căror frecvență și letalitate vor crește; 3. Generalizarea conflictelor asimetrice în care vor fi folosite forțe convenționale și neconvenționale, mijloace atipice ca terorismul și crima organizată [1, p. 65-66].

Ținem să precizăm că evoluția teoretico-conceptuală a fenomenului războiul hibrid se află într-o dinamică permanentă, asigurând o reflecție epistemologică asupra aspectului practic de aplicare a strategiilor și tacticilor multidimensionale, care au modificat paradigma de desfășurare a războiului contemporan. În această ordine de idei, amenințările de tip hibrid, de cele mai multe ori, au fost analizate ca o problemă și nu ca o abordare teoretico-conceptuală, care să presupună și o soluționare. Din perspectiva evoluției războiului hibrid, C. Gray susține că războiul poate fi caracterizat ca o combinație hibridă de tactici tradiționale și neconvenționale, o planificare și o execuție descentralizată, precum și de acțiunea unor actori nonstatali care pot folo-

si tehnologii simple și sofisticate, într-un mod inovativ [3, p. 14]. C.-C. Ioniță relevă că această definiție include amenințările hibride și provocările hibride (tradiționale, neconvenționale și teroriste), precum și dimensiunile fizice și conceptuale ale conflictului, prima fiind o luptă împotriva unui adversar înarmat, iar cea de-a doua – o luptă mai extinsă pentru controlul și susținerea populației locale în zona de conflict, menținerea sprijinului public în interiorul statelor participante, precum și obținerea sprijinului comunității internaționale în realizarea acțiunilor de asigurare a securității regionale [1, p. 67].

F. Hoffman, dezvoltând teoria războiului hibrid, afirmă că în viitor războiul va cunoaște o combinare și mai accentuată, manifestată printr-un melanj de capabilități denumit război hibrid, specificul căruia constă în faptul că implică orice inamic care întrebuințează, simultan și într-un mod adaptabil, o combinație complexă de armamente și mijloace convenționale, război neconvențional, terorism și abordare criminală în spațiul de luptă actual, amestecând letalitatea conflictelor interstatale cu fanatismul și fervoarea îndelungată a războiului neconvențional, pentru a-și atinge obiectivele geopolitice [4, p. 4]. O. Shynkarenko este de părerea că acțiunile întreprinse în 2014 de către Federația Rusă în Peninsula Crimeea și în regiunea Donbas au implicat și acțiuni ale forțelor speciale, care au executat tactici și tehnici variate, precum și campanii de dezinformare și exploatarea vulnerabilităților interne ale Ucrainei, încadrându-se în teoria războiului hibrid. Federația Rusă utilizează pe larg în Ucraina trupe de comando și mercenari pentru a lupta alături de voluntarii locali, realizându-și astfel într-un mod indirect obiectivele politice, desfășurând un nou tip de război, un război hibrid în care armatele nu adoptă în mod direct rolul de agresor. În schimb, ele servesc pentru a intimida, în timp ce grupurile importante de mercenari, împreună cu extremiștii locali și bandele criminale din zonă, participă la operațiuni militare [5].

În această ordine de idei, J. Mattis și F. Hoffman exprimă supoziția că războaiele hibride nu sunt un fenomen nou, dar actualmente sunt desfășurate diferit. În acest tip de război, forțele sunt greu de identificat în cadrul aceleiași armate sau în același spațiu operațional. Combinația de capabilități neconvenționale cu forțe convenționale, integrate la nivel operativ sau tactic, poate constitui o provocare considerabilă pentru securitatea internațională. Totodată, J. Mattis acordă prioritate noțiunilor de inamici hibrizi, forțe militare hibride, în cadrul războiului hibrid, care se deosebește de forma clasică a războiului convențional prin faptul că acesta permite adversarului să ocupe poziții de luptă paralele, în același timp înaintând un alt set de acțiuni pentru forțele militare [6, p. 30-32].

C. Popescu subliniază că războiul hibrid este derivat din paradigma războiului total, reprezentând o etapă mai complexă și extrem de eterogenă, în acord cu progresul tehnologic și informațional actual. Războiul hibrid nu este o noutate totală, tacticile hibride au fost aplicate și în trecut. Diferența este determinată de potențialul

distructiv de mare amploare, de eterogenitatea mijloacelor, de extinderea fenomenului la scară planetară, subsecvent globalizării și interconectării sistemelor economico-financiare, de comunicații, de transport și de riscul declanșării conflagrației nucleare, fapt care limitează opțiunile de tip *hard power* în favoarea celor de tip *soft power* și *smart power* [7, p. 126]. Potrivit expertului, războiul hibrid reprezintă cea mai recentă, mai complexă și, probabil, cea mai extinsă în viitor expresie a războiului contemporan, amalgamează elemente ale conflictului armat convențional cu cel neconvențional de tip psihologic, informațional, propagandistic, imagologic, îmbrăcând forma clasică a confruntărilor armate și elementele specifice terorismului, războiului de gherilă, insurgenței și insurecției, ale conflictului armat simetric și asimetric [7, p. 125], pe când M. Galeotti consideră că războiul hibrid este unul postmodern, elementul principal fiind nedeclararea în mod oficial, dar și purtat în permanență cu mijloace militare şi nonmilitare, de la operaţiuni sub acoperire la atacuri cibernetice şi chiar până la operaţiuni masive de lobby [8, p. 63], iar F. van Kappen exprimă opinia că războiul hibrid reprezintă o îmbinare a războiului clasic cu utilizarea elementelor noi, care se manifestă prin încheierea acordurilor dintre statul implicat într-un război hibrid cu participanții nonstatali de partea sa, cum ar fi: luptătorii voluntari, grupările populației locale, organizațiile paramilitare, fiind negată totalmente legătura directă [9].

În opinia noastră, războiul hibrid se distinge de cel clasic convențional în contextul scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025 prin utilizarea pe larg în perioada procesului electoral a propagandei în masă, a provocărilor și a acțiunilor subversive de sabotaj, a acțiunilor de intimidare a populației în interiorul statului de către partidele politice și grupărilor criminale finanțate de către un actor statal sau nonstatal, toate fiind activități de ingerință geopolitică cu scopul de a influența sau păstra vectorul geopolitic al statului, iar pentru războiul clasic, principalul mijloc de realizare a scopurilor propuse este utilizarea forțelor militare regulate. Războiul hibrid este și o varietate de conflict armat, care se poartă cu trupe regulate și manevre militare de tip clasic, dar mai ales prin folosirea unei largi palete de mijloace și metode de luptă neconvenționale, respectiv, atacuri cibernetice, acțiuni destabilizatoare în plan economic și social, precum și acțiuni de factură diversionistă purtate cu unități speciale, forțe neregulate, grupări paramilitare.

C. Popescu nu este de acord cu afirmațiile lui W. Mitchell conform cărora războiul limitat este menit să testeze statu-quo-ul sistemului internațional și capacitățile de reacție politico-diplomatică, economică și militară a marilor puteri, și că războiul hibrid ar fi, de fapt, un război limitat, cu riscuri și costuri reduse, anticipând un război total, susținând că războiul hibrid nu este un război limitat, dar un război limitat poate fi un război hibrid. Declanșarea războiului hibrid este determinat de interesele de securitate în cadrul sferelor de influență geopolitică, îmbrăcând forme extrem de diverse: militare și nonmilitare, convenționale și neconvenționale, poate fi extrem de

costisitor și devastator și se poate prelungi atâta timp cât marea putere este interesată să-l perpetueze. Din aceste motive, nu este un război limitat, perioada acestuia este determinată de interesele geopolitice de securitate, care conduc războiul hibrid și îi poate conferi un caracter limitat sau nelimitat, în funcție de gradul și potențialul de realizare a obiectivelor geopolitice urmărite inițial de către actorul geopolitic [7, p. 127].

Conform aserțiunii exprimate de F.-M. Barbu, viitoarele conflicte vor fi la fel de complexe ca și societatea umană, tendința fiind ca părțile combatante să desfășoare acțiuni militare specifice întregului spectru al operațiunilor atât convenționale, cât și neconvenționale, cel mai probabil într-o manieră simultană. Această abordare este percepută ca un element relevant al războiului hibrid, subiectul care lansează agresiunea face uz de întreaga gamă de tehnici asimetrice pentru a exploata vulnerabilitățile adversarului [10, p. 55]. În opinia sa, războiul hibrid este o combinație de strategii și tactici menite să combine metodele de luptă, să utilizeze succesul tactic pentru a obține efecte strategice prin exploatarea rapidă a avantajelor în domeniul cognitiv și moral. Un război nu poate fi hibrid doar prin capabilitățile utilizate și efectele produse, dacă nu este abordat prin perspectiva teoretică și logică, în special pentru înțelegerea și combaterea acestuia. Forțele militare, capabile să gestioneze orice amenințări hibride, trebuie să fie create astfel încât să aibă la bază un sistem de instruire profesionistă în plan militar, care să pună accentul pe formarea abilităților cognitive necesare pentru a recunoaște situațiile anacronice și pentru a se adapta rapid la acestea [10, p. 57].

Respingem ideea susținută de F.-M. Barbu, că apariția războiului hibrid nu reprezintă sfârșitul războiului tradițional sau convențional, dar adaugă mai multă complexitate procesului de planificare a apărării în sec. XXI. Considerăm că apariția unui nou fenomen ca războiul hibrid, specificat în strategiile și doctrinele militare, a contribuit la încheierea etapei războiului tradițional sau convențional și începerea unei noi etape în evoluția războiului contemporan. F. Hoffman afirmă că cea mai mare provocare în viitor va fi determinată de capacitatea beligeranților de a identifica cu precizie liniile de demarcațiune între formele în care se poartă războiul, pericolul real fiind reprezentat de statele sau entitățile nonstatale, care vor apela la utilizarea întregii panoplii de tactici și tehnologii în combinații inovatoare pentru a-și realiza obiectivele strategice stabilite în raport cu propria lor cultură și necesitățile impuse de spațiul geopolitic în care dețin interese [4, p. 35]. Potrivit opiniei sale, acțiunile de tip hibrid pot include o gamă largă și diversă de metode de luptă convenționale și, totodată, asimetrice, exercitate de către forțe militare clasice și grupări combatante neregulate, care pot include, într-o abordare extremă, acte teroriste și propagarea violenței generalizate asupra populației, precum și acțiuni care să favorizeze dezordinea publică. Aceste activități trebuie să fie direcționate operațional și tactic, pentru a obține efecte sinergice atât în dimensiunea fizică, cât și în cea psihologică a conflictului [11, p. 8].

În accepția lui C. Băhnăreanu, pe lângă acțiunile de luptă numite clasice, de regulă purtate de state, la începutul sec. XXI se manifestă insistent acțiuni asimetrice, neconvenționale și hibride exercitate de actori nonstatali [12, p. 59]. În acest sens de idei, vom nota supoziția exprimată de C. Clausewitz, care menționa că fiecare epocă are propriul tip de război, propriile limitări și propriile percepții și, deci, pentru fiecare epocă conflictele și războaiele ar trebui analizate prin prisma particularităților sale [13, p. 593]. F. Hoffman notează că, deși actualmente nu este pe deplin acceptat de către experți, ca fiind un termen doctrinar, războiul hibrid reflectă cel mai bine particularitățile timpului, având în vedere faptul că statele și actorii nonstatali angajați în această formă de conflict exploatează toate modalitățile: convenționale, neregulate, teroriste și criminale pentru a destabiliza ordinea existentă. C. Băhnăreanu afirmă că susținătorii conceptului de război hibrid folosesc sintagma pentru a descrie zona unde războiul regulat și războiul neregulat se intersectează și se combină, și care, potrivit lui M. Isherwood, anulează diferența dintre războiul convențional și războiul neregulat, iar conform lui F. van Kappen, reprezintă o îmbinare a războiului clasic cu utilizarea formațiunilor armate neregulate, creându-se o nouă formă de război. Componentele, tacticile, tehnicile și procedurile specifice ambelor fațete ale războiului converg spre un nou tip de amenințare – hibridă, care deși nu este ceva nou în evoluția războiului, acțiunile hibride reliefează o nouă manieră de combinare și utilizare a tacticilor și instrumentelor convenționale și neconvenționale, specifice ultimelor generații de războaie [12, p. 65, 67].

F. Hoffman menționează că amenințarea hibridă poate încorpora toată paleta de moduri de purtare a războiului, incluzând capabilități convenționale, tactici și formațiuni neregulate, acte teroriste, alte forme de violență și crime [4, p. 9]. T. Huber, M. Knox și W. Murray exprimă dezacordul privind conceptualizarea războiului hibrid sub aspectul existenței ca noutate în doctrinele militare și amenințare la adresa securității militare, considerând că acest tip de război nu este ceva nou, doar instrumentele sale sunt mult mai sofisticate și mai distrugătoare, necesitând un răspuns de aceeași natură. În opinia lor, războiul hibrid nu este nimic altceva decât o manifestare a unui tip de conflict întâlnit periodic în istorie, diferențele constând în faptul că nu necesită două forțe distincte, una convențională și alta neconvențională, și nu implică existența a două tipuri de război, regulat și neregulat, ci o îmbinare eficientă a unor tactici specifice celor două fațete ale războiului [12, p.65]. Împărtășim previziunea lui C. Băhnăreanu care îi contrazice, subliniind că, deși războiul hibrid continuă să nu fie acceptat în totalitate de experți în calitate de fenomen nou, fiind un termen nedoctrinar, el prezintă încă multe aspecte necunoscute, care necesită în continuare a fi studiate și analizate din punct de vedere teoretic pentru a edifica o bază teoretico-conceptuală a fenomenului studiat. Acest tip de război, precum și tot ceea ce implică, va duce destul de rapid la reevaluarea reflecției a actualelor doctrine operaționale, astfel încât statele și forțele lor armate

să fie pregătite să contracareze și să răspundă eficient unor tactici, tehnici și proceduri de tip hibrid [12, p. 67].

Nu suntem de acord cu ipoteza că războiul hibrid este un război asimetric cu utilizarea minimă a potențialului militar în scopul realizării obiectivelor și intereselor geopolitice, precum și cu afirmația lui F. van Kappen că războiul hibrid include un spectru larg de acțiuni în care componenta militară are un rol nesemnificativ, atribuindu-se importanță majoră altor mijloace nonletale precum sunt cele politice, informaționale, psihologice și economice, care i-ar permite să obțină rezultate necesare, cauzând prejudicii mecanismului funcționării statului adversarului, astfel demoralizând societatea [14, p. 27].

Considerăm abordarea nonletală a războiului hibrid ca fiind una eronată, care creează o stare de siguranță geopolitică falsă a statului, situație în care este respinsă orice implicare militară din partea oricărui stat, precum și neacordarea atenției sporite cercetării în profunzime a premiselor și a contextului geopolitic regional și internațional favorabil declanșării fazei militare a războiului hibrid, aceasta fiind unica, care contribuie eminamente la realizarea intereselor geopolitice de securitate. Ținem să precizăm că cea mai importantă și una dintre primele faze ale războiului hibrid este cea militară, după informațional-propagandistică și politico-diplomatică, având un impact distructiv asupra infrastructurii și psihologic asupra populației civile, și abia după constrângerile impuse de comunitatea internațională părții agresoare componenta militară este conservată, ulterior fiind aplicate alte mijloace nonletale pentru subminarea potențialului de dezvoltare al statului, fapt ce determină caracterul evolutiv al războiului hibrid.

2. Narațiuni geopolitice din perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025

Occidentul, în special Uniunea Europeană trece printr-un proces de redimensionare a intereselor sale geopolitice din spațiul postsovietic prin promovarea proiectului de integrare europeană determinat de agresiunea militară pe scară largă declanșată de Federația Rusă împotriva Ucrainei. Revizionismul imperialist al Federației Ruse în spațiul postsovietic manifestat prin componenta militară împotriva independenței, suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, precedat de politica anterioară de sprijinire a separatismului în Republica Moldova, a schimbat viziunea geopolitică a Uniunii Europene prin extinderea hotarelor sale spre Est, în interiorul spațiului postsovietic, perceput de Federația Rusă ca sfera sa de influență geopolitică. În acest context de deschidere geopolitică din partea Uniunii Europene, Republica Moldova a utilizat perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025 narațiuni geopolitice foarte specifice pentru a se raporta atât cu proprii cetățeni, cât și cu actorii externi, precum și pentru a contracara ingerințele geopolitice ale Federației

Ruse prin promovarea narațiunii de păstrare a Republicii Moldova statutului de stat satelit al Federației Ruse.

Actualmente, politica externă a Republicii Moldova este orientată spre realizarea agendei de integrare în Uniunea Europeană, iar orice relație cu Federația Rusă, va deturna parcursul firesc european, care este unul promițător. Apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană și distanțarea de Federația Rusă este reflectată și în noul cadru legislativ privind domeniul de securitate și apărare. Narațiunile geopolitice din perioada electorală, cum ar fi: războiul dintre Federația Rusă și Ucraina, ingerința Federației Ruse pentru a influența rezultatele scrutinului parlamentar și procesul de integrare europeană al Republicii Moldova au dominat comunicarea preelectorală, fiind folosită, pe bună dreptate, de factorii de decizie pentru a-și mobiliza propriul electorat. Narațiunea de război utilizată frecvent ca bază pentru a argumenta aplicarea unei politici externe împotriva Federației Ruse în solidaritate cu Ucraina, era prezentă în discursurile reprezentanților partidului de guvernământ, care apelând la această narațiune au explicat electoratului său originea lipsei de progrese majore în domeniul social-economic, iar partidele din opoziție au criticat un asemenea mesaj, deoarece se recurge în mod excesiv la problema războiului dintre Federația Rusă și Ucraina pentru a-și justifica eșecurile în actul de guvernare. Totodată, ingerința geopolitică externă este tratată în narațiunile guvernamentale prin folosirea politicienilor pro-ruși din opoziție pentru a destabiliza Republica Moldova, iar dezinformarea este una dintre principalele forme de interferență a Federației Ruse, Republica Moldova solicitând sprijinul partenerilor occidentali pentru a contracara riscurile și amenințările hibride cu caracter geopolitic generate din partea Federației Ruse, care consideră Uniunea Europeană un actor geopolitic rival, ce atentează la sfera sa de influență geopolitică, iar procesul de integrare europeană fiind înțeles de statele candidate și asociate ca o decuplare geopolitică de Federația Rusă și o protecție împotriva provocărilor geopolitice hibride din partea Federației Ruse.

Subliniem că războiul hibrid a căpătat o importanță deosebită în perioada scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025, în care Republica Moldova a fost marcată de o influență externă majoră și de multiple atacuri cibernetice. Acest ciclu electoral a reiterat vulnerabilitățile capacităților instituționale din cadrul sistemului național de securitate, dar și voința politică ezitantă la nivel decizional în raport cu riscurile și amenințările din cadrul componentei neconvenționale a războiului hibrid cu vădit aspect geopolitic. Considerăm, în contextul Republicii Moldova războiul hibrid reprezintă o combinație de tactici convenționale, care se manifestă prin prezența trupelor, armamentelor și munițiilor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova și neconvenționale prin ingerință externă din partea Federației Ruse de dezinformare, manipulare a opiniei publice și realizarea atacurilor cibernetice, utilizate pentru a submina stabilitatea și încrederea în instituțiile politice ale statului, fără a recurge la conflicte armate directe, cu scopul de a peri-

clita parcursul geopolitic al Republicii Moldova de integrare în Uniunea Europeană și menținerea în spațiul de influență geopolitică al Federației Ruse, acțiuni, care pot afecta procesele și instituțiile democratice determinând crize politice severe pe termen lung.

Susținem că activitatea de contracarare a impactului geopolitic al războiului hibrid de către instituțiile statului este una esențială în procesul de consolidare a rezilienței securității naționale prin modernizarea componentei cibernetice, dar și a implementării unor politici de educație informațională în rândul populației. Totodată, fortificarea parteneriatelor de cooperare internațională multilterală cu Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică, dar și bilaterală cu statele membre ale acestor organizații internaționale, rămâne a fi una vitală pentru asigurarea securității naționale și apărarea valorilor democratice.

În opinia noastră, cele mai importante narațiuni geopolitice ale războiului hibrid din perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025 au inclus următoarele mesaje: 1. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va prejudicia dreptul de suveranitate statală; 2. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va determina renunţarea la neutralitatea permanentă a Republicii Moldova; 3. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană ar însemna și aderarea în mod obligatoriu și la Alianța Nord-Atlantică; 4. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană s-ar succeda cu procesul de unire cu România; 5. Exerciţiile militare comune ale Republicii Moldova cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantice subminează conceptul de neutralitate permanentă și suveranitatea statului; 6. Exerciţiile militare comune ale Republicii Moldova cu României este o etapă premergătoare în eventualitatea unirii acestor două state; 7. Republica Moldova va avea doar de pierdut ca urmare a integrării în Uniunea Europeană; 8. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va duce la „ucrainizarea" Republicii Moldova și la un eventual război cu Federația Rusă; 9. Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va contribui la escaladarea securității regionale prin „dezgheţarea" conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova; 10. Uniunea Europeană este marioneta Statelor Unite ale Americii și viitorul acesteia este unul de dezintegrare.

În această ordine de idei, afirmăm că realizarea diseminării mesajelor false, manipularea informațiilor, influențarea opiniei publice și atacurile cibernetice au fost posibile prin aplicarea următoarelor mecanisme:

1. Manipularea informațiilor și propaganda s-a realizat în mod special pe platformele de socializare, care au devenit terenuri de luptă pentru dezinformarea alegătorilor, precum și un spațiu virtual de promovare a știrilor false și de desfășurare a campaniilor de influență și manipularea a opiniei publice, cu scopul de a destabiliza societatea în perioada electorală.
2. Atacuri cibernetice efectuate asupra infrastructurilor critice ale instituțiilor publice și private, cum ar fi: sistemele de calculatoare ale instituțiilor de stat,

rețelele electrice de aprovizionare cu electricitate, rețelele de aprovizionare cu gaze naturale, sistemele financiar-bancare etc., care au fost și eventual ar putea fi ținte ale atacurilor cibernetice, pentru a paraliza activitățile instituțiilor esențiale ale statului.

3. Utilizarea actorilor politici, instituțiilor confesionale, grupurilor paramilitare sau organizațiilor obscure, finanțate de Federația Rusă, care au contribuit la promovarea narațiunilor geopolitice în cadrul campaniei electorale prin coruperea alegătorilor, adesea camuflându-și implicarea directă, pentru a-și atinge scopurile propuse.
4. Exploatarea vulnerabilităților sociale de către concurenții electorali, cum ar fi: polarizarea politică, divizarea etnică, inegalitățile economice a intensificat gradul campaniei electorale, care a amplificat neîncrederea în instituțiile statului și a dezbinat societatea pe criteriul geopolitic.

Considerăm soluțiile pentru a contracara narațiunile geopolitice ale războiului hibrid sunt următoarele:

1. Implementarea politicilor de stat pentru realizarea procesului educațional media și de culturalizare în domeniului de securitate pentru cetățeni, ceea ce va dezvolta gândirea critică și capacitatea de a diferenția informația veridică furnizată oficial de dezinformarea și manipularea informației.
2. Modernizarea infrastructurii digitale publice și îmbunătățirea rezilienței instituțiilor de stat la atacuri cibernetice din exterior, prin investiții în securitatea națională.
3. Consolidarea coeziunii sociale prin promovarea dialogului și toleranței între grupurile sociale pentru a diminua vulnerabilitățile, care pot fi valorificate de către actorii politici și a spori capacitatea de rezistență socială.
4. Fortificarea relațiilor de cooperare internațională multilaterală și bilaterală cu partenerii Uniunea Europeană, Alianța Nord-Atlantică, precum și cu statele aliate ale acestor organizații internaționale pentru asigurarea unui nivel sporit al securității naționale.

Suntem de părerea că dimensiunea geopolitică a războiul hibrid este un fenomen complex și subtil, dar printr-o înțelegere și conștientizare aprofundată și prin acțiuni de prevenire, identificare și contracarare concrete și eficiente realizate de către instituțiile statului din domeniul securității și apărării naționale, consecințele negative pot fi evitate.

Concluzii

Constatăm că în perioada electorală a scrutinului parlamentar din 28 septembrie 2025 Federația Rusă a intensificat dimensiunea geopolitică a atacurilor hibride de sporind gradul de pericol împotriva securității naționale a Republicii Moldova, în contextul declanșării componentei convenționale a războiului hibrid împotriva

Ucrainei și a componentelor informațional-propagandistică, cibernetico-electronică, politico-electorală și social-culturală a războiului hibrid împotriva statelor membre ale Uniunii Europene și ale Alianței Nord-Atlantice, care se manifestă ca două fenomene interdependente complexe și multidimensionale, cu consecințe letale, înglobând strategii, tactici și tehnici de ordin simetric, asimetric, convențional și neconvențional, subiecții participanți fiind atât actorii statali, cât și actorii nonstatali. Realizarea procesului de consolidare a rezilienței dimensiunii geopolitice a securității naționale a Republicii Moldova prin valorificarea oportunităților de soluționare a problemelor geopolitice, care determină un nivel înalt de vulnerabilitate la adresa sistemului național de securitate necesită o intensificare a relațiilor de cooperare politico-militare la nivel multilateral cu structurile şi instituţiile euroatlantice, precum și la nivel bilateral cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantică, ce vor contribui la implementarea unor reforme profunde de modernizare a sectorului de securitate și apărare națională, ce se va solda cu amplificarea gradului de descurajare a eventualelor pericole din partea potențialelor inamici, precum și combaterea eficientă a riscurilor și amenințărilor actuale la adresa securității naționale. Reglementarea problemelor geopolitice cu care se confruntă Republica Moldova, în condițiile unui război hibrid din partea Federației Ruse, depinde în mare măsură de finalitatea războiului dintre Federația Rusă și Ucraina, iar fortificarea statutului geopolitic de stat furnizor de securitate regională, depinde de realizarea intereselor geopolitice ale Republicii Moldova în cadrul noii arhitecturi europene de securitate.

Referințe bibliografice:

1. Ioniță C. Este războiul hibrid ceva nou? In: *Impact Strategic*, 2014, nr. 4 (52), pp. 64-76.
2. Hoffman F. *Further thoughts on hybrid threats* [online]. [citat 15.10.2025]. Disponibil: http://www.smallwarsjournal.com
3. Gray C. *Încă un secol sângeros. Războiul viitorului*. Londra: Weidenfeld & Nicolson, 2006.
4. Hoffman F. Hybrid warfare and challenges. In: *The Joint Force Quarterly Magazine*, 2009, nr. 52, pp. 2-45.
5. Shynkarenko O. *Russia`s hybrid war in Ukraine* [online]. [citat 17.10.2025]. Disponibil: http://www.iwpr.net/report-news/russias-hybrid-war-ukraine
6. Mattis J., Hoffman F. Future warfare: the rise of hybrid warfare. In: *U.S. Naval Institute Proceedings*, 2005, november, pp. 27-35.
7. Popescu C. Observații privind actualitatea războiului hibrid. Studiu de caz: Ucraina. In: *Impact Strategic*, 2014, nr. 4, pp. 124-138.
8. Roşca S. Reflecţii conceptuale asupra noţiunii de propagandă: istorie şi actualitate. In: *Relaţii Internaţionale Plus*, 2016, nr. 1 (9), pp. 51-67.

9. Горбулин В. *Гибридная война как ключевой инструмент российской геостратегии* [online]. [citat 20.10.2025]. Disponibil: http://www.gazeta.zn.ua/internal/gibridnaya-voyna-kak-klyuchevoy-instrument-rossiyskoy-geostrategii-revansha-_.html
10. Barbu F.-M. Considerații privind războiul hibrid. In: *Impact Strategic*, 2015, nr. 2, pp. 52-58.
11. Hoffman F. *Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p.
12. Băhnăreanu C. Evoluția războiului de la acțiunile clasice la cele hibride. In: *Impact Strategic*, 2015, nr. 2, pp. 59-68.
13. Clausewitz von C. *On war*. New Jersey: Princeton University Press, 1989. 732 p.
14. Cebotari S. Războiul hibrid. Unele considerațiuni. In: *Revista Militară*, 2015, nr. 1 (13), pp. 23-34.

COMUNICAREA STRATEGICĂ ȘI VULNERABILITĂȚILE SECURITĂȚII COGNITIVE (cazul alegerilor parlamentare din Republica Moldova, 2025) [1]

STRATEGIC COMMUNICATION AND THE VULNERABILITES OF COGNITIV SECURITY (The Case of the 2025 Parliamentary Elections in the Republic of Moldova)

Aurelia PERU–BALAN, *doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova*
E-mail: peruaurelia@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5199-0540

CZU:342.53(478)"2025"
https://doi.org/10.53783/snierm2025.05

Rezumat. *Acest articol examinează relația dintre comunicarea strategică și securitatea cognitivă în context electoral, cu un accent deosebit pe alegerile parlamentare. Comunicarea strategică este definită ca un instrument deliberat de influențare a percepțiilor și comportamentelor politice, utilizat pentru consolidarea rezilienței informaționale și pentru modelarea securității cognitive. Securitatea cognitivă este conceptualizată ca protecția capacității electoratului de a procesa informația în mod autonom și rațional, rămânând totodată vulnerabilă la dezinformare și propagandă. Studiul demonstrează că, în perioadele electorale, securitatea cognitivă devine o țintă prioritară a campaniilor de dezinformare și propagandă, menite să distorsioneze percepțiile publice, să polarizeze societatea și să influențe*

Cuvinte-cheie: *comunicare strategică, securitate cognitivă (defensivă și ofensivă), ecosistem informațional, campanii de dezinformare, proces electoral, Republica Moldova.*

Summary. *This article examines the relationship between strategic communication and cognitive security in the electoral context, with a particular focus on parliamentary elections. Strategic communication is defined as a deliberate instrument for influencing political perceptions and behaviors, used to strengthen informational resilience and to shape cognitive security. Cognitive security is conceptualized as the protection of the electorate's ability to process information autonomously and rationally, while remaining vulnerable to disinformation and propaganda. The study demonstrates that during electoral periods, cognitive security becomes a primary target of disinformation and propaganda campaigns aimed at*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

distorting public perceptions, polarizing society, and influencing electoral behavior. In this context, strategic communication gains increased importance as a mechanism for protecting the information space and enhancing the cognitive resilience of the electorate.

Keywords: *strategic communication, cognitive security (defensive and offensive), information ecosystem, disinformation campaigns, electoral processes, Republic of Moldova.*

Comunicarea strategică - conceptualizare

Într-un context global marcat de instabilitate, competiție geopolitică și proliferarea amenințărilor hibride, comunicarea strategică pretinde a fi unul dintre instrumentele principale pentru asigurarea securității naționale prin promovarea intereselor naționale și a obiectivelor naționale de dezvoltare și securitate.

Un proces de comunicare strategică clar definit permite statului să transmită partenerilor externi un mesaj ferm privitor la angajamentul său față de valorile democratice, precum și despre contribuția sa la securitatea și stabilitatea regională.

Conceptual, comunicarea strategică poate fi situată la intersecţia dintre management şi comunicare. Procesele de comunicare strategică, consideră E. Hlihor, sunt esențiale pentru realizarea obiectivelor de politică externă ale unui stat. Ea se adaptează tehnicilor campaniei politice abilitate, căutând să evite sloganurile, seturile de minți de „câștigători" și „perdanți", apelează la mesageri cu autoritate pentru a da credibilitate mesajelor [1, p.60].

Joseph Nye folosește termenul „comunicare strategică" pentru a desemna una dintre cele trei „dimensiuni" ale diplomației publice: „un set de teme simple, asemănător cu ceea ce se întâmplă într-o campanie politică sau publicitară pe parcursul unui an, care marchează temele centrale sau avansează o anumită politică guvernamentală". Celelalte două dimensiuni, în opinia lui Nye sunt „comunicările zilnice", care explică „contextul deciziilor de politică internă și externă" și „dezvoltarea durabilă a relațiilor cu indivizi cheie, de-a lungul multor ani, prin burse, schimburi, instruiri, seminarii, conferințe și acces la canalele media" [2, pp. 107-110].

Fiind activități și procese care țin esențialmente de comunicare, diplomația publică și comunicarea strategică se află în strânsă interdependență, generată de scopurile urmărite la un moment dat de un stat/instituție, dar și de mijloacele și modalitățile prin care acestea sunt atinse.

Christopher Paul definește comunicarea strategică ca fiind o sumă de „acțiuni coordonate, mesageri, imagini și alte forme de semnalizare sau angajare pentru a informa, influența sau convinge publicul selectat în sprijinul obiectivelor naționale"[3].

Alţi autori definesc acest tip de comunicare ca fiind o serie de activități sistematic susținute și coerente, desfășurate la nivel strategic, operațional și tactic, care permit publicului țintă înțelegerea unor realităţi asupra cărora manifestă un real interes de cunoaștere, pentru a promova și a susține din partea acestuia un anumit tip de comportament [4].

Cu toate divergenţele privind definirea comunicării strategice, se apreciază că aceasta cuprinde patru componente principale*: operațiuni de informare, operațiuni psihologice, diplomația publică, și afacerile publice.* Comunicarea strategică nu ar trebui să fie considerată doar ca un instrument de combatere a extremismului violent, ci şi ca o parte importantă a eforturilor unui guvern de a vorbi, de a asculta, de a se angaja și de a demonstra bună-credință în faţa opiniei publice internaţionale.

Un raport elaborat pentru Parlamentul European de către Institutul Uniunii Europene pentru Studii de Securitate descrie comunicarea strategică drept „activități de comunicare cu un plan sau o agendă". Astfel, comunicării strategice îi putem atribui diferite funcții, inclusiv cu referire la mecanismul de coordonare a acțiunilor de comunicare guvernamentale și instituționale. O definiție similară este des utilizată de către specialiștii în domeniu și este reflectată într-un raport al Chatham House din 2011, în care comunicarea strategică este descrisă ca fiind „o serie sistematică de activități susținute și coerente, desfășurate la nivel strategic, operațional și tactic, care permit înțelegerea publicului țintă și identifică canale eficiente pentru promovarea și înțelegerea anumitor tipuri de comportament" [5].

În mediul de securitate actual, comunicarea strategică, cunoscută și sub denumirea de StratCom, este utilizată pentru a obține credibilitatea, legitimitatea și susținerea cetățenilor. Comunicarea strategică este un proces conceput pentru a contracara efectele perturbatoare ale dezinformării, având ca obiectiv nu doar publicul extern, ci și cel intern, în scopul de a promova interesele naționale și de a spori rezistența la atacurile asupra securității naționale. De asemenea, oferă oportunități necesare pentru a stopa evoluția anumitor tendințe, pentru a fortifica rezistența publicului la campaniile de dezinformare și pentru a promova în rândul populației anumite mesaje de bază referitoare la interesele naționale ale statului [6, pp.20-24].

Comunicarea strategică (StratCom) nu se produce în izolare, ci este rezultatul evoluției instrumentelor de comunicare, al reevaluării relației dintre stat și cetățeni și al transformărilor spațiului informațional. Astfel, comunicarea strategică reprezintă un proces complex, multidimensional ce include: combaterea dezinformării, inițiativa multidisciplinară și interconectarea valorilor democratice.

Combaterea dezinformării reprezintă procesul orientat spre identificarea, contracararea și diminuarea impactului informațiilor false, distorsionate sau malițioase. Procesul urmărește protejarea infrastructurii informaționale, menținerea securității cognitive a populației și susținerea intereselor strategice ale statului. Obiectiv principal – consolidarea rezilienței societale la atacuri informaționale și la operațiuni de influență ostile.

Inițiativa multidisciplinară reprezintă un proces integrat de acțiune, fundamentat pe convergența unor domenii precum marketingul social, participarea civică, educația media, psihologia comportamentală și adaptarea ecosistemului mediatic. Aceasta vizează dezvoltarea unui mediu informațional robust și orientat spre respon-

sabilitate publică. Obiectiv principal – promovarea coeziunii sociale, a alfabetizării media și a gândirii critice.

Interconectarea valorilor democratice se referă la procesul prin care principiile fundamentale ale democrației (precum transparența, responsabilitatea publică, pluralismul și libertatea de exprimare) sunt integrate și reflectate coerent în activitatea instituțiilor statului, în practicile mass-mediei și în relația acestora cu diferitele categorii de public, atât la nivel național, cât și internațional. Obiectiv principal – consolidarea încrederii publice, a legitimității instituționale și a participării democratice.

Comunicarea strategică poate deveni un instrument esențial de exercitare a puterii, utilizat pentru a modela atitudini și comportamente, pentru a asculta și înțelege publicul - intern și extern - și pentru a coordona mesajele între guvern și partenerii săi. Comunicarea strategică nu ar trebui să fie considerată doar ca un instrument de combatere a extremismului violent, a dezinformării, ci şi ca o parte importantă a eforturilor unui guvern de a vorbi, de a asculta, de a se angaja și de a demonstra bună-credință în faţa opiniei publice internaţionale.

Pentru a fi cu adevărat funcţională, comunicarea strategică trebuie să fie construită pe o strategie narativă proactivă — un discurs elaborat menit să informeze atât publicul intern, cât și, în special, comunitatea internațională despre politicile publice ale statului. Prin aceasta, se urmărește transmiterea unui sentiment de siguranță, încredere și stabilitate, dar și consolidarea imaginii externe pozitive a statului.

În contextul amenințărilor hibride și al războiului informațional, o comunicare strategică bine articulată devine cea mai eficientă formă de contra-atac. În consecință, este necesară și o strategie reactivă de comunicare — capabilă să răspundă rapid și coerent la atacurile informaționale.

Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Hotărârea privind Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării pentru anii 2024-2028. Acest document argumentează nevoia unei abordări instituționalizate și integrate a comunicării strategice și a contracarării dezinformării în contextul amenințărilor externe și interne cu care se confruntă Republica Moldova, în special din partea Federației Ruse. Concepția are drept obiective generale: dezvoltarea capacităților instituționale ale statului și ale societății pentru a comunica eficient și a combate dezinformarea. Principalele arii tematice abordate sunt: integrarea europeană, coeziunea socială, reziliența economică, consolidarea sectorului de apărare și întărirea securității naționale în contextul regional.[7]

Obiectivele de comunicare strategică legate de integrarea europeană ar trebui să includă următoarele:

- *Coordonarea instituțională* - toate instituțiile implicate în procesul de integrare (ministere, autorități competente, structuri guvernamentale) trebuie să își coordoneze eforturile, astfel încât instrumentele de putere ale

statului - diplomatică, socială, informațională, economică (și, acolo unde este relevant, de securitate)- să fie integrate într-o strategie unică;

- *Comunicarea cu publicul-țintă*- asigurarea de inițiative concrete de informare, educație civică, consultare publică și implicare a cetățenilor pentru a explica procesul de integrare europeană, a crește înțelegerea și susținerea publică a acestui demers.

Teoretizarea și instituționalizarea comunicării strategice pot fi considerate o formă de răspuns la provocările mediului informațional actual, caracterizat de dezvoltarea tehnologiilor comunicării de masă și de extinderea utilizării rețelelor de socializare. În special dacă ne referim la fenomenul știrilor false (fake news) și la alterarea intenționată a conținutului informațional al mesajelor destinate informării publice, inclusiv pe parcursul campaniilor electorale, pentru a facilita îndeplinirea anumitor obiective politice. Teoretizată inițial în SUA și în Marea Britanie, comunicarea strategică a intrat oficial și în terminologia NATO, începând cu anul 2008 [8].

Din punct de vedere al obiectivelor și al modalităților de realizare, activitățile de influențare se circumscriu teoriilor referitoare la propagandă și la publicitate, precum și celor specifice domeniului militar, definite ca operații psihologice sau operații militare de sprijin informațional (în SUA), componentă a operațiilor informaționale. Astfel, în viziunea NATO, Comunicarea Strategică poate fi definită ca fiind „utilizarea coordonată și adecvată a activităților și a capacităților de comunicare ale NATO în sprijinul politicilor, operațiunilor și activităților Alianței și în vederea promovării obiectivelor NATO". Aceste activități și capacități sunt: diplomația publică; afacerile publice; afacerile publice militare; operațiile informaționale; operațiile psihologice.

Pentru R. Halloran, comunicarea strategică, înseamnă „persuadarea aliaților și a prietenilor să rămână alături de tine; înseamnă persuadarea neutrilor să treacă de partea ta sau cel puțin să își păstreze neutralitatea". În cel mai bun caz, înseamnă persuadarea adversarilor că ai atât puterea, cât și voința care îți sunt necesare pentru a-i învinge.

Comunicarea strategică mai înseamnă și convingerea cetățenilor unui stat să sprijine politicile liderilor lor astfel încât voința națională să fie direcționată spre îndeplinirea obiectivelor naționale. În acest context, comunicarea strategică se impune *ca un element esențial al leadership-ului national*"[9, p.6].

Comunicarea strategică, în opinia noastră, poate fi considerată un instrument de prevenire a manipulărilor prin propaganda străină, dar și reacție instituționalizată a actorilor politici statali la informațiile false ce amenință spațiul public informațional al unui stat, generând un sentiment de neîncredere față de elitele guvernatoare și față de instituțiile statului. Comunicarea strategică la nivel național poate fi considerată un model de comunicare interinstituțională, care armonizează și integrează discursul public al instituțiilor puterii: președinție- parlament-guvern. De asemenea, comuni-

carea strategică reprezintă un contra-discurs mediatic al autorităților vizavi de propaganda străină și dezinformare.

Dintr-o perspectivă regională, marcată de războiul din Ucraina, comunicarea strategică este utilizată pentru a sprijini obiectivele politice, militare și diplomatice ale unui stat, asigurându-se de mobilizarea sprijinului intern și extern sau chiar crearea unei narațiuni de reziliență și supraviețuire în fața agresiunii, dar și pentru conmbaterea dezinformării și a altor amenințări hibride.

În contextul alegerilor prezidențiale și parlamentare din Republica Moldova, desfășurate în 2024 și, respectiv, 2025, autoritățile de la Chișinău au utilizat comunicarea strategică ca o componentă esențială a *securității informaționale* și *cognitive*.

Securitatea cognitivă

Securitatea cognitivă (*Cognitive Security*) se referă la protejarea minții umane împotriva eforturilor de manipulare online, utilizând AI, și analize comportamentale pentru a detecta și contracara informațiile false (fake news), campaniile de dezinformare și narativele dăunătoare, cu scopul de a ajuta cetățenii să ia decizii bazate pe fapte. Aceasta implică monitorizarea platformelor digitale, identificarea tiparelor de influență orchestrate și implementarea unor măsuri de apărare proactive pentru a preveni răspândirea online a informațiilor false.-Scopul acesteia a fost de a informa și conștientiza cetățenii cu privire la riscurile de ingerință a Federației Ruse în spațiul mediatic și digital al Republicii Moldova.

Securitatea cognitivă este o provocare și pentru Occident, de altfel. Occidentul nu are o problemă de dezinformare; are o *problemă de securitate cognitivă*, incapacitatea de a proteja modul în care societățile își formează opiniile si convingerile, menționează Corneliu Bjola [10].

În sec. XX, gândirea militară occidentală a tratat agresiunea informațională drept *zgomot de fond al războiului convențional*. Propaganda și operațiunile psihologice erau instrumente de susținere a moralului, nu de strategie - sprijineau campaniile, nu le modelau. „*Information Operations Roadmap"* al Departamentului Apărării al SUA (2003) reflecta această mentalitate, marginalizând influența informațională la nivel de *comunicare publică*, fără a o înțelege ca pe o competiție pentru controlul componentei cognitive. Rusia, însă, vedea lucrurile diferit.

Pentru Moscova, competiția strategică nu a fost niciodată doar despre rachete, tancuri sau piețe economice, ci despre modul în care sunt modelate percepțiile, atât la nivel individual, cât și la nivel societal. „Incapabil să concureze militar sau economic, Kremlinul a concluzionat că cea mai eficientă cale de a slăbi Occidentul nu este confruntarea directă, ci erodarea din interior. Domeniul cognitiv, a concluzionat Kremlinul, urma să devină terenul decisiv al secolului XXI". Acest concept a fost formalizat la începutul anilor 2000 prin „Doctrina Confruntării Informaționale" (*Informatsionnoe protivoborstvo)* — un pilon al strategiei naționale de securitate a Rusiei [11].

In plan defensiv, conceptul de „securitate cognitivă” trebuie integrat în strategiile naționale de apărare și tratat cu aceeași prioritate ca cel de securitatea cibernetică**.** Aceasta presupune introducerea rezilienței cognitive și a modelelor anticipative în formare, informații și comunicare strategică.

Guvernele democratice trebuie, așadar, să se asigure că intervențiile în domeniul cognitiv rămân transparente, proporționale și supuse controlului democratic. Credibilitatea democrațiilor depinde nu doar de capacitatea lor de a rezista *manipulării hibride*, ci și de abilitatea de a o face fără a reproduce logica coercitivă a adversarilor [12] .

Securitatea cognitivă mai poate fi considerată protejarea minții în era *manipulării algoritmice*. În contextul amenințărilor hibride, comunicarea strategică are ca sarcină protejarea sau consolidarea *securității cognitive*. Mai mult, în spațiul informațional se produce o luptă acerbă între diferiți actori statali și non-statali pentru a controla sursele cu potențial de influență a securității cognitive.

Presiunile asupra securității cognitive a electoratului

Securitatea cognitivă (*securitate cognitivă*) este un concept relativ nou, dar foarte important în analiza războiului informațional [13].

Securitatea cognitivă s-a conturat ca un domeniu conceptual nou, aflat la intersecția dintre științele cognitive, comunicarea strategică și studiile de securitate. După 2014, odată cu anexarea Crimeei și proliferarea campaniilor de dezinformare, cercetători din NATO StratCom Centre of Excellence, dar și cei din universități europene, au început să utilizeze termenul *securitate cognitivă* pentru a descrie un nou tip de *vulnerabilitate societală.*

Conceptul de *securitate cognitivă* a dobândit relevanță pe măsură ce mediile informaționale digitale au devenit un spațiu central al conflictelor geopolitice moderne. Spre deosebire de securitatea tradițională sau chiar cea cibernetică, securitatea cognitivă se concentrează asupra *integrității cogniției umane* — capacitatea indivizilor și a societăților de a percepe realitatea corect și de a rezista manipulării. În contextul războiului hibrid, în special al operațiunilor informaționale desfășurate de Federația Rusă**,** domeniul cognitiv devine un nou câmp de luptă, unde influențarea percepției și încrederii sunt obiective strategice [14].

Securitatea cognitivă poate fi definită ca starea în care indivizii și comunitățile sunt reziliente la influențele informaționale manipulative sau înșelătoare, destinate să altereze procesele cognitive și comportamentele sociale .Securitatea cognitivă se referă la protejarea modului în care oamenii gândesc, percep și iau decizii, astfel încât aceștia să nu fie influențați negativ de dezinformare, manipulare sau suprasaturare de informații. Cu alte cuvinte, urmărește ca oamenii să poată gândi liber, critic și corect, pe baza unor informații adevărate. În acest sens, trebuie să vedem legătura foarte strânsă dintre două concepte – *securitatea cognitivă* și *ecologia informațională*. Atunci când mediul informațional este „poluat” cu fake news, manipulări sau me-

saje extreme, mintea oamenilor devine vulnerabilă, iar securitatea lor cognitivă este afectată.

Termenul „*ecologie informațională*" a fost utilizat pentru prima dată Thomas Davenport & Laurence Prusak (1997) și ulterior a fost adaptat de UNESCO (2023) pentru analiza spațiului digital contemporan. „Ecologia informațională este studiul interacțiunii dintre oameni, informații și tehnologiile care mediază aceste procese într-un mediu social"[15].

Asemenea unui ecosistem biologic, mediul informațional are specii (actori informaționali), fluxuri (informații), resurse (atenția umană) și poluare (dezinformare, propagandă, zgomot informațional). În acest sens, securitatea cognitivă este rezultatul unui ecosistem informațional sănătos, caracterizat de: pluralism mediatic, alfabetizare media, încredere în instituții, transparență.

Când aceste elemente lipsesc, unde polarizarea e mare și dezinformarea intensă, se produce ceea ce experții NATO numesc „*erosion of cognitive security"* – o erodare a capacității populației de a distinge adevărul de fals.

Conform NATO StratCom COE (2023), protecția cognitivă devine un pilon central al strategiei naționale de securitate**.** În contextul competiției geopolitice actuale, marcată de proliferarea *războiului hibrid* și a *conflictului narativ*, reziliența cognitivă presupune consolidarea gândirii critice, a încrederii în instituțiile politice și a coeziunii identitare a societății. Ea se construiește prin politici publice coerente de *securitate informațională*, prin educație, prin programe publice. Totodată, în paradigma contemporană a securității, reziliența cognitivă exprimă capacitatea sistemului politic, a instituțiilor statului și a societății civile de a-și proteja procesele cognitive colective – percepțiile, convingerile și interpretările realității – împotriva influențelor informaționale ostile. Ea contribuie la consolidarea stabilității politice interne, la menținerea încrederii publice în instituțiile democratice și la diminuarea vulnerabilității față de campaniile de dezinformare menite să submineze ordinea constituțională. Reziliența cognitivă reflectă, totodată, capacitatea actorilor statali și non-statali de a gestiona competiția narativă din mediul internațional, de a preveni fluxul informațiilor false, manipulatoare.

Peter B.M.J. Pijpers în articolul întitulat „ Legislation As An Instrument Of Cognitive Warfare", vorbește despre *războiul cognitiv*. Atunci, dihotomia război cognitiv- reziliență cognitivă capătă o și mai mare relevanță. Dintr-o perspectivă de securitate sau militară, domeniul cognitiv reprezintă apogeul războiului. Gânditori precum Tucidide sau von Clausewitz susțin că esența războiului este subjugarea inamicului.În trecut, domeniul cognitiv era influențat prin acte fizice, așadar indirect, prin (amenințarea cu) distrugerea armatelor sau a capitalelor. Odată cu apariția spațiului cibernetic și cu dezvoltarea cunoștințelor în psihologia cognitivă, războiul cognitiv vizează astăzi în mod direct mintea, folosind operațiuni de influență, operațiuni informaționale și război psihologic "[16].

Ca noțiune conceptuală, războiul cognitiv nu poate fi definit cu ușurință. Într-o lucrare de cercetare realizată de Cluzel, războiul cognitiv este comparat cu "spargerea" minților indivizilor pentru a "eroda încrederea care stă la baza oricărei societăți", incluzând utilizarea neuroștiinței și a tehnologiei "[17].

Războiul informațional este un „subset" al războiului cognitiv, iar operațiunile de influență reprezintă doar elementele cibernetice ale războiului informațional. Alții susțin contrariul, afirmând că "războiul cognitiv a absorbit războiul informațional". În ambele cazuri, are loc o tranziție de la controlul mass-mediei (informației) la controlul creierului (cogniției).

Definiția războiului cognitiv propusă de NATO este: "Activități deliberate și sincronizate, militare și non-militare, desfășurate pe întreaga perioadă a competiției, concepute pentru a influența atitudinile, percepțiile și comportamentele publicului, în vederea obținerii, menținerii și protejării superiorității cognitive" [18].

Alte definiții ale războiului cognitiv susțin că acesta este o strategie care se concentrează pe modificarea modului în care o populație-țintă gândește și, implicit, a modului în care acționează. Sau afirmă că "în războiul cognitiv, scopul final este de a altera percepția noastră asupra realității și de a înșela creierul pentru a ne influența procesul decizional.În toate definițiile și descrierile războiului cognitiv, încrederea și adevărul reprezintă țintele principale [19].

Reziliența cognitivă și securitatea națională în context geopolitic: dimensiunile securității cognitive

Securitatea cognitivă poate fi abordată pe trei dimensiuni: dimensiunea individuală, dimensiunea societală și dimensiunea geopolitică.

La nivel individual, securitatea cognitivă depinde de alfabetizarea media și gândirea critică. Expunerea constantă la informații manipulative poate duce la confuzie, polarizare emoțională și scăderea capacității analitice (Singer și Brooking, 2018). Consolidarea rezilienței cognitive individuale presupune măsuri educaționale și dezvoltarea unei conștiințe metacognitive[20].

La nivel societal, securitatea cognitivă reflectă încrederea cetățenilor în instituții, integritatea informației și coeziunea socială (Bjola și Pamment 2021). Societățile cu un nivel scăzut de securitate cognitivă sunt mai vulnerabile la polarizare internă și la eroziunea sferei publice. Acestea sunt efectele urmărite deliberat de actori ostili prin campanii de dezinformare și propagandă **[21]**.

Dimensiunea geopolitică, adică în relațiile internaționale, securitatea cognitivă se referă la utilizarea strategică a informației ca instrument de influență și control. Statele exploatează vulnerabilitățile cognitive ale publicurilor străine pentru a modela percepțiile și a slăbi capacitatea decizională a adversarilor. Țintirea cogniției umane ca resursă strategică reprezintă obiectivul *razboiului cognitiv* (NATO StratCom COE 2020) de a domina mediul informațional.

Prin urmare, comunicarea strategică acționează atât ca mecanism ofensiv, cât și ca mecanism defensiv al securității cognitive**.** În plan ofensiv, ea folosește persuasiunea, propaganda sau decepția pentru a altera percepția publică. În plan defensiv**,** se bazează pe transparență și credibilitate instituțională.

Studiu de caz: Securitatea cognitivă și comunicarea strategică în Republica Moldova în contextual alegerilor parlamentare - 2025

Mesajele- cheie dintr-o campanie electorală au potențial sporit de influență asupra securității cognitive. Actorii politici recurg la utilizarea diferitor tehnologii de marketing politic și electoral pentru a obține susținerea electoratului. Una din aceste tehnici o constituie „exagerarea faptelor", care de cele mai multe ori au tangențe cu apelurile propagandiste în persuasiune. În cazul amenințărilor hibride, uneori, autoritățile sunt nevoie să descrie în termeni foarte duri și de risc de securitatea realitatea pentru a „trezi" securitatea cognitivă a electoratului. În acest caz putem invoca modelul de securitate cognitivă defensivă.

De exemplu, în context electoral, într-un interviu acordat pentru Financial Times, premierul Dorin Recean avertizează că Rusia vrea să desfășoare 10.000 de soldați în regiunea transnistreană, aflată la granița cu Ucraina, precizând că cifra de 10.000 de militari se bazează pe evaluări ale serviciilor de informații. Recean avertizează că „obiectivul real al Moscovei este acapararea puterii în Moldova, printr-o guvernare docilă, pentru ca ulterior să își consolideze prezența militară în regiunea transnistreană [22].

Deși aceste afirmații sunt prezentate ca fiind fundamentate pe evaluări ale serviciilor de informații și sunt încadrate în logica securității naționale, ele trebuie analizate și din perspectiva securității cognitive. Asocierea directă dintre rezultatul alegerilor, orientarea politică a viitoarei guvernări și un scenariu de escaladare militară introduce un cadru narativ alarmist, care poate influența formarea opiniei publice, comportamentul electoral și percepția legitimității actorilor politici, prin activarea fricii și securitizarea competiției electorale. În acest sens, discursul evocat poate fi considerat o formă de provocare a securității cognitive defensive**,** deoarece influențează percepțiile colective printr-un mecanism de tip "amenințare–salvare": votul pentru partidul aflat la guvernare este implicit prezentat ca singura opțiune care previne un pericol major. Această logică afectează pluralismul democratic și poate conduce la delegitimarea oponenților politici, care sunt asociați indirect cu riscuri de securitate națională.

Mesajele dinspre UE sunt și ele un model de securitate cognitivă defensivă

Autoritățile de la Chișinău au mizat pe sprijinul partenerilor strategici pentru consolidarea rezilienței cognitive a electoratului din Republica Moldova. Așadar, 10

septembrie 2025, Parlamentul European a adoptat, cu o majoritate de peste 75%, Rezoluția prin care își reconfirmă sprijinul pentru parcursul european al Republicii Moldova și cere începerea negocierilor de aderare pe capitole. Rezoluția a fost adoptată cu 490 de voturi pentru, 65 împotrivă și 86 de abțineri. Documentul conține două solicitări esențiale: accelerarea procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, inclusiv prin deschiderea negocierilor pe capitole; creșterea sprijinului financiar și tehnic pentru Republica Moldova, astfel încât țara să poată face față presiunilor și atacurilor hibride venite dinspre Federația Rusă.

Retorica rezoluției aminteste despre amenințările hibride din partea Federației Ruse la care este expusă Republica Moldova: „Aceste alegeri parlamentare au loc într-un context complicat de ingerințele continue ale Rusiei și de eforturile sale de a destabiliza peisajul politic și procesele electorale democratice ale Republicii Moldova; Există numeroase relatări că tentativele de dezinformare, destabilizare și ingerințe din partea Rusiei și a agenților săi reapar și se întețesc, cu scopul de a pune bețe-n roate procesului de reformă democratică și integrare europeană al Moldovei..."

„..Încercările de ingerință ale Rusiei s-au întețit înainte de alegerile parlamentare prevăzute pentru 28 septembrie 2025 și care vor clar să destabilizeze această țară și să o întoarcă de la calea democrației, făcând-o să își revoce deciziile suverane, legate de viitoarea aderare la UE" [23].

Electoratul moldovean a fost și ținta „securitate cognitive ofensive" dinspre sursele provenite din regimul separatist din stânga Nistrului. Astfel, narațiunile conspiraționiste cu tentă geopolitică au prezentat UE, SUA și NATO ca actori ostili, implicați în subminarea suveranității Republicii Moldova au dominat presa regimului separatist.

„NATO transformă Moldova într-un cap de pod împotriva Rusiei". Pe mai multe grupuri, precum *Россия и Молдова ВМЕСТЕ*, a circulat știrea preluată de la *Пятый канал Новости precum* că planul NATO pentru Moldova a fost dezvăluit în Rusia: *„Maia Sandu, sub presiunea Occidentului, trage țara spre războiul cu Rusia. Potrivit serviciului nostru de informații externe, NATO transformă Moldova într-un nou berbec militar împotriva Rusiei. Condițiile de acolo sunt ideale. Un șef de stat cu pașaport străin, regiuni rebele precum Găgăuzia și Transnistria, precum și sute de mii de oameni care pot fi folosiți drept «carne de tun»*".

Au fost amplu mediatizate și ale știri false de pe *Независимое Приднестровье – информ, inspirate* din același raport al Serviciului de Informații Externe al Rusiei, conform căruia NATO intenționează să implice Chișinăul într-un posibil conflict armat cu Moscova. *„Moldova cade din ce în ce mai mult sub influența Alianței Nord-Atlantice. Se planifică transformarea Republicii Moldova într-un «cap de pod avansat al alianței pe flancul estic, ținând cont de avansarea Forțelor Armate Ruse în Ucraina»".*

Молдавский Календарь îl citează pe ambasadorul Federației Ruse în Moldova, Oleg Ozerov, care declară că Moldova se află într-un proces de „militarizare progresivă, contrar statutului său neutru" și că țările europene, în special cele membre NATO, implică activ Chișinăul în conflictul cu Rusia, fiind posibil să izbucnească un război până în 2030.

Narațiunile conspiraționiste cu tentă geopolitică au fost foarte populare, prezentând UE, SUA și NATO ca actori ostili, implicați în subminarea suveranității Republicii Moldova [24].

Concluzie. Securitatea cognitivă nu se limitează la protecția spațiului informațional împotriva dezinformării externe, ci vizează, în mod esențial, capacitatea cetățenilor de a accesa informații corecte, pluraliste și neinstrumentalizate politic, care să le permită formarea unor opinii autonome și decizii electorale libere.

Analiza proceselor electorale recente din Republica Moldova arată că securitatea cognitivă a devenit un element central pentru funcționarea democrației și menținerea stabilității. Prin urmare, vulnerabilizarea securității cognitive afectează direct dreptul la informare și calitatea procesului democratic. Republica Moldova reprezintă un spațiu de *frontieră cognitivă* între două ecosisteme informaționale (european și eurasiatic). Competițiile electorale din 2024–2025 au fost un test major al rezilienței cognitive democratice a Moldovei, și desigur, a rezilienței informaționale.

Construcția corectă a narativelor din comunicarea strategică gestionată de autorități pot contribui la consolidarea securității cognitive în fața fluxului de propagandă și dezinformare, pentru a răspunde provocărilor complexe întâmpinate de instituțiile publice naționale în promovarea politicilor publice. În mediul de securitate actual, comunicarea strategică este utilizată pentru a obține credibilitatea instituțiilor statului, instituțiilor democratice și pentru consolidarea securității cognitive a propriilor cetățeni. Astfel, comunicarea strategică ar trebui, să devină elementul informațional indispensabil autorităților naționale și reprezintă unul dintre instrumentele pe care statul le are la dispoziție pentru a-și atinge obiectivele politice, economice, sociale, de securitate și apărare. Plus, în mediul de securitate actual, comunicarea strategică este utilizată pentru a obține susținerea cetățenilor, dar și la legitimitatea politicilor și acțiunilor întreprinse, mai ales, în contracararea războaielor hibride. În acest context, însă, nu poate fi neglijat potențialul securității cognitive – ofensive și defensive.

O societate cu reziliență cognitivă ridicată poate rezista presiunilor narative externe, poate identifica și respinge mesaje ostile și poate menține coeziunea politică și încrederea în procesul democratic. Astfel, în arhitectura securității naționale moderne, reziliența cognitivă nu mai este doar_un concept teoretic, ci o resursă strategică esențială, care determină capacitatea statului de a-și apăra suveranitatea și integritatea democratică.

Referințe bibliografice:

1. Hlihor Ecaterina. Diplomația publică în politica internațională. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2017.
2. Nye Joseph S., Puterea blândă, trad. Daniela Oana Ioan, Institutul European, Iaşi, 2009.
3. Christopher Paul, Getting Better at Strategic Communication, RAND Corporation, 2011.
4. Tatham Steve, Strategic Communications: A Primer, ARAG Special Series 8/28, Defence Academy of the United Kingdom 2008
5. Cornish P., Lindley-French J. Strategic Communications and National Strategy, Chatham House Report September 2011
6. Mârzac E., Zaharia V.Ghid Comunicarea strategică și combaterea dezinformării. https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/07/Ghid-Stratcom-Dezinfo-2024-web-1.pdf
7. Hotărârea Nr. 416 din 22-12-2023 privind aprobarea Concepției de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, a acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024–2028 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141254&lang=ro
8. Vasile Valentin. Comunicarea strategică- repere conceptuale și evolutive. În: Gândirea militară românească, 3-4, 2017, pp.60-80 https://gmr.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/arhiva%20GMR/2017%20gmr/2017/3-4%202017%20gmr/vasile-p.60-87.pdf
9. Richard Halloran, Strategic Communication, în Parameters, The US Army War College Quarterly, toamna, 2007.
10. Bjola C. Securitatea cognitive: noua frontier a războiului hybrid https://centrulpolitic.ro/articole/securitatea-cognitiva-noua-frontiera-a-razboiului-hibrid/, vizitat 11.11. 2025.
11. Ibudem.
12. Ibidem.
13. Kukk, Karin. *Cognitive Security: Protecting the Mind in the Information Age.* Riga: NATO StratCom Centre of Excellence, 2018.
14. Giles, Keir. 2016. *The Next Phase of Russian Information Warfare.* Rome: NATO Defense College.
15. Davenport & Prusak**,** Information Ecology: Mastering the Information and Knowledge Environment, Oxford University Press, 1997, 255p.
16. Peter B.M.J. Pijpers „ Legislation As An Instrument Of Cognitive Warfare: https://tdhj.org/wp-content/uploads/2024/11/2024_TDHJ-Hybrid-CoE-Cgnitive-Warfare-2024_web-v2.pdf
17. Matthias Wasinger ,. Aspects of Cognitive Warfare: THE DEFENCE HORI-

ZON JOURNAL, 2024 https://tdhj.org/wp-content/uploads/2024/11/2024_TDHJ-Hybrid-CoE-Cgnitive-Warfare-2024_web-v2.pdf, p.32-37
18. NATO Cognitive Warfare Concept, version of April 17, 2024, Supreme Allied Command Transformation.
19. Alonso Bernal et al., "Cognitive Warfare: An Attack on Truth and Thought," NATO & John Hopkins, 2020; Francois du Cluzel, "Cognitive Warfare," (Innovation Hub, 2021), 8-9.
20. Singer, P. W., și Emerson T. Brooking. 2018. *LikeWar: The Weaponization of Social Media.* Boston: Houghton Mifflin Harcourt, pp. 8-9
21. Bjola, Corneliu, și James Pamment. *Digital Diplomacy and the Politics of Trust.* New York: Routledge**,** 2021
22. Russia wants to deploy 10,000 troops in Moldovan breakaway region, PM warns, vizitat 10.10. 2025.
23. Rezoluția Parlamentului European din 10 septembrie 2025 referitoare la întărirea rezilienței Republicii Moldova în fața amenințărilor hibride și a ingerințelor răuvoitoare ale Rusiei (2025/2811(RSP) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0191_RO.html, vizitat 14.11. 2025.
24. Amplificarea dezinformării pe pagini și grupuri de Facebook: narațiuni, surse și tehnici utilizate înainte de alegeri https://cji.md/amplificarea-dezinformarii-pe-pagini-si-grupuri-de-facebook-naratiuni-surse-si-tehnici-utilizate-inainte-de-alegeri/, vizitat 09.11. 2025.

DIMENSIUNEA SOCIALĂ A REZILIENȚEI RURALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: STAREA ACTUALĂ ȘI DIRECȚII PENTRU REDUCEREA VULNERABILITĂȚII [1]

THE SOCIAL DIMENSION OF RURAL RESILIENCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CURRENT STATUS AND DIRECTIONS FOR REDUCING VULNERABILITY

Veronica PRISĂCARU, *doctor în științe economice, conferențiar universitar***,**
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: veronica.prisacaru@usm.md
ORCID ID: 0000-0002-2952-6888

CZU:316.42(478) : 338(478-22)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.06

Rezumat. *Obiectivul principal al acestei cercetări a fost diagnosticarea dimensiunii sociale a rezilienței rurale în Republica Moldova. Pentru realizarea acestui obiectiv au fost formulate și îndeplinite următoarele sarcini: sintetizarea abordărilor teoretice privind dimensiunea socială a rezilienței rurale și, pe baza acestora, identificarea componentelor fundamentale pentru evaluarea sa; evaluarea eficientă a dimensiunii sociale a rezilienței rurale; și identificarea direcțiilor prioritare pentru reducerea vulnerabilității acestei dimensiuni. Metodologia cercetării a inclus analiza literaturii de specialitate, ancheta de opinie, analiza statistică, deducția, generalizarea și formularea de argumente fundamentate. În urma cercetării a fost determinat nivelul de vulnerabilitate al dimensiunii sociale a rezilienței rurale, pe baza căruia au fost formulate recomandări pentru îmbunătățirea situației, adresate autorităților administrației publice centrale și locale.*

Cuvinte-cheie: *Republica Moldova, reziliență rurală, dimensiune socială, vulnerabilitate.*

Summary. *The main objective of this research was to diagnose the social dimension of rural resilience in the Republic of Moldova. To achieve this objective, the following tasks were formulated and accomplished: synthesizing theoretical approaches regarding the social dimension of rural resilience and, based on this, identifying the fundamental components for its assessment; effectively evaluating the social dimension of rural resilience; and identifying priority directions to reduce the vulnerability of this dimension. The research methodology included literature review, opinion survey, statistical analysis, deduction, generalization, and formulation of reasoned arguments. As a result of the research, the level of vulnerability of the*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

social dimension of rural resilience was determined, based on which recommendations for improving the situation were proposed to the central and local public administration bodies.

Keywords: *Republic of Moldova, rural resilience, social dimension, vulnerability.*

Introducere

Preocupările Republicii Moldova pentru asigurarea unei dezvoltări durabile și prospere includ, printre altele, identificarea oportunităților de creștere economică și socială în mediul rural. Importanța elaborării și implementării unor politici publice eficiente în acest sens este incontestabilă, având în vedere rolul esențial al mediului rural în susținerea prosperității naționale. Pe lângă faptul că mediul rural constituie cadrul geografic și teritorial al principalului sector economic – agricultura, acesta găzduiește peste 56% din populația totală a țării [1] și peste 50% din populația ocupată [2]. Cu toate acestea, populația din mediul rural este semnificativ afectată de sărăcie, înregistrându-se un decalaj considerabil față de populația din mediul urban. Astfel, în anul 2024, rata sărăciei absolute (indicator ce reflectă capacitatea de asigurare a unui nivel minim decent de consum) în mediul rural era de 42.9%, cu 21.3 puncte procentuale mai mare decât în mediul urban. În același an, 20.5% din populația rurală trăia în condiții de sărăcie extremă, comparativ cu doar 8.9% în mediul urban [3]. Disparitățile profunde dintre cele două medii de rezidență sunt evidențiate și de analiza comparativă a sărăciei multidimensionale – un indicator ce reflectă privațiuni nemonetare, precum accesul limitat la educație, servicii de sănătate, condiții de locuit adecvate și oportunități de angajare stabilă. Datele referitoare la rata trunchiată a sărăciei multidimensionale în funcție de mediul de reședință sunt prezentate în *Fig. 1*. Precizăm că rata trunchiată exprimă proporția populației aflate în sărăcie multidimensională și deprivată în funcție de fiecare componentă analizată.

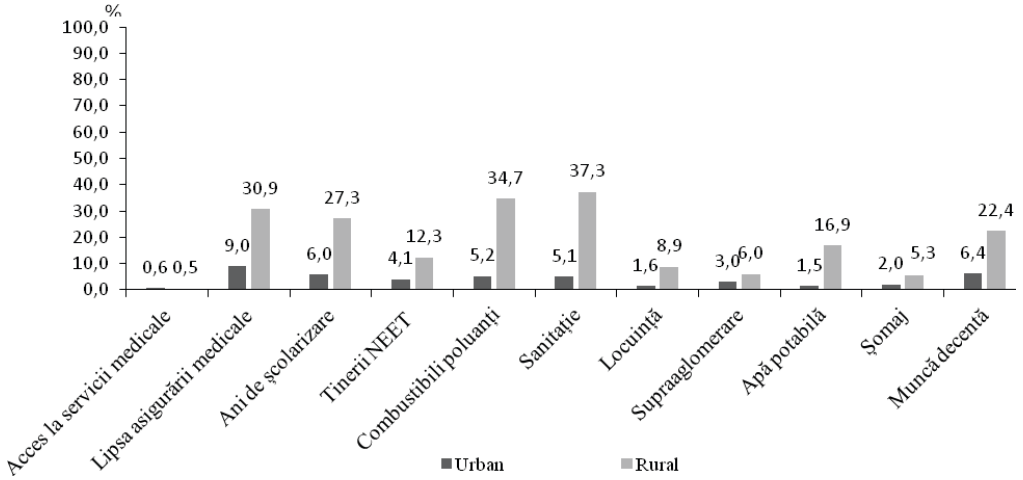

Fig. 1. Rata trunchiată a sărăciei multidimensionale în Republica Moldova pe medii de reședință în anul 2024, %

Sursa: **[4].**

Fără a minimaliza importanța altor factori care contribuie la reziliența mediului rural, considerăm că nivelul ridicat al sărăciei constituie deja un indicator concludent al vulnerabilității populației rurale în fața diverselor fenomene adverse. Prin urmare, se poate deduce existența unor disfuncționalități semnificative în ceea ce privește reziliența societală a comunităților rurale.

Abordări conceptuale ale dimensiunii sociale a rezilienței rurale

Tematica rezilienței societale, din ce în ce mai prezentă în discursul științific contemporan, își extinde în mod constant aria de interes, integrând noi dimensiuni și perspective de analiză. În acest context, subliniem faptul că reziliența mediului rural devine un subiect central în cadrul dezbaterilor academice actuale. În conceptualizarea acesteia, regăsim aceleași repere ca în cazul rezilienței societății în ansamblu, și anume: capacitatea de a face față vulnerabilităților de natură economică, ecologică și socială [5; 6]. Natura acestor vulnerabilități determină logic dimensiunile în baza cărora poate fi evaluată reziliența și, implicit, care trebuie luate în considerare în demersurile de consolidare a rezilienței rurale.

Făcând o paranteză, menționăm că, în timp ce unii autori asociază reziliența rurală cu trei dimensiuni – economică, ecologică/de mediu și socială [5; 6], alți cercetători, precum Rudiarto et al. includ și dimensiunea fizică [7], iar Suleimany et al. pledează pentru o abordare mai extinsă, luând în considerare cinci dimensiuni: socială, economică, de mediu, instituțională și demografică/de sănătate [8]. După cum se poate observa, nu există divergențe în ceea ce privește semnificația dimensiunii sociale a rezilienței rurale, aceasta fiind prezentă în toate sursele citate. Totuși, se constată lipsa unui consens în privința indicatorilor prin care această dimensiune poate fi evaluată. Potrivit lui Rudiarto et al., dimensiunea socială a rezilienței în mediul rural poate fi estimată prin indicatori precum: nivelul de dependență, nivelul de educație, participarea în activități sociale, cunoștințele privind inundațiile cauzate de tsunami, sistemul de comunicare și relațiile cu autoritățile [7]. Beekman et al. pun un accent deosebit pe capitalul social, susținând că acesta reprezintă elementul esențial al rezilienței rurale și oferă o perspectivă profundă asupra dinamicii complexe a adaptării la schimbări și șocuri [9].

Printre elementele definitorii ale capitalului social se numără rețelele de comunicare, grupurile, normele și regulile comune, încrederea și reciprocitatea [10; 11]. Acestea au capacitatea de a „îmbunătăți eficiența societății prin facilitarea acțiunilor coordonate” [10]. Aceleași trăsături sunt identificate și de Yusriadi și Kaslin, care subliniază importanța rețelelor sociale robuste, evidențiind că acestea oferă sisteme de sprijin esențiale pentru comunitățile rurale prin facilitarea partajării resurselor în perioadele de criză, diseminarea eficientă a informațiilor privind riscurile și oportunitățile, precum și promovarea acțiunii colective în fața provocărilor comune. În acest context, autorii evidențiază și rolul instituțiilor loca-

le eficiente și incluzive – atât formale, cât și informale – în coordonarea eforturilor de adaptare la nivel comunitar și în soluționarea conflictelor cauzate de lipsa resurselor sau de interesele divergente [12].

Din cele expuse, reiese nu doar importanța coeziunii sociale, ca element definitoriu al capitalului social, ci și rolul esențial al instituțiilor locale. Mai mult, este subliniată necesitatea implicării comunității în procesul de luare a deciziilor, ceea ce contribuie la dezvoltarea sentimentului de apartenență și facilitează angajamentul colectiv [13].

În analiza capitalului social, capitalul uman este adesea presupus sau chiar identificat cu acesta, fiind afirmat că „fără el, sau fără capital social, dezvoltarea capitalului teritorial rural este imposibilă" [14]. Un capital social solid presupune, printre altele, un nivel adecvat de educație, educația fiind considerată un catalizator al emancipării individuale, mobilizată prin furnizarea de cunoștințe și dezvoltarea abilităților de gândire critică, necesare pentru progresul societal [15]. Astfel, nivelul de educație devine o caracteristică esențială a capitalului uman, de la educația formală inițială până la importanța educației continue pentru inovație în afaceri și pentru reziliența entităților economice [16]. Competențele digitale constituie, de asemenea, un factor major [17], a căror dezvoltare – la fel ca a altor competențe esențiale – depinde, pe lângă factorii motivaționali intrinseci, și de capacitatea de învățare colectivă.

Pe lângă aspectele menționate, care pot servi drept repere în evaluarea dimensiunii sociale a rezilienței rurale, trebuie recunoscute și constrângerile existente: infrastructura deficitară, incluziunea socială limitată sau chiar cazurile de discriminare. Astfel de situații sporesc vulnerabilitatea indivizilor și slăbesc valorile comune ale comunității, afectând coeziunea socială. În consecință, pot apărea comportamente deviante – manipulare, corupție, fraudă sau furt – care subminează reziliența colectivă.

În concluzie, prin sintetizarea celor prezentate, putem identifica câteva componente de bază ale dimensiunii sociale a rezilienței rurale, redate schematic în *Fig. 2*.

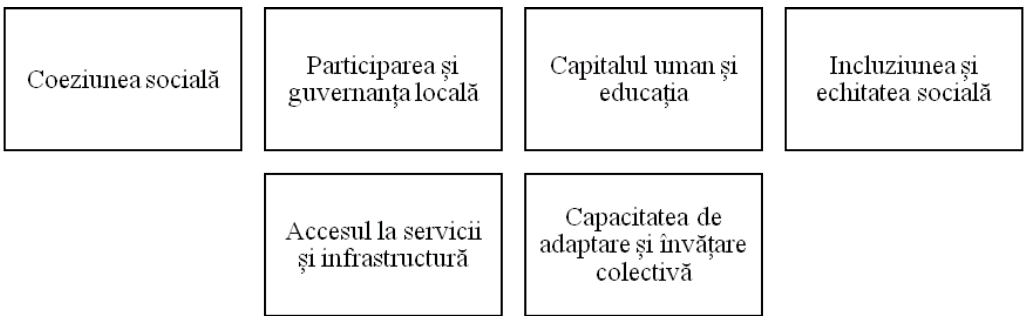

Fig. 2. Componentele de bază ale dimensiunii sociale a rezilienței rurale

Sursa: Elaborat de autor [în baza 10; 11; 12; 13;15; 17].

Evaluarea dimensiunii sociale a rezilienței rurale în Republica Moldova

În vederea evaluării dimensiunii sociale a rezilienței mediului rural din Republica Moldova, a fost realizat un sondaj de opinie utilizând metoda interviului tematic structurat. Sondajul s-a desfășurat în perioada ianuarie – iunie 2025. Eșantionul cercetat a fost compus din 238 de persoane – locuitori ai mediului rural –, dintre care 93 bărbați și 143 femei. Componența eșantionului în funcție de amplasarea geografică, vârstă și nivel de instruire este prezentată în *Fig. 3-5*.

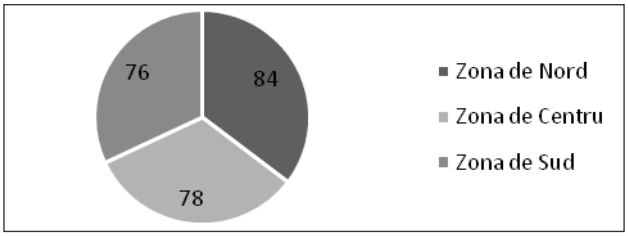

Fig. 3. Componența eșantionului după amplasarea geografică, pers.

Sursa: Elaborat de autor.

Pe baza datelor din *Fig. 3*, se constată o repartizare relativ uniformă a eșantionului în funcție de amplasarea geografică.

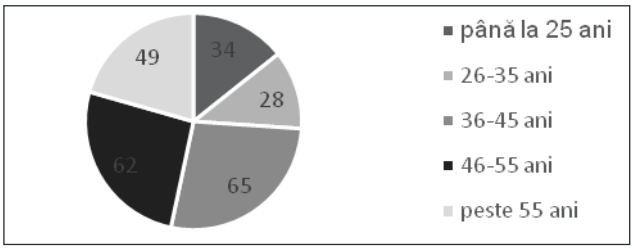

Fig. 4. Componența eșantionului după vârstă, pers.

Sursa: Elaborat de autor.

După cum reiese din *Fig. 4*, în eșantion predomină persoanele de vârstă medie, respectiv cele cuprinse între 36 și 45 de ani, urmate de persoanele din grupa de vârstă 46–55 de ani.

Fig. 5. Componența eșantionului după nivelul studiilor, pers.

Sursa: Elaborat de autor.

Conform datelor prezentate în *Fig. 5*, printre respondenți predomină persoanele cu studii primare sau gimnaziale, urmate de absolvenții colegiilor și ai școlilor profesionale.

În cadrul interviului, respondenților le-au fost adresate 14 întrebări, axate pe 6 componente ale dimensiunii sociale a rezilienței rurale. Pentru fiecare întrebare au fost propuse între 3 și 5 variante de răspuns, corespunzător unui scor cuprins între 1 și 3, 4 sau 5 puncte, în funcție de situație (exemplu: 5 – „foarte mult", 1 – „deloc").

Datele primare obținute în urma sondajului de opinie sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. **Datele primare obținute în urma sondajului de opinie**

Componentele dimensiunii sociale a rezilienței rurale	**Numărul de variante de răspuns oferite**	**Scorul mediu brut obținut, puncte**
I. Coeziunea socială		
1.1 Cât de des interacționați cu vecinii sau alți membri ai comunității (ajutor reciproc, conversații, activități comune)?	5	3.6
1.2 Cât de multă încredere aveți în ceilalți membri ai comunității?	5	2.9
1.3 Sunteți implicat(ă) într-o organizație locală (cooperativă, ONG, grup informal)?	4	1.1
2. Participare și guvernanță locală		
2.1 Ați participat vreodată la o ședință publică sau consultare organizată de primărie?	4	2.5
2.2. Cât de accesibile și deschise considerați că sunt autoritățile locale față de comunitate?	5	2.7
3. Capital uman și educație		1.57
3.1. Care este cel mai înalt nivel de educație absolvit de dvs.?	5	1.2
3.2. Ați participat la cursuri de formare sau perfecționare în ultimii 3 ani?	3	1.01
3.3. Aveți competențe digitale de bază (email, internet, platforme online)?	4	2.5
4. Incluziune și echitate socială		3
4.1. Considerați că toți membrii comunității au șanse egale de a participa la viața locală (decizii, proiecte, resurse)?	4	2.5
4.2. Ați observat cazuri de discriminare (etnică, de gen, vârstă, dizabilitate etc.) în comunitate?	4	3.5
5. Acces la servicii și infrastructură		2.4
5.1. Cât de mulțumit(ă) sunteți de accesul la următoarele servicii?		

• Educație (școală, grădiniță)	4	2.8
• Sănătate (medic de familie, dispensar)	4	2.9
• Transport public	4	1.5
5.2 Aveți acces constant la utilități de bază (apă curentă, electricitate, internet)?	3	1.8
6. Capacitate de adaptare și învățare colectivă		2.55
6.1. Comunitatea dvs. a reacționat organizat în fața unor crize (pandemii, inundații, lipsa resurselor)?	4	2.8
6.2. Există persoane sau grupuri care propun soluții sau inovează pentru probleme locale?	4	2.3

Sursa: Elaborat de autor.

Deoarece numărul variantelor de răspuns a variat de la o întrebare la alta, a fost necesară aplicarea unei proceduri de normalizare a datelor. S-a recurs la normalizarea Min-Max – una dintre cele mai populare și frecvent utilizate tehnici de standardizare, care funcționează prin transformarea liniară a valorilor variabilelor [18]:

$$Z = \frac{X - \min(x)}{\max(x) - \min(x)} \quad (1)$$

Criteriile selectate de interpretare a scorului normalizat sunt expuse în *Tabelul 2*.

Tabelul 2. **Criteriile de interpretare a scorului normalizat determinat în baza sondajului de opinie**

Scor normalizat	Interpretarea scorului normalizat	Nivelul de vulnerabilitate aferent scorului normalizat
0.00-0.25	Foarte scăzut	Foarte ridicată
0.26-0.50	Scăzut-Mediu	Ridicată
0.51-0.75	Mediu-Ridicat	Scăzută
0.76-1.00	Ridicat	Foarte scăzută

Sursa: Elaborat de autor.

Datele normalizate obținute în urma prelucrării rezultatelor sondajului de opinie și interpretarea acestora sunt redate în *Tabelul 3*.

Tabelul 3. **Nivelul de vulnerabilitate al dimensiunii sociale a rezilienței rurale**

Componentele dimensiunii sociale a rezilienței rurale	Scor normalizat mediu	Interpretarea scorului	Interpretarea nivelului de vulnerabilitate
1. Coeziunea socială	0.39	Scăzut – Mediu	Ridicată
2. Participare și guvernanță locală	0.46	Scăzut – Mediu	Ridicată
3. Capital uman și educație	0.19	Foarte scăzut	Foarte ridicată
4. Incluziune și echitate socială	0.42	Scăzut – Mediu	Ridicată
5. Acces la servicii și infrastructură	0.43	Scăzut – Mediu	Ridicată

6. Capacitate de adaptare și învățare colectivă	0.52	Mediu – Ridicat	Scăzută
Nivel mediu general	0.40	Scăzut – Mediu	Ridicată

Sursa: Elaborat de autor.

Conform datelor din *Tabelul 3*, dimensiunea socială a rezilienței rurale în Republica Moldova prezintă un nivel ridicat de vulnerabilitate. Această situație se explică prin gradul foarte ridicat de vulnerabilitate al componentei „capital uman și educație", precum și prin nivelul ridicat de vulnerabilitate al următoarelor componente: „coeziune socială", „participare și guvernanță locală", „incluziune și echitate socială" și „acces la servicii și infrastructură". Singura componentă a dimensiunii sociale care a înregistrat un nivel scăzut de vulnerabilitate este „capacitatea de adaptare și învățare colectivă".

Rezultatul obținut în cazul componentei „capital uman și educație" este deosebit de alarmant, impunându-se prin vulnerabilitatea ridicată identificată, după cum s-a menționat mai sus. În vederea unei analize mai detaliate a acestei probleme, vom face referire la datele statistice privind nivelul de educație în mediul rural (*Tabelul 4*).

Tabelul 4. **Componența populației mediului rural din Republica Moldova de 15 ani și peste în funcție de nivelul de instruire în perioada 2020-2024**

Nivelul de instruire	2020		2021		2022		2023		2024	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Superior	104.9	8.07	110	8.53	112.8	8.69	100	8.40	103.6	9.11
Profesional tehnic post-secundar nontertiar (mediu de specialitate)	139.6	10.74	138.1	10.71	142.8	11.00	131.4	11.04	121.2	10.65
Profesional tehnic secundar	307.3	23.63	312.3	24.23	320.8	24.70	296.5	24.90	283.4	24.91
Liceal, mediu general	255.5	19.65	244.1	18.94	234.9	18.09	214.8	18.04	195.3	17.17
Gimnazial	433.1	33.31	430.4	33.39	437.6	33.70	401.5	33.72	389.8	34.27
Primar sau fără școală	59.9	4.61	54	4.19	49.8	3.83	46.5	3.91	44.3	3.89
Total	1300.3	100.00	1288.9	100.00	1298.7	100.00	1190.7	100.00	1137.6	100.00

Sursa: Elaborat de autor [în baza 2].

După cum reiese din *Tabelul 4*, se constată un ritm relativ stabil de reducere a populației din mediul rural în vârstă de 15 ani și peste — tendință reflectată și în evoluția populației cu diverse niveluri de studii. Ca urmare, chiar dacă ponderea persoanelor cu diferite niveluri de instruire nu a suferit modificări semnificative în perioada analizată, însăși reducerea populației generează îngrijorare, întrucât reprezintă un indicator al diminuării capitalului uman din mediul rural — componentă esențială care stă la baza schimbării și dezvoltării. Pe de altă parte, trebuie subliniate și diferențele semnificative dintre nivelul de instruire din mediul rural și cel urban. Astfel, o evaluare comparativă a ponderii populației cu studii profesionale (incluzând nivelurile: superior, profesional-tehnic postsecundar nonterțiar și profesional-tehnic secundar) evidențiază discrepanțe majore între cele două medii, conform datelor din *Fig. 6*.

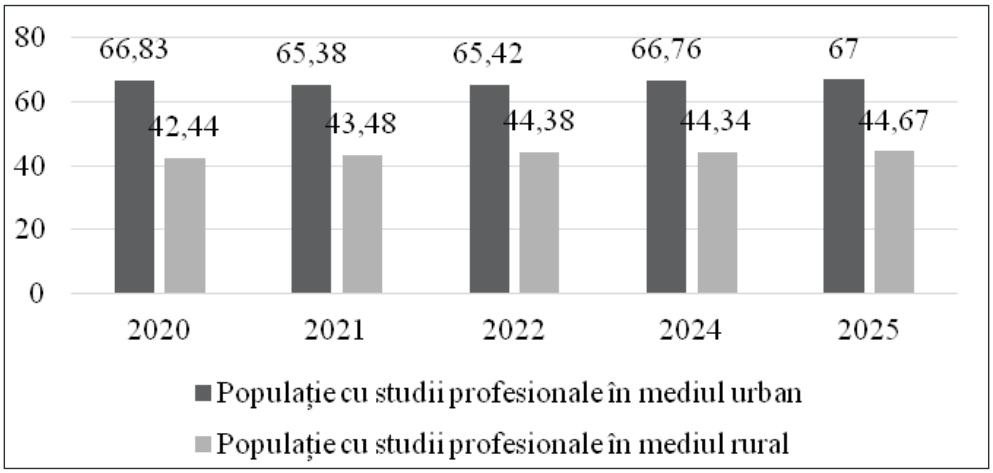

Fig.6. Evoluția comparativă a ponderii populației de 15 ani și peste cu studii profesionale în mediul urban și rural al Republicii Moldova în perioada 2020-2024, %

Sursa: Elaborat de autor în baza [2].

Un alt aspect al vulnerabilității rezilienței rurale, ce poate fi evaluat și pe baza datelor statistice, se referă la accesul la serviciile de infrastructură. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, îmbunătățirea condițiilor de trai în mediul rural, prin racordarea la diverse elemente de infrastructură, se realizează într-un ritm foarte lent. Astfel, conform datelor prezentate în *Tabelul 5*, în perioada 2020–2024, ponderea locuințelor cu apeduct în interior a crescut cu doar 11.2%, ponderea locuințelor dotate cu apă caldă (fie din rețea publică, fie din sistem propriu) – cu 13.1%, iar cea a locuințelor conectate la rețeaua de gaze – cu doar 4.6%. Tendințe similare se observă și în evoluția locuințelor dotate cu grup sanitar și sistem de canalizare, unde s-a înregistrat o creștere de doar 12.4% și, respectiv, 12.6%.

Tabelul 5. **Dotarea locuințelor din mediul rural al Republicii Moldova cu comodități în perioada 2020-2024**

Specificare	2020	2021	2022	2023	2024
Apeduct in interiorul locuinței	60,0	63,8	66,3	69,4	71,9
Apeduct in afara locuinței	12,8	10,4	12,0	11,8	10,9
Sursa de apa - rețea publica	54,4	56,5	60,9	60,9	62,9
Apa calda - rețea publica	0,0	0,0	-	-	0,1
Apa calda - sistem propriu	45,6	51,2	52,9	55,7	58,6
Încălzire centrala	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Sistem termic propriu de încălzire	10,9	13,0	12,7	11,1	12,3
Gaze din rețea	39,6	39,8	40,5	42,3	44,2
Grup sanitar cu apa in interiorul locuinței	35,2	41,6	43,2	45,5	47,6
Sistem de canalizare - rețea publică	2,8	2,9	3,3	3,0	4,4
Sistem de canalizare - sistem propriu	56,8	60,8	62,5	66,7	67,8

Sursa: [19].

Atât datele obținute în urma sondajului de opinie, cât și cele furnizate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova confirmă raționamentul privind vulnerabilitatea accentuată a dimensiunii sociale a rezilienței mediului rural și, implicit, necesitatea implementării unor măsuri capabile să contribuie la soluționarea problemelor identificate. Identificarea acestor măsuri presupune, însă, o abordare sistemică, justificată de complexitatea fenomenului, de natura multiplă a factorilor care determină vulnerabilitatea dimensiunii sociale a rezilienței rurale, precum și de diversitatea factorilor de decizie implicați, fiecare având responsabilități specifice în implementarea acțiunilor necesare. O viziune integratoare asupra problemei este prezentată sintetic în *Tabelul 6*.

Tabelul 6. **Măsuri recomandate în vederea reducerii vulnerabilității dimensiunii sociale a rezilienței rurale**

Componentele dimensiunii sociale a rezilienței rurale cu nivel ridicat sau foarte ridicat de vulnerabilitate	**Factorii de decizie capabili să întreprindă măsuri de reducere a vulnerabilității**	**Măsuri recomandate**
Coeziunea socială Incluziune și echitate socială	Organele de administrare publică locală	**Stimularea participării comunitare** prin organizarea activă a evenimentelor și activităților colective, menite să încurajeze implicarea cetățenilor în viața comunității; implementarea unor mecanisme de monitorizare și sprijin pentru persoanele vârstnice, adesea expuse riscului de izolare socială; prevenirea și combaterea fermă a oricăror forme de discriminare, indiferent de criteriu – gen, religie, statut social etc.

Participare și guvernanță locală	Organele de administrare publică locală	**Creșterea transparenței decizionale** prin consolidarea mecanismelor de informare și consultare publică; monitorizarea participării cetățenilor, inclusiv a persoanelor vulnerabile, la reuniunile publice; organizarea periodică a întâlnirilor de informare și dezbatere privind problemele comunității.
Capital uman și educație	Organele administrative centrale; organele de administrare publică locală	**Atragerea și menținerea tinerilor în mediul rural** prin dezvoltarea unor politici eficiente de stimulare a stabilirii acestora în localitățile rurale; implementarea de măsuri pentru reducerea emigrării, inclusiv prin crearea unor condiții de muncă și trai mai atractive pentru familiile tinere.
Acces la servicii și infrastructură	Organele administrative centrale; organele de administrare publică locală	**Îmbunătățirea infrastructurii rurale** prin prioritizarea localităților rurale în procesul de alocare a resurselor publice; organizarea de instruiri specializate pentru reprezentanții administrației publice locale în domeniul managementului de proiect, în vederea atragerii eficiente a fondurilor externe; identificarea și valorificarea activă a oportunităților de finanțare externă pentru dezvoltarea comunităților rurale.

Sursa: Elaborat de autor.

Concluzii

Dimensiunea socială a rezilienței mediului rural din Republica Moldova se caracterizează printr-un nivel ridicat de vulnerabilitate. Componentele dimensiunii sociale care contribuie semnificativ la această vulnerabilitate sunt: capitalul uman și educația, coeziunea socială, participarea și guvernanța locală, incluziunea și echitatea socială, precum și accesul la servicii și infrastructură.

Remedierea acestei vulnerabilități ridicate necesită implementarea unor măsuri eficiente, atât din partea organelor centrale, cât și a celor locale de administrare publică.

Organele centrale de administrare au responsabilitatea de a iniția și susține acțiuni precum: îmbunătățirea politicilor de atragere a tinerilor în mediul rural și de reducere a emigrării populației; prioritizarea localităților rurale în procesul de alocare a resurselor pentru dezvoltarea infrastructurii de trai; și formarea reprezentanților administrației publice locale în domeniul managementului proiectelor, pentru facilitarea accesului la fonduri externe destinate comunităților rurale.

La rândul său, administrația publică locală trebuie să adopte măsuri eficiente pentru creșterea implicării cetățenilor în viața comunității; monitorizarea și sprijinirea persoanelor vârstnice, frecvent expuse izolării sociale; prevenirea oricăror forme de discriminare; sporirea transparenței procesului decizional și promovarea participării cetățenilor; crearea unor condiții mai atractive de muncă și trai pentru familiile tinere; precum și valorificarea optimă a oportunităților de atragere a resurselor externe pentru dezvoltarea infrastructurii locale.

Referințe bibliografice:

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Populatia si procesele demografice. Numărul populației. Numarul populatiei cu reședință obișnuită Disponibil: www.statistica.md. [Accesat: 14.07.2025]
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Statistica sociala. Forta de munca si castigul salarial. AFM - Ocupare si somaj. Disponibil: www.statistica.md. [Accesat: 15.07.2025]
3. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Societatea și condițiile sociale. Sărăcia și inegalitatea. Disponibil: www.statistica.md. [Accesat: 15.07.2025]
4. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Sărăcia multidimensională în Republica Moldova în anul 2024. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/saracia-multidimensionala-in-republica-moldova-in-anul-2024-10102_61803.html. [Accesat: 15.07.2025]
5. WILSON, G.A. Community resilience, globalization, and transitional pathways of decision-making. In: Geoforum. 2012. Vol. 43 (6), pp.1218-1231. Available: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718512000681. [Accessed: 12.07.2025]
6. HEIJMAN, W., HAGELAAR, G., HEIDE, M. Rural resilience as a new development concept. In: EU Bioeconomy Economics and Policies. 2007. Vol.2, pp. 195-211. Available: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-28642-2_11. [Accessed: 10.07.2025]
7. RUDIARTO, I., HANDAYANI, W., WIJAYA, H., INSANI, T. Rural Livelihood Resilience: An Assessment of Social, Economic, Environment, and Physical Dimensions. In: MATEC Web of conference 280, 01002. 2019. Available: https://www.researchgate.net/publication/332937673. [Accessed: 02.05.2025]
8. SULEIMANY, M., MOKHTARZADEH, S., SHARIFI, A. Community Resilience to Pandemics: An Assessment Framework Developed Based on the Review of COVID-19 Literature. In: Disaster Risk Reduction. 2022. Vol. 80(1). Available: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35991617/.[Accessed: 01.05.2025]
9. BEEKMAN, G., VAN DER HEIDE, M., HEIJMAN, W.J.M., SCHOUTEN, M.A.H. Social capital and resilience in rural areas: responses to change. The Netherlands, 2009. Available: https://www.researchgate.net/publication/40791602. [Accessed: 14.04.2025]
10. PUTNAM, R. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. In: The American Prospect. 1993. Vol. 4, pp. 35-42. Available: https://www.

scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=1361891. [Accessed: 03.03.2025]
11. PIACHAUD, D. Capital and the Determinants of Poverty and Social Exclusion. London, 2002. Available: https://eprints.lse.ac.uk/6382/1/Capital_and_the_Determinants_of_Poverty_and_Social_Exclusion.pdf [Accessed: 14.04.2025]
12. YUSRIADI, Y., KASLIN, A.. Resilience of Rural Communities Facing Global Challenges. In: Journal of Indonesian Scholars for Social Research. 2025. Vol. 5 (1), pp. 65-72. Available: https://www.researchgate.net/publication/388827868 [Accessed: 03.03.2025]
13. PATON, D., JOHNSTON, D. Dizasters and communities: vulnerabilities, resilience and preparedness. In: *Disaster Prevention and Management*. 2002. Vol. 10(4), pp. 270-277. Available: https://www.researchgate.net/publication/249359249 [Accessed: 23.03.2025]
14. KLONOWSKA-MATYNIA, M. Human capital as a source of energy for rural areas' socio-economic development- empirical evidence for rural areas in Poland. In: E*nergies*. 2022. Vol. *15*(21). Available: https://www.mdpi.com/1996-1073/15/21/8281. [Accessed: 28.03.2025]
15. YU, Y., APPIAH, D., ZULU, B., ADU-POKU, K.A. Integrating Rural Development, Education, and Management: Challenges and Strategies. In: *Sustainability.* 2024. Vol. *16(*15). Available: https://doi.org/10.3390/su16156474. [Accessed: 14.04.2025]
16. GLOVER, J. Rural resilience through continued learning and innovation. In: Local Economy. 2012. Vol. 27 (4). Available: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0269094212437833. [Accessed: 03.03.2025]
17. ROBERTS, E., BEEL, D., PHILIP,L.,TOWNSEND, L. Rural resilience in a digital society: Editorial. IN: Journal of Rural Studies. 2017. Vol. 54, pp. 355-359. Available: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S074301671730606X. [Accessed: 23.04.2025]
18. KAPPAL, S. Data Normalization Using Median & Median Absolute Deviation (MMAD) based Z-Score for Robust Predictions vs. Min-Max Normalization. 2019. Available: https://www.researchgate.net/publication/334085917. [Accessed: 20.03.2025]
19. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Statistica sociala. Nivelul de trai al populatiei. Conditii de trai. Disponibil: www.statistica.md. [Accesat: 15.07.2025]

REGIUNEA TRANSNISTREANĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL NOILOR TENDINȚE GEOPOLITICE ÎN RELAȚIILE CU UCRAINA[1]

TRANSNISTRIAN REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF NEW GEOPOLITICAL TRENDS IN RELATIONS WITH UKRAINE

Serghei SPRINCEAN, *doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova,
E-mail: sprinceans@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-7411-9958

CZU: 327(478-24): 327(477)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.07

Rezumat. *Războiul declanșat la 24 februarie 2022 de Federația Rusă prin invazia militară și hibridă a Ucrainei, a generat schimbări structurale cu impact semnificativ asupra regiunii est-europene. Problema transnistreană a constituit încă de la organizarea sa in anii 1988-1989 de către serviciile secrete ale URSS, așa precum a și fost gândită, un impediment fundamental în dezvoltarea Republicii Moldova și a Ucrainei, precum și în apropierea celor două state de Ununea Europeană și NATO. Transnistria a devenit o pârghie de control asupra proceselor politice din cele două state prin care se promova voința și interesele Rusiei în Balcani și Europa de Sud-Est. Regiunea transnistreană a Republicii Moldova are o importanță aparte în contextul efortului comunității internaționale și a Uniunii Europene de a asigura un nivel minim a securități dispre frontierele de vest ale Ucrainei și a sprijinului pentru Ucraina în lupta sa dreaptă în războiul de cotropire dus de Rusia contra sa. Regiunea transnistreană, ocupată de trupele militare ale Rusiei, este tratată a un pericol iminent care amenință regiunea ucraineană Odesa, porturile sale maritime libere prin care Ucraina este încă capabilă să exporte produsele sale, și să importe ajutoarele europene, pe lângă porturile fluviale din gurile Dunării. Din Transnistria provine și o amenințare majoră și pentru Republica Moldova, intens și constant destabilizată și provocată de războiul hibrid declanșat de Rusia contra sa. În ultimii patru ani, comunitatea experților, societatea civilă și politicienii din afara arcului puterii oficiale din Ucraina au expus mereu proiecte și scenarii de anihilare a pericolului rus din regiunea transnistreană, inclusiv prin aplicarea forței militare și a organizării unei lovituri de preluare a controlului in zona separatistă. Dar, tot mai des, asemenea scenarii sunt admise și de către oficialitățile de la Kiev, în pofida opiniei neschimbate a oficialilor de la Chisinau de neadmitere a escaladării conflictului militar în Transnistria, ci de a se încerca o dinamizare a situației prin intensificarea negocierilor de pace. Aceste*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

realități geopolitice din regiune au căpătat nuanțe noi în condițiile accelerării procesului de extindere a UE prin implicarea în acest proces a Republcii Moldova și a Ucrainei ca un gest de solidaritate și spijin în perioada războiului Rusiei contra Ucrainei. Admiterea în UE a Republicii Moldova poate fi periclitat prin tergiversarea soluționării problemei transnistrene. Prin urmare, și Republca Moldova este interesată de o soluționare rapidă a problemei și o integrare a regiunii ocupate acum de militarii ruși. În aceste circumstanțe geopolitice, regimul de ocupație de la Tiraspol s-a pomenit după februarie 2022 izolat între Ucraina și Republica Moldova, pregătindu-se pentru un atac concertat asupra sa din partea statelor din jur, prefigurând o dilemă securitară, ce se vrea soluționată printr-o participare plenară a mai multor actori importanță din regiune cum ar fi România, Ucraina și Republica Moldova. Bunele relații trilaterale dintre aceste state pot deveni un puternic motor de dezvoltare regională cu condiția anihilării pericolului rusesc din zona transnistreană și a diminuării substanțiale a influenței Rusiei în această regiune.

***Cuvinte cheie**: conflictul transnistrean, războiul din Ucraina, securitate națională, risc de securitate, amenințare la adresa securității, vulnerabilitate securitară, război hibrid*

***Abstract**. The war launched on February 24, 2022 by the Russian Federation through the military and hybrid invasion of Ukraine, generated structural shift with a significant impact on the Eastern European region. The Transnistrian issue, since its organization in 1988-1989 by the secret services of the USSR, as it was conceived, has been a fundamental impediment to the development of the Republic of Moldova and Ukraine, as well as to the rapprochement of the two states with the European Union and NATO. Transnistria has become a lever of control over the political processes in the two states through which the will and interests of Russia in the Balkans and South-Eastern Europe were promoted. The Transnistrian region of the Republic of Moldova is of particular importance in the context of the effort of the international community and the European Union to ensure a minimum level of security on the western borders of Ukraine and support for Ukraine in its just struggle in the war of aggression waged by Russia against it. The Transnistrian region, occupied by Russian military troops, is considered an imminent danger that threatens the Ukrainian region of Odessa, its free sea ports through which Ukraine is still able to export its products, and import European aid, in addition to the river ports at the mouths of the Danube. Transnistria also poses a major threat to the Republic of Moldova, which is intensely and constantly destabilized and provoked by the hybrid war launched by Russia against it. Over the past four years, the expert community, civil society and politicians outside the arc of official power in Ukraine have constantly exposed projects and scenarios for annihilating the Russian threat in the Transnistrian region, including by applying military force and organizing a coup to take control of the separatist area. But, more and more often, such scenarios are also accepted by the officials in Kiev, despite the unchanged opinion of the officials in Chisinau not to admit the escalation of the military conflict in Transnistria, but to try to dynamize the situation by intensifying peace negotiations. These geopolitical realities in the region have acquired new nuances in the context of the acceleration of the EU enlargement process by involving the Republic of Moldova and Ukraine in this process as a gesture of solidarity and support during the period of Russia's war against Ukraine. The admission of the Republic of Moldova to the EU may be jeopardized by delaying the solution of the Transnistrian problem. Therefore, the Republic of Moldova is also interested in a quick solution to the problem and an integration of the region now occupied by the Russian military. In these geopolitical circumstances, the occupation regime in Tiraspol found itself isolated after February 2022 between Ukraine and the Republic of Moldova, preparing for a concerted attack on it by*

the surrounding states, foreshadowing a security dilemma, which is intended to be resolved through the plenary participation of several important actors in the region such as Romania, Ukraine and the Republic of Moldova. Good trilateral relations between these states can become a powerful engine of regional development provided that the Russian danger in the Transnistrian area is annihilated and Russia's influence in this region is substantially diminished.

***Keywords**: Transnistrian conflict, war in Ukraine, national security, security risk, security threat, security vulnerability, hybrid war*

Relațiile româno - ucrainene, în contextul agresiunii ruse asupra vecinilor din est ai Republicii Moldova, devin tot mai complexe și mai interdependente [1, p. 233]. Riscurile și amenințările de securitate devin tot mai comune și corelate, reieșind din simplul motiv că războiul declanșat de Putin în Ucraina nu ține cont de hotarele oficiale ale statelor, drone rătăcite cazând haotic, iar altele ca o provocare și testare a reacției, și pe teritoriile suverane ale vecinilor Ucrainei, inclusiv în Republica Moldova [2, p. 15].

Pe lângă problemele sociale, economice, cum ar fi aprovizionarea cu energie electrică, combustibil, cu produse de primă necesitate, pe lângă amenințările directe la adresa populației cu drone, și problema transnistreană unește Ucraina și Republica Moldova mai strâns ca niciodată [3, p. 105]. Problematica transnistreană a fost văzută totalmente diferit până în 2022 și, mai ales până la 2014. Cu toate acestea, anume o soluție eficientă și rapidă a problematicii transnistrene începe să apropie pozițiile Ucrainei cu cele ale României și Republicii Moldova [4, p. 185].

De fapt, Transnistria a devenit veriga care leagă Chișinăul de Kiev, mai ales după declanșarea atacului Rusiei asupra Ucrainei la 24 februarie 2022 [5, p. 159]. Astăzi aceasta a devenit o problemă comună care poate fi rezolvată, de ceva timp, mai ales pe cale militară. În acești temeni încep să gândească tot mai mulți decidenți din cele trei state vizate direct de problema în cauză: Ucraina, România și Republica Moldova, dar și în cele mai importante capitale occidentale [6, p. 339].

După ce în primii ani de război, ucrainenii, cel mai des societatea civilă, comunitatea de analiști și experți, cominitatea academică, foarte des abordau problema simplist, reducând-o la o intervenție militară rapidă dar "chirurgicală" de demilitarizare, poate chiar de eliminare a persoanelor - cheie ale regimului separatist, fără de care acesta ar colapsa într-o perioadă previzibilă, acum și-au dat seama că anihilarea regimului de ocupație de la Tiraspol necesită o pregătire temeinică, deaorece un eventual eșec poate avea ecouri tragice și nedorite de lungă durată, fapt ce poate cauza statelor din regiunea Sud-Est Europeană un deserviciu major [7, p. 93].

Astfel că, la insistențele de decenii ale românilor (din cele două state românești: România și Republica Moldova), Ucraina abia la finele acestui an - 2025 a modificat propriul cadru normativ referitor la eliminarea din lista minorităților naționale locuitoare etnonimul de moldovean și limba "moldovenească" din lista celor protejate,

uniformizând în drepturi și tratament, juridic vorbind, etnicii români, locuitori în Ucraina [8].

În contextul continuării dezbaterilor în Ucraina referitoare la posibile soluții la problema transnistreană și la rolul Ucrainei în acest proces, cred că este de o importanță deosebită ca să fie auzită tot mai insistent și opinia consolidată comună a comunității academice și a societății civile, dar și al decidenților și oficialităților din România și Republica Moldova, dar și a românilor din Ucraina [9, p. 608].

De aproape patru ani de când regimul totalitar moscovit a atacat mișelește Ucraina în februarie 2022, Transnistria generează riscuri majore de securitare pentru regiunea Odesa, un teritoriu de o importanță crucială pentru supraviețuirea Ucrainei, dar și, într-o măsură mai mică, pentru restul Republicii Moldova [10, p. 121].

Calea militară de soluționare a problemei transnistrene este o oportunitate care nu va dura prea mult timp, date fiind instabilitatea pozițiilor geopolitice a principalilor actori regionali și ritmurile alerte de evoluție a situației în regiunea Sud-Est Europeană. Balanța capacităților militare creată în această zonă, acum este net favorabilă Ucrainei, în condițiile izolării totale a militarilor ruși în Transnistria și imposibilității de suplimentare substanțială a efectivului militar rusesc din regiunea transnistreană pe care și-o dorește cu disperare Rusia încă din perioada pregătirii invaziei Ucrainei [11], dar și aducerii în această zonă a muniției și noilor tehnolgii militare, perfecționate pe perioada participării Rusiei la ostilitățile militare în ultimii 4 ani. Fără dubii că, în baza noilor tehnologii transmise din Rusia, în zona puternic industrializată, comparativ cu regiunile din jur din Republica Moldova și din Ucraina, transnistrenii au fost capabili să importe piese, să elaboreze și să producă, în mod de sine stătător, echipament militar modernizat: drone, echipamente antidrone, modernizări pentru artilerie și rachete etc [12]. De aceste lucruri ne putem convinge ușor în baza datelor făcute publice privind tehnologiile militare folosite, gradul de echipare a trupelor și munițiile utilizate în manevrele militare sau diverse exerciții tactice în condiții asemănătoare cu cele de luptă, pentru instruirea militară a trupelor de ocupație a teritoriilor de drept ale Republicii Moldova la est de Nistru [13].

În 2024 ambasadorul ucrainean cu misiuni speciale pentru dosarul transnistrean, Paun Rohovei, declarase că „Ucraina sprijină soluționarea conflictului transnistrean exclusiv prin mijloace diplomatice și în colaborare cu Chișinăul. El a subliniat că Ucraina va susține inițiativele de reintegrare ale Chișinăului, deoarece acestea vor aduce beneficii economice ambelor părți ale Nistrului.” [14]. Cu toate acestea, se pare că actualmente poziția oficialităților de la Kiev devine neunivocă referitor la modul de soluționare a problemei transnistrene, mai degrabă sub impactul ferestrei de oportunități, deschisă acum, datorită dezechilibrului de potențial militar și forțe pe teren în coraport cu cele ruse din Transnistria [15, p. 109].

Anume aceste argumente stau acum la baza unui mesaj destul de clar exprimat pe 27.12.2025 nu de ultima persoana ca influență politică în arcul decizional de la

Kiev - Kyryl Budanov [16], șef al Direcției Principale de Informații a Ministerului Apărării din Ucraina (serviciul de spionaj al Ucrainei), structură care anterior a mai executat câteva operațiuni speciale pe teritoriul suveran al Republicii Moldova încă cu mult timp înainte de 2022 [17]. Dacă în decurs de aproape patru ani ideea de intervenție militară în Transnistria era exprimată cel mai des de analiști, societatea civilă ucraineană, politicieni din afara puterii de la Kiev [18], iar oficialitățile negau probabilitatea unui astfel de scenariu, de exemplu prin declarațiile repetate pe parcursul multor ani ale lui Mihail Podoliak, eliberat, în decembrie 2025 [19], din postul de consilier prezidențial de la Kiev în contextul unui scandal de corupție [20, 21], atunci iată că acum persoane de prim rang, nemijlocit și direct implicate într-o eventuală operațiune rapidă de dezarmare și preluare a puterii în Transnistria, expun o poziție clar favorabilă implementării unui asemenea scenariu militar de rezolvare a problemei transnistrene [22, p. 483].

Până azi, contra-argumentul, care era invocat cel mai des la Chișinău și la Kiev, opus posibilității militare de rezolvare a problemei transnistrene consta în două componente interconectate [23, p. 85].

Primul aspect de care țineau cont autoritățile de la Kiev și Chișinău era legat de faptul că Transnistria e teritoriul suveran al Republicii Moldova, iar o intervenție militară ucraineană nu va putea fi efectuată fără permisiunea și acordul Chișinăului. La Kiev se considera că riscurile destabilizării politice a Republicii Moldova și ostilizarea unui asemenea vecin de important, reprezintă riscuri inadmisibile pentru Ucraina, dacă autoritățile de la Kiev ar autoriza o astfel de operațiune fără acceptul oficialităților din Republica Moldova [24, p. 599].

Al doilea aspect care motiva respingerea planurilor de soluționare prin forță a problemei, nu mai puțin relevant pentru gestionarea sustenabilă a problemei transnistrene, dar mult mai important pentru autoritățile de la Chișinău, potrivit declarațiilor, decât pentru Ucraina, reprezinta impedimentul umanitar, dar și impactul social și demografic cu conotații negative ale unei eventuale degenerări a situației securitare în zona transnistreană dacă o eventuală operațiune militară a Ucrainei se va solda cu ostilități pe câmpul de luptă, efect amplificat prin posibile jertfe umane. Aici am putea vorbi, în caz de eșec al unei operațiuni ucrainene scurte și precise de eliminare a capilor regimului separatist, și de un flux important de refugiați din zona de conflict către Ucraina dar, mai ales, către Republica Moldova, precum și de o deteriorare a imaginii Ucrainei și a Republicii Moldova pe plan internațional, inclusiv cu eforturile propagandei ruse, dar și cu impact intern și electoral pentru guvernanții din cele două state prin influența negativă pe care ar putea să o capete acest gen de imagini în rândurile populației vorbitoare exclusiv de limbă rusă, vulnerabilă, în acest fel, la campaniile de denigrare și știri false, marca Kremlin [25, p. 39].

Deși populația civilă din zona transnistreană părăsește regiunea, tot mai activ pe parcursul anului 2025 de când s-au agravat semnificativ problemele de ordin so-

cial-economic determinate de lipsa gazului gratuit din Rusia, și încă mai activ lumea pleacă din localitățile urbane din regiunea separatistă, prezența militară rusă în regiune nu este amenințată aproape de nimic. Dimpotrivă. Constatăm că depopularea rapidă a regiunii generează transformarea zonei de ocupație într-o „fortăreață" cu funcții excusiv militare, după modelul unor baze militare cu un regim intern strict, fără a mai ține cont de nevoile diverselor categorii ale populației, primând interesele militare ale Rusiei, nu și cele legate de business-ul oligarhilor criminali locali (Sheriff) care atenuau până acum, parțial, esența militară a proiectului transnistrean [26, p. 18].

Și în decursul a ultimilor 35 de ani de ocupație militară a regiunii, necesitățile populației civile nu au fost determinante pentru politica internă dusă de autoritățile de ocupație, ținând cont de miile de deținuți politici ai regimului separatist, dar prezența mare a civililor în Transnistria, comparativ cu numărul de trupe militare era, și încă continuă să fie, tratată în mod diferit [27, p. 246]. Astfel, lumea liberă (comunitatea internațională, Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii) trata populația transnistreană ca fiind ostatecă a regimului, pe de altă parte autoritățile constituționale fals-neconsecvente (de facto - beneficiare, la nivelul unor indivizi concreți, decidenți de la Chișinău) trata populația ca pe „cetățenii noștri pe care nu-i putem lăsa în voia sorții", iar autoritățile ruse de ocupație continuau să spele mințile populației civile prin manipulare, propagandă și indoctrinare, aservindu-i prin muncă prost plătită în beneficiul complexului industrial militar, producând arme, inclusiv pentru exportul de contrabandă, prin portul Odesa (până la 2022). Or, diminuarea semnificativă a forței de muncă calificate în zona de ocupație diminuiază inclusiv și capacitatea regimului de ocupație de a se autoînzestra cu armament modernizat, potrivit schițelor și desenelor de asamblare a dronelor și dispozitivelor de luptă cu acestea, primite de la Kremlin, ceea ce e, poate, printre puținele avantaje ale depopulării Transnistiei [28, p. 191]. La fel de des, autoritățile de la Chișinău invocau ca unul dintre motive pentru neacceptarea unei soluții militare la problema transnistreană, probabilitatea cauzării, prin aplicarea forței mulitare, a unei traume psihosociale pe termen lung pentru mase largi ale populației din regiune care ar putea fi afectată de distrugeri și pierderi umane colaterale. Acest aspect este considerat a fi și un posibil impediment suplimentar grav pentru o integrare socială rapidă post-conflict a populației din Transnistria.

Prin urmare, e necesar să conștientizăm ca, pe de o parte, există o presiune importantă care se amplifică treptat asupra actorilor din Sud-Estul Europei de a contribui la soluționarea problemei transnistrene, inclusiv în baza planurilor de aderare a Republicii Moldova și a Ucrainei la Uniunea Europeană, mai ales în contextul în care autoritățile de la Chișinău promit aderarea în decurs de maxim trei ani la Uniunea Europeană, cel mai probabil împreună cu Transnistria [29]. Pe de altă parte, nu doar din cauze legate direct de războiul din Ucraina, zona transnistreană și regiunile limitrofe din Ucraina și Republica Moldova, se militarizează rapid, apar noi tipuri de

armament ofensiv de ultimă generație în volume nemaiîntâlnite în ultimele decenii [30]. Totuși, nici autoritățile de la Kiev, nici cele de la Chișinău, nu este cazul să neglijeze pericolul utilizării armelor nucleare, stocate în satul Bâcioc din Transnistria [31], care, foarte probabil, nu mai sunt într-o stare tehnică excelentă, ca și arsenalul nuclear actual al Rusiei. Cu toate acestea, rolul acestui tip de arme poate fi deosebit de distructiv în cazul declanșării unei riposte militare a trupelor ruse de ocupație ca rezultat a aplicării unui scenariu militar de preluare a puterii de la regimul rus de ocupație [32, p. 21].

Practica arată cu lux de amănunte ca cele mai durabile și stabile sunt soluțiile bazate pe tendințe geopolitice si argumente istorice. Prin urmare, nu face o excepție de la această regulă nici problema transnistreană, dezbătută în contextul relațiilor româno - ucrainene [33, p. 88].

Diplomația și societatea ucraineană va deveni una vizionară în relațiile cu românii dacă vă decide să țină cont de următoarele câteva postulate:

1. Tendința firească de dezvoltare strategică a Republicii Moldova este către o apropiere culturală, economică și, inevitabil, politică cu România. Ucraina ar trebui să trateze ambele state ca o entitate comună în relațiile internaționale cu interese identice, pentru a nu cădea și pe viitor pradă ușoară unor iluzii și /sau manipulări ale propagandei rusești, precum s-a întâmplat în relațiile Ucrainei cu cele două state românești, dar și în relație cu minoritatea românilor din Ucraina, scindată intenționat și neglijată, conform unor perspective distorsionate și rele tratamente tradiționale sovietice.

2. Teritoriile istorice care au aparținut României, răpite mișelește de Uniunea Sivietică ca urmare a aplicării Pactului din 23 august 1939 dintre Hitler și Stalin (Pactul Ribbentrop-Molotov), cu amenințarea României interbelice cu o intervenție militară, care au devenit definitiv parte a Ucrainei sovietice după al doilea război mondial, și pe care trăiesc tradițional români, e cazul să devină niște regiuni cultural-economice de integrare comunitară transfrontalieră, administrate în comun de cele trei state (Ucraina, România și Republica Moldova) și de apropiere dintre cele două națiuni: românească și ucraineană. Inclusiv, teritoriul transnistrean va fi cazul sa devină una dintre asemenea regiuni co-administrate, reieșind din faptul coabitării în acest teritoriu a comunităților de ucraineni, ruși și români. Ca model, cred că acest tip de regiuni româno-ucrainești vor putea servi și pentru apropierea multi- sau bilaterală în relațiile Ucrainei cu Ungaria, Polonia sau Slovacia.

3. Soluția în problema transnistreană nu este una rapidă, conținând componente geopolitice, dar și psihosociale, emoționale și economice, cu un profund specific loca. Cu toate acestea, procesul de identificare a unei soluții sustenabile în problema transnistreană devine inevitabil și necesar din mai multe considerente, dintre care fac parte și aderarea probabilă la Uniunea Europeană a Ucrainei și Republicii Moldova, necesitatea de minimizare în regiune a influenței rusești ca fiind una ostilă de

secole față de cele două națiuni, atât pentru ucraineni, cât și pentru români. Este de preferat ca procesul de eliminare a trupelor militare din regiunea transnistreană, dar a agenților de influiență a Rusiei să se realizeze nu sub presiunea evenimentelor de pe frontul ruso-ucrainean, ci după instalarea armistițiului de pace cu Rusia, pentru a evita amploificarea efectelor negative și a escaladării conflictelor interne în regiune, dar și în Republica Moldova și Ucraina. Totuși, potrivit unei logici bazate pe principiul cauzării unor daune minimale, cu cât mai devreme va începe suprimarea fermă, preponderent pe cale economică și administrativă a regimului de ocupație de la Tiraspol, cu atât procesul reintegrării într-o societate liberă ce funcționează conform principiilor economiei de piață, dar și a democratizării regiunii, va fi mai puțin dureros pentru populația locală și se va putea solda probleme structurale și sistemice cu mai mici, de natură curentă, atât pentru Ucraina, cât și pentru Republica Moldova, cum ar fi gestionarea unor fluxuri a refugiaților din zona transnistreană, contracararea atacurilor hibride și informaționale, dar și a presiunilor diplomatice din partea Kremlinului.

4. Soluționarea problemei transnistrene e logic să facă parte dintr-o strategie mai largă de colaborare dintre cele două națiuni: ucraineană și română. Astfel că, fiecare participant în aceste procese: Ucraina, România, Republica Moldova, dar și comunitățile de ucraineni din cele două state românești, și români din Ucraina, e necesar să adere la o convenție comună cu un plan-strategie de de implementare care să permită o cooperare armonioasă în beneficiul ambelor națiuni: românească și ucraineană. Orice alt fel de soluții, care nu vor ține cont de interesele comunităților de ucraineni din cele două state românești, și de interesele comunităților românilor din Ucraina, vor acumula nemulțumiri, ne fiind astfel nici durabile, nici benefice, poate doar Rusiei în vederea atingerii scopului său de a crea neînțelegeri și dușmănii între Ucraina, România, Republica Moldova.

De asemenea, este important să menționăm că se păstrează o probabilitate foarte mare de a fi afectată și Republica Moldova de ofensiva aproape inevitabilă a Rusiei asupra Europei [34], cu atât mai mult cu cât Republica Moldova este aproape fără apărare și menține cursul de aderare la Uniunea Europeană, aflându-se în afara oricăror alianțe militare, fiind paralizată în fața unei agresiuni militare din punctul de vedere al securității sale, de statutul său de neutralitate, dar mai ales de incapacitatea sau de nedorința autorităților actuale de a depăși această vulnerabilitate securitară a Republicii Moldova legată de „neutralitatea” sa prin interpretarea proactivă și preventivă a acestei prevederi constituționale. În acest context, factorul transnistrean se regăsește printre cele mai probabile care va fi activizat de Rusia, în măsura influenței sale în regiunea transnistreană, influență periclitată parțial de interesele oligarhice ale companiei „Sheriff”.

Așa sau altfel, factorul Ucrainean în soluționarea problemei transnistrene devine unul de o importanță capitală, fie în cazul dacă se recurge doar la metode diplo-

matice în soluționare a diferendului, fie dacă se va conveni de comun acord asupra preluării prin forță militară a controlului asupra Transnistriei [35, p. 41].

Întregul Occident, mai ales statele europene, membre ale NATO, astăzi sunt în febra pregătirii pentru o confruntare militară directă cu Rusia. Uniunea Europeană se transformă încet dar sigur, inclusiv într-o alianță militară cu obiective clar defensive și de descurajare a Rusiei, percepută ca fiind principala sursă de instabilitate și amenințări la adresa securității Europei [36].

Pentru soluționarea problemelor curente și a atenuării considerabile a resentimentelor istorice acumulate de-a lungul veacurilor, pe lângă bunele practici de conlocuire armonioasă și cooperare dintre ucraineni și români, devine important să se țină cont în relațiile trilaterale dintre Ucraina, România, Republica Moldova de două aspecte de o imoortanță fundamentală:

A. Inițierea și aprofundarea unui dialog permanent dintre cele două națiuni. Posibil, ca un forum permanent trilateral.

B. Consolidarea unei poziții comune a României, Republicii Moldova și comunităților românești din Ucraina, inclusiv o consolidare instituțională prin formarea unei platforme de coeziune națională sau a unei convenții a tuturor românilor, pentru a asigura eficiența a un astfel de dialog și a cooperări a statelor și comunităților românești cu statul ucrainean.

În acest context, Transnistria care a fost menținută în viață de Rusia pe parcursul a aproape patru decenii ca o bombă cu ceas, ca o pârghie de influență asupra Republicii Moldova și Ucrainei, ca un pilon al promovării intereselor sale în Balcani și în tot Estul Europei, capabilă să destabilizeze întreaga regiune, inevitabil va fi utilizată de Kremlin conform destinației saale inițiale. Astfel, devine o problemă de timp nu dacă, ci CÂND Republica Moldova (prin sau cu Transnistria) va fi implicată într-un război direct cu Rusia. Din aceste motive e nevoie să prefigurăm pregătirea Republicii Moldova pentru un astfel de scenariu al evoluției situației. Ar fi bine ca acel moment să prindă Republica Moldova împreună (sau în cadrul) unei Românii puternice, alături de o Ucrainã liberă și autosuficientă și de o Europă unită și capabilă de lucruri mari, sprijinită de SUA ca lider incontestabil al Occidentului, cu sau fără D. Trump la timonă.

Referințe bibliografice:

1. SPRINCEAN, Serghei. Dezvoltarea umană și siguranța persoanei în contextul preocupărilor pentru securitatea umană. In: *Studii şi cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator ştiinţific) [et al.]. Chișinău: CEP USM, Partea 7-8. Subcap. 7.1. 2024, pp. 231-239.
2. SPRINCEAN, S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în con-

textul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale (Partea a III-a). / Red. şt. Natalia Albu. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
3. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană și bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
4. SPRINCEAN, S. *Perspectives on Promoting Human Security Values under Conditions of Political Insecurity*. In: The sustainability of democracy under conditions of regional insecurity: International Collective Monograph / Moldova State University; coordinator: Ludmila Roşca. Chapter 6. Chişinău:Print-Caro. 2025, p. 180-212.
5. SPRINCEAN Serghei. *Corelații ale problematicii siguranței persoanei și securității umane cu domeniul drepturilor omului.* În: *Studii și cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Partea a 6-a. Subcap. 7.1. 2023, p. 157-170.
6. SPRINCEAN, S. *Rolul securității umane în consolidarea sistemului național de securitate*. În: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate: Monografie colectivă. / Academia de Administrare Publică din Moldova; colegiul de redacție: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. Cap. 11. 2022, p. 329-359.
7. SPRINCEAN, Serghei; SLUTU, Nicolae. *Ajustarea și aprofundarea obiectivelor de securitate umană în contextul fructificării perspectivei de extindere a UE*. În: Analele Științifice ale Universității de Studii Europene din Moldova. Ediția VIII. / colegiul de redacţie: Sedleţchi Iurie (redactor-şef) [et al.]. Chişinău: Pulsul Pieţei. 2024, p. 91-96.
8. ZUBKOVA, Daria. *Rada excludes russian and Moldovan languages from list of those requiring support and protection.* 03.12.2025. https://ukranews.com/.../1120665-rada-excludes-russian... (Vizitat 01.12.2025)
9. SPRINCEAN, Serghei. *Incursiuni securitare de soluționare a conflictului transnistrean în contextul crizei energetice*. În: "Ştiinţă. Educaţie. Cultură". Culegere de articole. Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională. A 34-a aniversare a Universităţii de Stat din Comrat. Febr. 2025. / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Vol. 1: Ştiinţe economice. Tehnologii informaţionale, matematică şi fizică. Agricultură şi industria alimentară. Drept şi ştiinţe politice. Comrat: A&V Poligraf. 2025, p. 604-610.
10. SPRINCEAN, S. *Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat*. În: Impactul sistemului electoral asu-

pra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. / coord.: Victor Juc. Cap. 8. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 118-130.
11. CĂLUGĂREANU, Vitalie. *Cine și cum ar apăra o Moldovă neutră în caz de război?* 24.01.2022. https://www.dw.com/.../cine-%C8%99i-cum-ar-ap.../a-60535576 (Vizitat 01.12.2025).
12. *Oleg Zhdanov: How Russian troops in Transnistria are supplied.* 29.11. 2022. https://odessa-journal.com/.../oleg-zhdanov-how-russian... (Vizitat 01.12.2025).
13. *The Struggle for Relevance: Transnistria Fighting Vehicles*. 25.11. 2022. https://www.oryxspioenkop.com/.../the-struggle-for... (Vizitat 01.12.2025).
14. PLEȘCA, Laurențiu. *1 ianuarie 2025 – punctul culminant al conflictului transnistrean.* 24.06. 2025. https://radiochisinau.md/1-ianuarie-2025--punctul... (Vizitat 01.12.2025).
15. SPRINCEAN, S. *Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare.* În: Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare. Ghid metodologic. / coord. N. Albu, V. Varzari, S. Sprincean. Chișinău: F.E.P. ”Tipografia Centrală”. 2019. Subcap. 3.5, p. 105-114.
16. SHOSTAL, Oleksandr. *Budanov on Transnistria: Ukraine can radically solve the problem.* 27.12.2025. https://112.ua/.../mi-mozemo-virisiti-ce-radikalno... (Vizitat 01.12.2025).
17. ZĂMOSTEANU, Marcela. Vânătoarea lui Ceaus: Operațiunea șepcilor negre 30.04.2021. https://www.rise.md/vanatoarea-lui-ceaus-operatiunea.../ (Vizitat 01.12.2025).
18. GERAGHTY, Jim. *How Putin could open a new and dangerous front against Ukraine.* 12.06.2025. https://www.washingtonpost.com/.../putin-russia-moldova.../ (Vizitat 01.12.2025).
19. *Along with Yermak's resignation from the office of the President of Ukraine, his advisors, including Mykhailo Podolyak, were also dismissed*. 22.12.2025. https://nashaniva.com/amp/en/384107 (Vizitat 01.12.2025).
20. ARVINTII, Ecaterina. *Mihail Podoliak: Russia has prepared concrete plans for the "most severe and aggressive destabilization" of the political situation in the Republic of Moldova.* 25.02.2023. https://moldova1.md/p/5094 (Vizitat 01.12.2025).
21. *Podoliak's Strategic Perspectives on Resolving the Transnistrian Conflict through EU Integration.* 21.12.2023. https://moldovalive.md/podoliaks-strategic-perspectives.../ (Vizitat 01.12.2025).
22. SPRINCEAN, S. *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate*. În:

Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. şt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 5.2. 2019, p. 477-497.

23. SPRINCEAN, Serghei. *Consecințe securitare ale recunoașterii independenței Transnistriei în contextul „Crizei energetice" de la începutul anului 2025*. În: State, security and human rights: in digital era, 12-13 decembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2025, pp. 79-90.
24. SPRINCEAN, Serghei. *Valențe geostrategice și securitare ale crizei energetice din regiunea transnistreană a Republicii Moldova*. În: "Ştiinţă. Educaţie. Cultură". Culegere de articole. Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională. A 34-a aniversare a Universității de Stat din Comrat. Febr. 2025. / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Vol. 1: Ştiinţe economice. Tehnologii informaţionale, matematică şi fizică. Agricultură şi industria alimentară. Drept şi ştiinţe politice. Comrat: A&V Poligraf. 2025, p. 597-603.
25. SPRINCEAN, S. *Interferențe bioetice în abordarea sistemică a problematicii transnistrene*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice, Nr. 1, 2014, p. 35-45.
26. SPRINCEAN, Serghei. *Practici electorale incluzive pentru fortificarea securităţii umane şi siguranţei persoanei*. În: Digest electoral. Revistă de analiză, teorie şi cercetare în domeniul electoral. Ediţia VI. Decembrie 2021, p. 7-22.
27. SPRINCEAN, S. *Sporirea securității și siguranței persoanei și progresul domeniului culturii ca deziderate ale Acordului de Asociere RM-UE*. În: Revista Studiul artelor şi culturologie: istorie, teorie, practică [Chișinău]. Nr. 1 (38), 2021, p. 243-248.
28. SPRINCEAN, S. *Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securităţii umane.* În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei". Nr. 1(1), 2020, p. 185-200.
29. *Cele două scenarii care vizează Transnistria când va adera Republica Moldova la UE. Anunțul Maiei Sandu*. 29.09.2025. https://www.digi24.ro/.../cele-doua-scenarii-care-vizeaza... (Vizitat 01.12.2025).
30. URUȘCIUC, Eugen. *Cum vrea să-și occidentalizeze armata până în 2035 R. Moldova, amenințată de război real și hibrid.* 0710.2025. https://moldova.europalibera.org/.../cum.../33552382.html (Vizitat 01.12.2025).
31. BULAI, Diana, ROTARI, Natalia. *Misterul armamentului nuclear din Transnistria*. 05.04.2019. https://anticoruptie.md/.../misterul-armamentului-nuclear... (Vizitat 01.12.2025).

32. SPRINCEAN, Serghei. Modernizarea domeniului securității ca obiect de studiu și disciplină didactică. In: *Studii naționale de securitate*, 2022, nr. 1(5), pp. 18-27.
33. SPRINCEAN, S. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova.* În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos" Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
34. FURLONG, Ray. *De ce avertizează atât de mulți lideri occidentali asupra unui război cu Rusia?* 27.12.2025. https://romania.europalibera.org/.../de-ce.../33630991.html (Vizitat 01.12.2025).
35. SPRINCEAN, S. *The Role of Human Security in Identifying New Perspectives of Development of the Education in the Field National Security*. În: Revista „Current and Future Perspectives on Teaching and Learning". Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia. Nr. 1 (1), 2019, p. 36-43.
36. *Fără retragerea trupelor ruse de ocupație, integrarea europeană rămâne o iluzie (Revista Presei).* 26.12.2025. https://radiochisinau.md/fara-retragerea-trupelor-ruse-de... (Vizitat 01.12.2025).

VIZIUNI ANTICORUPȚIONALE PENTRU FORTIFICAREA REZILIENȚEI SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN PERIOADA POST-ELECTORALĂ: 2025-2029 [1]

ANTI-CORRUPTION VISIONS FOR STRENGTHENING THE RESILIENCE OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE POST-ELECTORAL PERIOD: 2025-2029

Andrei GUȘTIUC, *doctor în drept, conferențiar universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail: agustiuc@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0001-8710-7462

Ludmila GUȘTIUC, *doctor în drept*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail: lgustiuc@yahoo.com
ORCID 0000-0002-8516-4949

CZU: 351.86(478): 346
https://doi.org/10.53783/snierm2025.08

Rezumat. *Alegerile parlamentare din toamna anului 2025 s-au constitut într-un vot de încredere pentru guvernare și o exprimare fermă și de netăgăduit a voinței poporului pentru reforme fundamentale, bunăstare și economie competitivă, anticorupție și ca finalitate – aderarea cât mai grabnică la Uniunea Europeană. Prin urmare, perioada imediat următoare – anii 2025-2029 ar reprezenta o etapă de rară stabilitate politică, ce ar trebui valorificată la maxim.*

Scopul de bază al cercetării constă în furnizarea unui suport științific constant și de calitate pe dimensiunea asigurării securității naționale, în special variabila anticorupțională. Avem convingerea că, consolidarea procesului de realizare a actului de justiție pe cauzele de corupție, ar fortifica securitatea raporturilor juridice și în ultimă instanță ar contribui la asigurarea securității naționale, în special, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Ipoteza asupra căreia insistăm și asupra căreia vom reveni constant în rândurile ce urmează, vizează ideea precum că, de rând cu securitatea națională și procesul de integrare europeană, elementul cheie ce le interferează și efectiv le poate submina sau

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

fortifica, este activitatea anticorupțională.Prin urmare, cercetarea se va axa pe argumentarea ideii precum că, asigurarea securității naționale și efectiv integrarea europeană a Republicii Moldova se pot realiza doar prin fortificarea dimensiunii anticorupționale. Sau altfel zis, fără reforme pe dimensiunea anticorupțională devine imposibilă asigurarea securității naționale a Republicii Moldova și aderarea noastră la Uniunea Europeană. Avem intenția de a contribui științific la ameliorarea situației din domeniul anticorupției, în special prin argumente ce vizează necesitatea creării unei instanțe specializate în examinarea cauzelor de corupție și a celor conexe, denumită Curtea Anticorupție (sau, într-o redactare mai fericită – Tribunalul Anticorupție). Concluzia magistrală a cercetării este că, în Republica Moldova este nevoie de a reconceptualiza eforturile anticorupționale, inclusiv prin instituirea unui Tribunal Anticorupție, cu atribuții de examinare a cauzelor de corupție de rezonanță și cu prejudicii considerabile.

***Cuvinte-cheie**: Programul Guvernului 2025-2029; securitatea națională; activități anticorupționale; Curtea Anticorupție; corupția mare; corupția electorală; fraude bancare; Comisia de la Veneția; Uniunea Europeană*

***Abstract.** The Parliamentary elections in the fall of 2025 constituted a vote of confidence for the government and a firm and undeniable expression of the will of the people for fundamental reforms, welfare and a competitive economy, anti-corruption and, ultimately, the earliest possible accession to the European Union. Therefore, the immediately following period – 2025-2029 years would represent a stage of rare political stability, which should be exploited to the fullest. The basic goal of the research is to provide constant and full of quality scientific support on the dimension of ensuring national security, especially the anti-corruption variable. We are convinced that strengthening the process of carrying out the act of justice in corruption cases would strengthen the security of legal relations and ultimately contribute to ensuring national security, especially in the context of the integration of the Republic of Moldova into the European Union. The hypothesis that we insist on and to which we will constantly return in the following lines, aims at the idea that, along with national security and the European integration process, the key element that interferes with them and can effectively undermine or strengthen them, is anticorruption activity. Therefore, the research will focus on arguing the idea that ensuring national security and effectively European integration of the Republic of Moldova can only be achieved by strengthening the anticorruption dimension. In other word, without reforms in anticorruption dimension, ensuring the national security of the Republic of Moldova and our accession to the European Union becomes impossible. We intend to contribute scientifically to improving the situation in the field of anticorruption, especially through arguments that aim at the need to create a specialized court in examining corruption and related cases, called the Anticorruption Court (or, in a better expression – the Anticorruption Tribunal). The main conclusion of the research is that, in the Republic of Moldova, there is a need to reconsider anticorruption efforts, including by establishing an Anticorruption Tribunal, with powers to examine high profile corruption cases and with considerable damages.*

***Key words**: Government Program 2025-2029; national security; anticorruption activities; Anticorruption Court; grand corruption; electoral corruption; banking fraud; Venice Commission; European Union.*

Introducere

Securitatea națională și integrarea europeană a oricărui stat candidat și în speță a Republicii Moldova, sunt două elemente de o interdependență magistrală. Ultimii

ani Republica Moldova se află constant sub amenințări la adresa securității naționale. Cu precădere este vorba de războiul Rusiei împotriva Ucrainei, pornit în anul 2014 și trecând într-o fază fierbinte la 24 februarie 2022, care, aidoma sabiei lui Damocles, planează asupra existențialismului Republicii Moldova. Totodată, în campaniile electorale din ultimii doi ani: campania electorală pentru alegeri prezidențiale din anul 2024 și campania electorală pentru alegeri parlamentare din anul 2025, prin elemente de corupție electorală, au existat multiple amenințări la adresa securității naționale.

Ipoteza asupra căreia insistăm și asupra căreia vom reveni constant în rândurile ce urmează, vizează ideea precum că, de rând cu securitatea națională și procesul de integrare europeană, elementul cheie ce le interferează și efectiv le poate submina sau fortifica, este **activitatea anticorupțională**. Avem în vedere, capacitatea Republicii Moldova de a preveni, de a stăpâni, de a controla fenomenul corupțional și de capacitatea administrației publice de a realiza reforme anticorupționale. Respectiva idee își găsește sorgintea în realitățile curente: problematica anticorupțională suscită interesul atât a societății Republicii Moldova, cât și a partenerilor săi de dezvoltare, în special a Uniunii Europene. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, Republica Moldova a fost acceptată în calitate de țară candidat de aderare la Uniunea Europeană, ceea ce ne plasează pe poziția de preaderare și nevoia unor reforme fundamentale, inclusiv pe filiera anticoupțională.

Prin urmare, cercetarea se va axa pe argumentarea ideii precum că, **asigurarea securității naționale și efectiv integrarea europeană a Republicii Moldova se pot realiza doar prin fortificarea dimensiunii anticorupționale**. Sau altfel zis, fără reforme pe dimensiunea anticorupțională devine imposibilă asigurarea securității naționale a Republicii Moldova și aderarea noastră la Uniunea Europeană.

Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că la moment, Republica Moldova se află la începuturile unui ciclu de ascensiune, dezvoltare și demarare a unor reforme structurale, chintesențiale, de natură să accelereze realizarea dezideratului național de integrare în Uniunea Europeană.

Alegerile parlamentare din toamna anului 2025 s-au constitut într-un vot de încredere pentru guvernare și o exprimare fermă și de netăgăduit a voinței poporului pentru reforme fundamentale, bunăstare și economie competitivă, anticorupție și ca finalitate – aderarea cât mai grabnică la Uniunea Europeană.

Prin urmare, perioada imediat următoare: 2025-2029 ar reprezenta o etapă de rară stabilitate politică, ce ar trebui valorificată la maxim.

La data de 01 noiembrie 2025, membrii Cabinetului de miniștri, condus de Prim-ministrul Alexandru Munteanu, au depus jurământul de investire.

În ajunul ceremoniei festive, Parlamentul Republici Moldova, prin votul de încredere a 55 deputați, au investit Guvernul Munteanu. Investirea semnifică, printre altele, faptul că deputații au acceptat Programul de activitate al Guvernului.

Pentru cercetarea noastră, interesul este, în ce măsură, problematica securității naționale și a activităților anticorupționale și-a găsit materializare și detaliere în Programul de activitate al Guvernului. Interesul este unul nu doar teoretic, ci eminamente practic:

1. a constata activitățile pe cele două dimensiuni (securitatea națională și activitatea anticorupțională) existente în Program;
2. a le desprinde din Program și a le supune unei analize: consistența lor, sunt ele suficiente sau nu, eventualele lacune etc.;
3. a propune completarea Programului de activitate al Guvernului cu măsuri ce ar fortifica securitatea națională a Republicii Moldova și activitatea anticorupțională – piloni fundamentali în realizarea cu succes a dezideratului național de aderare la Uniunea Europeană.

Suntem conștienți de faptul că, la lecturarea atentă a prezentului material, cititorul atent ar putea indica asupra unei inadvertențe - care ar fi sensul unor propuneri de completare a Programului de activitate al Guvernului, având în vedere faptul că Programul a și fost deja perfectat, supus dezbaterilor în ședința Parlamentului de investire a Guvernului și efectiv s-a trecut la realizarea acțiunilor din conținutul său?!

Explicația este una simplistă de tot – de la ședința de constituire a Parlamentului nou ales (22 octombrie 2025) și până la investirea Guvernului Munteanu (30 octombrie 2025) a existat un interval de doar 8 zile, iar evenimentele ne-au surprins, inclusiv și prin faptul că s-au precipitat cu o viteză fulgerătoare, fără a ne lăsa timp suficient de reacții cu caracter științific.

Prin urmare, eventualele constatări, concluzii și recomandări, cu referire la problematica securității naționale și a activităților anticorupție, din conținutul Programului de activitate al Guvernului Munteanu, vor lua forma unor sugestii, de natură a completa și a corecta itinerarul Guvernului pentru anii 2026-2029.

Ținem să precizăm, **cercetarea științifică vizează primordial problematica anticorupțională**. Și nu doar într-o abordare abstractă, ci în interconexiune și raport determinativ dintre activitatea anticorupțională și asigurarea securității naționale – factori magistrali ce deschid ușile spre o posibilă aderare la Uniunea Europeană.

În primăvara anului 2025, încă cu mult înainte de alegerile parlamentare, cu referire la activitatea anticorupțională, atestam existența unor carențe grave, ce erodează încrederea publicului în instituțiile statului și efectiv poate nărui visul european.

Până în prezent, implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, care prevede necesitatea întreprinderii unor importante reforme interne, inclusiv, prin asigurarea eficacității în lupta împotriva corupției, precum și a asigurării unei puneri în aplicare eficace a instrumentelor juridice internaționale relevante, cum ar fi Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției din 2003 se realizează cu pași timizi și fără efecte vizibile.

Adevărul este că nu este neapărat să fii cercetător științific ca să realizezi că, justiția Republicii Moldova are probleme grave. Probabil că fiecare cetățean al acestui stat este conștient de o atare situație.

Respectivul aspect, coroborat cu alte idei enunțate mai sus, ne determină să venim cu o cercetare din domeniul consolidării mecanismelor anticorupționale, având finalitatea de a oferi soluții teoretico-practice guvernării.

Avem intenția de a contribui științific la ameliorarea situației din domeniul anticorupției, în special prin argumente ce vizează **necesitatea creării unei instanțe specializate în examinarea cauzelor de corupție și a celor conexe, denumită Curtea Anticorupție (sau, într-o redactare mai fericită – Tribunalul Anticorupție)**.

În contextul celor menționate, apare necesitatea unor cercetări științifice de calitate, care într-un final, ar oferi factorilor decizionali din administrația publică, dar și întregii societăți, unele soluții științifico-practice de remediere a derapajelor anticorupționale constatate și de consolidare a statului de drept – ca unul din elementele cheie de asigurare a încrederii societății în actul de justiție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât respectiva problematică se regăsește în textul Acordului de Asociere „Republica Moldova – Uniunea Europeană" și este totodată, o precondiție de îndeplinit de către Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Considerăm că, cercetarea respectivă ar putea aduce un sprijin real și de mare folos entităților publice cu atribuții pe filiera anticorupțională. Într-o altă ordine de idei, soluțiile de prevenire și combatere a corupției (inclusiv în sectorul financiar-bancar) ar putea contribui decisiv la prosperarea și dezvoltarea națională. De asemenea, cercetarea va contribui și la asigurarea unei încrederi a societății în actul de justiție. Or, nepedepsirea vinovaților de comiterea actelor de corupție, în special din domeniul corupției politice, corupției mari, corupției electorale, corupției financiare, afectează grav imaginea instituțiilor publice, induce insecuritate și neîncredere în instituțiile democratice și în reușita parcursului european al Republicii Moldova.

În fine, cercetarea nu poate fi catalogată drept una finală, nu este ultimul cuvânt și nici stația terminus în domeniul abordărilor științifico-practice anticorupționale. Cercetarea se prezintă drept un început de dialog cu administrația nou-investită. Vor urma și alte cercetări ce vor viza diverse aspecte ale problematicii activității anticorupționale, cu eventuale recomandări în adresa Guvernului Republicii Moldova. Rămânem mereu deschiși pentru dialog și sugestii de analiză, iar respectivul articol științific urmează a fi analizat și interpretat prin prisma ideilor, concluziilor și recomandărilor, inclusiv de lege-ferenda, ce vor fi expuse în lucrările ulterioare.

Scopul de bază al cercetării constă în furnizarea unui suport științific constant și de calitate pe dimensiunea asigurării securității naționale, în special variabila anticorupțională. Avem convingerea că, consolidarea procesului de realizare a actului de justiție pe cauzele de corupție, ar fortifica securitatea raporturilor juridice și în

ultimă instanță ar contribui la asigurarea securității naționale, în special, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Realizarea cercetării științifice se va realiza cu ajutorul a trei niveluri de metode caracteristice **metodologiei** cercetării științifice. Astfel, inițial vom utiliza, în special, metodele: istorică, cercetându-se fenomenele de drept în evoluţie și metoda logică. Ulterior, în procesul de identificare a adevărului științific vom folosi şi metoda cercetării comparative. În acest sens, considerăm că experiența atât a Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene ar putea fi interesantă și benefică eforturilui nostru de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție prin instituirea unei instanțe specializate în examinarea cauzelor de corupție și celor conexe – Curtea Anticorupție.

Totodată, la baza cercetării va sta metoda dialectică de cunoaştere, precum şi celelalte metode aferente, specifice fiecărei ştiinţe în parte, cum ar fi: metoda structural-sistemică, tehnico-juridică şi alte metode, aplicabile de cunoaştere a procedeelor social-politice.

Utilizarea ansamblului de principii şi metode, ne va permite să cercetăm obiectivele trasate într-o interdependenţă, în totalitatea lor, multilateral şi obiectiv.

Concluzia magistrală a cercetării este că, în Republica Moldova este nevoie de a reconceptualiza eforturile anticorupționale, inclusiv prin instituirea unui Tribunal Anticorupție, cu atribuții de examinare a cauzelor de corupție de rezonanță și cu prejudicii considerabile.

Rezultate obținute și discuții

Contextul postelectoral al anului 2025 se prezintă într-o lumină eminamente dinamică. Astfel, Programul de activitate al Guvernului condus de dl Alexandru Munteanu – „UE, Pace, Dezvoltare” a fost făcut public în ziua de 29 octombrie 2025, iar la data de 1 noiembrie 2025 Guvernul efectiv și-a demarat imediat activitatea profesională.

Programul de activitate al Guvernului Munteanu se prezintă drept un document de politici publice ce transpune viziunea de dezvoltare a Republicii Moldova pentru perioada 2025-2029 și prioritățile pentru principalele domenii de activitate.

În Program este stipulat că Republica Moldova păşeşte acum într-o etapă de transformare profundă, orientată spre finalizarea procesului de integrare europeană. Iar în procesul de integrare europeană, priorități vor fi **finalizarea negocierilor cu Uniunea Europeană până în anul 2028**, pregătind Republica Moldova pentru aderare; modernizarea și europenizarea cadrului juridic și instituțional prin implementarea Programului Național de Aderare 2025–2029, asigurând alinierea la acquis-ul Uniunii Europene și consolidarea capacităților instituționale pentru aplicarea acestuia; consolidarea dialogului politic, instituțional și tehnic cu Uniunea Europeană și cu statele membre, în vederea accelerării integrării și a transferului de expertiză.

În domeniul justiției, prioritățile Programului se axează pe finalizarea evaluării extraordinare a integrității judecătorilor și procurorilor până la finele lunii decembrie 2026, îmbunătățirea sistemului de investigare și judecare a cauzelor de corupție, **continuarea măsurilor anti-corupție**.

„…Cetățenii Republicii Moldova așteaptă o justiție care servește legea, nu interesele ilegitime, o justiție în care fiecare persoană, indiferent de poziție, influență sau avere, răspunde în fața acelorași reguli. Supremația legii trebuie să devină fundamentul încrederii dintre stat și societate, iar **integritatea actului de justiție** – garanția unei democrații funcționale. Totodată, avansarea reformelor în domeniul justiției este decisivă pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană și pentru consolidarea **statului de drept…**", se afirmă tranșant în conținutul Programului.

Domeniul apărării conturează priorități precum întărirea rezilienței naționale și a **culturii de securitate**, prin promovarea spiritului de apărare; creșterea atractivității serviciului militar, prin îmbunătățirea condițiilor de activitate, consolidarea garanțiilor sociale și promovarea unei cariere militare atractive; integrarea graduală în arhitectura de securitate europeană, folosind **armonizarea cadrului normativ**; adoptarea standardelor comune și angajarea activă în inițiativele europene din cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comune.

Ținem să precizăm că, ulterior, la data de 11 noiembrie 2025, în cadrul ședinței Comisiei Naționale pentru Integrare Europeană, Domnul Prim-ministru al Republicii Moldova a prezentat cele 10 priorități ale Guvernului pentru integrare europeană:

1. Finalizarea negocierilor de aderare și semnarea Tratatului de aderare în 2028;
2. Transformarea economiei naționale într-o economie europeană;
3. Constituirea unui **stat de drept veritabil** – pilonul de rezistență pe care se construiește aderarea europeană;
4. **Crearea unei administrații publice puternice și europene**;
5. Avansarea integrării în domenii care să aducă beneficii rapide și directe pentru cetățeni;
6. Întărirea parteneriatelor bilaterale cu statele membre ale UE;
7. Implementarea Programului Național de Aderare 2025-2029;
8. Coordonarea foarte strânsă între instituțiile responsabile de integrare europeană;
9. Comunicarea clară, transparentă și onestă cu cetățenii, mediul de afaceri, societatea civilă, diaspora, mediul academic, reprezentanții presei despre procesul de aderare – reforme și rezultate;
10. Promovarea Republicii Moldova și a rolului nostru de contribuitor activ pe continentul european;

Chiar dacă a evitat să utilizeze noțiunea de corupție și/sau sintagma de activitate anticorupțională, Dl Prim-ministru, prin enumerarea celor 10 priorități, a dat de înțeles

că toate aceste măsuri se pot așeza doar pe un făgaș al normalității, care presupune prevenire și control riguros al fenomenului corupției din partea instituțiilor publice și a societății. Or, statul de drept sau o „…administrație publică puternică și europeană…" nu pot exista decât în paradigma unui stat eliberat de tentaculele corupționale.

În acest sens, împărtășim viziunea Dlui Prim-ministru precum că „…succesul procesului de integrare europeană depinde de efortul comun al tuturor: funcționari, deputați, societatea civilă, mediul de afaceri, **mediul academic**, jurnaliști și cetățeni…".

Prin urmare, este de datoria noastră – a mediului academico-științific, de a pune umărul la reforma Republicii Moldova, consolidarea securității statului și crearea unu climat detașat de corupție și dominat eminamente de integritate instituțională și personală.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât, problematica anticorupțională este una complexă și multiaspectuală, cuprinzând direcții de cercetare ce interferează cu domenii precum: drept constituțional, drept financiar-bancar, dreptul procesual penal și civil, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept etc.

Ideea magistrală, pe care se fundamentează demersul științific constă în faptul că, **Republica Moldova are nevoie de o Curte Anticorupție**.

Avem convingerea că, dacă se eșuează pe direcția remedierii fenomenului corupțional, Republica Moldova se poate trezi cu două consecințe grave: Constituirea unui Tribuna Internațional Anticorupțional sub egida ONU (similar celui din Guatemala) și năruirea visului de aderare la Uniunea Europeană.

Ideea unei Curți Anticorupție pentru Republica Moldova a pornit din data de 26 iulie 2023, atunci când Președintele Republicii Moldova a venit cu inițiativa materializată în textul Proiectului de Lege cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative (înregistrat în Cancelaria Parlamentului RM la data de 28 iulie 2023) [37].

Cert este faptul că respectivul demers urmează a fi coroborat cu ideile desprinse din Studiul fostului judecător din Germania și expert în materie anticorupțională – dr.Tilman Hoppe – „Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate / complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova" elaborat și publicat la Berlin în februarie 2021 [39].

Respectiv, problematica creării Curții Anticorupție, poate fi supusă cercetării prin prisma dimensiunilor teoretico-practice, precum:

§1. Problematica curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

§2. Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

§3. Situația la 01 decembrie 2025 sau Moldova quo vadis?

§1. Problematica curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

În textul Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (**UNCAC**) nu se regăsește nici o mențiune cu privire la curțile anticorupționale sau cu privire la vre-o obligativitate de instituire a atare curți. Totuși, așa cum reiese din opinia dlui Tilman Hoppe, UNCAC ar saluta o atare instituție. În acest sens se face trimitere la capitolul „Succese și bune practici" din Mecanismul pentru Evaluarea Implementării UNCAC evidențiază că instanțele anticorupție pot fi o complementare efectivă pentru agențiile anticorupție [39, p.53].

În ce privește Grupul Statelor Împotriva Corupției (**GRECO**), a fost menționat cazul Slovaciei, care a instituit o curte anticorupțională [39, p.54].

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei (**Comisia de la Veneția**) analizând proiectul de lege privind instituirea instanțelor anticorupționale din Ucraina, a abordat problematica dată într-o lumină favorabilă.

În opinia Comisiei de la Veneția – „…competența Înaltei Curți Anticorupție și cea a instanței de apel trebuie să corespundă cu cea a Biroului Național Anticorupție și a Procuraturii Speciale Anticorupție, sub condiția că competența instanțelor trebuie să fie definită în mod clar de lege…" [39, p.20].

Comisia a recunoscut că instanțele anticorupție pot fi o excepție legitimă de la principiul CCEJ – „…"judecătorii și instanțele specializate trebuie să fie introduse doar când sunt necesare din cauza complexității sau specificității legii sau faptelor și astfel pentru o administrare corespunzătoare a justiției…" [39, p.55].

Totodată, Comisia a fost destul de critică privind introducerea unor **judecători specializați** care să fie integrați în structura instanțelor judecătorești ordinare: „… Comisia nu vede în ce mod numirea judecătorilor specializați în toate **instanțele de drept comun** teritoriale, curțile de apel și Curtea Supremă ar putea fi justificată și implementată în practică…" [39, p.55].

În fine, pe marginea unei curți specializate în anticorupție s-a expus și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (**OSCE**). În 2004, OSCE a identificat instanțele anticorupție drept un remediu efectiv pentru sisteme judiciare foarte corupte. În contextul istoriei de succes din Hong Kong, OSCE menționează: „O altă trăsătură majoră care a fost identificată de la bun început este faptul că Hong Kong dispunea de un sistem **judiciar integru**, ceea ce însemna că dosarele erau procesate și examinate în modul cuvenit. În absența ordinii de drept, experimentul aproape cu certitudine avea să aibă alte rezultate. Acest fapt indică precauția că dacă o țară intenționează să urmeze calea Hong Kong-ului, aceasta trebuie de asemenea să se axeze pe integritate în ramura judiciară. […] Crearea 'instanțelor anticorupție' speciale sau 'instanțelor de integritate' ar putea fi o altă posibilitate. Pentru astfel de

instanțe trebuie să fie **selectați cu precauție** judecătorii și personalul de suport în baza **integrității** lor" [39, p.56].

În fapt, practica judiciară mondială atestă exemple de instituire a unor curți anticorupționale specializate. Este vorba de: Madagascar, Bulgaria, Malaysia, Indonezia (2016); Armenia și Afganistan (2020, proiect de lege) și Ucraina (2018).

Adevărul este că există și forme mixte, cum ar fi, spre exemplu, instanțe specializate anticorupție cu competențe orientate asupra cazurilor anticorupție, apelurile fiind depuse la Curtea Supremă. Atare sisteme sunt instituite în state precum: Slovacia, Tanzania și Thailanda (2016); Albania, Croația, Sri Lanka, Senegal, Nepal, Burundi, Camerun, Pakistan (2018).

§2. Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

Împărtășim unele opinii formulate de expertul Tilman Hoppe, cu referire la arhitectura unei curți anticorupționale în Republica Moldova [39, pp.95-97]:

a) În lumina unei rate înalte de apeluri în a două instanță, o curte anticorupție va avea impact doar dacă cel puțin a doua instanță de asemenea este îngrădită de riscurile sistemului judiciar ordinar. În acest scop, în lumina jurisprudenței Curții Constituționale, un amendament constituțional ar putea fi necesar pentru a permite crearea curților specializate la nivel de **apel**. În articolul 115 (2) din Constituție, cuvântul "judecătorii" poate fi schimbat în "instanțe".

b) În lumina ratei înalte de recursuri în a treia instanță, mai rămân riscuri pentru condamnările adecvate de succes să fie inversate de ultima instanță, **Curtea Supremă**, asumând că deficiențele sale de integritate vor rămâne chiar și după reforma curentă. De exemplu, Curtea Supremă ar putea să stabilească sau să mențină niște criterii nerealist de înalte a sarcinii probării în cazurile de corupție. Acest risc ar putea fi atenuat prin crearea unui Colegiu specializat anticorupție în cadrul Curții Supreme.

c) În orice caz, chiar și la următorul pas, rămân riscurile pentru condamnări să fie declarate neconstituționale, din perspectiva jurisprudenței **Curții Constituționale** aparent independentă dar deseori percepută ca fiind mai degrabă obstructivă. Un risc similar există dacă Curtea Constituțională ar ridica standardele urmăririi penale și a examinării judiciare la un asemenea nivel, unde în rezultat condamnările efective ar devine mai puțin probabile pentru oricare instanță judiciară, inclusiv și o potențială curte anticorupție.

d) **Costul** unei curți anticorupție separate este considerabil: luni de dezbateri de politici și creație legislativă, selectarea judecătorilor, configurarea organizațională, salarii posibil mai mari pentru judecători anticorupție,

protecție, etc. Un astfel de efort ar putea funcționa doar cu un suport financiar considerabil din partea comunității internaționale.

e) **Competența jurisdicțională** unei astfel de curți anticorupție probabil că va trebui să treacă dincolo de cazurile de corupție.
f) Succesul unei astfel de curți va depinde mai cu seamă de **selectarea** judecătorilor "potriviți", în special cu referire la integritatea lor actuală și păstrarea integrității pe viitor. Un risc pentru procesul de selectare a judecătorilor ar putea fi oportunitatea pentru Curtea Constituțională să constate "cu zel" că orice implicare a internațională în acest proces, chiar și dacă cu titlu de recomandare, este neconstituțională.
g) O curte anticorupție va schimba lucrurile doar dacă dosare penale vor ajunge până la această instanță și într-un mod care să faciliteze judecarea lor corespunzătoare. Astfel, ca în orice jurisdicție, o astfel de reformă trebuie însoțită de reformarea tuturor treptelor de-a lungul lanțului de **implementare a legii** și cel a procesului penal în special.
h) Trebuie conștientizat faptul că o astfel de curte va fi un **experiment** în sine. Totuși, abținerea de la crearea unei curți anticorupție, de asemenea, riscă să fie prin sine un experiment - conducând la ani sau chiar decenii de încălcări sistemice și insuportabile ale drepturilor omului în rândul justițiabililor din cauza unui număr semnificativ de judecători corupți în Republica Moldova la toate instanțele.
i) Un aviz pozitiv al **Comisiei de la Veneția** privind curtea anticorupție de două nivele, cum a fost în Ucraina, ar securiza din punct de vedere juridic un astfel de experiment.
j) Este de așteptat să fie o **rezistență** sporită și creativă din partea diverșilor actori interesați în menținerea status quo curent – atât la crearea a unei astfel de curți, cât și la etapa de conlucrare (sau nu) cu o astfel de curte în practică.

Pe de altă parte, categoric nu suntem de acord cu unele opinii din spațiul juridic al Republicii Moldova, privind lipsa de necesitate în instituirea unei curți anticorupționale. În acest sens, citățm una din opiniile relevante pentru studiul nostru: „…Chemăm Ministerul Justiției și Guvernul Republicii Moldova să renunțe la inițiativa privind crearea unei instanțe specializate anticorupție pentru că aceasta nu este justificată din punct de vedere al necesităților juridice, vine în contradicție cu procesul de optimizare a hărții judecătorești, implică numeroase riscuri și, în esență, este contrară obiectivelor declarate de autorități cu privire la lupta cu corupția..." [7, p.34]. O altă opinie, pe care o considerăm profund eronată și pe care factorii decizionali ai Republicii Moldova ar trebui să o evite, gravitează în jurul ideii – „O alternativă creării instanțelor judecătorești este specializarea judecătorilor din instanțele existente. Având în vedere numărul redus al cauzelor penale, specializarea judecăto-

rilor în fiecare instanță de judecată nu este rezonabilă. Este totuși posibil de a specializa judecătorii din câteva instanțe judecătorești în examinarea tuturor cauzelor de corupție de aceste instanțe. Acest fapt poate fi realizat prin modificarea art. 40 Cod de procedură penală, schimbând competența de judecare a cauzelor de corupție, nu după locul comiterii infracțiunii, ci la locul efectuării urmăririi penale (locul aflării subdiviziunilor CNA și ale PA). În acest caz, cauzele de corupție vor fi examinate de mai puține judecătorii, astfel obținându-se în mod firesc un număr mai redus de judecători care ar putea examina cauzele de corupție și, astfel, s-ar putea mai ușor și eficient de investit în instruirea acestor judecători, fără a crea o instanță scumpă și a o expune prea simplu riscurilor de influență din partea terților. Ceea ce este totuși important este că în fiecare instanță să existe cel puțin trei judecători specializați în această materie, asigurând astfel posibilitatea distribuirii aleatorii a dosarelor de corupție. În același timp, în cazul în care volumul cauzelor de corupție nu va fi suficient, judecătorii specializați vor putea examina și alte categorii de cauze" [7, p.34].

§3. Situația la 01 decembrie 2025 sau Moldova quo vadis?

Ilustrul savant și profesor german, **Carl Friedrich Gauss**, cunoscut ca fiind „prinț al matematicii", afirma tranșant că „…matematica este regina științelor, iar aritmetica este regina matematicilor…".

Proiectând acest adevăr incontestabil asupra realităților din Republica Moldova, am putea deduce că uneori politicul este acel care nesocotește legitățile matematice.

Câteva cifre, pentru a elucida cele menționate supra.

La data de 20 martie 2023, Președintele Republicii Moldova Dna Maia Sandu, după ședința Consiliului Suprem de Securitate, declara categoric că „…**în maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție**…" [33].

Deci, să reținem data de 20 martie 2023 și să constatăm în prealabil că la mai mult de **33 de luni** de la acea declarație, Republica Moldova așa și nu mai are o Curte Anticorupție.

La data de 26 iulie 2023 Președintele Republicii Moldova face uz de dreptul la inițiativă legislativă și expediază Parlamentului Republicii Moldova Proiectul legii cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative (numărul de ieșire Nr.01-06-46) [37].

La data de 30 noiembrie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a votat în primă lectură Proiectul legii cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative.

Pentru moment, la data de 01 decembrie 2025, crearea Curții anticorupție rămâne la nivel de vis frumos…dar năruit. Legiuitorul Republicii Moldova a decis să opteze pentru calea cu cea mai mică rezistență. În locul Curții anticorupție se propune constituirea de colegii specializate anticorupție, care vor activa la judecă-

toria Chișinău (în componență de 15 judecători), la Curtea de Apel Chișinău (în componență de 6 judecători) și la Curtea Supremă de Justiție.

În ce privește Curtea de Apel, colegiul va examina toate cauzele penale de corupție transmise de către Procuratura anticorupție precum și legalitatea actelor emise de Autoritatea Națională de Integritate (prin care se constată o diferență substanțială între veniturile obținute, cheltuielile realizate și averea dobândită).

Între timp, anticipând puțin lucrurile, **Consiliul Superior al Magistraturii** în ședința din 13 februarie 2024 a aprobat decizia prin care a dispus crearea unor **complete de judecători specializați** pentru examinarea mai rapidă și mai calitativă a dosarelor de corupție și de confiscare a averii, care urmează să activeze la Judecătoria Chișinău.

Iar în perioada de 29-30 aprilie 2025 o delegație a **Comisiei de la Veneția** a efectuat o vizită de documentare în Republica Moldova. Scopul vizitei a fost unul extrem de important pentru viitorul anticorupțional al țării noastre – elaborarea unei opinii de follow-up pe marginea **proiectului legii cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative** (votat în primă lectură la data de 30 noiembrie 2023 de către Parlamentul Republicii Moldova).

Dat fiind importanța domeniului anticorupțional (pentru efortul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și angajamentele anticorupționale asumate), **Comisia de la Veneția a efectuat cea de-a două vizită de documentare**.

Anterior, Comisia de la Veneția a mai expus o opinie vizavi de respectiva inițiativă legislativă (cu precădere axându-se pe subiectul creării Curții Anticorupție) [5].

Încă acum 2 ani, în toamna anului 2023, înainte de votul în primă lectură din Parlamentul Republicii Moldova, experții Comisiei de la Veneția au recomandat:

1. A exclude sintagma „**sistemul judecătoresc anticorupție**” din titlul și din textul proiectului de lege, pentru „…a nu crea impresia că lege își propune să fragmenteze corpul judecătoresc și să ofere un statut privilegiat judecătorilor care vor examina dosarele de corupție…” [5, pct.82 alin.1]. Ținând cont de faptul că în luna mai 2025 proiectul legii are titlul „Cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative” – Republica Moldova a considerat justificată sintagma în redacția veche.
2. A crea un colegiu special pe lângă **Curtea Supremă de Justiție**, având în vedere crearea colegiului similar pe lângă Curtea de Apel Chișinău [5, pct.82 alin.2]. În principiu, textul proiectului a fost completat cu mențiunea privind constituirea unui colegiu specializat anticorupți, care vor activa la Curtea Supremă de Justiție. Totuși, pentru moment, nu se cunoaște în ce măsură prevederea dată va supraviețui celei de-a doua expertizare a Comisiei de la Veneția coroborate cu apele politice tumultoase a unui Parlament aflat în prag de alegeri parlamentare.

3. A analiza dacă **6 judecători de la Curtea de Apel** Chișinău vor face față volumului de muncă, în condițiile în care în prima instanță, potrivit proiectului, vor fi 15 judecători [5, pct.40-41].
4. Înființarea unei noi instanțe prezintă provocări serioase **logistice și organizatorice**, care necesită timp și resurse financiare semnificative, iar proiectul de lege nu a fost însoțit de o evaluare a impactului bugetar. Iar înființarea unor noi organe ad-hoc retrage resursele și sprijinul politic de la instituțiile statului care au fost create pentru a combate corupția din justiție [5, pct.19-20].
5. Înființarea unei Curți anticorupție creează riscul de a complica sistemul și nu este mereu **rentabilă, mai ales în țările mici** [5, pct.17].

Pentru moment, este destul de complicat de anticipat traiectoria Parlamentului Republicii Moldova în transpunerea în practică a conceptului unei Curți Anticorupție.

Pentru moment, constatăm cu regret, lipsa discuțiilor din spațiul public, ce ar fi axate pe problematica Curții Anticorupție. Prim-ministrul Republicii Moldova, atât în discursul său de investire, cât și în declarațiile publice ulterioare a ocolit respectivul subiect.

Prin urmare, devine un imperativ completarea Programului de activitate al Guvernului prin acțiuni ce ar viza promovarea conceptului de constituire a unui Tribunal anticorupție în Republica Moldova.

Concluzii

Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele **concluzii generale**:

1. Cercetarea de față își aduce contribuția modestă, pe cale științifică, la fortificarea rezilienței securității naționale a Republicii Moldova în perioada post-electorală: 2025-2029, accentul de investigare fiind plasat pe viziunile anticorupționale;
2. Reforma justiției anticorupționale devine imperativă din moment ce suntem acceptați ca și stat-candid de aderare la Uniunea Europeană;
3. Corupția și problemele grave din justiție, dacă nu vor fi remediate, inclusiv prin intermediul instrumentelor științifico-doctrinare, vor continua să distrugă din interior statul Republica Moldova și vor compromite realizarea vectorului strategic al țării noastre de integrare în Uniunea Europeană;
4. Conștienți de acest pericol, atât Guvernul, cât și Parlamentul, fiecare pe domeniul său de competență, au demarat acțiuni concrete și radicale de remediere a situației grave din domeniul Justiției (reforma Curții de Justiție; delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centrului Național Anticorupție; instituirea Curții anticorupție și mai nou – comasarea procuraturilor specializate);

5. Investirea rapidă a noului Guvern al Republicii Moldova (01 noiembrie 2025) insuflă optimism în ce privește continuarea și aprofundarea reformelor, inclusiv pe filiera asigurării securității naționale și realizării de activități anticorupționale;
6. Tergiversarea înființării Curții Anticorupție are un impact negativ imens asupra luptei cu corupția și afectează grav imaginea Republicii Moldova în exterior.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate într-un șir de **propuneri de ordin general**:

1. **A completa Programul de activitate al Guvernului Munteanu** cu unele activități anticorupționale, care, din varii motive, au fost omise. În principal, este vorba de crearea Curții Anticorupție; reforma cadrului legal cu referire la integritatea instituțională; reforma justiției etc. În ultimă instanță, respectivele acțiuni vor aduce o contribuție fundamentală la fortificarea rezilienței securității naționale a Republicii Moldova.

2. A înființa **Curtea Anticorupție** (în ideal, optăm pentru sintagma de Tribunal Anticorupție), cu competențe de examinare a 3 cauze fundamentale:

2.1. Corupția mare;

2.2. Corupția electorală cu prejudiciu echivalent de peste 500 Euro;

2.3. Fraudele bancare cu prejudiciu echivalent de peste 50.000 Euro.

3. A fortifica competențele Procuraturii anticorupție, ținând cont de faptul că, spre exemplu, în anul 2024, timp de 10 luni, procuratura finalizase doar 37 de dosare. Tocmai din aceste considerente, am argumentat de-a lungul anilor necesitatea **atribuirii în competența Procuraturii anticorupție a cauzelor de fraudă bancară cu un prejudiciu echivalent de peste 50.000 Euro**.

4. A transpune în practică recomandările GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: **Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor**.

5. A finaliza **reforma Curții Supreme de Justiție**, asigurându-se un concurs echitabil și transparent de suplinire a funcțiilor vacante.

6. A reconceptualiza mecanismul de evaluare a **integrității instituționale** și a integrității personale.

7. A crea mecanisme juridice privind activitatea eficientă a **avertizorilor de integritate**.

8. Drept model de funcționare a instituției **avertizorilor de integritate** se propune a fi cel după exemplul **Statelor Unite ale Americii**.

Referințe bibliografice:

1. Comisia de pre-vetting. A se vedea: https://vetting.md/ (accesat la 31.03.2025).

2. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078 (accesat la 24.03.2025).
3. Constituția Republicii Moldova din 1994.
4. Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din frauda bancară. Chișinău, 15 martie 2023. https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperatea-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara (accesat la 16.03.2025).
5. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). CDL-AD(2023)032. Republic of Moldova. Joint Opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on the Draft Law of anti-corruption judicial system and on amending some normative acts. Adopted by the Venice Commission at its 136th Plenary Session (Venice, 6-7 October 2023). Strasbourg, 10 October 2023. 17 p.
6. Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii (accesat la 02.03.2025).
7. GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf (accesat la 22.03.2025).
8. GORIUC S., GUȘTIUC A., Regimul juridic al recomandărilor Comisiei de la Veneția. În: Revista Administrarea Publică, 2020, nr.1 (105), pp.31-37. ISSN 1813-8489.
9. GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor. Runda a 4-a de evaluare. Strasbourg, 2020. 20 p.
10. GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p.
11. GUȘTIUC, Andrei. *Background Note summarizing the existing legal framework of anti-corruption institutions.* Chisinau: Delegation of the European Union to Moldova, 2016. 14 p.
12. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. *Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova.* În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept" din decembrie 2021. Academia „Ștefan

cel Mare" a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124.
13. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. *Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova*. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. ISBN 978-9975-3201-2-2.
14. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. *Fortificarea mecanismelor de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin consolidarea instituțiilor anticorupție din Republica Moldova*. În materialele Conferinței științifice cu participare internațională „Convergențe în Dreptul Public Internațional privind activitățile specifice din sectoarele: apărare, afaceri interne, afaceri externe și structuri de inteligență în strategiile viitorului", organizate la 30 martie 2023, Facultatea Drept și Științe Sociale, Universitatea „1 Decembrie 1918" din **Alba Iulia**, România. pp.52-70. ISSN: 2587-4365. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/205994
15. GUȘTIUC, Andrei; GUȘTIUC, Ludmila**.** *Consacrarea sistemului de apărare a drepturilor economice ale persoanelor prin regândirea activității instituțiilor anticorupție din Republica Moldova.* În: Culegerea de lucrări științifice – Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", 7 iunie 2023. Universitatea de Stat „B.P.Hașdeu", Cahul, 2023. Vol.X, Partea I. **Cahul**, 2023. 457 p. (pp.132-141). ISSN: 2587-3563. CZU: 342.72.73:33 (478). https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/186940
16. GUȘTIUC, A. *The concerns of the Republic of Moldova on the dimension of institutional integrity and anti-corruption practices at the opening stage of negotiations for accession to the European Union* (traducere din l.engleză: „Preocupările Republicii Moldova pe dimensiunea integrității instituționale și a practicilor anticorupție la etapa de deschidere a negocierilor de aderare la Uniunea Europeană"). În: Materialele Conferinței științifice internaționale – „Humanitarian Standards of Legal Systems in the modern world: challenges, solutions, trends" (trad. din En.: Standarde umanitare ale sistemelor de drept în lumea modernă: provocări, soluții, perspective) din 16 mai 2024. Zaporozhye State University (Universitatea de Stat din Zaporoje). **Zaporoje**, 2024. 255p. [pp.69-76]. ISBN: 340.116(100): 172 https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/208443
17. GUȘTIUC, A. *Dimensiunea integrității administrației publice la etapa de deschidere a negocierilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale (Ediția XXVIII) din 17 mai 2024. Universitatea de Stat din Moldova, Insti-

tutul de Administrație Publică. **Chișinău**, 2024. 490p. [pp.190-197]. ISBN: 978-9975-62-786-3.

18. GUȘTIUC, A. GUȘTIUC, L. *Institutional integrity and anti-corruption practices – challenges to the national security of the Republic of Moldova at the opening stage of negotiations for accession to the European Union*. În: Materialele Conferinței internaționale „Parteneriatul UE-EST în condițiile schimbărilor geopolitice și a provocărilor de securitate: oportunități noi formate de cooperare", Cernăuți, Ucraina, 6-7 iunie 2024. **Kiev**: Asociația Ucraineană a profesorilor și cercetătorilor din domeniul integrării europene (APREI) și Institutul de Integrare Europeană și Studii Regionale al Universității Naționale „Yuriy Fedkovici" din Cernăuți, 2024. 152 p. [pp.46-54]. УДК 327(4). https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/208434
19. GUȘTIUC, A. *Integritatea instituțională – condiție sine qua non de integrare în spațiul european al cercetării și educării*. În: Materialele Conferinței internaționale „Prospects and problems of research and education integration into the European Area" (trad.din En.: „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației"). Volumul XI, Partea I. **Cahul**: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu", 2024. 381p. [pp.32-37]. 0.4 c.a. ISSN 2587-3563. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/213152
20. GUȘTIUC A., GUȘTIUC L. *Alinierea Republicii Moldova la standardele Uniunii Europene prin fortificarea mecanismului de apărare a drepturilor economice ale persoanelor și consolidarea instituțiilor anticorupție*. În Culegerea de lucrări științifice de specialitate. Partea Nr. 7-8/2023. Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM. Chișinău, 2024. 252 p. [pp.46-81]. ISBN: 978-9975-62-727-6 https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/207795
21. GUȘTIUC L. *Cadrul legal de integritate în Republica Moldova.* În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.42-52. ISBN 978-9975-3201-3-9.
22. GUȘTIUC L. *Corupția – element ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova.* În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-66-565-0
23. GUȘTIUC L. *Fraudarea intereselor financiare ale Uniunii Europene în cadrul proiectelor finanțate de către Uniunea Europeană în Republica Moldova: repere evolutive de ordin legal.* În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 6 dec. 2017. Chișinău, 2018, p. 218-225. ISBN 978-9975-71-978-0

24. GUȘTIUC, Ludmila. *Implementarea standardelor anticorupție ale Consiliului Europei în Republica Moldova.* În: Studii și cercetări juridice. Partea 3/2021. Chișinău, 2021. p. 137-148. ISBN 978-9975-3201-7-7
25. GUȘTIUC, Ludmila. *Rolul politicilor anticorupționale regionale în fortificarea vectorului european al Republicii Moldova.* Studii și cercetări juridice Partea nr. 5/2023, Chișinău, 2023, p. 58-65. CZU 34(082) S 934. ISBN 978-9975-3430-3-9 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice__PARTEA%205-1.pdf
26. GUȘTIUC, Ludmila. *Standarde internaționale anticorupție*. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 6/2023, Chișinău, 2023. p. 63-75. CZU 34 (082) S 93 ISBN 978-9975-3430-4-6 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii si cercetari juridice__PARTEA 6.pdf
27. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030 (accesat la 15.03.2023).
28. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526, 23.08.2019
29. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.
30. Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.
31. Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.
32. Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.
33. Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/ (accesat la 24.03.2023).
34. Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, https://www.venice.coe.

int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e (accesat la 23.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
35. Opinie comună Amicus Curiae privind infracțiunea de îmbogățire ilicită (Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR despre infracțiunea de îmbogățire ilicită). Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Veneția, 2022. 18 p. https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2491&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-i-a-OSCEODIHR-despre-infractiunea-de-imbogatire-ilicita (accesat la 13.03.2023).
36. OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, https://www.osce.org/eea/13738 (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.56.
37. Proiectul legii cu privire la sistemul judecătoresc anticorupție și modificarea unor acte normative. Inițiativa legislativă a Președintelui Republicii Moldova Nr.01-06-46 din 26 iulie 2023. Votat în primă lectură la data de 30 noiembrie 2023 de către Parlamentul Republicii Moldova.
38. TALMACI Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere". Chișinău, 2022. 199 p.
39. TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.

CAPACITATEA UNIUNII EUROPENE DE REZILIENȚĂ ÎN FAȚA TERORISMULUI: POLITICI DE PREVENIRE ȘI COMBATERE [1]

THE EUROPEAN UNION'S RESILIENCE CAPACITY IN THE FACE OF TERRORISM: PREVENTION AND COUNTERTERRORISM POLICIES

Marcel BENCHECI, *doctor în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail: marcelbencheci@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-6619-5299

Diana HÎRBU, *doctor în științe politice, conferențiar universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail:benchecidiana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7867-1731

CZU: 343.326(100) : [061.1EU:323.28]
https://doi.org/10.53783/snierm2025.09

Rezumat. *În ultimele două decenii terorismul a devenit o amenințare constantă și diversificată pentru Uniunea Europeană. Atacurile din Madrid (2004), Londra (2005), Paris (2015), Bruxelles (2016) și Viena (2020) au evidențiat cât de importantă este o reacție unită și bine coordonată la nivel european. Terorismul constituie una dintre cele mai urgente amenințări la adresa securității internaționale, iar Uniunea Europeană (UE) s-a confruntat, în ultimele decenii, cu o serie de atacuri care au subliniat necesitatea unui răspuns eficient, coerent și solidar. Pe lângă măsurile reactive, UE a creat o gamă de politici și mecanisme pentru prevenire, combatere și creșterea rezilienței.*

Cuvinte-cheie: *terorism, Uniunea Europeană, reziliență, radicalizare, cooperare instituțională, politici de prevenire.*

Summary. *Over the past two decades, terrorism has become a constant and increasingly diverse threat to the European Union. The attacks in Madrid (2004), London (2005), Paris (2015), Brussels (2016), and Vienna (2020) have highlighted the importance of a united and well-coordinated European-level response. Terrorism remains one of the most pressing threats to international security, and the European Union (EU) has faced a series of attacks in recent decades that have emphasized the need for an effective, coherent, and unified reac-*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

tion. In addition to reactive measures, the EU has developed a range of policies and mechanisms aimed at prevention, counteraction, and strengthening resilience.
Keywords: *terrorism, European Union, resilience, radicalization, institutional cooperation, prevention policies.*

Terorismul a devenit o provocare majoră pentru securitatea Uniunii Europene (UE) în ultimele decenii. Deși responsabilitatea principală pentru siguranța publică revine statelor membre, UE a creat un cadru juridic și instituțional solid, destinat să sprijine coordonarea și colaborarea în lupta împotriva acestui fenomen.

Totodată, menționăm că UE nu are competențe exclusive în domeniul securității interne, dar prin cooperarea interguvernamentală și mecanismele Politicii de Securitate și Justiție, au fost dezvoltate instrumente comune pentru a combate terorismul. Primul document important în acest sens este Declarația împotriva terorismului, adoptată în 2004, ca răspuns la atentatele de la Madrid, urmată de Strategia UE de combatere a terorismului din același an [15]. Strategia se bazează pe patru piloni: prevenire, protecție, urmărire și răspuns, subliniind o abordare multidimensională. Aceasta este completată de acțiunile instituțiilor precum Europol, Eurojust și Comitetul pentru Securitate Internă (COSI), care facilitează schimbul de informații, urmărirea penală transfrontalieră și analiza riscurilor.

Politici de prevenire

Prevenirea radicalizării este o prioritate esențială. În acest sens, UE a înființat Rețeaua de Conștientizare a Radicalizării (RAN), care aduce împreună practicieni din diverse domenii, precum educația, justiția, securitatea și reintegrarea socială, din statele membre [13]. Potrivit analizei realizate de Raluca Moldovan, RAN a fost „un efort remarcabil de colaborare între experți din societatea civilă, autorități locale și poliție, destinat să prevină radicalizarea înainte ca aceasta să devină violentă” [27]. Programele dezvoltate au ca scop, printre altele, combaterea discursului extremist online, promovarea incluziunii sociale și monitorizarea mediilor de risc, cum ar fi închisorile.

De asemenea, politicile educaționale și de integrare socială, finanțate prin Fondul pentru Securitate Internă (ISF), joacă un rol important în prevenirea marginalizării, un factor care este adesea legat de radicalizare. În plus, digitalizarea rapidă a determinat Uniunea Europeană să implementeze instrumente legislative, cum ar fi Regulamentul privind eliminarea conținutului terorist online (2021/784), care obligă platformele să șteargă conținutul terorist în termen de o oră de la notificare. Mihai Chițac subliniază însă că „măsurile de prevenire trebuie să fie însoțite de politici educaționale și socio-economice care să reducă vulnerabilitățile structurale ale tinerilor în fața radicalizării” [8].

Evoluția cadrului juridic al UE în domeniul combaterii terorismului

Înainte de Tratatul de la Maastricht din 1993, colaborarea europeană în domeniul justiției și afacerilor interne era mai mult o chestiune de aranjamente intergu-vernamentale. După Maastricht, această colaborare a fost oficializată în ceea ce se numește „al treilea pilon" al Uniunii Europene. Odată cu Tratatul de la Amsterdam din 1999 și, ulterior, cu Tratatul de la Lisabona din 2009, cooperarea în domeniul judiciar și al poliției a devenit o parte esențială a ordinii juridice a UE, permițând astfel adoptarea de acte legislative obligatorii pentru combaterea terorismului [29].

Un moment cheie în acest proces a fost Decizia-cadru 2002/475/JAI, care vizează combaterea terorismului și a fost adoptată după atacurile din 11 septembrie 2001. Aceasta stabilește ce constituie infracțiuni teroriste și impune standarde minime pentru pedepsele aplicabile în toate statele membre. În 2008 decizia a fost actualizată prin Decizia-cadru 2008/919/JAI, care a inclus noțiuni precum incitarea la acte teroriste și recrutarea în scopuri teroriste.

După atacurile din 2015–2016, normele referitoare la traficul de arme, finanțarea terorismului și securitatea la frontiere au fost întărite, culminând cu adoptarea Directivei privind combaterea terorismului (2017/541). Aceste măsuri au creat un cadru legal care permite incriminarea unor acte precum pregătirea atentatelor, instruirea teroristă și deplasările externe în scopuri teroriste. Această Directivă a înlocuit deciziile-cadru anterioare, oferind un instrument juridic mai bine adaptat noilor amenințări, inclusiv terorismul cibernetic, luptătorii teroriști străini și finanțarea activităților teroriste [11].

Cercetătoarea Natalia Bordeianu subliniază că „UE a reușit să construiască o arhitectură de securitate integrată, dar care încă se confruntă cu asimetrii în implementare la nivel național și cu lipsa unei voințe politice comune în momente critice" [3, p. 70].

În cadrul legislației Uniunii Europene care vizează combaterea terorismului, protecția datelor, schimbul de informații și controlul frontierelor sunt esențiale. Acest cadru a fost întărit de-a lungul timpului pentru a face față noilor provocări aduse de amenințările teroriste și de riscurile emergente într-o Europă din ce în ce mai interconectată. Unul dintre cele mai importante instrumente în acest demers este Sistemul de Informații Schengen (SIS II), un sistem complex care permite autorităților din statele membre Schengen să identifice persoanele implicate în activități teroriste. Datorită acestui sistem, persoanele considerate o amenințare pot fi monitorizate și împiedicate să călătorească liber în spațiul Schengen, oferind astfel o protecție suplimentară împotriva răspândirii activităților teroriste. În paralel, Directiva PNR (Passenger Name Record), adoptată prin Directiva 2016/681, obligă companiile aeriene să transmită autorităților competente din statele membre informațiile despre pasageri pentru zborurile care pleacă din sau sosesc în UE. Aceste date sunt folosite pentru a identifica posibili suspecți de activități teroriste sau alte crime transfrontaliere. Ast-

fel, autoritățile pot monitoriza mai eficient mișcările persoanelor, anticipând riscurile potențiale și intervenind rapid atunci când este necesar.

Un alt instrument esențial în acest context sunt reglementările pentru combaterea finanțării terorismului, în special Directivele UE referitoare la spălarea banilor. Directiva 2018/843 are un rol crucial în prevenirea finanțării grupărilor teroriste, prin întărirea supravegherii asupra tranzacțiilor financiare suspecte. Aceasta impune băncilor și instituțiilor financiare să raporteze transferurile financiare care ar putea fi legate de activități teroriste, contribuind astfel la descurajarea fluxurilor financiare ilegale care sprijină aceste organizații.

Combaterea terorismului: instrumente operative

Uniunea Europeană are la dispoziție un set complex de instrumente pentru a lupta împotriva terorismului, care include cooperarea polițienească, coordonarea judiciară, partajarea datelor și monitorizarea strategică. Totuși, eficiența acestor mecanisme depinde de voința politică a statelor membre, de cât de bine se integrează sistemele și de respectarea valorilor fundamentale ale UE. Îmbunătățirea acestor instrumente rămâne o prioritate, mai ales în fața noilor forme de terorism, inclusiv cele generate de radicalizarea online și de rețelele transnaționale.

Măsurile legale sunt susținute de o rețea de instituții și agenții europene dedicate combaterii terorismului. În acest peisaj complex al securității europene, mai multe instituții ale UE colaborează activ pentru a face față terorismului, fiecare având un rol specific și esențial. Unul dintre actorii cheie este Agenția Uniunii Europene pentru Cooperare în Materie de Aplicare a Legii (Europol). În lupta directă împotriva terorismului, Europol joacă un rol central, în special prin Centrul European de Combatere a Terorismului, care sprijină investigațiile transfrontaliere și oferă analize strategice esențiale pentru anticiparea amenințărilor [17, p. 183]. Europol joacă un rol esențial în facilitarea schimbului de informații între autoritățile naționale de aplicare a legii, coordonând investigațiile și intervențiile care depășesc granițele. În plus, Europol oferă analize și rapoarte care ajută statele membre să prevadă și să reacționeze la amenințările emergente.

Aceste instrumente și agenții nu doar că îmbunătățesc capacitatea Uniunii Europene de a răspunde rapid la atacurile teroriste, dar contribuie și la crearea unui mecanism de prevenire mai eficient, asigurând astfel securitatea cetățenilor europeni și întărind încrederea în sistemul comun de securitate.

Așa cum am menționat, înființarea Centrului European de Combatere a Terorismului (ECTC) în 2016 a fost un pas semnificativ în întărirea capacităților operaționale ale agenției. ECTC funcționează ca un centru de analiză și coordonare, facilitând schimbul de informații, sprijinul în anchetele transfrontaliere și realizarea evaluărilor strategice de risc. Conform Europol, ECTC colaborează activ cu unitățile naționale de combatere a terorismului și integrează date din diverse surse, inclu-

siv din mediul cibernetic. Astfel, ECTC adună și analizează informații din întreaga Uniune Europeană, coordonând investigații importante și oferind statelor membre suport analitic în timp real [20].

Eurojust, pe de altă parte, este agenția UE care se ocupă de cooperarea judiciară în domeniul penal. Aceasta joacă un rol esențial în coordonarea anchetelor și urmăririlor penale legate de terorismul transfrontalier. Printre responsabilitățile sale se numără facilitarea transferului de probe, armonizarea procedurilor judiciare și prevenirea conflictelor de jurisdicție [34, p. 467].

La nivel judiciar, Eurojust are un rol esențial. Această agenție ajută la colaborarea între autoritățile naționale în anchetele și urmărirea penală transfrontalieră. Datorită sprijinului său, schimbul de probe devine mai eficient, procedurile judiciare sunt mai bine armonizate, iar conflictele de jurisdicție sunt evitate [34, p. 468]. Pe lângă măsurile tehnologice, UE a creat colaborări judiciare prin Eurojust, care facilitează coordonarea urmăririi penale între statele membre. De asemenea, planul de acțiune împotriva finanțării terorismului, adoptat în 2016, a dus la o reglementare mai strictă a fluxurilor financiare și a criptomonedelor [10].

Comisia Europeană joacă un rol crucial în inițierea legislației relevante și în monitorizarea implementării acesteia. În același timp, Consiliul Justiție și Afaceri Interne (JAI) adună miniștrii de interne și de justiție din statele membre și coordonează politicile antiteroriste la nivel interguvernamental. De asemenea, Coordonatorul UE pentru combaterea terorismului – o funcție creată după atentatele din 2004 – are responsabilitatea de a asigura coerența și eficiența măsurilor antiteroriste adoptate de UE [16].

Pe lângă aceste structuri operaționale și decizionale, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA) joacă un rol esențial în menținerea echilibrului între securitate și respectarea drepturilor omului. Aceasta analizează impactul măsurilor antiteroriste asupra drepturilor fundamentale și semnalează eventualele riscuri sau abateri [22]. FRA oferă evaluări de impact ale legislației antiteroriste asupra drepturilor omului, subliniind riscurile de discriminare, supraveghere excesivă sau restricții nejustificate ale libertăților. Astfel, FRA contribuie la menținerea unui echilibru între securitate și statul de drept.

Împreună, aceste instituții creează un mecanism european integrat pentru prevenirea și combaterea terorismului, care combină eficiența operațională cu respectul pentru valorile democratice. Instrumentele digitale ale UE joacă un rol esențial în lupta împotriva terorismului.

Sistemul de Informații Schengen (SIS), Sistemul de Informații privind Vizele (VIS) și Eurodac facilitează schimbul rapid de informații despre persoane suspecte, căutări internaționale și cereri de azil. În special, SIS II permite identificarea indivizilor considerați o amenințare la adresa securității și oferă autorităților de frontieră și poliției acces în timp real la aceste date [21].

Reziliența instituțională și societală în Uniunea Europeană

Termenul „reziliență” se referă la abilitatea unui sistem de a face față șocurilor și de a reveni la un echilibru funcțional. În contextul securității, reziliența nu înseamnă doar reacția rapidă la o amenințare, ci și capacitatea de a preveni, de a se adapta și de a se recupera. Așa cum menționează Bogdan Ionescu, „reziliența în fața terorismului implică întărirea coeziunii sociale, dezvoltarea capacităților instituționale și asigurarea unui răspuns multisectorial, de la educație la securitate publică” [26]. De asemenea, Alexandru Tăbuică subliniază într-un studiu recent că „reziliența la terorism devine un indicator esențial al capacității de guvernanță democratică în statele europene, iar UE are responsabilitatea de a sprijini dezvoltarea acestei capacități în rândul statelor membre și al vecinătății imediate” [32, p. 46].

Reziliența nu înseamnă doar să reacționăm, ci și să ne adaptăm și să ne revenim rapid după un atac. UE investește în infrastructura critică și în întărirea capacităților autorităților naționale prin exerciții comune, formare și schimb de bune practice [28, p. 335]. De asemenea, Strategia de Securitate Internă a UE pentru perioada 2020–2025 subliniază cât de importantă este o societate „digitală și rezilientă” în fața amenințărilor hibride, inclusiv a celor teroriste [12].

Un alt aspect esențial este comunicarea publică, deoarece este crucial să contracarăm panică și manipularea informațională pentru a menține coeziunea socială. Astfel, UE susține eforturile statelor membre de a gestiona eficient crizele care apar după un atac și de a proteja valorile democratice. Într-un context global din ce în ce mai instabil, cu crize suprapuse și amenințări hibride, conceptul de reziliență a devenit fundamental în discursul și practica de securitate a Uniunii Europene. Atât instituțiile, cât și societățile sunt chemate să dezvolte capacitatea de a face față acestor provocări fără a-și compromite funcționalitatea democratică sau coeziunea internă. Așadar, reziliența nu mai este văzută doar ca o reacție la evenimente negative, ci ca un proces complex și continuu de adaptare, rezistență și transformare profundă.

În această logică, reziliența nu înseamnă doar a reacționa rapid, ci și a avea abilitatea de a te adapta și de a reveni repede după un atac sau o perturbare severă. Uniunea Europeană s-a angajat să sprijine dezvoltarea unor capacități naționale solide și interconectate, în special în domenii sensibile precum infrastructurile critice, protecția cibernetică și asigurarea continuității guvernării. Așa cum subliniază Monar J., prin exerciții comune, formare profesională și schimburi de bune practici, autoritățile statelor membre devin din ce în ce mai bine pregătite să facă față crizelor și să revină la normalitate într-un timp rezonabil [28].

Un cadru strategic important în acest demers este Strategia de Securitate Internă a Uniunii Europene, care promovează o abordare integrată și anticipativă în gestionarea securității interne. Strategia subliniază importanța unei societăți nu doar digitale, ci și profund reziliente în fața amenințărilor hibride, inclusiv a celor teroriste, care nu mai vizează doar infrastructura fizică, ci și rețelele informaționale și echilibrul psiho-

logic al comunităților. După cum evidențiază Comisia Europeană, reziliența digitală și capacitatea de comunicare eficientă în situații de urgență devin priorități esențiale în arhitectura actualizată de securitate a UE [13]. Este important să contracarăm panică, să gestionăm informațiile false și să luptăm împotriva dezinformării, toate acestea fiind priorități în strategiile post-criză. Așa cum subliniază Cadman J. [5, p. 422], consolidarea încrederii cetățenilor în instituțiile statului este vitală pentru coeziunea socială, iar această încredere se construiește prin transparență, consecvență și empatie în comunicarea instituțională.

Uniunea Europeană joacă un rol activ în sprijinirea statelor membre, ajutându-le să dezvolte strategii eficiente de comunicare în criză și să promoveze alfabetizarea media, în special în rândul tinerilor. De asemenea, organizațiile societății civile sunt încurajate să participe la prevenirea extremismului violent și să promoveze dialogul intercultural, întărind astfel reziliența socială la nivel comunitar.

În același timp, reziliența necesită o guvernanță participativă și coordonată la toate nivelurile. Aceasta implică o colaborare eficientă între instituțiile europene, guvernele naționale, autoritățile locale și actorii non-statali. Mecanismele stabilite de Uniune, cum ar fi Mecanismul de Protecție Civilă al UE sau EU Hybrid Fusion Cell, ajută la îmbunătățirea răspunsului colectiv și la gestionarea rapidă a informațiilor esențiale în momente critice [18].

Mai mult decât atât, experiențele recente din domeniul sănătății publice, al crizelor energetice sau al tensiunilor geopolitice din vecinătatea estică au determinat consolidarea unor capacități de reacție rapidă și de evaluare comună a riscurilor. Aceste lecții, învățate uneori în condiții dificile, sunt astăzi integrate într-un efort amplu de reformare și adaptare a sistemelor europene de securitate.

Reziliența, fie că este vorba de cea instituțională sau societală, reprezintă un efort constant de integrare, flexibilitate și solidaritate. Îmbunătățirea capacităților operaționale, protejarea infrastructurilor esențiale și combaterea dezinformării sunt elemente cheie ale unei Europe pregătite să facă față provocărilor viitoare. Totuși, așa cum realitatea ne-a arătat de nenumărate ori, reziliența nu poate fi impusă de sus în jos. Ea trebuie să fie cultivată, întărită și menținută prin implicarea activă a cetățenilor, printr-o relație sănătoasă între stat și societate și printr-o asumare comună a valorilor democratice care definesc proiectul european.

Critici și provocări în combaterea terorismului în Uniunea Europeană

Deși progresele sunt evidente, Uniunea Europeană se confruntă cu provocări semnificative. Faptul că nu există o forță de aplicare a legii la nivel european limitează capacitatea de reacție rapidă. În plus, diferențele dintre capacitățile naționale și divergențele politice dintre state pot afecta cooperarea. Un alt aspect delicat este protejarea drepturilor fundamentale în contextul măsurilor antiteroriste, în special când vine vorba de supravegherea digitală și retenția datelor [23, p. 232]. De asemenea,

lipsa unei forțe coercitive europene înseamnă că implementarea măsurilor depinde complet de voința și capacitatea statelor membre.

UE a reușit să dezvolte un cadru juridic și instituțional solid pentru a combate terorismul, chiar dacă securitatea internă rămâne în mare parte o responsabilitate națională. Instrumentele legislative, agențiile specializate și mecanismele de cooperare transfrontalieră contribuie la o abordare comună, dar succesul acestor eforturi depinde de o coordonare strânsă între statele membre, de adaptarea la noile amenințări și de menținerea unui echilibru între securitate și respectarea drepturilor fundamentale.

În prezent UE se confruntă cu provocări majore. Fragmentarea competențelor între statele membre, absența unei poliții europene cu drepturi de intervenție și echilibrul fragil între securitate și libertățile fundamentale sunt obstacole semnalate de cercetătorul Vasile Pușcaș, care subliniază că „fără o integrare politică mai profundă în domeniul securității interne, capacitatea reală de reacție rămâne limitată” [30].

Parteneriatul estic și extinderea colaborării cu țări precum Republica Moldova devin din ce în ce mai importante în planul regional. Dimensiunea estică a securității europene ar trebui să cuprindă nu doar aspecte energetice sau economice, ci și coordonarea în fața noilor forme de terorism cibernetic sau hibrid [31, p. 23].

UE a făcut progrese semnificative în consolidarea arhitecturii sale de securitate în ultimele două decenii, în special în lupta împotriva terorismului. Totuși, aceste progrese vin la pachet cu o serie de provocări structurale, instituționale și etice, care pot afecta eficiența și coerența acțiunilor europene. Fără o forță executivă supranațională, coordonarea între statele membre rămâne esențială, dar adesea complicată. În plus, protejarea drepturilor fundamentale în contextul măsurilor de securitate stârnește dezbateri continue între eficiență și legalitate. Una dintre cele mai frecvente critici aduse arhitecturii de securitate a UE este lipsa unei forțe de aplicare a legii la nivel european.

Totodată, lipsa unei forțe executive de aplicare a legii la nivel supranațional rămâne o carență structurală majoră în UE. Într-un context marcat de amenințări transfrontaliere – terorism, criminalitate organizată, traficul de persoane sau atacuri cibernetice – această absență ridică întrebări cu privire la capacitatea reală a UE de a reacționa eficient și rapid. De aceea, securitatea internă a UE depinde în continuare, în mod disproporționat, de voința și capacitatea statelor membre.

Instituții precum Europol, Eurojust, Parchetul European (EPPO) sau Frontex oferă un cadru solid de cooperare între statele membre în combaterea infracțiunilor grave. Cu toate acestea, aceste entități nu dispun de putere coercitivă proprie, ci acționează prin intermediul autorităților naționale [28, p. 355]. De exemplu, Europol poate coordona schimbul de informații și poate sprijini anchetele, dar nu are competența de a efectua arestări, percheziții sau interceptări – atribuții care rămân strict naționale. Această structură creează întârzieri și fragmentări în aplicarea mă-

surilor de securitate și face ca eficiența acțiunii europene să depindă de cooperarea voluntară a fiecărui stat membru [4].

De asemenea, criminalitatea și terorismul nu țin cont de granițele naționale. Rețelele infracționale moderne acționează simultan în mai multe jurisdicții, profitând de lacunele în coordonare. Fără o forță europeană de aplicare a legii, răspunsul la aceste amenințări se face prin mecanisme lente și indirecte, care implică cereri de asistență, mandate europene de arestare sau formarea de echipe comune de anchetă (JITs). În situații de urgență, această abordare fragmentată poate duce la pierderi de timp și la eșecuri operaționale [7].

În același context, crearea unei forțe europene de aplicare a legii ridică probleme delicate legate de suveranitate și legitimitate democratică. Statele membre se tem că un astfel de organism ar putea încălca principiul subsidiarității și ar diminua controlul național asupra poliției și justiției. În plus, nu există un cadru juridic unificat pentru standardele de procedură penală în toate statele membre, ceea ce ar complica exercitarea autorității la nivel transnational [29]. De asemenea, lipsa unui „demos european" face dificilă crearea unei forțe de ordine care să fie legitimă și acceptată de cetățeni în mod egal în toate statele membre.

Există propuneri care sugerează crearea unei unități europene de intervenție rapidă, specializată în combaterea terorismului și a criminalității transfrontaliere, sub egida Europol sau a unei noi instituții. Această forță ar putea funcționa pe modelul Frontex, care deja are capacități operaționale la frontierele externe ale UE [6]. O altă opțiune ar fi extinderea atribuțiilor Parchetului European (EPPO) pentru a include infracțiuni legate de securitate, nu doar fraude financiare. Această extindere ar facilita o integrare mai bună între dimensiunea penală și cea executivă a cooperării judiciare.

Lipsa unei forțe europene de aplicare a legii este una dintre cele mai mari vulnerabilități ale Uniunii în fața amenințărilor transnaționale. Într-un spațiu de liberă circulație, unde infractorii pot acționa cu ușurință peste granițe, dependența exclusivă de structurile naționale devine insuficientă. Chiar dacă există obstacole juridice și politice, crearea unor capacități executive la nivel european ar putea fi următorul pas logic în integrarea securității europene. Un alt obstacol semnificativ este reprezentat de disparitățile dintre capacitățile instituționale și tehnice ale statelor membre. În timp ce unele țări dispun de servicii avansate de informații și infrastructuri digitale moderne, altele se confruntă cu subfinanțare și lipsă de expertiză. Aceste dezechilibre afectează uniformitatea reacțiilor și împiedică implementarea coerentă a politicilor comune.

Unul dintre cele mai evidente dezechilibre între statele membre este cel al capacităților instituționale și operaționale. Țările din vest, cu o tradiție mai lungă în domeniul securității interne și infrastructuri bine dezvoltate, au resurse umane, tehnologice și financiare mult mai consistente decât cele din Europa Centrală și de Est

[4]. Aceste diferențe se reflectă în capacitatea de colectare. De exemplu, în lupta împotriva terorismului, nu toate statele membre au unități specializate care să fie complet echipate și pregătite să intervină rapid în caz de atacuri sau amenințări hibride. Fără o standardizare la nivel european, aceste discrepanțe pot influența securitatea întregii Uniuni. În plus, divergențele politice – care apar din diferențele în cultura juridică, nivelul de încredere în instituții sau atitudinile față de migrație – slăbesc coeziunea necesară pentru o acțiune comună.

Prioritățile politice variate contribuie la lipsa unei viziuni comune asupra securității. De exemplu, țări precum Franța, Belgia sau Germania văd terorismul islamist ca fiind cea mai mare amenințare, în timp ce altele, precum Polonia sau Ungaria, se concentrează mai mult pe migrație, traficul de persoane sau influențele externe din partea Rusiei [6]. Aceste perspective diferite complică formularea unor strategii unitare și pot duce la blocaje în procesul decizional al Consiliului JAI.

UE își construiește arhitectura de securitate pe baza colaborării între statele membre și a angajamentului comun față de valorile și obiectivele stabilite prin tratate. Totuși, capacitatea reală de a pune în aplicare politicile comune de securitate este adesea afectată de diferențele semnificative dintre statele membre, în ceea ce privește resursele, infrastructura, prioritățile politice și nivelul de angajament strategic. Aceste divergențe generează fragilități sistemice care pot compromite eficiența colectivă în fața amenințărilor transfrontaliere, cum ar fi terorismul, criminalitatea organizată sau atacurile cibernetice.

Mai mult, în anumite situații, naționalismul politic și reticența față de integrarea europeană îi determină pe unii guverne să evite cooperarea extinsă, chiar și în domenii sensibile, precum schimbul de informații între serviciile de securitate. Diferențele dintre statele membre se reflectă și în modul în care funcționează mecanismele comune. De exemplu, Sistemul de Informații Schengen (SIS) sau rețeaua Secure Information Exchange Network Application (SIENA) nu sunt utilizate în mod egal sau eficient de toate statele [21]. Fără o participare echilibrată, aceste instrumente își pierd potențialul de a oferi răspunsuri coordonate și rapide. În plus, inițiativele precum Echipele Comune de Anchetă (JITs) și Parchetul European (EPPO) se confruntă cu provocări în aplicarea uniformă a procedurilor, mai ales când vine vorba de colectarea probelor și recunoașterea reciprocă a deciziilor judiciare. Pentru a depăși aceste discrepanțe, este esențial să adoptăm o abordare diferențiată și solidară. Uniunea Europeană ar trebui să ofere sprijin financiar și tehnic statelor membre cu capacități mai reduse, folosind instrumente precum Fondul pentru Securitate Internă sau Mecanismul de Protecție Civilă al UE.

În același timp, este important să încurajăm convergența prin standardizarea procedurilor, formare comună și evaluări reciproce. De asemenea, este crucial să reactivăm dialogul politic între statele membre și să armonizăm prioritățile naționale într-un cadru strategic comun, care să pună accent pe interesele colective de securi-

tate. Discrepanțele dintre capacitățile și prioritățile statelor membre reprezintă o provocare majoră pentru coerența și eficiența politicilor de securitate ale Uniunii Europene. Fără o abordare solidară și diferențiată, care să recunoască realitățile specifice fiecărui stat, dar și nevoia unei acțiuni unitare, visul unei Europe sigure și reziliente rămâne vulnerabil. Consolidarea cooperării și reducerea acestor disparități ar trebui să fie o prioritate pentru viitorul securității comune europene.

Concluzionăm că capacitatea UE de a face față terorismului se bazează pe un cadru complex de politici, instituții și instrumente. Deși UE nu dispune de o autoritate centralizată în domeniul securității, reușește să coordoneze eficient eforturile statelor membre prin strategii comune, rețele de cooperare și standarde legale. Îmbunătățirea continuă a rezilienței necesită adaptabilitate, solidaritate și un echilibru între securitate și drepturile fundamentale. Viitorul luptei împotriva terorismului în UE depinde de întărirea coeziunii interne și de colaborarea internațională. Totodată, capacitatea UE de a răspunde la amenințările teroriste nu se bazează doar pe legislație și tehnologie, ci și pe dezvoltarea unei culturi de reziliență în rândul cetățenilor și instituțiilor. Colaborarea cu statele vecine, inclusiv Republica Moldova, este esențială pentru prevenirea extinderii rețelelor teroriste.

Referințe bibliografice:

1. Bigo, D. (2000). *When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe*. In M. Kelstrup & M. C. Williams (Eds.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration* (pp. 171–204). Routledge.
2. Bigo, D., Brouwer, E., Jeandesboz, J., & Ragazzi, F. (2019). *Mass Surveillance of Personal Data by EU Member States and its Compatibility with EU Law*. European Parliament Policy Study.
3. Bordeianu, N. (2020). „Arhitectura de securitate a UE și impactul asupra parteneriatului estic", *Anuarul Institutului de Relații Internaționale*, Chișinău, nr. 9, pp. 66–74.
4. Bures, O. (2011). *EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger?* Farnham: Ashgate Publishing.
5. Cadman, J. (2018). *Resilient Societies: Understanding the Impact of Communication in Crises*. European Security Journal, 27(4), 421–438.
6. Carrera, S., & Guild, E. (2016). *Implementing the Lisbon Treaty: Improving the Functioning of the EU on Justice and Home Affairs*. CEPS Policy Briefs.
7. Carrera, S., & Mitsilegas, V. (2017). *Constitutionalising the Security Union: Effectiveness, Rule of Law and Rights in Countering Terrorism and Crime*. CEPS Papers in Liberty and Security in Europe, No. 95.

8. Chițac, M. (2019). *Combaterea terorismului în spațiul european. Analize juridico-sociale*, Editura C.H. Beck, București.
9. CJEU – Court of Justice of the European Union. (2014). *Digital Rights Ireland v. Minister for Communications*. Joined Cases C-293/12 and C-594/12.
10. Comisia Europeană. (2016). *Action Plan for Strengthening the Fight Against Terrorist Financing*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016DC0050
11. Comisia Europeană. (2017). *Directive (EU) 2017/541 on combating terrorism*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L0541
12. Comisia Europeană. (2020). *EU Security Union Strategy 2020–2025*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0605
13. Comisia Europeană. (2020). *Strategia de Securitate Internă a UE 2020–2025*. Bruxelles: European Commission. Retrieved from: https://ec.europa.eu
14. Comisia Europeană. (2021). *Security Union Strategy – Progress Report*. Bruxelles: European Commission. Disponibil la: https://ec.europa.eu
15. Consiliul Uniunii Europene. (2005). *The European Union Counter-Terrorism Strategy*. https://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf
16. Council of the EU. (2022). *EU Counter-Terrorism Coordinator – Mandate and Role*. Retrieved from: https://www.consilium.europa.eu
17. Den Boer, M. (2017). *Counter-terrorism, security and intelligence in the EU: governance and collective action*. Intelligence and National Security, 32(2), 182–202.
18. EEAS – European External Action Service. (2021). *EU Hybrid Threats Response Report*. Bruxelles. Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu
19. European Commission. (2021). *Security Union Strategy – Progress Report*. Retrieved from: https://ec.europa.eu
20. Europol. (2020). *European Counter Terrorism Centre – ECTC*. https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-counter-terrorism-centre-ectc
21. Europol. (2020). *European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT)*. Retrieved from: https://www.europol.europa.eu
22. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2021). *Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU*. Retrieved from: https://fra.europa.eu
23. Guild, E. (2018). *Surveillance and Liberty in Europe: The Fight against Terrorism Revisited*. In E. Brouwer & D. Mitsilegas (Eds.), *Research Handbook on Privacy and Data Protection Law* (pp. 231–248). Edward Elgar.

24. Guild, E. (2018). *The European Union's Approach to the Fight Against Terrorism: Rights, Limits and Challenges*. European Journal of Migration and Law, 20(3), 205–225.
25. Guild, E., & Carrera, S. (2016). *Frontex and the Use of Force: Norms and Limits*. Centre for European Policy Studies.
26. Ionescu, B. (2017). *Reziliența și securitatea europeană*. Editura Universitară, București.
27. Moldovan, R. (2021). „Prevenirea radicalizării în Uniunea Europeană: între politică și practică", *Securitate și Societate*, Cluj-Napoca, nr. 2, pp. 93–108.
28. Monar, J. (2015). *The EU as a Collective Counter-terrorism Actor: Progress and Constraints*. Intelligence and National Security, 30(2-3), 333–356.
29. Peers, S. (2016). *EU Justice and Home Affairs Law* (4th ed.). Oxford University Press.
30. Pușcaș, V. (2020). *Politica Europeană de Securitate și Apărare*, Editura Polirom, Iași.
31. Serebrian, O. (2018). „Uniunea Europeană și parteneriatul estic: între geopolitică și securitate", *Revista Moldavian Journal of International Law and Relations*, nr. 3, pp. 21–30.
32. Tăbuică, A. (2022). „Dimensiunea rezilienței în cadrul securității europene", *Revista de Studii Europene*, Chișinău, nr. 1(24), pp. 45–52.
33. Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), articolul 4(2). Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu
34. Weyembergh, A., & Briere, C. (2016). *The future of Eurojust*. *New Journal of European Criminal Law*, 7(4), 466–488.

TENDINȚE PRIVIND ACȚIUNILE SUBUNITĂȚILOR TACTICE ÎN RĂZBOIUL RUSO-UCRAINEAN [1]

TRENDS IN THE ACTIONS OF TACTICAL SUBUNITS IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Iurii CIUBARA, *doctor în științe militare, lector universitar*
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”,
E-mail: ciubaraiurii@gmail.com
ORCID ID:0000-0002-9971-928X

CZU: 355.4(470:477): 327.5
https://doi.org/10.53783/snierm2025.10

Rezumat. *În acest articol sunt analizate unele puncte de vedere privind rolul subunităților tactice în cadrul evoluției acțiunilor militare în baza studiilor desfășurate în războiul ruso-ucrainean. Evaluarea concluziilor și lecțiilor învățate în domeniul militar, din perspectivă teoretică și aplicativă, evidențiază necesitatea pregătirii subunităților tactice. Autorul și-a concentrat atenția asupra examinării surselor, elucidării diverselor fenomene și momente semnificative privind arta militară, în corelație cu mutațiile câmpului de luptă. Rezultatele menționate au fost obținute în urma studierii materialului faptic și formularea unor idei din lecțiile învățate, care ulterior vor fi utile în cadrul artei militare naționale. Fizionomia acțiunilor militare determinând un caracter deosebit, dinamic și manevrier se integrează în conceptul planificării și desfășurării luptei armate moderne. Prin compararea doctrinelor și alegerea procedeelor de acțiune corectă va depinde și raportul de forțe și mijloace ale părților aflate în conflict, planurile de acțiune precum și de dezvoltarea tehnologiilor moderne. Studiul ne oferă și direcții aplicabile în contextul din Republica Moldova, orientate spre război asimetric și optimizarea resurselor limitate.*

Cuvinte-cheie: *fizionomie, fenomen, operații, forțe armate, procedeu, strategie, artă operativă, tactică.*

Abstract*. This article analyzes various perspectives regarding the role of tactical subunits in the evolution of military operations, based on studies conducted during the Russian-Ukrainian war. The assessment of conclusions and lessons learned in the military field, from both theoretical and practical standpoints, highlights the necessity of an enhanced preparedness of the tactical subunits. The author focused on examining sources and elucidating various phenomena and significant moments related to the military art, in correlation with changes on the battlefield. The presented results were obtained throughout the study of factual material and the formulation of ideas derived from the lessons learned, which will later be useful for the national military art. The physiognomy of military actions, determining a*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

distinctive, dynamic, and maneuverable character, is integrated into the concept of planning and conducting modern warfare. The comparison of doctrines and the selection of correct courses of action will also influence the balance of forces and means of the parties involved in the conflict, their action plans, as well as the development of modern technologies. The study also offers applicable directions in the context of the Republic of Moldova, oriented toward asymmetric warfare and the optimization of limited resources.

Keywords: *physiognomy, phenomenon, operations, Armed Forces, procedure, strategy, operational art, tactics.*

Introducere

Începutul secolului al XXI-lea aduce unele inovații în arta militară legate de revederea unor aspecte și concepții asupra utilizării forțelor armate și modului de ducere a acțiunilor militare. Totodată, arta militară s-a format în urma unui proces îndelungat concomitent cu lupta armată și este supusă unei evoluții permanente. Astfel, unele dintre prevederile și cerințele sale și-au pierdut semnificația, iar în locul lor au apărut altele noi în raport cu mutațiile câmpului de luptă. Totodată, evoluția artei militare a schimbat și utilizarea genurilor de arme care au fost determinate de factori de bază precum creșterea infrastructurii economice și a potențialului militar. În acest demers ne propunem în mod succint să abordăm un domeniu al artei militare și anume tactica subunităților de infanterie în acțiunile războiului Ruso-Ucrainean.

După cum se cunoaște, tactica reprezintă cea mai dinamică componentă a artei militare care studiază caracterul și fizionomia acțiunilor de luptă duse de către marile unități și unități din toate genurile de armă. Actualmente, eficiența acțiunilor tactice primește o amploare, realizând scopurile strategice și operative prin integrarea a mai multor acțiuni tactice. Prin urmare, experiența luptei armate de la începutul secolului al XXI-lea ne demonstrează tendința pronunțată de dispariție a hotarelor dintre conflictul armat intern, agresiunea din exterior și combaterea terorismului mondial. Caracterul și fizionomia ducerii acțiunilor militare ne demonstrează cu claritate că deja amenințările provin nu doar din sfera militară, ci și din sectoarele non-militare.

O atenție deosebită este acordată combinării acțiunilor clasice și asimetrice, problemelor dezvoltării sistemelor automatizate de conducere la eșaloanele tactice, reducerii ciclului de comandă și control.

Astfel, acțiunile militare din Ucraina denotă o confruntare dintre o concepție doctrinară occidentală și unele teorii ale artei militare sovietice. Prin urmare, formele luptei armate în mare măsură au același conținut, obținând o deosebire doar în ceea ce privește fizionomia acțiunilor militare. În contextul fenomenelor politic-militare din Ucraina produse recent se manifestă noi tendințe privind desfășurarea luptei armate. În aceste condiții, datorită mutațiilor privind ducerea acțiunilor militare demonstrează că arta militară traversează o serie de transformări prin introducerea unor noi concepte. Totodată, în baza unei analize comparative a doctrinelor ruse și

occidentale, ne oferă posibilitatea de a formula un set de direcții strategice aplicabile contextului din Republica Moldova.

Fizionomia acțiunilor militare: aspecte teoretico-conceptuale

Analiza conflictelor militare recente ne impune a examina fizionomia acțiunilor militare din diferite puncte de vedere, elaborarea încă din timp de pace a unor planuri viabile privind structura organizatorică, pregătirea, dotarea și utilizarea eficientă a trupelor pe câmpul de luptă. Astfel, în scopul racordării la rigorile impuse, este necesară optimizarea structurii organizatorice concepută pe timp de pace, în care trupele constituie o forță pregătită în vederea ducerii acțiunilor decisive în diferite forme de acțiuni militare. Considerăm că, din punct de vedere teoretic, un interes deosebit în ultimii ani a fost înregistrat pentru mutațiile ducerii acțiunilor militare pe o bază aplicativ-științifică conform legilor și principiilor luptei armate, actualizate în conformitate cu evoluția câmpului de luptă modern. Studiul conflictelor militare recente evidențiază necesitatea revizuirii fizionomiei ducerii luptei armate în funcție de forma acțiunilor de luptă. Astfel, arta militară reprezintă forma de organizare și conducere a luptei în conformitate cu anumite principii, norme și reguli elaborate pe baza experienței acțiunilor militare. Prin urmare, ea cuprinde atât principiile, metodele, procedeele şi regulile pregătirii şi ducerii acțiunilor militare, cât şi calitățile personale necesare comandanților şi trupelor pentru a obține succesul în luptă"[1,p.47].

Examenul empiric al campaniei din Ucraina ilustrează tensiunile dintre tradiție și adaptare: atacurile reciproce masive și operațiile de penetrare strategică au coexistat cu practici de dispersie, utilizare intensivă a dronelor și a inteligenței de proximitate, precum și cu forme noi de cooperare interarme. Efectele acestor practici arată că, deși formele și procedeele tactice se pot păstra la un nivel formal (ordine de marș, baza de foc, folosirea manevrei) modul de realizare al acestor procedee (tempoul, descompunerea deciziei, modul de sincronizare a focului cu manevra) s-a modificat radical. În termeni operaționali, acțiunea care anterior era concepută pe baza unui orizont de timp de ore se desfășoară acum pe ferestre de minute; capacitatea de a „detecta-decide-executa-disloca" rapid, devine criteriul-prim al eficienței tactice.

În același timp, studiul comparativ la nivel tactic confirmă o constatare esențială: formele și procedeele de acțiuni ale trupelor în mare măsură sunt aceleași, dar eficacitatea lor derivă din modul în care sunt implementate în matricea contemporană de factori precum informatizarea deciziei, mobilitatea logistică și calitatea conducerii la eșalonul inferior.

Lecțiile învățate în războiul declanșat de către Federația Rusă împotriva Ucrainei

Războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei pe 24 februarie 2022 a generat un set amplu de observații operaționale care permit extragerea unor lecții cu

relevanță directă pentru teoria și practica conducerii acțiunilor tactice. Din perspectiva fizionomiei luptei, aceste lecții se concentrează asupra capacității de evaluare prealabilă, structurilor de forță, logisticii și interacțiunii dintre resurse materiale și factorul uman. Aceste dimensiuni au fost sintetizate din observațiile cercetătorilor Jack Watling și Nick Reynolds, oferind nu doar o listă a problemelor înregistrate, ci și interpretări cauzale, bazate pe documentarea descriptivă și pe analize comparative publicate de institute de cercetare recunoscute[10].

Estimările preliminare pregătite înainte de invazie au arătat o insuficientă apreciere a capacității de reziliență ucraineană, precum și o subestimare a modului în care caracteristicile geografice (rețea rutieră, relief, infrastructură urbană) influențează mobilitatea, protecția și constrângerile logistice. Experții Eliot A. Cohen și Phillips O'Brien sunt de părerea că această eroare analitică, care este mai degrabă o combinație de bias politic și eșec de inteligență operațională, a determinat planificări care nu au corespuns realității tactice la nivelul frontului[3].

Totodată, au fost observate concentrații de efective și echipamente destinate pentru operații de mare amploare, dar neadecvate la cerințele factorului geografic și la dinamica unui conflict care cere mobilitate, autonomie tactică și capabilități ISR organice. Întrebuințarea trupelor eterogene (ex.: grupări blindate masive fără capacități de susținere flexibilă din partea trupelor de infanterie) a redus eficacitatea manevrei și a crescut vulnerabilitatea contra forțelor adaptabile[10].

Prin urmare, concentrarea greșită a grupărilor de forțe pe direcția efortului care erau îndreptate spre direcții strategice politice sau simbolice, în detrimentul focalizării asupra eforturilor operațional-logistice necesare pentru susținerea unei campanii prelungite. Această disproporție în alocarea resurselor a favorizat epuizarea materială și a compromis continuitatea acțiunilor ofensive. Cercetătoarea Grace Mappes subliniază faptul că succesul în conflictele moderne nu este determinat exclusiv de masa forțelor, ci de o calibrare corectă a resurselor în timp [5].

În această ordine de idei se integrează și opiniile cercetătorilor Jack Watling și Nick Reynolds care au evidențiat lacune în antrenament, coordonare interarme și disciplină de luptă, manifestate în erori tactice repetate (gestionarea marșului, reacție la contact, menținerea coeziunii sub foc). Aceste deficiențe au redus valoarea luptătoare a elementelor tactice și au agravat costurile materiale și umane ale operațiilor[10].

Marșurile executate pe rute previzibile, fără respectarea elementelor de siguranță a coloanelor și fără disciplină în ceea ce privește camuflajul și emisii electromagnetice (EMCON), au crescut expunerea la ambuscade, la atacuri cu drone și la acțiuni de contrabaterie, după cum afirmă experții militari Jack Watling și Nick Reynolds. Pierderile în marș au ilustrat importanța procedurilor riguroase de securitate rutieră, a recunoașterii prealabile și a dispersiei inteligente[10].

În ce privește planificarea logistică, la momentul invaziei în etapa inițială a fost insuficientă: cerințele de consum (combustibil, muniții), structura stocurilor și

capacitățile de mentenanță nu au fost pregătite pentru o campanie prelungită, ceea ce a determinat blocaje operaționale frecvente. Aceste constatări au fost documentate riguros în studiile RAND și CNA, care subliniază că lipsa adaptării logistice reprezintă una dintre cauzele principale ale eșecurilor inițiale[6].

Grupările tactice preponderent centrate pe blindate, neînsoțite de suficiente forțe de infanterie mecanizată sau de infanterie, au manifestat o putere de foc aparentă, dar limitată prin manevrabilitate slabă și capacitate de consolidare a teritoriului cucerit. Dezechilibrul organizațional în formatul „multe vehicule blindate, puțină infanterie" a redus capacitatea de a ocupa, de a patrula și de a controla populația sau infrastructura locală, transformând unele succese cinetice în pierderi strategice[10].

Lecții privind planificarea și ducerea acțiunilor militare de către armata ucraineană

În ce privește studiul acțiunilor la nivel tactic au fost utilizate cele mai diverse metode și procedee în vederea pregătirii și conducerii acțiunilor militare. Astfel, forțele ucrainene au aplicat o combinare de tehnici convenționale și neconvenționale: de la fortificare dinamică și apărări urbane, la utilizarea extensivă a vehiculelor aeriene fără pilot și a loviturilor de artilerie de precizie pentru „targeting on the move". Această combinație a permis, pe suprafețe extinse, stoparea sau îngreunarea avansării agresorului, dar și expunerea la limitări operaționale care au împiedicat o tranziție uniformă către contraofensive definitive[2].

Prin urmare, acțiunile de luptă defensive au fost atinse parțial, reușind doar să respingă ofensiva forțelor inamicului și să-i producă pierderi. Totodată, insuccesul și pierderea parțială a teritoriului nu a permis să apere în totalitate integritatea teritoriului țării și să creeze condiții favorabile pentru trecerea la acțiuni ofensive. Cauzele sunt multiple: resurse limitate, epuizare logistică și dificultăți în generarea forței de manevră necesare pentru exploatare după o apărare reușită[10].

Apărarea localităților a constituit un element central al strategiei defensive ucrainene: utilizarea terenului, fortificațiile *ad-hoc* și tacticile de luptă în medii construite au sporit costul atacurilor pentru agresor și au permis menținerea nodurilor critice. Deci, luptele în localitate au impus costuri umane și materiale foarte ridicate și au complicat planificarea contraofensivelor prin fragmentarea axelor de manevră. Totodată, este important că succesul în localități depinde de capacitatea de a menține lanțuri logistice și de a face față atacurilor aeriene și cu sisteme aeriene fără pilot (Unmanned Aircraft System - UAS) [11].

Deficitul relativ de aviație organică și de sisteme AA cu rază medie s-a dovedit o limitare structurală pentru operațiile defensive, mai ales în fața campaniilor de lovituri cu rachete și a armelor cu înaltă precizie. Deci, operațiile defensive s-au bazat pe o combinație de sisteme de apărare în straturi, contramăsuri electronice, proceduri pasive (camuflaj, fumări, disimulare) și atacuri la depozitele și nodurile logistice ad-

versare pentru a degrada capacitatea de susținere a atacului. Eficiența acestor măsuri a variat în funcție de accesul la sisteme occidentale (HIMARS, sisteme AD) și de capacitatea de integrare a informațiilor ISR[8].

Un alt element important în cadrul acțiunilor militare îi revine dispersării forțelor, care reprezintă o practică utilă pentru reducerea vulnerabilității la atacurile care a devenit, în anumite sectoare, rezultând în capabilități defensive fragmentate și imposibilitatea de a genera masă de manevră pentru contraatac. Echilibrul între dispersie (supraviețuire) și concentrarea forței (efect ofensiv) rămâne o problematică cheie: soluția operațională constă în abilitatea de a reconstitui temporar masa de foc și manevră la momentul oportun [11].

Un element definitoriu al tacticii ucrainene moderne este combinarea UAS pentru detectare/țintire cu rachete antitanc ghidate și foc de artilerie pentru a lovi ținte în mișcare, devenită o practică care comprimă „kill chain"-ul și maximizează efectul letal pe ținte de valoare[9]. Suntem de părerea că sinergia respectivă a redus libertatea de manevră a coloanelor adverse și a impus reguli noi de siguranță a deplasărilor.

Deși s-au înregistrat progrese notabile în interoperabilitatea dintre infanterie, artilerie și UAS, în anumite operații coordonarea nu a atins nivelul optim, rezultând eșecuri tactice. Problemele persistente includ timpul de reacție între detectare și lovire în spații cu comunicații degradate, precum și limitările în distribuția capabilităților de sprijin la nivelul subunităților [11].

Concluzii

Analiza luptei armate contemporane ne demonstrează că noile tehnologii au produs în cadrul nivelului tactic schimbări esențiale asupra fizionomiei luptei armate. Astfel, investigația științifică trebuie să înceapă de la recunoașterea în totalitate a științei militare care se integrează în contextul actual al luptei armate prin legile și principiile sale, indiferent de natura, amploarea și evoluția câmpului de luptă. Acest conflict a depășit granițele confruntării convenționale, combinând logica războiului simetric între armate de stat cu instrumentarul specific războiului hibrid, informațional și cognitiv. Astfel, câmpul de luptă modern nu mai poate fi interpretat ca un spațiu exclusiv cinetic, ci ca un sistem operațional multi-domeniu, unde interacțiunea dintre spațiu, timp, senzori, letalitate, protecție și rețelele de comandă și control (C2) definește rezultatul confruntării.

Noile condiții în care se prevede desfășurarea acțiunilor militare ne obligă la reconsiderarea continuă a viziunii asupra perfecționării tacticii care intervine ca un proces obiectiv, determinând condițiile complexe în care se desfășoară lupta armată. Totodată, învățămintele războiului ruso-ucrainean ne demonstrează că misiunile de nivel tactic nu pot fi aceleași, deoarece în fiecare situație se impune a acționa creativ, utilizând stratageme și acțiuni privind inducerea în eroare a adversarului. Astfel, în ceea ce privește lărgirea noilor tendințe a obiectului de preocupare a tacticii,

observăm că aceasta, s-a apropiat de nivelul strategic dar nu se distanțează. În cazul subunităților, unităților și marilor unități tactice a căror funcție constă în a duce direct lupta elementelor subordonate și în același timp la nivelul comenzii de a interveni direct în acțiune, cu forțele și mijloacele avute la dispoziția comandantului. Prin urmare, modalitățile de realizare a scopului acțiunilor de luptă, constă în ducerea nemijlocită a luptei, nimicirea inamicului și menținerea (cucerirea) unei suprafețe de teren, prin angajarea directă în acțiune. Modalitățile de realizare menționate, de fapt sunt caracteristica fundamentală a acțiunilor de luptă de tip tactic în contextul actual al câmpului de luptă.

Războiul ruso-ucrainean constituie un moment de cotitură în evoluția gândirii militare și a doctrinei militare contemporane, demonstrând o schimbare profundă de paradigmă în modul în care este concepută și aplicată arta războiului. Acest conflict a depășit granițele confruntării convenționale, combinând logica războiului simetric între armate de stat cu instrumentarul specific războiului hibrid, informațional și cognitiv.

Referințe bibliografice:

1. AGUD I. Lexicon Militar. Chișinău: Saca, 1994. 364 p. ISBN 5-86892-110-0.
2. BAILEY R., HIRD K., WOLKOV N., STEPANENKO K., KAGAN F. Russian Offensive Campaign Assessment, December 14, 2023. https://understandingwar.org/wp-content/uploads/2025/04/Russian20Offensive20Campaign20Assessment20December20142C202023.pdf. (accesat la: 11.10.2025).
3. COHEN E., O'BRIEN P. The Russia-Ukraine War: A Study in Analytic Failure. September 24, 2024. https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-war-study-analytic-failure. (accesat la: 10.10.2025).
4. HUNDER M., SIEBOLD S., AUSLOOS M. Enter the kill zone: Ukraine's drone-infested front slows Russian advance. July 2025. https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/enter-kill-zone-ukraines-drone-infested-front-slows-russian-advance-2025-07-17/. (accesat la: 12.10.2025)
5. MAPPES G. Russia Has Failed to Break Ukraine. February 24, 2025. https://understandingwar.org/research/russia-ukraine/russia-has-failed-to-break-ukraine-2/. (accesat la: 10.10.2025).
6. MARTIN B., BARNETT D., MCCARTHY D. Russian logistics and sustainment failures in the Ukraine conflict: status as of January 1, 2023. 2023. https://apps.dtic.mil/sti/html/trecms/AD1205471/. (accesat la: 10.10.2025).
7. SCHWARTZ P., FINK A., WALLER J., KOFMAN M., LENOX B., CHES-

NUT M. Russian Military Logistics in the Ukraine War Recent Reforms and Wartime Operations. https://www.cna.org/reports/2023/10/Russian-Military-Logistics-in-the-Ukraine-War.pdf. (accesat la: 10.10.2025).
8. SLUSHER M. Lessons from the Ukraine Conflict Modern Warfare in the Age of Autonomy, Information, and Resilience. May 2025. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-05/250501_Slusher_Ukraine_Conflict.pdf?VersionId=01UUwSkCxsWGAU5vOtwYQHmtq3F1.XKM. (accesat la: 12.10.2025).
9. The Russia-Ukraine Drone War: Innovation on the Frontlines and Beyond. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2025-05/250529_Allen_Drone_War.pdf?VersionId=mpZb8badsHWwfqldxiBabCrVHpWHokfx. (accesat la: 12.10.2025).
10. WATLING J., REYNOLDS N. Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine 19 May 2023, https://static.rusi.org/403-SR-Russian-Tactics-web-final.pdf. (accesat la: 10.10.2025).
11. WATLING J., DANYLYUK O., REYNOLDS N. Special report. Preliminary Lessons from Ukraine's Offensive Operations, 2022–23. https://static.rusi.org/lessons-learned-ukraine-offensive-2022-23.pdf. (accesat la: 11.10.2025).

RĂZBOI SUBTERAN PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA: ABORDĂRI TEORETICE [1]

UNDERGROUND WARFARE ON THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL APPROACHES

Artur LEȘCU, *doctor în istorie,*
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: arturlescu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7756-9743

CZU: 355.4(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.11

Rezumat*: Lucrarea reprezintă, în baza materialului geografic național, efectuarea unei analize complexe care dezvoltă și completează abordările științific-conceptuale asupra perspectivele și a modului de dezvoltare, principii și procedee noi de conducere și desfășurare a acțiunilor militare reieșind din cerințele luptei armate moderne care ține să răspundă la cerințele noului mediu de securitate internațional și național la conceptul în mediul subteran în context militar, definind componentele sale și caracteristicile specifice care îl transformă dintr-un simplu spațiu într-un factor strategic; avantajele tactice și operaționale pe care le oferă mediul subteran; analiza și evoluția utilizării mediului subteran în conflictele armate, de la războaiele de tranșee la conflictele urbane contemporane, evidențiind lecțiile învățate și tendințele actuale.*

Cuvinte-cheie*: Securitatea națională, luptele subterane, infrastructură subterană, recunoaștere subterană.*

Summary: *The study represent, in base of national geographical situation, a complex analysis that develops and complements the scientific-conceptual approaches regarding the perspectives and development methods, new principles and procedures for leading and conducting military actions, arising from the requirements of modern armed combat. This combat aims to respond to the demands of the new international and national security environment, particularly concerning the underground environment in a military context, defining its components and specific characteristics that transform it from a simple space into a strategic factor. It also examines the tactical and operational advantages offered by the underground environment; the analysis and evolution of the use of the underground environment in armed conflicts, from trench warfare to contemporary urban conflicts, highlighting lessons learned and current trends.*

Keywords*: National security, underground warfare, underground infrastructure, underground reconnaissance.*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Începutul mileniului III este marcat prin acutizarea situației internaționale care are ca rezultat înrăutățirea securității mondiale. În condițiile, când la hotarele Republicii Moldova s-a declanșat un război agresiv și revanșard din partea Federației Ruse, bazat pe o ideologie imperială, securitatea țării este grav afectată. Republica Moldova, ne făcând parte din nicio alianță politico-militară care ar garanta existența sa, se bazează, la momentul actual numai pe statutul de neutralitate, stipulat în Constituție, statutul, care nu poate garanta păstrarea integrității teritoriale și suveranității. În mod special aceasta constatare se referă la Federația Rusă care încalcă flagrant prevederile Dreptului Internațional și acordurile internaționale încheiate. În astfel de condiții, unicul instrument valabil de apărare țării, rămas în posesia clasei politice, rămâne Armata Națională. Ținând cont de posibilitățile limitate ale armatei, în caz de agresiune și război, ea poate duce numai acțiuni de defensivă, cu elemente unui război total, cu desfășurarea luptelor de gherilă. Printre un număr de procedee de luptă care ar putea fi utilizate în caz de necesitate, pot fi incluse și cele, legate de ducerea unui război subteran, care este în mare parte neglijat de către știința noastră militară.

Elementele războiului subteran au apărut odată cu apariția fenomenului războiului. Istoria arată că oamenii au folosit dintotdeauna tunelurile în conflicte, fie pentru a supraviețui unui asediu, fie pentru a asigura trecerea în siguranță a civililor și a forțelor militare în timpul ostilităților, fie pentru a lansa atacuri împotriva inamicului. Relatările biblice menționează folosirea subteranelor pentru depozitarea apei și apărarea împotriva asediilor militare. Tunelul lui Ezechia, de exemplu, a fost construit la sfârșitul secolului al VIII-lea î.Hr. pentru a proteja rezervele de apă ale Ierusalimului, în anticiparea unui asediu asirian. Același lucru s-a întâmplat și în cazul tunelului lui Eupalinos, construit în secolul al VI-lea î.Hr. pentru a proteja alimentarea cu apă a insulei grecești Samos, care s-a dovedit vitală pentru supraviețuirea locuitorilor săi în timpul războaielor greco-persane. Tunelurile au fost folosite pentru a lansa atacuri împotriva inamicului încă din secolul al IX-lea î.Hr. Astfel, armata asiriană săpa tuneluri sub sau în interiorul zidurilor și fortificațiilor pentru a permite trecerea trupelor sale și distrugerea zidurilor prin incendierea barelor care sprijineau tunelurile. Utilizarea tunelurilor pentru a slăbi zidurile și fortificațiile a fost utilizată și în timpul bătăliei pentru orașul Dura-Europos (aflat astăzi pe teritoriul Siriei) la mijlocul secolului al III-lea d.Hr., când forțele persane sasanide au săpat tuneluri pentru a submina zidurile romane care protejau orașul [5, p. 12]. Adevărați experți în acest domeniu erau bessii, un trib tracic din Munții Hemus (Munții Rodopi), arta cărora a fost preluată și perfecționată de către romani. Procedeele războiului subteran erau utilizate pe larg în acțiuni militare din Evul Mediu și Epoca Modernă. Corpul de geniști ai armatei ruse, conduse de Ivan cel Groaznic, a săpat tuneluri sub zidurile orașului Kazan și le-a umplut cu explozibili pentru a distruge fortificațiile acestuia. Aceasta s-a întâmplat în perioada în care praful de pușcă își făcea apariția pe câmpul de luptă, sporind semnificativ impactul distructiv al războiului subteran. Războiul

Civil American a inclus, de asemenea, diverse tipuri de exploatări miniere subterane. Trupele unioniste au folosit structuri subterane existente și au săpat tuneluri din tranșeele lor până sub liniile inamice, unde au detonat mine — cu efecte puternice și mortale. Bătălia de la Crater, din 1864, a fost probabil cea mai devastatoare. Pentru a sparge liniile inamice, comandanții unioniști au ordonat săparea unei galerii sub liniile frontului. Lungimea galeriei a depășit 155 de metri, iar aceasta a fost umplută cu o cantitate atât de mare de explozibili încât detonarea a provocat un crater uriaș, măsurând aproximativ 52 de metri în lungime, 18 metri în lățime și 9 metri în adâncime [7, p. 219]. Exploatarea minieră prin tuneluri a redevenit populară la începutul secolului al XX-lea, în timpul Războiului ruso-japonez, când rușii au încercat să contracareze activitățile de minare ale japonezilor, dar au eșuat din cauza lipsei de unelte și de cunoștințe adecvate. Deși au reușit să detecteze lucrările subterane japoneze și au pregătit explozibili pentru a-i arunca în aer pe săpători inamici, încărcătura a fost prea puternică, iar rușii au sfârșit prin a-și distruge o parte din propriile poziții și a pierde avantajul în fața japonezilor.

Un progres considerabil acest tip de luptă a avut în cele două războaie mondiale. Deși tunelurile fuseseră folosite anterior în războaie, conceptul de „război subteran" evocă tranșeele și activitățile de minare prin tuneluri din Primul Război Mondial. Tunelurile din Primul Război Mondial, structuri complet îngropate în pământ, care au inspirat unele dintre cele mai inovatoare utilizări contemporane ale subteranului – război subteran, istoria contemporană a căruia începe la sfârșitul anului 1914. Particularitatea războiul subteran din perioada Primului Război Mondial a fost în utilizarea de către comandamentele militare a tuturor părților implicate în conflict exclusiv împotriva combatanților. Totodată, geniștii, sau „săpătorii", cum erau numiți, au beneficiat considerabil de aportul experților civili, care au împărtășit cunoștințele și practicile lor în favoarea armatei. În acest sens, experiența Primului Război Mondial subliniază importanța acumulării de cunoștințe și a apelării la expertiză în ceea ce privește războiul subteran. De asemenea, ea demonstrează necesitatea adaptării la tactici subterane — atât ofensive, cât și defensive — pe măsură ce războiul evoluează.

Dacă Primul Război Mondial se caracterizează, în principal, prin utilizarea minelor și a tunelurilor de asalt, atunci în cel de-al Doilea Război Mondial procedeele războiului subteran au avut o întrebuințare mult mai diversificată. Îngrijorați de ascensiunea lui Hitler, francezii sperau să contracareze o invazie germană prin construirea unui complex vast de buncăre conectate prin zeci de kilometri de tuneluri. Cu toate eforturile Franței, însă, Hitler a invadat țara prin Belgia, fără a întâlni niciodată linia defensivă Maginot. La rândul său, Hitler a folosit buncărele și tunelurile în scopuri defensive, mai ales spre sfârșitul războiului. Merită atenție practica războiului subteran elaborată de japonezi. Japonezii au folosit structuri subterane naturale complexe pentru a submina forțele americane, prin surprinderea acestora și provocarea

unor pierderi semnificative. În Palau, în Oceanul Pacific de Vest, forțele japoneze au permis trupelor americane să debarce pe insulă înainte de a lansa un atac masiv asupra lor. Japonezii se fortificaseră timp de aproape două săptămâni și minaseră insula, lovind unitățile americane de desant cu arme de foc ușoare și grenade din poziții ascunse. Pușcașii marini americani au luptat pentru a sparge rezistența redutei folosind tancuri, aruncătoare de flăcări și puști. Au fost necesare câteva luni pentru a sigila tunelurile, deoarece americanii au așteptat ca apărătorii niponi să iasă din ascunzători; când aceștia au refuzat să se predea, americanii au astupat intrările tunelurilor și le-au explodat. În februarie 1945, la aproximativ cinci luni după atacuri, cinci supraviețuitori japonezi au reușit să iasă din tuneluri. Pe 22 aprilie 1947, alți 35 de soldați japonezi au ieșit din complexul de tuneluri, marcând ultima capitulare oficială din cel de-al Doilea Război Mondial [6, p. 561]. Totuși, în linii generale, caracteristicile războiului subteran din timpul celui de-al Doilea Război Mondial seamănă cu cele din Primul Război Mondial: tunelurile au fost folosite de un stat împotriva altuia și de combatanți împotriva altor combatanți. Totuși, un aspect important este că japonezii nu au folosit tunelurile pentru lupte subterane, ci mai degrabă ca ascunzători de lungă durată în terenul muntos.

Pe larg astfel de tip de acțiuni era utilizat în conflictele militare din Afganistan și Orientul Mijlociu. Hezbollah, cu ajutorul Iranului și Coreei de Nord, a construit o întreagă rețea subterană în sudul Libanului, în total aproximativ 600 de galerii, multe dintre care aveau un caracter de buncăre defensive. Din aceste galerii rebelii lansau rachete rudimentare spre Israel. La rândul său, organizația teroristă Hamas a declarat că războiul subteran joacă un rol strategic în cadrul doctrinei sale de luptă armată dusă împotriva Israelului. În opinia analiticului militar Michael Barak, războiul subteran are patru avantaje:

1. Garantează secretizarea acțiunilor;
2. Reprezintă o cale eficientă de retragere;
3. Limitează puterea focului a adversarului;
4. Atacarea inamicului cu riscuri minore [3, p. 63].

Semnificativ, din acest punct de vedere, este cazul din spitalul Salem, situat în Mosul, din decembrie 2016, când Divizia 6 Blindată a Irakului, dotată cu tancuri Abrams, mașini blindate BMP-1, un număr mare de Humvee a ocupat acest spital, planificând de a continua ofensiva în ziua următoare. În loc să avanseze, aceasta mare unitate a fost atacată de islamiști din galeriile subterane de sub spital, distrugând peste 20 de blindate, inclusiv tancuri Abrams [3, p. 65].

Astfel, războiul subteran oferă multiple avantaje în ducerea acțiunilor de luptă, cum ar fi: depozitarea tehnicii, armamentului și bunurilor materiale, ascunderea efectivului, desfășurarea manevrelor în adâncime, utilizând căile subterane de comunicație, ducerea luptelor cu fructificarea efectului surprinderii și altele. Totuși, știința militară, la momentul actual, rămâne restanțieră în privința elaborării unui

concept unic prin ducerea războiului subteran. Deși, în literatura de specialitate se găsesc sporadic unele constatări ale specificității subteranului, este dificil de evaluat modul în care doctrina militară a statelor ia în considerare războiul subteran în general. Situația este și mai gravă în domeniul legislației care ar reglementa procedeele legale a ducerii războiului subteran. Niciun tratat, nicio doctrină, nicio lucrare juridică nu a menționat vreodată războiul subteran. Deși războiul aerian, naval și cibernetic sunt în centrul atenției cercetătorilor militari, războiul subteran a fost complet exclus din discuție — în ciuda utilizării sale repetate în conflicte armate.

Teoretic vorbind, doctrinele militare contemporane din cadrul armatelor NATO încorporează explicit "subteranul" ca un element fundamental. Reieșind din această viziune subteranul nu este o nișă operațională independentă, ci o componentă integrantă și interdependentă a spațiului de luptă multidimensional mai larg. De exemplu, capacitățile cibernetice ar putea fi utilizate pentru a perturba rețelele de comandă și control inamice situate subteran, sau informațiile bazate pe satelit ar putea informa cartografierea și analiza infrastructurii subterane. Această integrare înseamnă că viitoarele operațiuni NATO vor necesita o abordare extrem de complexă, interconectată, în care efectele obținute într-un domeniu (de exemplu, cibernetic) pot influența direct rezultatele în altul (de exemplu, manevra subterană). Aceasta impune o instruire sofisticată pe mai multe domenii, soluții tehnologice avansate și o interoperabilitate fără cusur pentru a obține și menține un avantaj asupra adversarilor care exploatează aceste medii complexe. Recunoscând imperativul în creștere, Armata SUA a acordat o prioritate semnificativă instruirii în războiul subteran, extinzând-o de la unitățile de operațiuni speciale de elită, anterior exclusive, la brigăzile de infanterie convenționale din cadrul forțelor sale. Acest angajament este subliniat de o investiție substanțială, cu planuri de a cheltui 572 de milioane de dolari pentru îmbunătățirea facilităților de instruire în războiul subteran și a echipamentelor specializate [2, p. 28]. Pentru a oferi o instruire realistă, dar sigură, armata SUA a adoptat în mod inovator containere de transport la suprafață pentru a crea "medii de tunel labirintice". Facilități precum Range 68 de la Fort Liberty (fostul Fort Bragg) oferă rețele extinse, reconfigurabile, de coridoare întunecate, scări, trape și uși care simulează eficient condițiile subterane la nivelul solului. Aceste facilități sunt construite cu materiale fără ricoșeu, permițând exerciții de intensitate ridicată, cu foc real, într-un cadru controlat.

Instruirea pune accentul pe adaptarea principiilor fundamentale ale luptei în spații închise (CQB) la condițiile unice ale mediilor subterane, în special operarea fără lumină și în spații închise. Aceasta include practicarea tehnicilor specializate de mișcare, cum ar fi o formație "patrulă de șobolani" în șir indian, bazându-se pe comunicarea non-verbală (bătăi sau semnale manuale) atunci când radiourile eșuează, utilizând metode specifice de forțare a intrării și gestionând aerul limitat și fumul potențial. Dezvoltarea unei conștientizări situaționale acute în întuneric, utilizarea

sunetului și a atingerii pentru a detecta mișcarea inamicului sau fluxul de aer, este, de asemenea, un obiectiv critic al instruirii.

Ceea ce ține de teritoriul Republicii Moldova, el oferă posibilități enorme pentru ducerea acțiunilor de luptă subterană. Din punct de vedere orografic, spațiul subteran poate fi clasificat în două categorii – naturale și artificiale. Specificul petrografic natural a țării este de așa natură că ea cuprinde, în regiunea localităților Criva și Drepcăuți, una din cele mai mari peșteri din Europa, „Emil Racoviță", cât și peștera din preajma localității Rudi (Soroca), așa zisa „Peștera surprizelor" de lângă Criuleni, un sistem de peșteri din valea Răutului, în aval de Orhei, grotele în văile râurilor Camenca, Ciuhur, Draghiște, Racovăț, toți afluenți ai Răutului. Lungimea acestei rețele este estimată de aproximativ câteva sute de km., fără a cunoaște cifra exactă.

Spațiul subteran artificial poate fi divizat în două categorii: galeriile miniere și artificiale și rețele subterane din cadrul infrastructurii urbane. La momentul actual, în Moldova sunt atestate peste 400 de mine funcționale și 300 de mine părăsite, care dispun de o rețea intensă de comunicare (catacombe), lungimea cărora nu este cunoscută, acoperind compact un teritoriu imens din nordul și centrul țării. O parte din aceste galerii sunt utilizate în scop de depozite a producției vinicole și atracție turistică. La rețeaua respectivă se adaugă două aglomerații urbane – Chișinău și Bălți, cu o populație totală de aproximativ un milion de oameni. Ambele municipii dispun de o rețea imensă de infrastructură subterană, care asigură existența cotidiană a acestor orașe – canalizare, apeducte etc., cât și spații subterane ale fostelor întreprinderi ale complexului industrial-militar sovietic. Din acest punct de vedere se evidențiază Chișinăul, care, împreună cu minele din împrejurimi, acoperă o suprafață întinsă din centrul Republicii, cu un sistem complex, dar nu și integrat, de rețele subterane. Municipiul Chișinău, capitala Republicii Moldova, ascunde sub suprafața sa o rețea complexă de sisteme și structuri subterane. Acestea sunt esențiale atât pentru funcționarea urbană modernă, cât și pentru păstrarea unui patrimoniu istoric bogat. Prezentul raport explorează diversele componente ale acestui sistem subteran, de la infrastructura de utilități și transport, la spațiile cu valențe culturale și de protecție civilă, analizând provocările și oportunitățile de dezvoltare.

Înțelegerea profundă a sistemului subteran este crucială pentru o planificare urbană durabilă, o gestionare eficientă a riscurilor, valorificarea adecvată a patrimoniului și dezvoltarea turistică. Spațiul subteran al Chișinăului nu este doar un simplu strat ascuns al orașului, ci o dimensiune activă și multifuncțională, integrând elemente de transport, utilități, spații comerciale și rezidențiale (prin parcări), situri istorice și culturale, precum și infrastructură de protecție civilă. Această diversitate subliniază că gestionarea și dezvoltarea subteranului nu sunt doar chestiuni tehnice, ci imperative strategice de planificare urbană, cu un impact direct asupra calității vieții, rezilienței urbane și potențialului economic al capitalei [1, p. 67].

Un exemplu notabil este tunelul vechi de peste 100 de ani descoperit sub clădirea Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, fostul Gimnaziu nr. 3 de băieți, construit la începutul secolului XX. Această descoperire a avut loc în timpul lucrărilor de fortificare a fundației. Deși menirea sa exactă rămâne o enigmă, se presupune că este legată de construcția și funcționalitatea inițială a clădirii. Clădirea a fost restaurată între anii 1947 și 1952, iar galeria ar fi putut fi astupată în acea perioadă.

Cricova: Situată la aproximativ 15 km de Chișinău, Pivnița Cricova, fondată în 1952, se întinde pe peste 120 km de galerii subterane, fiind una dintre cele mai mari din lume. Aceste galerii sunt transformate în "străzi" cu nume de vinuri (precum Cabernet, Feteasca sau Sauvignon) și includ săli de degustare și o capelă ortodoxă. Cricova este recunoscută la nivel global și este utilizată în diplomația de imagine a Republicii Moldova, fiind adesea prezentată ca "bijuteria Moldovei".

Mileștii Mici: Aflată la aproximativ 20 km sud-est de Chișinău, această pivniță, fondată în 1969, are o suprafață totală de aproximativ 200 km de tuneluri, din care 55 km sunt utilizați pentru turism. Este înregistrată în Cartea Recordurilor Guinnes pentru cea mai mare colecție de vinuri din lume, cu 1,5 milioane de sticle. Vizitatorii pot parcurge galeriile cu bicicleta sau chiar cu mașina, o caracteristică unică pentru o cramă.

Ambele crame au avut o origine comună, fiind inițial cariere de piatră (calcar) și ulterior transformate în vinării. Ele beneficiază de condițiile naturale ideale (temperatură constantă între 12-14°C și umiditate de 97-98%) oferite de roca poroasă în care sunt săpate galeriile. Transformarea acestor foste cariere de calcar în crame vaste și apoi în atracții turistice majore demonstrează un model de succes de reutilizare adaptivă a spațiului subteran. Aceasta a transformat o activitate industrială anterioară într-un activ cultural și economic valoros. Această abordare implică o viziune strategică de a valorifica caracteristicile geologice unice și practicile istorice (producția de vin) pentru a crea experiențe culturale distinctive și a genera venituri, oferind un exemplu pentru alte orașe cu potențial subteran similar.

Fosta Uzina "ALFA", situată pe bd. Alba-Iulia 75 în sectorul Buiucani, este recunoscută oficial ca adăpostind cel mai mare obiectiv de protecție civilă din Republica Moldova. Această facilitate subterană are o capacitate impresionantă, fiind proiectată pentru a adăposti 6000 de persoane [4]**.** În prezent, buncărul se află sub gestionarea directă a Ministerului Afacerilor Interne , fapt ce subliniază importanța sa strategică la nivel național.

Designarea buncărului ALFA ca cel mai mare obiectiv de protecție civilă, sub administrarea Ministerului Afacerilor Interne, îl transformă într-un activ strategic național critic. Această realitate contrastează puternic cu starea generală "deplorabilă" și lipsa de accesibilitate publică a altor adăposturi de protecție civilă din Chișinău. Această discrepanță evidențiază o posibilă diferență în strategiile de pregătire pentru apărarea civilă, unde anumite active strategice sunt prioritare pentru personalul che-

ie sau funcțiile guvernamentale, în detrimentul unei abordări cuprinzătoare pentru siguranța publică.

Chișinăul dispune, conform rapoartelor, de 130 de adăposturi de protecție civilă, însă majoritatea sunt descrise ca fiind "degeaba" (inutile), "date uitării" și "foarte puține mai pot fi reabilitate". Această realitate a fost confirmată chiar de Președinta Maia Sandu. O inspecție mai recentă a indicat că din 227 de adăposturi, doar 174 au rămas active, multe dintre ele fiind considerate inadecvate. Problemele comune identificate includ sisteme de ventilație și electrice învechite, lipsa documentației tehnice, a inventarului și a personalului responsabil, precum și inundații în unele facilități [8].

Responsabilitatea pentru aceste adăposturi este fragmentată și neclară, cu autoritățile locale (Pretura Centru) direcționând întrebările către Agenția de Supraveghere Tehnică (AST), care la rândul său indică autoritățile publice locale (APL). Multe adăposturi au fost reutilizate, de exemplu pentru depozitare sau, într-un caz notabil, transformate într-un spațiu cultural numit "Buncher" la Facultatea de Arte Plastice, a cărui activitate a încetat în 2020.

Starea "deplorabilă" generalizată, lipsa unei responsabilități clare și reutilizarea adăposturilor de protecție civilă indică o disfuncționalitate sistemică în pregătirea Chișinăului pentru apărarea civilă. Aceasta nu este doar o problemă de neglijență, ci o deficiență fundamentală în gestionarea și finanțarea infrastructurii critice destinate siguranței publice, lăsând majoritatea cetățenilor vulnerabili în situații de urgență. Această eșec generalizat înseamnă că chiar și existența unui buncăr ALFA înalt funcțional nu poate compensa lipsa generală de protecție, creând un decalaj semnificativ în reziliența urbană și încrederea publică.

Ca și orice război, cel subteran își are propriile caracteristici și legi, printre care putem număra caracterul subit a luptei, care este de scurtă durată, într-un spațiu limitat, la distanțe mici, cu utilizare armamentului ușor. Astfel de caracteristici a luptei cer și unele particularități față de combatanți și pregătirea lor specială. În lume sunt mai multe centre de instruire unde, în baza acestor principii, sunt antrenați combatanții specializați în ducerea războiului subteran. În SUA, datorită creșterii rolului războiului subteran, în 2017, a fost editat un manual „Small Unit Trening in subterranean Emvonments". În 2022, în cadrul armatei americane au fost organizate Rapid Equiping Force și sunt create centre de antrenamente specializate în războiul subteran. Cel mai important centru este Tunnel War Fare Center din China Lake, California [3, p. 63].

Reieșind din posibilitățile economice, financiare și militare în care se află Republica Moldova este imperativ necesar de a dezvolta, în cadrul Armatei Naționale, elementele de luptă subterană. În acest scop este necesar ca reprezentanții J3 Direcției operații, în comun acord cu specialiștii din cadrul Agenției pentru Geologie și Resurse Minerale, Ministerul Mediului, să contabilizeze toată infrastructura subtera-

nă existentă pe teritoriul Republicii Moldova în vederea adaptării ei nevoilor luptei armate. Totodată, ar fi binevenit crearea unui serviciu special, în cadrul J3 Direcției operații, responsabil de elaborarea măsurilor concrete și monitorizarea activităților pe aceste segment de apărare cu înființarea, în viitor apropiat unei subunități speciale specializate și centrului de instruire, în vederea ducerii luptei subterane.

Referințe bibliografice:

1. CIORICI, V. *Urbanismul și securitatea orașului*, Chișinău: CEP USM, 2020.
2. FREEDBERG, S. Jr. Army's Urban Warfare Push: $572M for Underground Training. În: *Breaking Defense*, iunie 2022.
3. GUIDO, O. L uso dei tunnel a fini militari e criminali. În: *Rivista Italiana Difesa*. Nr. 7, 2019.
4. *Rapoarte anuale privind infrastructura protecției civile.* Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, MAI, 2022.
5. RICHEMONT-BARAK, D. *Underground Warfare*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
6. SMITH, R. *The Approach to the Philippines (United States Army in World War II: the war in the pacific)*. Washington: Center of Military History, 1996.
7. SUDEROW, B. The Battle of the Crater: The Civil War's Worst Massacre. În: *Civil War History*, 1997.
8. Ziarul de Gardă. Adăposturi uitate: doar câteva mai pot fi folosite în caz de urgență. 2022.

ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ (МП) В ОПТИКЕ ПЕРСПЕКТИВ ИНТЕГРАЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ЕВРОСОЮЗ [1]

ORTHODOX CHURCH (MP) IN THE VIEW OF THE PROSPECTS OF INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA INTO THE EUROPEAN UNION

Галина РОГОВАЯ, *доктор философии,*
Институт Юридических, Политических
и Социологических Исследований
Молдавского Государственного Университета
E-mail: panigalina11@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1446-5776

Людмила РУСТАНОВИЧ, *научный сотрудник,*
Институт Юридических, Политических
и Социологических Исследований
Молдавского Государственного Университета
E-mail: liudarustanovici@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8534-4731

CZU: 27/.22 : 327(478:4)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.12

Rezumat*. Articolul examinează soarta Bisericii Ortodoxe a Patriarhiei Moscovei prin prisma procesului în curs de dezvoltare de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Complicațiile intrării acestei instituții bisericești în Europa constă în faptul că instituția are legături canonice cu Rusia, care, în condițiile războiului din Ucraina, sunt considerate de partenerii europeni semne de apartenență externă. Și aceasta nu este doar o chestiune de credințe religioase, ci și un element important de securitate națională în contextul schimbărilor geopolitice globale, ceea ce va provoca o evaluare critică din partea partenerilor europeni. Pe calea integrării, Biserica Ortodoxă a Moldovei (MP) va trebui să-și reconsidere atât atitudinea față de război, cât și să-și revizuiască legăturile cu Patriarhia. Pe lângă problemele de apartenență a Bisericii Ortodoxe a Moldovei (MP), procesul de integrare va ridica o serie de alte probleme pe care instituția religioasă va trebui să le rezolve. Acestea sunt probleme religioase, interconfesionale, politice, iar ca răspuns la acestea, Biserica Ortodoxă poate suferi schimbări structurale, poate ajusta unele poziții și poate ieși*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

din unele modificări cu agravare, iar din altele - cu un compromis. În cadrul acestui studiu se propun spre discutare toate aspectele posibilelor teste ale Mitropoliei Moldovei în numele adaptării la Uniunea Europeană.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă a Moldovei a Patriarhiei Moscovei (MP), integrarea Moldovei în Uniunea Europeană, adaptarea Bisericii la Uniunea Europeană, atitudine față de războiul din Ucraina, revizuirea pozițiilor, compromisuri, valori europene.*

Summary. *The article examines the fate of the Orthodox Church of the Moscow Patriarchate through the prism of the developing process of integration of the Republic of Moldova into the European Union. The complications of this church institution's entry into Europe are that the institution has canonical ties with Russia, which in the conditions of the war in Ukraine are considered by European partners as signs of foreign affiliation. And this is not only a question of religious beliefs, but also an important element of national security in the context of global geopolitical changes, which will cause a critical assessment from European partners. On the path to integration, the Orthodox Church of Moldova (MP) will need to reconsider both its attitude to the war and revise its ties with the Patriarchate. In addition to the issues of affiliation of the Orthodox Church of Moldova (MP), the integration process will raise a number of other issues that the religious institution will have to resolve. These are religious, interfaith, political issues, and in response to them, the Orthodox Church may undergo structural changes, adjust some positions, and emerge from some modifications with aggradation and from others - with a compromise. All aspects of possible tests of the Moldovan Metropolitanate in the name of adaptation to the European Union are proposed to be discussed in this research opus.*

Keywords: *Orthodox Church of Moldova of the Moscow Patriarchate (MP), integration of Moldova into the European Union, adaptation of the Church to the European Union, attitude to the war in Ukraine, revision of positions, compromises, European values.*

Может ли европейская интеграция – процесс, на первый взгляд, сугубо политико-экономический иметь религиозно-ценностное измерение? В какой степени вера и христианство представляют интерес для Европейского Союза, и в какой мере, какого качества? Жаркие дебаты о включении ссылки на Бога (Invocatio Dei) и христианские корни Европы в текст Конституции ЕС показали, что даже в условиях признанной секуляризации европейского континента религия не стала «пережитком прошлого». Более того, регулярные встречи уровня Президент Еврокомиссии – религиозные лидеры помогают отбросить последние сомнения в том, что с Церковью в ЕС перестали считаться. Потому, находясь на активном витке интеграции, наблюдатели Молдовы проявляют особую озабоченность судьбами Православной Церкви Московского Патриархата в перспективах Евросоюза [1, с. 81-88]. Само по себе Православие в данный момент не является эксклюзивным вероисповеданием для Европы. Православная Греция уже познакомила Евросоюз с показательным качеством религиозности православных, продемонстрировала феномен «государственной религии» и, при всем этом, беспроблемно для себя вписалась в религиозную картину Европы. В дальнейшем, к Евросоюзу присоединились православные Болгария, Румыния, Кипр. Кроме того, в значительной степени православные

верующие присутствуют в Венгрии, Словакии, Чехии и Хорватии. Со значительной православной диаспорой в Евросоюз вошли Польша, Эстония, Латвия и Литва. По данным 2013 года православных в Евросоюзе насчитывалось 41,6% [2] от всего населения, и, с тех пор, исследователи отмечают возрастание численности и, следовательно, сферы влияния последователей Православия [3]. И все же, невзирая на светскость политики Евросоюза, отделение Церкви от Государства и ограничение сферы религиозности рамками приватной жизни, адаптация Молдавской Митрополии к условиям Европы не останется без внимания. Все аспекты возможных верификаций Молдавской Православной Церкви (МП) во имя аккомодации в Евросоюз предлагается обсудить в данном исследовательском опусе.

Ситуация с Молдавской Православной Церковью (МП) осложняется тем, что Православные Церкви других стран - Греции, Болгарии, Румынии - представлены в Евросоюзе Поместными Автокефальными Церквями, Молдавская же Митрополия канонически связана с Патриархатом другой страны – России. Уже сама по себе зависимость от идеологии Русской Православной Церкви создает для жизни Молдавской Митрополии ряд сложностей, а сейчас, когда Россия как страна-захватчик осуждается всем мировым сообществом, любое сотрудничество с институтами России, в том числе религиозными, рассматривается как коллаборационизм и оправдание страны-агрессора. Подобные обвинения в адрес Молдавской Митрополии, в довольно острой форме, выдвигались в самой Молдове и звучали из уст известных политиков. Митрополита Владимира как главу Православной Церкви Молдовы (МП) критиковали за соглашательство с позицией Патриарха Кирилла и Русской Православной Церкви. Косвенно и прямо Русская Православная Церковь с момента вторжения России в Украину поддерживает войну. Патриарх Кирилл практически с самого начала войны не только не призвал остановить агрессию, но и поощрял действия Владимира Путина. Впрочем, Русская Православная Церковь (РПЦ) начала выступать как один из важнейших инструментов российской милитаристской (патриотической) пропаганды задолго до начала вторжения России в Украину в феврале 2022 года. Особенно ее роль усилилась после аннексии Россией Крыма в 2014 г. В «патриотическом» поведении РПЦ следует учитывать то, как устроена система взаимоотношений Церкви с властями, что в целом является проявлением идеологии Православия - тяготения к автократии. Особую роль здесь играет Русское Православие, на протяжении веков являвшееся частью официальной власти по формуле «самодержавие и православие.» В таких условиях моральным долгом Предстоятеля Молдавской Митрополии была оценка действий Патриарха Кирилла и самого военного вторжения. Но Церквям в государствах влияния Русской Православной Церкви Московской Патриархии (РПЦ) затруднительно определить собственную позицию. К таковым от-

носится и Православная Церковь Молдовы, предлежащая Московскому Патриархату. Каноническая зависимость и вероисповедная дисциплина сдерживают инициативу иерархов Поместных Церквей. Кроме того, оппоненты вынуждали руководство Молдавской Митрополии к политическим действиям. Однако подобное положение провоцирует смещение статусов и функций Государства и Церкви, вызывая к жизни вмешательство Церкви в дела Государства, а Государства – в дела Церкви, что недопустимо в государствах развитой демократии. Митрополит Владимир переводил оценку действий Патриарха и оценку войны в Украине в область морально-молитвенную, мотивируя обязательствами политического нейтралитета Церкви. Острая коммуникация Митрополии с оппонентами по данному вопросу не осталась незамеченной наблюдателями [4, с. 276]. Но, в дальнейшем, под напором общественности, мнение руководства Молдавской Митрополии все же менялось в своем отношении к военным событиям в Украине. Стало известно, что в сентябре 2023 года Митрополия обратилась в Московскую Патриархию с категоричным письмом, в котором «системно и масштабно выражались претензии к Московской Патриархии». Митрополит Владимир писал, что из-за российской агрессии контакты между православными Молдовы и России распались, Патриархия не учитывает принадлежность молдаван не к «русскому», а к румынскому «миру» и не уважает пожеланий Молдавской Православной Церкви в отношении рукоположений епископов. Все это, резюмировал Митрополит Владимир, «ведет к потере Молдавской Православной Церковью позиций в молдавском обществе и ее предстоящему краху, если она не возьмет курс на отдаление от Москвы» [5]. Митрополит Владимир довольно прозрачно излагает, что «церковная структура, продвигающая пророссийские интересы в Республике Молдова, воспринимается в молдавском обществе как форпост Кремля и поборник российского вторжения в Украину. Эта связь, по мнению Митрополита, «равносильна исчезновению Церкви с религиозной и социальной сцены страны в силу твердого неприятия молдаванами агрессивного вмешательства России в дела как соседнего и дружественного нам государства – Украины, так и в наши собственные" [6]. Похоже, что у Митрополии вызрели и относительно независимая позиция и собственное мнение по поводу событий в соседней Украине. В письме Митрополита подчеркивается последовательная утрата Православной Церковью Московского Патриархата симпатий населения Молдовы. И это значимо: для православного населения Молдовы важно мнение Церкви, ее Предстоятеля, иерархов и священства. Церкви как общественному институту доверяют больше (89% - Авт.), чем институтам власти" [7]. К тому же православных верующих в Молдове преимущественное большинство. Проведенный в 2025 году социологический опрос выявил 88,2% православных в Молдове" [8], и среди них значительное число (86%) – паства Молдавской Митрополии" [9, с. 250],

Тенденция, обрисованная Митрополитом Владимиром, отразилась, в том числе, и в наметившемся переходе духовенства из подчинения Московскому Патриархату в подчинение Бессарабской Митрополии, о чем сообщают социальные сети [10]. Однако, в целом же **Молдавская Митрополия как институт не будет присоединяться к Бессарабской Митрополии. Такое решение было принято на собрании священнослужителей, которое созвал Предстоятель Православной Церкви Молдовы Митрополит Владимир, осенью 2023 года, чтобы обсудить инициативу о выходе из состава Православной Церкви Московского Патриархата.** Православная Церковь Молдовы, следовательно, остается в статусе самоуправляемой части Русской Православной Церкви, сохраняя для аффилированности лишь связь духовно-каноническую **[11].**

Таким образом Митрополит Владимир компетентно выводил Православную Церковь Молдовы (МП) из зоны вовлечения в политическую сферу, оставив Церкви основную миссию- молитвенную. За время, прошедшее с начала военных действий в Украине, позиция Православной Церкви Молдовы (Московской Патриархии) и по оценке войны в соседней стране, и по характеру связи с Московским Патриархатом достаточно прояснена и иерархами, и пастырями Церкви. Митрополия осуждает священство России за поддержку военного конфликта, возносит молитвы о пострадавших от кровопролития во всех богослужениях. Моральные обязательства Молдавской Православной Церкви в рамках религиозно-канонических, похоже, выполнены. Война в Украине заклеймлена в соответствии с пацифистским христианским учением, от политических выступлений Руководство Церкви отмежевалось. «Православная Церковь Молдовы решительно осуждает участие духовенства в политике или пропагандистской деятельности. Митрополия будет внимательно следить за этим и примет все необходимые меры, чтобы помешать вовлечению священнослужителей в политическую или предвыборную деятельность», — заверяли в Митрополии. Однако политическим кругам Молдовы и особенно средствам массовой информации этого оказалось недостаточно. Политики перманентно побуждают иерархов и духовенство делать более решительные политические заявления. Подобные попытки изложены в открытом письме депутата Парламента Оазу Нантоя Митрополиту Владимиру. «Сегодня настало время доказать, что Митрополия Молдовы поддерживает народ Республики Молдова, что она принадлежит Республике Молдова и не является идеологической вотчиной Русской Православной Церкви", - говорится в открытом письме депутата Парламента **[12]. Обвинения в политической ангажированности Молдавской Православной Церкви со стороны представителей власти остались не последними в напряженном эпистолярии. Митрополия вынуждена была защищаться, ссылаясь на законодательство Республики: с**вященство воздерживается от политических заявлений, согласно Конституции Республики

Молдова, где прописано об отделении. Церкви от Государства. «Мир дороже справедливости. Разногласия между народами нужно решать мирным путем. Православные христиане, независимо от национальности и политических убеждений, должны объединиться во имя мира и любви. Молим Бога даровать мудрость для установления мира всем политическим лидерам, ответственным за разрешение этого вооруженного конфликта» [13].

Реакция Предстоятеля Молдавской Митрополии, в сущности, обнаруживает нежелание священства Православной Церкви Молдовы (МП) идти по «украинскому сценарию», где вмешательство политических кругов в религиозную жизнь православных, получением Томоса об отделении Украинской Православной Церкви Украины (УПЦ) от Московского Патриархата в итоге не привело к реальной независимости и созданию национальной Автокефальной Церкви, но привело к расколу и напряженности в стране, затронув канонические связи иных Поместных Церквей, что получило название «раскола в Православии» **[14, с. 55-56].** Переход общин из УПЦ (Украинской Православной Церкви Московского Патриархата) во вновь созданную Православную Украинскую Церковь (ПЦУ) происходит не так, как ожидалось. Акции перехода в ПЦУ осуществляются под контролем властей, с применением рейдерских захватов культовых зданий, насилия над священством и верующими, о чем свидетельствуют иностранные наблюдатели. Международное информационное агентство RNS (Religion News Service), которое освещает вопросы религии, проанализировав ситуацию с УПЦ, опубликовало свои выводы относительно того, как религиозная ситуация может негативно повлиять на все общество в Украине [15]. **Не желая своей стране пережить подобные кризисные моменты, Митрополит Владимир объявил о политическом нейтралитете, оставляя за Молдавской Митрополией исключительно молитвенные отправления. Тем более, что украинские власти пошли дальше. В мае 2025 года в Украине вступил в силу** подписанный Владимиром Зеленским Закон, фактически запрещающий УПЦ. В агентстве RNS обращают внимание, что этот закон вызвал критику в Украине и за рубежом, отмечая, что таким образом Зеленский посягает на религиозную свободу украинцев. Столкновения верующих в Украине указывают на более опасную реальность: «речь идет не только об одном городе или церкви, но и о назревающей внутренней напряженности в Украине, которая может перерасти в религиозный и этнический конфликт, который не будет отвечать ничьим интересам, и меньше всего интересам украинского народа», – говорится в статье RNS [15]. Также в статье подчеркивают, что УПЦ по-прежнему является крупнейшей религиозной конфессией в стране и по-прежнему имеет на 2000 приходов больше, чем ПЦУ. «Однако раскол по четким языковым и географическим границам представляет опасность для будущего независимой Украины. Гражданская война, вызванная религией, станет

кульминацией российской стратегии «разделить и завоевать» страну, эксплуатируя уже существующие разногласия и вызывая симпатии к России», – считают журналисты. В агентстве убеждены: «Крайне важно, чтобы украинское правительство приняло меры для снятия напряженности и заверило верующих УПЦ и украинских русскоязычных в целом в Украине, что их права и свободы не находятся под угрозой». По их мнению, хотя и существуют отдельные случаи коллаборационизма, однако подавляющее большинство духовенства и мирян УПЦ остаются лояльными Украине. «Украинское Правительство обязано защищать их права, даже если оно стремится к безопасности нации. Это, в конце концов, обязанность любого Правительства в свободном и плюралистическом обществе. Только таким образом можно положить конец возможности гражданской войны в Украине», – заключают в международном издании [15].

Президент Украины Владимир Зеленский подписал Закон, который позволит запретить работу в стране Украинской Православной Церкви (УПЦ) Московского Патриархата. «Целью закона является запрет деятельности на Украине Русской Православной Церкви и религиозных организаций, аффилированных с ней», — говорится в официальном Telegram-канале Верховной Рады. Закон также запрещает «пропаганду идеологии «русского мира» и использование религиозных организаций для ее продвижения, - указано в сообщении. Согласно документу, Закон заработает спустя 30 дней от дня подписания, а общинам УПЦ дадут девять месяцев на то, чтобы «разорвать связи с РПЦ». Проект Закона был подготовлен по поручению Владимира Зеленского и принят Верховной Радой 20 августа 2024 года [16]. Но только в мае 2025 года Кабинет Министров Украины принял Постановление, которое «откроет путь к запрету аффилированных с РПЦ организаций в Украине» Постановление «определяет процедуру исследования по вопросу наличия установленных частью второй статьи 51 Закона Украины «О свободе совести и религиозных организациях» признаков аффилированности религиозной организации, действующей в Украине, с иностранной религиозной организацией, деятельность которой в Украине запрещена в соответствии со статьей 3 Закона Украины «О защите конституционного строя в сфере деятельности религиозных организаций», – прокомментировал законодательные акты профессор, представитель ПЦУ Андрий Смирнов [17].

Рассмотренная выше ситуация Украины весьма показательна и является примером для Молдовы как образец апофатического вмешательства светских властей в религиозную жизнь страны. Подобный сценарий нежелателен для Молдовы. В Украине, где идет вооруженная борьба, к военному кровопролитью примешивается и религиозное противостояние. В таких условиях в стране не творится чистый образ христианского мира, но множатся осложнения в межцерковных и церковно-государственных отношениях. Тем не менее, укра-

инский сценарий примеряется и к Молдове. Принятые украинскими властями законы о преследовании иноагентов в религиозной среде оказываются привлекательными для некоторых политиков, которые предлагают ввести подобные законодательные акты, дабы покончить с Молдавской Митрополией. Депутат Парламента Василе Шоймару считает, что молдавским властям в делах Церкви необходимо принять «радикальные меры». «Приходит время, когда и мы, как Украина, должны отречься от Митрополии Молдовы, которая на самом деле российская. […] Думаю, что вопрос Митрополии решится этой осенью», — заявил депутат [18]. Эпатажное заявления вызвало острую полемику, в которую вовлечены и церковные деятели, и политики, и СМИ. Митрополит Владимир обратился к власти с заявлением: «По всем правовым нормам продвижение идеи отмены культа по-украински представляет собой акт религиозной нетерпимости, проявляющийся в публичном пространстве» - заявил Предстоятель. «Предложение объявить Молдавскую Митрополию вне закона подпадало бы под решение ЕСПЧ (Европейский Суд по правам Человека - Авт.), которым Молдавское Государство уже было осуждено за аналогичные действия по непризнанию права культа на существование. Такое предложение должно быть с самого начала отклонено Парламентом и признано неконституционным». Митрополит Владимир от имени Синода Православной Церкви Молдовы попросил не вовлекать ее в национальные или международные политические конфликты и игры [19]. Полемика политиков по поводу высказывания депутата Шоймару получилась далеко недипломатичной. Депутат PAS Оазу Нантой в присущем ему стиле заявил, что «Митрополия Молдовы пытается поднять новую волну смрада и яда по надуманному поводу». Так он прокомментировал письмо Митрополита Владимира [20].

Резко выступил Экс-Президент Владимир Воронин: «Ведется публичная травля и шельмование через подконтрольные СМИ тех Святых Отцов, кто выступает за сохранение Молдавской Митрополии. И это далеко не полный список «спецмероприятий», которые призваны уничтожить единство Православной Церкви и Веры в Молдове» [21]. Другой бывший Глава Государства, Игорь Додон, предупредил, что попытки запретить Православную Церковь Молдовы спровоцируют опасный виток противостояния в обществе, которое и так разделено властями [22]. Пространным посланием разрешился в соцсетях политолог, главный редактор портала Traditia.md Виктор Жосу. «Во всей этой атмосфере нагнетания страстей вокруг возможного «запрета» Православной Церкви Молдовы нам – и клириками, и мирянам – надо помнить одно: Церковь запретить невозможно. За два тысячелетия существования Церкви Христовой этого не удалось сделать никому. А уж каким гонениям она ни подвергалась, какие только диктаторы ни пытались ее «запретить»! Но вот парадокс, который не в состоянии был понять ни один из гонителей: из каждого подобного, попущенного

Господом испытания, порой сопровождаемого реками крови христианских мучеников, страданиями истинных исповедников веры, Церковь выходила окрепшей, пополнялась святыми» [23]. Поднявшаяся в социальных сетях волна возмущенных комментариев вынудила руководство PAS выпустить пресс-релиз, заявив о своем несогласии с заявлениями Шоймару. PAS «дистанцируется от заявлений депутата Василе Шоймару относительно Молдавской Митрополии. Правительство не готовит никакого законопроекта или инициативы, которые бы ликвидировали Митрополию», – заверили в правящей партии. В том, что Молдавской Митрополии ничего не угрожает, заверила и Президент Майя Санду. «Нет никакой опасности ни для Митрополии Молдовы, ни для Митрополии Бессарабии. Напротив, за эти четыре года (первого срока президентства Майи Санду - Авт.) мы сделали больше, чем кто-либо, для продвижения мира и взаимопонимания между этими Митрополиями. У нас хорошие отношения с обеими. Каждый раз, когда я встречаюсь с представителями Митрополии Молдовы и Митрополии Бессарабии, я говорю о том, что нам нужно единство и мир ради граждан Молдовы», — заявила Президент [18]. «Это личное мнение депутата Шоймару, оно не отражает позицию PAS. Согласно Конституции Молдовы, Церковь отделена от Государства, является автономной и не вмешивается в политическую деятельность», — заявили в PAS [18].

Президент и правящая партия достойно вышли из создавшейся тревожной ситуации, как того и следует ожидать от лидеров страны, взявшей курс на единение с Европой. Евросоюз, впрочем, в течение всей военной кампании в Украине не предлагал для религиозной жизни Украины и России политических решений, выдержав оценку трагических событий в духе религиозной толерантности. Исключительно Глава Римско-Католической Церкви Папа Франциск в начале военных действий, во время разговора по телефону, попытался напомнить Патриарху Кириллу христианские принципы отрицания войны. На это Патриарх ответил продолжительной лекцией, оправдывающей причины российского вторжения в Украину [24]. Достойно внимания программное выступление вновь избранного Папы Льва XIV. В тотальном отрицании войны новый Папа Римский в первом после избрания воскресном обращении призвал мировые державы к прекращению всех вооружённых конфликтов, «Никакой больше войны!» — сказал Папа, обращаясь к верующим на площади Святого Петра в Ватикане. Понтифик сказал, что несёт в сердце «страдания любимого народа Украины», и призвал сделать «всё возможное для скорейшего достижения подлинного, справедливого и прочного мира. Лев XIV в ходе мессы заявил, что Украина ожидает переговоров о справедливом и прочном мире. До этого он предлагал Ватикан в качестве площадки для переговоров сторон» [25]. Послушать первое обращение Папы пришли около 100 тысяч человек. Вслушаться в его смысл, похоже, стоит не только католическому, но и православному миру.

Страны Евросоюза и Европы в целом быстро и решительно отреагировали на российскую агрессию, утвердив ограничительные меры, имеющие объемные и серьезные последствия для России. ЕС усилил свою политическую, гуманитарную, военную и финансовую поддержку экономики, общества и будущего восстановления Украины. Оказывая всемерную поддержку и помощь Украине, ЕС в то же время неоднозначно оценивает внутреннюю политику руководства страны в отношении религиозно-церковной компоненты общества. В настоящий момент в европейском сообществе нет единого мнения по поводу запрета Украинской Православной Церкви (УПЦ МП) в Украине. Некоторые страны поддерживают решение Украины, мотивируя ее безопасностью и собственной национальной безопасностью, другие – выражают обеспокоенность по поводу свободы религии и прав верующих. Обсуждается и взаимосвязь принятия пресловутого Закона и вступления Украины в Евросоюз. «Запрет религиозных групп, связанных с Россией, вероятно, рассматривается ЕС как необходимый шаг для предотвращения российского вмешательства через религиозные организации, который тем самым обеспечивает национальную безопасность Украины, - объясняет Теона Лаврелашвили, политолог Брюссельского Центра европейских исследований имени Вилфрида Мартенса, комментируя для Deutsche Welle возможные последствия поддержки обсуждаемого Закона. По мнению Лаврелашвили, Евросоюз, скорее всего, не захочет вмешиваться в этот вопрос и не будет рассматривать его как основной фактор в переговорах о членстве с Украиной, - отметила эксперт. Теона Лаврелашвили исходит из того, что на фоне продолжения переговоров о вступлении Украины в ЕС Брюссель потребует от Киева соблюдения Конституции и гарантий того, что применение таких законов не дискриминирует отдельных лиц на основании их религиозных убеждений и осуществляется с соблюдением надлежащих правовых процедур. Она предупреждает, что Москва может воспользоваться ситуацией и представить Украину как страну, подавляющую свободу вероисповедания, с целью повлиять на общественное и международное мнение. В ответ, по мнению эксперта, ЕС может увеличить поддержку территориальной целостности и суверенитета Украины, предоставить Киеву дополнительные рекомендации по применению таких деликатных законов и усилить контроль их соответствия европейским ценностям и правовым стандартам [26].

«В условиях войны Брюссель, скорее всего, будет избегать вмешательства, считая меры, принимаемые Киевом, символическими актами, демонстрирующими его стремление к духовной независимости от Москвы.” Закон, скорее всего, не станет помехой евроинтеграции Украины, считает профессор Школы права Бенджамина Кардозо в Нью-Йорке, руководитель Центра верховенства права и религиоведения при Национальном Юридическом Университете имени Ярослава Мудрого в Харькове Дмитро Вовк. “Базовая логика международ-

ных партнеров будет заключаться в том, что это не самая большая проблема Украины и что на фоне многих других значительно более сложных вызовов на этот на Закон можно не обращать внимания", - пишет он в своем анализе. Юрист подчеркивает, что западные партнеры прекрасно понимают: даже с этим законом Украина лучше защищает свободу вероисповедания, чем большинство других постсоветских стран, в то время как Российская Федерация является «одним из худших нарушителей религиозной свободы в мире». Кроме того, активное продвижение российскими дипломатами и РПЦ нарратива о «преследовании» УПЦ МП в Украине будет стимулировать дипломатов Евросоюза не критиковать Закон, «чтобы не солидаризироваться с Россией», - прогнозирует Дмитро Вовк. Эксперт ожидает, что закон будут обсуждать в сентябре 2025 года на двусторонних встречах киевской делегации с Еврокомиссией. Будет рассматриваться, по его словам, именно соответствие законодательства Украины стандартам и ценностям ЕС. Так, опасения, в связи с этим Законом ранее высказывали комиссия Конгресса США по международной религиозной свободе, а также несколько международных правозащитных организаций, - напоминает Дмитро Вовк [26].

Существуют и иные мнения. Несмотря на то, что Великобритания не является частью Евросоюза, однако к мнению политиков этой страны прислушиваются в ЕС, тем более, когда речь идет об основных правах человека. Член британского Парламента лорд Джексон Питерборо, ведущий деятель межпартийной группы по свободе религии и убеждений, предупредил о серьезных нарушениях религиозных свобод в Украине и возможном запрете Украинской Православной Церкви, – сообщает The Express. Лорд Джексон заявил, что, несмотря на героическое сопротивление украинцев российскому вторжению, страна не должна отказываться от гражданских свобод в военное время. «Они не должны терять из виду то, за что они сражаются – свободу, демократию и верховенство права», – подчеркнул британский парламентарий. По словам лорда Джексона, существуют серьезные опасения относительно будущего Украинской Православной Церкви, которую, как опасаются правозащитники, могут запретить, несмотря на ее заявления о разрыве связей с Московским Патриархатом. Британский политик предупредил, что «было бы трагедией, если эти принципы потеряются в тумане войны с Путиным», добавив: «Закрытие старейшей Церкви страны только посеет семена будущих социальных беспорядков». «Хотя законно арестовывать и предъявлять обвинения отдельным лицам внутри религиозной организации за преступления измены или сотрудничества, запрещать целую Церковь за преступления отдельных лиц – это грубое злоупотребление властью», – заявил лорд Джексон. Британский парламентарий отметил, что для Великобритании оказание военной и гуманитарной помощи Украине является «моральным императивом». Однако, он добавил: «Важно,

чтобы Украина тщательно рассмотрела свою религиозную политику, чтобы убедиться, что она соответствует ее долгосрочной цели интеграции в западный мир. Справедливо, что Украина должна защищаться от пагубного влияния России, но это не должно происходить за счет гражданских свобод, защищающих некоторые из наиболее маргинализированных групп общества» [27].

Вопрос законности преследования УПЦ в Украине обсуждался и в сообществе европейских политологов. На ежегодной конференции в Бонне, которую Институт Вальбербергера традиционно организует в Католический День покаяния и молитвы, профессор Манфред Шпикер заявил о недопустимости преследований УПЦ. «Среди множества тем, обсуждавшихся на этой конференции и направленных, прежде всего, на крайне напряженную международную ситуацию, обсуждались война в Украине, возможности ее скорейшего завершения и христианский взгляд на принцип так называемой «справедливой войны», – пишут немецкие журналисты Союза Православных Журналистов (СПЖ). Когда из зала был задан вопрос, можно ли оправдать репрессии украинской власти в отношении Украинской Православной Церкви соображениями «военной необходимости», ответ участников конференции оказался негативным. «Преследования Украинской Православной Церкви и православных верующих в Украине никоим образом не могут быть оправданы политическими причинами», – заявил профессор доктор Манфред Шпикер, который более 12 лет работал советником Папы в Папском совете за справедливость и мир (Justitia et Pax). «Так же, как и военные преступления, подобные действия должны подлежать правовой оценке. Религиозная свобода имеет высокий приоритет и не должна быть ограничена». Пресса сообщала, что «аплодисменты подавляющего большинства присутствующих на форуме не оставили сомнений в единения участников конференции по этому вопросу» [28].

Немаловажно и мнение экспертов ООН. «Украина не смогла обосновать необходимость и пропорциональность мер, направленных на роспуск религиозных организаций, включая Украинскую Православную Церковь»,- об этом говорится в докладе Управления Верховного Комиссара ООН по правам человека (УВКПЧ) от 31 декабря о ситуации в Украине за период с сентября по ноябрь 2024 года. В докладе отмечают, что в Украине вступили в силу поправки к Закону о религиозных организациях, которые вызвали обеспокоенность УВКПЧ. В документе сказано, что данный Закон ссылается на «национальную (или общественную) безопасность» как основание для ограничения свободы религии или убеждений. Однако, как подчеркивают в ООН, «ни Международный пакт о гражданских и политических правах (МПГПП), ни Европейская конвенция о правах человека не включают национальную безопасность в число допустимых оснований для таких ограничений». Поправки вводят значительные ограничения, включая запрет деятельности иностранных религиозных организаций,

базирующихся в государствах, ответственных за вооруженную агрессию против Украины, а также их украинских партнеров. В частности, документ прямо запрещает деятельность Русской Православной Церкви. «Если суд установит, что украинская религиозная организация связана с запрещенной иностранной организацией, он может вынести решение о ее роспуске», – говорится в докладе. УВКПЧ подчеркивает, что роспуск религиозной организации является серьезным ограничением, требующим веских обоснований. «Роспуск влияет на возможность отдельных лиц исповедовать свою религию или убеждения вместе с другими и угрожает жизнеспособности общины в целом», – отмечают эксперты. Однако, как заявлено в документе, «Украина не продемонстрировала необходимость и соразмерность этой меры, например, не объяснила, почему менее ограничительные подходы, такие как меры, направленные только на конкретных лиц, были бы недостаточными». Особое беспокойство вызывает размытость формулировок в поправках. Например, Закон предписывает роспуск организаций, если их «уполномоченные лица» признаны виновными в преступлениях, включая угрозу национальной безопасности, или если они вовлечены в «неоднократные факты» распространения «пропаганды идеологии Русского мира». «Подобные расплывчатые формулировки не дают четкого понимания требований Закона и могут возложить ответственность на целые религиозные общины за действия отдельных лиц», – подчеркивается в докладе. Кроме того, в документе указывается, что поправки предусматривают аннулирование договоров аренды религиозных объектов на основании административного решения до суда. УВКПЧ обращает внимание на то, что это может привести к потере доступа к историческим церковным зданиям, что «особенно проблематично для общин с небольшим количеством храмов, поскольку это ограничивает свободу вероисповедания и способствует социальной напряжённости» [29].

Приведенные примеры подтверждают существование в Евросоюзе плюрализма мнений, свободы суждений, готовности общественной мысли к конструктивному диалогу. Оптимистической новостью является и наличие сил, демонстрирующих принципиальность и верность основным приоритетам и ценностям Евросоюза, таким, как права человека, уважение к убеждениям диссимилярных граждан, религиозная толерантность. Эти прогрессивные силы поддержаны международным сообществом, ООН, что вселяет надежду на то, что Молдавской Митрополии как религиозной организации в достаточной мере комфортным будет вхождение в Евросоюз, полагаясь на правовую и ценностную почву этого политического объединения. Надо иметь в виду, что общественная жизнь ЕС, достаточно секуляризована, и молдавским православным понадобится свыкнуться к меньшему присутствию традиционно-религиозной компоненты в социуме - в СМИ, на телевидении, в социальных сетях, исходя из посыла, что религиозная жизнь – приватная сфера.

Главная задача Митрополии Молдовы (МП) решить внутрицерковные проблемы еще в ходе интеграционного процесса. Важнее всего: определиться со своим будущим. По логике вещей, перспективное будущее Молдавской Православной Церкви - в статусе Поместной Национальной Церкви, независимой религиозной организации с парафернальным Томосом и полной Автокефалией. Каждое суверенное Государство имеет право на суверенную национальную Церковь, независимо от вероисповедания. Ни нынешнее положение зависимости от Московского Патриархата, ни другая любая аффилиация с другой Поместной Церквой (перемена аффиляции, неполная Автокефалия, как в Украине - Авт.) не могут отвечать ожиданиям, предъявляемых Церковью к собственному будущему. Никакие силы не могут принуждать Молдавскую Православную Церковь к тому или иному выбору. Это, безусловно, исключительно внутреннее дело Православной Церкви Молдовы, выбирать перспективу, готовить окормляемую паству к прогрессивным переменам, просвещать и наставлять парафиан. В христианском понимании Церковь - это собрание людей одной веры, а, значит, в этом собрании присутствуют коллективная вера, коллективная воля и коллективный выбор. Чтобы паства Молдавской Православной Церкви (МП) сделала правильный выбор для своего будущего, государственным институтам важно озаботиться о создании в стране соответствующих условий главенства законов и прав, касаемо религии и Церкви и популяризировать европейские ценности в наиболее массовой аудитории граждан.

Важным достижением на пути европейской интеграции Молдавской Митрополии является достижение межконфессионального и межцерковного мира в стране. *Фактом является, что в Республике Молдова в межцерковных и церковно-государственных отношениях действуют три авторитетных актора: Правительство, представляющее Государство, Православная Церковь Молдовы (Молдавская Митрополия МП) и Румынская Православная Церковь (Бессарабская Митрополия), и эти отношения не безоблачны. Обострить эти отношения просто. Это показала попытка предложить молдавскому обществу «киевский сценарий». Но взятый Государством курс на интеграцию в Евросоюз и приобщение населения к европейской идентичности предполагает, что в стране, претендующей на скорое вступление в ЕС, должны быть разрешены все конфликты и гармонизированы все отношения.* Страна, стремящаяся в Европейский Союз, осознанно приобщается к прогрессивным качествам, к европейским базовым ценностям: правам человека, верховенству закона, добросовестному правлению, демократии, функциональной рыночной экономике и обеспечивает равные условия для всех граждан и общественных институтов, является наилучшей гарантией консолидированности и стабильности. *Если Европа готова поступиться нерешенным конфликтом в Приднестровье и* **Глава дипломатического ведомства ЕС Жозеп Боррель заявляет,**

что приднестровский вопрос не помешает Молдове вступить в Евросоюз [30], то иные напряженности в обществе вряд ли будут приветствоваться, тем более, связанные с религией. Молдавское Государство, на данном этапе, уже обладает нормативным европейским потенциалом, чтобы построить правовые отношения с Православными Церквями – без вмешательства и эксплуатации политики в дела Церкви, без нагнетания враждебности, фаворитизма или остракизма, и сумеет убедить Предстоятелей Церквей Молдавской Митрополии и Бессарабской Митрополии проявить европейскую толерантность во взаимоотношениях и по-христиански снять взаимные претензии, если таковые возникают. Церковь прежде других институтов общественной жизни призвана демонстрировать образцы братской любви – агапэ. В христианском понимании это смирение, всепрощение, милосердие, сострадание, доброта, душевная теплота, любовь к ближнему, бескорыстная любовь **[31].** Понятно, что эскалация напряженности в молдавском обществе на современном этапе, во многом, является взбросом военных действий в Украине и моральным тестом на отношения к стране – оккупанту, но во взаимоотношениях Молдавской Митрополии и Бессарабской Митрополии были времена «священного статус-кво», ситуации установленного мира и согласия, стабильности отношений **[32, с. 52].** Такие времена могут складываться и в будущем. В надежде на мудрость иерархов и священства в стане Молдавской и Бессарабской Митрополий будем созидать уверенность на будущее, что неприглядные примеры, подобные эксцессу в селе Гринауцы Рышканского района, имевшего место летом 2025 года, останутся в прошлом **[33].** В русле согласия и сотрудничества всех политических акторов Молдовы, очевидно, и следует двигаться, ориентируясь на Европейский Союз и европейскую идентичность.

Активизация процесса европейской интеграции в Молдове и ожидаемое пребывание в общем духовно-политическом пространстве, в будущем, должны повлечь за собой активизацию межцерковного и межконфессионального общения иерархов, духовенства и прихожан Православной Церкви с представителями Католицизма и Протестантизма, и, в связи с этим, интенсифицировать обмен мнениями, знаниями и общими ценностями. Давно назрело продвижение если не экуменического сближения, то конструктивного межконфессионального диалога. Не секрет, что влиятельным Церквям Евросоюза - Католицизму, Православию и Протестантизму присущи разночтение некоторых христианских постулатов и ценностей, и эти положения следует обсудить и прийти к консенсуальным договоренностям. В процессе евроинтеграции, очевидно, следует учитывать то обстоятельство, что существует конфронтация понятий толерантности, по-разному трактуемых Православием, Католицизмом и Протестантизмом, распространение которого в Европе чрезвычайно широкое.

Идеология Протестантизма, в разных ее ипостасях, в конце концов, привела к безграничному разнообразию жизненных ценностей и норм поведения членов секуляризованного общества и породила проблему «радикального своекорыстия утилитарного индивидуализма» с его религиозным индифферентизмом - явлениями, с которыми никогда не согласятся адепты Католицизма и Православия. Однако именно идеи Протестантизма вдохновили европейское сообщество на поиски и формирование «общечеловеческих ценностей», господствующих ныне в Европейском Союзе. С этим приходится считаться, при желании вписаться в европейское общество. Этот момент следует проработать, как со стороны Православной Церкви Молдовы, так и Церквей, традиционных для Европы. Различия в трактовках понятия религиозной толерантности создает трудности в обеспечении реального равноправия для представителей разных конфессий, в частности, для представителей Православия, хотя в демократических европейских государствах и приняты самые продвинутые в плане толерантности правовые акты. «Как только некоторые страны пришли к законам о допущении многих религий, они должны были обязать их проявлять взаимную толерантность…Поэтому целесообразно, чтобы законы об этих различных вероисповеданиях не только способствовали тому, чтобы они не доставляли беспокойство Государству, но и чтобы они поддерживали мир в отношениях между собой» *[34, с. 49]*. Интеграция в Европейский Союз, напомним, предполагает в странах - участницах данного процесса партнерство, сотрудничество, взаимозависимость и ориентацию на общие ценности. В то время как Республика Молдова пребывает в процессе интеграции и формирования европейской идентичности факторы, тормозящие данный процесс, надлежит проработать. Эту необходимость следует донести церковным структурам убедительными доказательствами неотвратимости единения с Евросоюзом, поддерживаемого всем молдавским обществом. В прошлом существовали разночтения и в понятиях насилия и толерантности, усматриваемые Православием в вероучении Католицизма. Вероисповедное понятие толерантности в Православии значительно отличается от европейского, к примеру, католического, принципом которого является допустимость насилия в защите веры. Обязанность Католической Церкви «пользоваться принудительной властью Государства, чтобы заставить заблудших покориться и воссоединиться с правоверными». Против иноверцев (как заблудших - Авт.) не просто можно, но и должно предпринимать насилие ради спасения «Града Божьего». Вероисповедным же кредо Православия, является учение о терпении, как основе духовного совершенствования, что составляет главный принцип Православия в решении проблемы веротерпимости. Отцы Церкви во многом рассуждают именно о терпении, как основе добродетели, как пути к социальному миру и возможности формирования светской толерантности *[35, с. 19]*.

Молдавским исследователям доводилось часто ссылаться на учение Отцов Церкви о неотступной позиции Православия «в обороне веры» *[1, с. 85]*. «Мы будем исповедовать Православие до смерти, но не пойдём на уступки. Оправдание дипломатическими целями свидетельствует только об их (католиках и протестантах - Авт.) духовном падении и соглашательстве с духом мира сего; Евангелие же требует от нас «истинствовать в любви» - откровенно высказываются православные теологи *[36, с. 84-85]*. Но мир меняется, меняется статус Православия в Европе, меняется и отношение к позиции «обороны веры». Растущее влияние Православных Церквей в Европейском Союзе открывает для них новые возможности расширить европейский кругозор, что значимо, как для решения собственных конфессиональных задач на континенте, так и для того, чтобы прислушаться к мнению других вероисповеданий для лучшего сосуществования *[37]*. Знакомство с недавними опросами Pew Research Center (Исследовательский Центр Пью-США) демонстрирует, что сегодня православные христиане в определенной степени уже «видят много общего между своей верой и Католичеством. На вопрос о том, имеют две Церкви «много общего» или «сильно отличаются», большинство православных христиан Центральной и Восточной Европы выбрали первый вариант. Католики данного региона также склонны видеть больше сходств, нежели различий. Пока дальше этого субъективного родства дело не идет, и лишь немногие православные поддерживают идею объединения с католиками. В России, к примеру, тесного общения восточного Православия с Католической Церковью хочет лишь каждый шестой православный христианин (17%), что на данный момент является самый низким уровнем среди всех опрошенных православных общин. А вот в Румынии большинство респондентов (62%) высказываются за воссоединение восточных и западных Церквей [38]. Хотелось бы надеяться, что обнаруженная ситуация – результат действия межконфессионального европейского общения.

Наблюдатели отмечают некоторое расширение сферы влияния Православия в Европе. Число общин увеличилось с процессом миграции из православных стран, с вхождением в Евросоюз государств ареала распространения Православия. В Евросоюзе создаются православные структуры, организационно объединяющие и укрепляющие юрисдикцию общин. Так, в 1960-х годах было организовано Православное братство в Западной Европе, поставившее себе целью «трудиться ради единства православных, независимо от их национальности и юрисдикции, привносить православную веру в существующее общество» *[36]*. В 1967 году во Франции был создан Православный межъепископский комитет, в 1997 году ставший Ассамблеей православных епископов Франции. Посредством этого органа (и органов, созданных по его образцу в других странах) осуществляется взаимодействие между различными право-

славными юрисдикциями. Ожидаемое окончательное решение по православной диаспоре в Европе связывают с Всеправославным Собором над созывом которого работает православный епископат в ЕС. Освещению многих событий и проблем в жизни православных институций в Европе содействует результативно функционирующий Союз Православных Журналистов (СПЖ), аккредитованный в нескольких государствах Евросоюза. Сотрудничество с этими структурами, безусловно, облегчает и структурирует православную жизнь в Евросоюзе.

Немаловажно для межконфессионального общения в Евросоюзе – развитие взаимного паломничество по святым местам. Известно, как важно и для католиков, и для православных обращение к известным реликвиям. До настоящего времени в Молдове хорошо знали Европу туризма и Европу шопинга, но, к сожалению, мало знали Европу паломничества. «Это святыни, связанные с земной жизнью Господа нашего Иисуса Христа и Пресвятой Богородицы, мощи угодников Божиих, места, где кровью мучеников утверждалось христианство... По сути, Европа – это пространство, в котором разворачивалась ранняя история нашей Церкви. Паломниками называли людей, которые отправлялись в пешее путешествие к местам, связанным с земной жизнью Спасителя, или к великим святыням, или в монастыри, - по различным маршрутам, но неизменно с одной целью – приблизиться сердцем ко Христу. Был обычай отправляться в паломничество, если на душе есть тяжесть от совершённого греха – и есть потребность очистить душу, принести покаяние», - объясняют богословы. И призывают православных в известные места паломничества ЕС. В восстановленный после пожара Собор Парижской Богоматери в 2024 году торжественно вернули одну из главных христианских реликвий — терновый венец, который, как считается, был на голове у Иисуса Христа при распятии на Голгофе. В Кафедральном соборе французского города Шартр хранится Плат Пресвятой Богородицы, а в немецком городе Ахене хранят пелены, в которые укутали новорожденного Богомладенца. Во французском городе Амьен открыто почивает лицевая часть Главы Крестителя Господня Иоанна [39]. В плане паломничества могла быть интересна Европе и Молдова своими древними намоленными монастырями Ципово, Сахарна, Каприяна, Хынку и другими, в особенности, теми, что связаны с именем Господаря Штефана Великого и Святого, в свое время защитившего христианскую Европу от иноверцев [40].

Время интеграции и становления европейской идентичности у граждан Молдовы – время возможного пересмотра и переоценки многих вещей, создающих недопонимания и противоречия в отношениях государственных и церковных (православных) институтов. Но это и время надежд, что руководство Евросоюза, к примеру, пересмотрит свое отношение к политике «позитивных

действий» выравнивания (affirmative action). Речь идет о дивергенции, когда в ЕС взяли курс на защиту сексуальных меньшинств и их идентичности. Члены этих групп, отстаивая свою идентичность, с 2012 года консолидируются в сообщества и настаивают на закреплении своей особой идентичности законодательно. В ходе политических дебатов в 2021 году к числу фундаментальных ценностей, таких как равенство, уважение и толерантность, лидерами Европейского союза была отнесена защита прав сексуальных меньшинств. Принятый план по защите сексуальных меньшинств состоит из четырех пунктов: «обуздание дискриминации», «укрепление безопасности», «создание инклюзивного общества» (максимально комфортных условий для вовлечения секс-меньшинств в общественную жизнь) и «ведение этой борьбы за права ЛГТБ-сообщества во всем мире». Важным направлением такой политики является борьба против тех, кто не признает эти ценности в качестве европейских. Тон позиций плана довольно безапелляционный и непривычный для политкорректной и толерантной Европы. Вероятно, поэтому некоторые страны в Евросоюзе выступают в качестве оппозиционеров, и, отстаивая христианские ценности, не поддерживают политику защиты прав ЛГТБ-сообществ. Принимая в своих странах законы по ограничению прав членов ЛГТБ-сообществ на «распространение и продвижение пропаганды идеологии секс-меньшинств», семейную жизнь, организацию ЛГТБ - парадов, политики подвергаются преследованиям со стороны Европарламента [41]. Депутаты Парламента призвали Еврокомиссию использовать все инструменты, чтобы бороться с нарушениями основных прав ЛГБТИК в Европейском союзе. «Власти стран Евросоюза должны защищать права всех граждан. Представители ЛГБТИК в ЕС могут жить свободно и публично демонстрировать свою гендерную идентичность, не опасаясь дискриминации или преследования»,- говорится в резолюции Европарламента [42]. Не во всех государствах населению импонирует особое расположение лидеров ЕС к ЛГБТИК, поскольку в вероисповедном смысле «ЛГБТ идеология» ревизует каноны Библии. В Европейском союзе некоторые страны занимают более консервативные позиции в отношении прав ЛГБТ. Например, Венгрия, Польша и Словения высказывались против определенных форм защиты прав ЛГБТ и избирательно применяли закон, связанный с охраной прав сообщества. Эти страны в основном рассматривают вопрос в рамках консерватизма [43].

Известно демонстративное неприятие православным сообществом Молдовы политики «позитивных действий» Евросоюза по отношению секс-меньшинств. Принятый в республике «Закон № 121от 25.05.2012 об обеспечении равенства» был оценен в стране неоднозначно. Этот шаг обострил отношения государственных и церковных структур и вызвал неприятие продвигаемых европейских ценностей молдавским обществом в целом. Силовое внедрение

евро-либеральных принципов в жизнь страны продолжилось подписанием Президентом Молдовы в 2021 году Закона о ратификации Стамбульской Конвенции, что вновь всколыхнуло общественные силы, выступающие в защиту традиционных ценностей, сетующих о том, что под «ширмой» защиты женщин документ «внедряет механизмы разрушения семейных ценностей. Оппозиционные круги, к которым принадлежит и представители Православной Церкви, предположительно, обеих Митрополий, неоднократно критиковали документ. Авторы протестных Обращений в Конституционный Суд считают, что цель Конвенции совсем иная, чем заявленная и совершенно чуждая убеждениям православных граждан Республики Молдова. По их мнению, документ содержит положения, которые „разрушают христианские ценности и традиции", „продвигают аборты", „легализуют браки между однополыми людьми", „оскверняют образовательную систему" [43].

Показательное противодействие европейским стандартам либерализма и толерантности в этом направлении явно действует на снижение уровня популярности евроинтеграционного процесса в Молдове и тормозит популяризацию ключевых позиций европейской идентичности среди граждан страны, что требует от государственных институтов страны дополнительных просветительных мероприятий. Однако менять непримиримую позицию, похоже, надо с обеих сторон, как в Молдове, так и в Евросоюзе. Сопротивление внедрению «ЛГТБ - идеологии» в странах Евросоюза, видимо, будет сохранятся: в православных несомненно, в консервативных католических- предположительно. Остается надеяться, что отношение к требованиям политики «позитивных действий» в Евросоюзе со временем будет либо меняться, либо смягчаться под влиянием общественного мнения.

В определенной мере перспективы вхождения Молдовы в Евросоюз в значительной степени зависят от грамотного прогнозирования будущего. В данном исследованием сделана попытка предвидения, какие судьбоносные решения предстоит принять Молдавской Митрополии (МП) в перспективе европейской интеграции, с какими кризисными ситуациями доведется столкнуться Православной Церкви, какие узкие места придется проработать, и какие преимущества приобретет Церковь в религиозной и светской жизни с процессом вхождения в Евросоюз. Исследование перспектив жизни Православной Церкви Молдовы предпринято из понимания того, столь значимое место занимает на сегодняшний день в общественной жизни Республики Молдова религиозно-традиционная компонента [44, с. 279-289]. Исследователи справедливо отмечают, что «сегодня религиозный фактор в РМ всё ещё продолжает оставаться стабилизатором общественно-политической жизни». Не менее справедливым является и наблюдение о том, что «современное общество Молдовы находится в поиске точки баланса между ценностями многократно апробированного в

последние три десятилетия религиозного традиционализма и современными неизбежно наступающими надэтническими и секулярными императивами глобализации» [45, с. 118]. Очевидно, что с религиозными убеждениями граждан страны и их канонической аффиляцией нельзя не считаться, учитывая число православных в Молдове. Невозможно не замечать и усилия общества по обогащению общественного мировоззрения европейскими ценностями. Нельзя так же сбрасывать со счетов и значимость гармонизации межконфессиональных, межцерковных и церковно-государственных взаимоотношений в жизни молдавского общества, на что в данном исследовании обращено внимание в оптике европейского будущего Молдовы.

Примечания:

1. Роговая Г.Православная церковь (МП) в евроинтеграционном процессе Молдовы.В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2018, nr.2, p.81-88.
2. https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/eastern_orthodox/Europe/(посещен 02.06.2025)
3. https://inosmi.ru/20041006/213553.html(посещен 03.06.2025).
4. Роговая Г.Православная церковь Молдовы и христианское учение о войне как насилии:дискурс современности.В:Funcționalitatea instușională și sectorală în Republica Moldova și Romania în contextul implemăntării politicilor europene/Chișinău^ Centru editorial-poligrafic al USM,2025, c/271-307/
5. https://md.tsargrad.tv/articles/v-moldavii-cerkov-podkljuchili-k-gibridnojr-vojne-protiv-russkih (посещен 12.04.2024).
6. https://drevo-info.ru/news/29415.html (посещен 12.04.2023). https://www.ng.ru/facts/2023-01-31-9_544_moldova.html (посещен 12.04.2024).
7. https://bloknot-moldova.md//news/bolshe-vsego-moldavane-veryat-v-tserkov-i-preziden-1099763(посещен 28.03.2020).
8. Данные исследования Института Юридических, Социологических и Политологических исследований Государственного Университета Молдовы 2025 года. Национальная выборка 1173 респондентов из79 населенных пунктов, репрезентативных для взрослого населения Республики Молдова.
9. Шиманская О.К.Республика Молдова: в оптике демократических реформ конца XX –начала XX1в. В:Реформы конца xx-началаXX1 в.на постсоветском пространстве: региональный аспект, Сб.статей, Владивосток:ИИАЭ ДВО РАН, 2020,340с.с.246-255. https://noi.md/ru/obshhestvo/mitropolit-moldovy-nantoyu-my-podtverzhdaem-nashe-

zhelanie-ne-vovlekati-cerkovi-v-politicheskie-konflikty-i-igry(посещен 13.04.2025)
10. https://radiomoldova.md/p/25088(посещен13.05.2025).https://nokta.md/rassmotrenie-spora-mezhdu-moldavskoj-i-bessarabskoj-mitropoliyami-v-sude-uskoryat/(посещен 13.05.2025).
11. *http://www/dw/com/ru/cercov-moldovy-podtverdila-svoi-status-v-kacestve—casti-rpc/a-67427822(*посещен 13.04.2023).
12. https://mejdurecie.md/politika/moldavskaja-mitropolija-rpc-dolzhna-perestat-byt-ideologicheskoj-votchinoj-deputat.html (посещен 21.05.2025).
13. https://newsmaker.md/rus/ novosti/mir-dorozhe-spravedlivosti-mitropolit-vladimir-o-voyne-v-ukraine/(посещен 16.03.2023).
14. Роговая Галина,.Православная Церковь в светском государстве: ситуация Молдовы и Украины,часть2,Revista de Filisofie. Sociologie și Științe Politice.№1, 2020,с.45-61.
15. https://spzh.eu/ru/news/82667-rns-relihioznye-konflikty-v-ukraine-mohut-sprovotsirovat-hrazhdanskuju-vojnu(посещен 20.05.2025).41.
16. https://www.bbc.com/ russian/articles/c4gdjnyg1wgo (посещен 22.05.2025).
17. https://risu.ua/ru/kabmin-prinyal-postanovlenie-kotoroe-otkroet-put-k-zapretu-affilirovannyh-s-rpc-organizacij-v-ukraine_n156184 (посещен 20.05.2025).
18. https://newsmakermd/ru/deputat-ot-pas-vasile-shoymaru-zayavil-o-vozmozhnom-zaprete-russkoy-pravoslavnoy-tserkvi-v-moldove-chto-govoryat-v-pravyaschey-partii((посещен 22.05.2025).
19. https://nokta.md/mitropoliya-moldovy-trebuet-prekratit-moralno-pytat-tserkov/(посещен22.05.2025). 20
20. https://www.infotag.md/m9_populis/318694/(посещен 22.05.2025).
21. https://bloknot-moldova.ru/news/pkrm-ruki-proch-ot-pravoslavnoy-tserkvi--1768595(посещен 21.05.2025).
22. https://newsmaker.md/ru/mogut-li-v-moldovezapretit-tserkov-kak-deputat-ot-pas-dal-pas-evroskeptikam(посещен 21.05.2025).
23. http://www/evedomosti.md/news/zhdet-li-pravoslavnuyu-cercov-moldovy-ukrainskij-scenarij(поснщен 18.05.2025).
24. https:// ww.rbc.ru/society/04/05/2022/62725dfe9a794710471f720b(посещ ен 10.03.2023).
25. https://www.rbc..ru/politics/18/05/2025/6829dec19a794788fd7bb396(посещен 05.06.2025)
26. https://www.dw.com/ru/sovmestimy-li-zapret-rpc-v-ukraine-i-stremlenie-strany-v-es/a-70061315(посещен 06.06.2025).

27. https://spzh.eu/ru/news/86540-britanskij-parlamentarij-osudil-zapret-upts((посещен 30.05.2025).
28. https://spzh.eu/ru/news/83218-nemetskij-politoloh-priravnjal-repressii-na-upts-k-voennym-prestuplenijam (посещен 06.06.2025).
29. https://spzh.eu/ru/news//83818-doklad-oon-ukraina-ne-dokazala-zakonnost-zapreta-upts (посещен 08.06.2025)
30. https://newsmaker.md/ru/v-es-so-svoim-pridnestrovem-moldovu-poobeschali-vzyat-v-evrosoyuz-i-s-nereshennym-konfliktom(посещен 13.05.2025).
31. https://www.bible.com.ua/answers/r/36/324752(посещен 29.05.2025).
32. Роговая Галина,.Православная Церковь в светском государстве: ситуация Молдовы и Украины,часть 1,Revista de Filisofie. Sociologie și Științe Politice.№3, 2019,с.37-52.
33. http://www.evedomosti.md/evolyuciya-cercovnogo-rejderstva-kak-bessarabskaya-mitropiliya..(посещен 04.09.2025)ю
34. C.Herdtle. Th.Leeb Hg.J. Toleranz. Texte zur Theorie und politischen Praxis, Stuttgart, 1987.s.45-56.
35. Роговая Галина, Православная Церковь Молдовы в правовой шкале Евросоюза: аспекты религиозной толерантностив Европейский Союз:истоки религиозной толерантности.В: Международный научный журнал «Верховенство закона, № 1, 2018, с. 18-23.
36. Архимандрит Георгий (Капсанис) Православие и папизм В: Православие и гуманизм, Православие и папизм.Пермь: Православное общество «Панагия»,2005,88с
37. https://inosmi.ru/20041006/213553.html(посещен 30.05.2025).
38. http://www.evedomosti.md/news/pervoe -globalnoe-issledovanie-pravoslaviya-samyj-bolshoj-v-mire(посещен 02.06.2025); https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/eastern_orthodox/Europe/ (посещен 13.05.2025). 39.https://www.palomnik.by/palomnik/evropapravos/ (посещен 30.05.2025). 40.https://.www.vedomosti.md/news/Byl_Li_Shtefan_Chel_Mare_Svyatym_I_Zashchitnikom_Hristianstva(посещен 19.03.2023).
41. https://www.gazeta.uz/ru/ (посещен 17.05.2025).
42. https://www.rfi.fr/ru/europa/20210312-европарламент - объявил-евросоюз-зоной-свободы-лгбтик(посещен 09.04.2025).
43. https://point.md/ru/novosti/politika/dodon-o-stambul-skoi-konventsii-nikakie-bumazhki-ne-otmeniat-nashu-mnogovekovuiu-kul-turu-i-traditsii/ (посещен 13.05.2025).
44. Г.Роговая Традиционно-религиозная компонента в жизни социума Республики Молдова: корреляция поступательного общественного

развития.B:Consolidarea rezelienței sociale prin valorificarea capitalului uman în contextul aderării Republicii Moldova și Ucrainei la Uniunea Europeană, 17-18 octombrie 2024, Chișinău: Centru Editorial -Poligrafic USM,2024
45. Шиманская Ольга,Европейские ценности и религиозный фактор в Республике Молдова.B:Научно-аналитический вестник Института Европы Российской Академии наук, 2019, № 6, с.116-120. *

CAPITAL SOCIAL, INCLUZIUNE ȘI REZILIENȚĂ RURALĂ ÎN CONTEXTUL RISCURILOR CLIMATICE ȘI SOCIO-ECONOMICE: STUDIU DE CAZ ASUPRA PRODUCĂTORILOR DE PORUMB ȘI FLOAREA-SOARELUI DIN REPUBLICA MOLDOVA[1]

SOCIAL CAPITAL, INCLUSION, AND RURAL RESILIENCE IN THE CONTEXT OF CLIMATE AND SOCIO-ECONOMIC RISKS: A CASE STUDY OF MAIZE AND SUNFLOWER PRODUCERS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Petru NEGURĂ, *doctor în sociologie, conferențiar universitar,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail: petru.negura@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0001-5337-0767

CZU: 338 : 551.583(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.13

Rezumat. *Acest studiu investighează rolul capitalului social în consolidarea rezilienței rurale în rândul producătorilor de porumb și floarea-soarelui din Republica Moldova, în contextul intensificării provocărilor climatice și socio-economice. Analiza se bazează pe cercetări calitative desfășurate în mai multe regiuni ale Moldovei, pe un sondaj de mică amploare realizat în rândul fermierilor implicați în producția de porumb și floarea-soarelui (n = 48), precum și pe un sondaj național realizat în colaborare cu Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ICJPS/USM). Articolul examinează modul în care diferite forme de capital social—în principal cel de tip bonding și bridging—influențează capacitatea fermierilor de a gestiona vulnerabilitățile sistemice. Prin aplicarea unui cadru analitic multidimensional, studiul corelează incluziunea socială, legăturile comunitare și încrederea instituțională cu răspunsurile adaptive la factorii de stres de mediu și economici. Rezultatele indică faptul că capitalul social de tip bonding, caracterizat prin legături puternice între membrii familiei și ai comunității, rămâne dominant și compensează adesea sprijinul limitat al statului. Totodată, forme emergente de capital social de tip bridging, precum relațiile cu asociațiile civice, instituțiile publice, partenerii economici și accesul la rețele formale, susțin din ce în ce mai mult reziliența pe termen lung. Cei mai rezilienți și mai performanți producători tind să se implice mai activ în structuri cooperative, rețele informaționale și platforme de acțiune colectivă. Cu toate acestea, distribuția inegală a capitalului social de tip bridging riscă să consolideze inegalitățile structurale existente, în special în funcție de dimensiunea*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

exploatațiilor agricole (mici fermieri versus ferme mari) și de gen. Articolul concluzionează că consolidarea legăturilor instituționale și promovarea unor politici agricole incluzive—în special prin integrarea perspectivei de gen și dezvoltarea clusterelor de fermieri—sunt esențiale pentru transformarea capitalului social într-un catalizator al dezvoltării rurale durabile. Acest studiu contribuie la dezbaterile mai ample privind reziliența și adaptarea agrară în spații rurale post-sovietice și vulnerabile la schimbările climatice.

Cuvinte-cheie: *capital social, reziliență rurală, încredere socială, agricultură, porumb, floarea-soarelui, Moldova.*

Summary. *This study investigates the role of social capital in enhancing rural resilience among maize and sunflower producers in the Republic of Moldova, particularly in the context of increasing climate-related and socio-economic challenges. The analysis draws on qualitative research conducted across multiple regions of Moldova, a small-scale survey of farmers involved in maize and sunflower production (n = 48), and a national survey carried out in collaboration with the Institute for Legal, Political, and Sociological Research (ICJPS/USM). The article examines how different forms of social capital—primarily bonding and bridging—shape farmers' capacity to navigate systemic vulnerabilities. Applying a multidimensional analytical framework, the study connects social inclusion, community ties, and institutional trust with adaptive responses to environmental and economic stressors. Findings indicate that* ***bonding social capital****, marked by strong ties among family and community members, remains dominant and often compensates for limited state support. Simultaneously, emerging forms of* ***bridging social capital****, such as relationships with civic associations, public institutions, economic partners, and access to formal networks, increasingly underpin long-term resilience. The most resilient and successful producers tend to engage more actively with cooperative structures, information networks, and platforms for collective action. However, the unequal distribution of bridging social capital risks reinforcing existing structural inequalities—particularly along lines of farm size (smallholders vs. larger farms) and gender. The article concludes that reinforcing institutional linkages and promoting inclusive agricultural policies—especially through gender mainstreaming and the development of farmer clusters—is essential for transforming social capital into a catalyst for sustainable rural development. This study contributes to broader debates on resilience and agrarian adaptation in post-Soviet and climate-vulnerable rural settings.*

Keywords: *Social capital, rural resilience, social trust, agriculture, maize, sunflower, Moldova.*

În ultimele decenii, riscurile climatice – manifestate prin secete îndelungate, înghețuri târzii și ploi extreme – au devenit o constantă a agriculturii din Republica Moldova și din regiunea Europei de Sud-Est. Conform datelor Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare (MAIA), secetele severe din 2007, 2012 și 2020 au provocat pierderi de recoltă de peste 30–50% la culturile de bază [1]. În medie, Republica Moldova înregistrează o pierdere economică anuală estimată la 3% din PIB din cauza evenimentelor climatice extreme [2]. Astfel de riscuri afectează atât ritmurile și circuitele economice consolidate de-a lungul anilor, cât și existența însăși a multor producători agricoli, în special gospodării mici și mijlocii, mai puțin reziliente la șocuri. În plan social, aceste fenomene generează efecte în lanț: reducerea

oportunităților de angajare, precarizarea forței de muncă și creșterea inegalităților în mediul rural [3].

Acest studiu își propune să analizeze modul în care agricultorii moldoveni fac față acestor provocări – fie confruntându-le, fie adaptându-se la ele – prin aplicarea unor strategii economice inovatoare (introducerea tehnologiilor conservative de prelucrare a solului, rotații mai diversificate, utilizarea semințelor rezistente la secetă), dar și prin activarea unor mecanisme sociale de coeziune, solidaritate și sprijin reciproc. În plus, fermierii angajează resurse externe de suport – programe guvernamentale de subvenționare, linii de creditare rurală sau programe ale organizațiilor internaționale (FAO, IFAD, USAID). Analiza se înscrie în cadrul metodologic VCA4D (*Value Chain Analysis for Development*), care evaluează lanțurile valorice agricole din perspectiva incluziunii, sustenabilității sociale și capitalului social – dimensiuni pe care le vom aborda în mod central în acest articol.

Ne concentrăm asupra producătorilor de porumb și floarea-soarelui – ramuri printre cele mai dezvoltate din agricultura moldovenească. În 2024, porumbul și floarea-soarelui au reprezentat circa 55% din suprafața totală cultivată cu culturi prășitoare și au generat aproximativ 40% din totalul exporturilor agricole [4]. Contribuția lor la PIB-ul agricol este estimată la circa 20% [2].

În urma reformei agrare din anii 1990, terenurile au fost fragmentate excesiv și apoi, treptat, re-consolidate prin procese de re-parcelare susținute de guvern și de instituții internaționale [5]. Acest proces a condus la apariția unui număr sporit de întreprinderi agricole mari (SRL, SA), dar și la formarea de cooperative agricole prin asocierea gospodăriilor țărănești. Conform BNS, în 2024, între 57–58% din suprafața însămânțată este lucrată de întreprinderi agricole, circa 24% de gospodării țărănești (de fermier) și 18–19% de gospodării ale populației [4]. În 2023, producția de porumb (boabe) a fost relativ echilibrată între actori: întreprinderile agricole (ÎA) ~41%, gospodăriile țărănești (GȚ) ~30% și gospodăriile populației (GP) ~29%. Prin contrast, la floarea-soarelui (semințe) ponderea este mult mai concentrată: întreprinderile agricole ~68%, gospodăriile țărănești ~29%, iar gospodăriile populației ~2–3%, confirmând orientarea mai comercială și capital-intensivă a acestei culturi și rolul mai pronunțat al GȚ și GP în securitatea alimentară locală prin porumb [4].

O trăsătură specifică agriculturii moldovenești constă în consolidarea terenurilor prin arendă: majoritatea cetățenilor care au primit terenuri prin privatizare preferă să le dea în arendă liderilor agricoli locali. Contractele – de regulă pe cinci ani – stabilesc o relație de interdependență între întreprinderi și comunitatea rurală: pentru fermieri, ele asigură baza producției la scară mare; pentru săteni, ele garantează o anumită stabilitate economică (plata arendei în bani sau produse, plus un grad de securitate socială). Totuși, acest model întărește și autoritatea liderilor agricoli în comunități, amplificând inegalități de putere și dependențe socio-economice [6], [7], [8].

În paralel, multe gospodării mici practică o agricultură mixtă – livezi, vii, legume, cereale – care le asigură în primul rând securitatea alimentară a familiei. Aceste ferme mici, deși slab capitalizate și cu acces redus la subvenții [1], contribuie semnificativ la diversitatea producției și la reziliența comunităților rurale. Visser și colegii [7] au numit această strategie de rezistență tacită la consolidare „suveranitate alimentară liniștită" ("quiet food sovereignty"), în contrast cu marii producători orientați aproape exclusiv spre export. Astfel, micii producători își păstrează o sferă de autonomie și reduc dependența față de actorii dominanți din agricultură.

Pornind de la aceste realități, articolul urmărește să examineze strategiile de reziliență ale producătorilor agricoli din Republica Moldova la provocările de mediu și socio-economice, în funcție de capacitatea lor economică și de resursele sociale mobilizate. Ipoteza centrală este că reziliența socio-economică depinde nu doar de resurse materiale, ci și de capitalul social – rețelele de cooperare, comunicare și încredere între fermieri, procesatori, autorități locale și naționale [9], [10], [42], [52]. O ipoteză secundară, confirmată de literatura recentă și de studii VCA4D în alte regiuni [11], [12], este că un nivel mai ridicat de incluziune, echitate și coeziune socială în întreprinderi și comunități sporește durabilitatea procesului de producție.

Metodologic, studiul se bazează pe o combinație de surse: date statistice secundare (BNS, FAO), focus grupuri și interviuri cu zeci de producători de porumb și floarea-soarelui din diverse regiuni ale Republicii Moldova, observații de teren realizate în martie și iunie 2025 în cadrul unei echipe de cercetare VCA4D și aplicarea unei anchete prin chestionar cu un eșantion redus (n=48) de fermieri din diferite regiuni și de dimensiuni variabile. Analiza socială prezentată aici completează evaluarea economică și de mediu a celor două culturi, propunând o interpretare integrată asupra durabilității agriculturii moldovenești.

Prin concentrarea pe două ramuri de producție intensive – porumb și floarea-soarelui – studiul contribuie la înțelegerea mecanismelor de reziliență la trei niveluri: al gospodăriei/întreprinderii agricole, al comunității rurale și al sectorului agricol în ansamblu.

Notă metodologică

Analiza socială a lanțurilor valorice de porumb și floarea-soarelui din Republica Moldova urmează modelul *VCA4D Social Profile*, care evaluează sustenabilitatea socială pe baza a șase domenii principale de analiză: condițiile de muncă, drepturile și accesul la pământ și apă, egalitatea de gen, securitatea alimentară și nutrițională, capitalul social și condițiile de trai. Fiecare dintre aceste domenii este împărțit în 22 de subdomenii și 63 de întrebări orientative, care permit identificarea atât a contribuțiilor pozitive, cât și a riscurilor potențiale [13].

În cadrul acestui studiu, accentul este pus pe patru domenii strâns legate de problematica coeziunii sociale, capitalului social, incluziunii și rezilienței: egalitatea de

gen, accesul la pământ și apă, securitatea alimentară și nutrițională, precum și capitalul social. Celelalte domenii (condițiile de muncă și condițiile de trai) sunt abordate în plan secundar, în măsura în care se intersectează cu cadrul teoretic al articolului.

Acest cadru metodologic permite o evaluare sistematică și bazată pe dovezi a gradului în care lanțurile valorice ale porumbului și floarei-soarelui din Moldova sunt social sustenabile. Analiza depășește simpla raportare la indicatori economici de venit sau producție și examinează distribuția oportunităților și riscurilor, cu o atenție deosebită acordată grupurilor vulnerabile – femei, tineri, muncitori sezonieri și mici fermieri. În conformitate cu metodologia VCA4D, cercetarea este ghidată de două întrebări esențiale: (1) în ce măsură creșterea economică generată de aceste lanțuri valorice este incluzivă și (2) dacă lanțurile respective pot fi considerate social sustenabile pe termen lung. În acest sens, ipoteza principală a studiului este că reziliența socio-economică a producătorilor depinde în mod semnificativ de capacitatea lor de a mobiliza capital social – rețele de cooperare, comunicare și încredere – în relație cu alți producători, procesatori și autorități. O ipoteză secundară este că un nivel mai înalt de incluziune și echitate în interiorul întreprinderilor și la nivel comunitar contribuie la consolidarea coeziunii sociale, ceea ce sporește durabilitatea și stabilitatea pe termen lung a procesului de producție agricolă.

Pentru a răspunde acestor întrebări, cercetarea a adoptat un design mixt. Aceasta a combinat:

- revizuirea literaturii de specialitate și a cadrului legislativ național și internațional;
- interviuri cu informatori-cheie (aprox. 20), incluzând factori de decizie, reprezentanți ai organizațiilor de fermieri, sindicatelor și sectorului agroindustrial;
- focus grupuri și interviuri semi-structurate cu fermieri mici și mijlocii, lucrători agricoli, mecanizatori și muncitori auxiliari din diverse regiuni ale Republicii Moldova (aprox. 30 de participanți).
- aplicarea unei anchete prin chestionar cu fermieri (n=48) din mai multe regiuni și de dimensiuni diverse (întreprinderi agricole, gospodării țărănești și gospodării ale populației).

Pe lângă analiza documentară, interviurile cu informatori-cheie, focus grupurile realizate cu fermieri și lucrători agricoli și ancheta prin chestionar cu 48 fermieri, studiul a integrat și rezultatele unui sondaj sociologic național. Sondajul „Capitalul uman și reziliența socială” a fost realizat de echipa de cercetare a Centrului de Sociologie și Psihologie Socială (CSPS) al ICJPS/USM în perioada 7–18 aprilie 2025 pe un eșantion de 1173 respondenți din 79 de localități rurale și urbane, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova (exclusiv regiunea transnistreană), cu o marjă de eroare de ±3,0%. Datele obținute prin această cercetare cantitativă completează observațiile de teren și interviurile, oferind o bază empirică solidă pentru

analiza capitalului social, a incluziunii și a rezilienței comunităților rurale în raport cu producția de porumb și floarea-soarelui.

Interviurile au fost înregistrate, transcrise și analizate prin codare tematică în NVivo 10, în logica *grounded theory* [72]. Temele și subtemele au fost identificate inductiv și iterativ, de la *open coding* la categorii axiale. Selecția temelor a ținut cont de: (1) frecvența în discursul participanților, (2) coerența internă a categoriilor de sens și (3) relevanța pentru întrebările de cercetare. O parte din coduri au fost predefinite din literatură (de ex., încredere instituțională, solidaritate orizontală), iar altele au reieșit din date (de ex., securitate alimentară, oboseală la locul de muncă).

Structura articolului urmează această logică: după introducere și nota metodologică, sunt prezentate rezultatele analizei, organizate în jurul celor patru domenii centrale (acces la pământ și apă, egalitate de gen, securitate alimentară și nutrițională, capital social). În încheiere, discutăm principalele constatări în dialog cu literatura de specialitate și formulăm o serie de recomandări adresate guvernului, instituțiilor internaționale și altor actori relevanți.

Aplicând această metodologie, articolul oferă o evaluare integrată a dinamicilor sociale din lanțurile valorice ale porumbului și floarei-soarelui din Republica Moldova, prin prisma teoriilor despre capital social și reziliență socio-economică. Analiza evidențiază atât contribuțiile acestor lanțuri la dezvoltarea incluzivă și consolidarea rezilienței comunităților rurale, cât și riscurile care necesită o atenție sporită pentru a garanta sustenabilitatea socială pe termen lung.

Cadru teoretic și conceptual: capital social, coeziune socială, încredere, solidaritate și reziliență

Acest studiu se sprijină pe un set de concepte sociologice și interdisciplinare care permit înțelegerea dinamicilor sociale din lanțurile valorice ale porumbului și floarei-soarelui în Republica Moldova.

Capitalul social este definit, după Robert Putnam [9], [14], ca ansamblul de rețele, norme și încredere socială care facilitează coordonarea și cooperarea pentru beneficii mutuale. În agricultură, capitalul social se manifestă prin rețele de cooperare între gospodării, încredere între fermieri și liderii întreprinderilor, sau prin organizații colective precum cooperativele. Bourdieu [10] atrage însă atenția că accesul la capital social este inegal, fiind condiționat de poziția economică și culturală. În cazul Moldovei, micii fermieri pot fi dezavantajați în accesul la rețele de suport instituțional, ceea ce le afectează reziliența [15], [16].

Coeziunea socială este înțeleasă, în linie cu teoria calității sociale [17], drept gradul în care relațiile sociale, bazate pe identități, valori și norme comune, sunt împărtășite în cadrul unei comunități. Chan și colegii [18] definesc coeziunea drept o stare de fapt care reflectă atât relațiile orizontale între cetățeni, cât și pe cele verticale cu instituțiile, implicând atitudini și comportamente de participare, sprijin și

apartenență. În mediul rural agricol, coeziunea socială se exprimă prin relațiile de încredere între fermieri, prin solidaritatea comunitară în fața riscurilor climatice și prin modul în care resursele sunt distribuite echitabil între diferite tipuri de actori.

Încrederea este un element central al capitalului social și al coeziunii sociale. Ea se manifestă atât pe orizontală – încrederea reciprocă între fermieri sau între muncitori sezonieri și angajatori – cât și pe verticală – încrederea în instituții, în politicile guvernamentale și în organizațiile internaționale care sprijină agricultura [19], [14], [20]. În contextul agriculturii moldovenești, încrederea în contractele de arendă, în piețele de desfacere și în politicile de subvenționare este esențială pentru stabilitatea și durabilitatea socială a lanțurilor valorice.

Solidaritatea desemnează atitudini și acte de sprijin și ajutor reciproc [21], [22]. Ea poate fi orizontală – între membrii aceleiași comunități rurale sau între colegi de muncă – sau verticală – între grupuri cu statut diferit, de exemplu între marii fermieri și micii arendatori. În agricultură, solidaritatea se manifestă prin schimbul informal de resurse, munca în comun sau sprijinul acordat în perioade de criză (secetă, pierderi de recoltă).

Reziliența socială se referă la capacitatea indivizilor și comunităților de a face față șocurilor și schimbărilor, adaptându-se prin strategii economice și sociale [23]. În mediul rural agricol, aceasta presupune atât inovare tehnologică (semințe rezistente, rotații de culturi), cât și mobilizarea capitalului social (încredere, solidaritate, cooperare). Reziliența comunităților depinde nu doar de resursele materiale, ci și de calitatea relațiilor sociale și de gradul de incluziune.

În acest articol, aceste concepte sunt aplicate prin cadrul metodologic VCA4D (*Value Chain Analysis for Development*), care evaluează sustenabilitatea socială a lanțurilor valorice pe șase domenii-cheie: condiții de muncă, drepturi de acces la pământ și apă, egalitate de gen, securitate alimentară și nutrițională, capital social și condiții de trai [13]. Pentru obiectivele acestui studiu, ne concentrăm asupra a patru dintre ele – accesul la pământ și apă, egalitatea de gen, securitatea alimentară și capitalul social – analizând modul în care coeziunea socială, încrederea și solidaritatea susțin reziliența socio-economică a producătorilor și a comunităților rurale în fața riscurilor climatice și socio-economice.

Analiza literaturii

Literatura de specialitate privind sustenabilitatea socială în agricultură arată că cerealele și culturile industriale precum porumbul și floarea-soarelui sunt adesea încadrate drept „culturi cu valoare scăzută” în termeni economici, deoarece generează marje reduse de profit, sunt dependente de piețe volatile și oferă oportunități limitate pentru valoare adăugată la nivelul fermierilor [24], [25]. Porumbul rămâne totuși un **aliment de bază** cu utilizări alimentare și industriale multiple, iar floarea-soarelui furnizează principalul ulei comestibil—roluri bine documentate în literatură

nutrițională [26], [27]. Volatilitatea climatică și economică pune presiune pe sistemele cerealiere; deși scenariile IPM (***Integrated Pest Management***)[2] pot îmbunătăți performanța de mediu fără a compromite viabilitatea economică, efectele sociale rămân condiționate de rețelele de cunoaștere, consultanță și guvernanță, cu riscul excluderii micilor fermieri în lipsa sprijinului adecvat [28].

Rapoartele FAO asupra agriculturii din Republica Moldova subliniază rolul central al micilor fermieri și al gospodăriilor familiale: aceștia reprezintă 98,8% din totalul exploatațiilor și produc circa 63% din output-ul agricol național [24], [29]. Totuși, ei se confruntă cu provocări sistemice precum fragmentarea terenurilor, accesul redus la resurse financiare și tehnologice și marginalizare instituțională [6], [24]. Lipsa sprijinului afectează atât nivelul de încredere în instituții, cât și capitalul social local, reducând reziliența socio-economică. Politicile agricole favorabile marilor exploatații agravează riscurile de excluziune și slăbesc solidaritatea între diferite tipuri de fermieri [7].

Pe plan internațional, studiile asupra lanțurilor valorice de porumb și floarea-soarelui în Africa, Asia și America Latină evidențiază probleme similare: guvernanța asimetrică și *contract farming* reduc puterea de negociere a fermierilor mici, în timp ce accesul la resurse și la piețe rămâne inegal [30], [31]. În Tanzania, femeile domină segmentele de muncă manuală slab remunerată, în timp ce bărbații controlează nodurile valorice cu profit ridicat [32]. În Brazilia, însă, cooperativele și rețelele bazate pe încredere și solidaritate au demonstrat că capitalul social poate spori incluziunea și reziliența comunităților agricole [33]. Relevanța pentru Moldova rezidă în paralelismul dintre inechitățile structurale și potențialul cooperativelor ca instrumente de consolidare a coeziunii sociale.

Literatura despre agricultura conservativă (CA, *no-till*) arată că tranziția către practici agroecologice poate întări reziliența în fața schimbărilor climatice, dar riscă să excludă micii fermieri în lipsa unor politici și mecanisme de sprijin dedicate [34], [35]. Aceasta evidențiază importanța solidarității instituționale și a capitalului social pentru acces echitabil la tehnologii. În Moldova, doar fermele mari (300+ ha) aplică CA autentică (no-till), ceea ce lasă micii fermieri în afara beneficiilor economice și de mediu [34].

Dimensiunea de gen este de asemenea esențială pentru înțelegerea incluziunii și coeziunii sociale. Raportul FAO (2022) arată că femeile controlează doar 17% dintre exploatații și mai puțin de 20% din terenuri, fiind concentrate în munca informală și slab remunerată [37]. Această inegalitate structurală reduce atât capitalul social al femeilor agricultoare, cât și capacitatea lor de a contribui la solidaritatea și reziliența

[2] IPM („management integrat al dăunătorilor") este un cadru care menține dăunătorii sub pragul economic de dăunare prin prevenție și măsuri non-chimice ca primă opțiune, pe baza monitorizării și a pragurilor de intervenție; tratamentele chimice se aplică selectiv și țintit doar când sunt necesare.

comunității [37]. Literatura internațională sugerează că intervențiile de tip *gender-mainstreaming* (formare, acces la cooperative, finanțare adaptată) pot transforma lanțurile valorice în factori de incluziune și coeziune [38], [39].

Literatura recentă conturează un tablou coerent al legăturii dintre capitalul social, cooperare și integrarea pe piață în agriculturile din Europa centrală și de est. Murray arată, într-un cadru micro-analitic, că capitalul social se formează în „triunghiul" stat–piață–comunitate prin procese de comunicare ce produc încredere, reciprocitate și reputație, iar în contexte post-socialiste simpla măsurare a „stocului" generic este insuficientă fără atenție la rețelele locale și dinamica lor instituțională [40]. Acest punct este întărit de Hurrelmann, Murray și Beckmann, care explică frecventele eșecuri ale acțiunii colective prin densitatea redusă a capitalului social de tip *bridging* și beneficiile neclare ale cooperării, subliniind rolul unei „agenții mediatoare" – lideri locali credibili capabili să lege grupuri eterogene și instituții [41]. Pe dimensiunea empirică, Stępień, Smędzik-Ambroży, Guth și Polcyn arată, pe un eșantion de 3.160 de ferme din cinci țări (inclusiv Republica Moldova), că fermele „mai socializate" (formare continuă, participare la evenimente, apartenență la organizații) au niveluri semnificativ mai ridicate de integrare de piață, cu implicații directe pentru performanță economică și reducerea vulnerabilității [42]. Rezultatul convergent este că investițiile în rețele și competențe colective – instruire, organizații de producători și spații de întâlnire și învățare – pot reconstrui încrederea, întări cooperarea și spori reziliența socio-economică a fermelor și comunităților rurale, inclusiv în lanțurile porumb–floarea-soarelui din Republica Moldova [40], [41], [42].

În contextul post-sovietic, literatura despre cooperative și sindicate agricole arată că acestea pot acționa ca „școli ale democrației", reconstruind încrederea și generând capital social, dar se confruntă cu lipsa de capacitate managerială și sprijin instituțional insuficient [43], [44], [45]. Studii recente arată că *leadershipul transformativ* are potențialul de a revitaliza cooperativele și de a crea noi forme de solidaritate rurală [8].

În ansamblu, literatura sugerează că reziliența și sustenabilitatea socială în lanțurile valorice ale porumbului și floarea-soarelui depind de: (1) incluziunea micilor fermieri și a femeilor, (2) consolidarea capitalului social și a coeziunii sociale prin instituții și cooperative funcționale, și (3) adaptarea la schimbările climatice prin practici și politici care să sprijine solidaritatea și încrederea între actori. Pentru Republica Moldova, aceste constatări confirmă ipoteza centrală a studiului: niveluri mai ridicate de echitate și incluziune sporesc coeziunea socială, întărind astfel reziliența comunităților rurale și sustenabilitatea pe termen lung a producției agricole.

Condițiile de muncă, echitate și sustenabilitate socială

Republica Moldova a ratificat principalele convenții ale OIM, inclusiv Convenția nr. 190 privind violența și hărțuirea (martie 2024), iar legislația națională prevede

libertatea de asociere, nediscriminarea și siguranța la locul de muncă; totuși, implementarea este inegală, pe fondul capacității instituționale limitate și al inegalităților socio-economice persistente [46], [47]. În exploatațiile de porumb și floarea-soarelui, în special în cele mecanizate, sindicalizarea este rară, iar negocierea salarială rămâne preponderent individuală.

Observațiile de teren indică un dualism ocupațional pronunțat. Mecanizatorii permanenți din fermele mari lucrează, de regulă, cu contracte scrise, asigurări și venituri care, în vârf de sezon, pot depăși media națională; lucrătorii sezonieri sunt adesea plătiți informal, la zi, suportând volatilitatea productivității și a prețurilor. În anii secetoși, întârzierile salariale devin recurente—„dacă nu e producție, nu sunt nici salarii", a sintetizat un participant (Focus grup (FG) mecanizatori, centru, iun. 2025). Aceste aranjamente transferă riscul către forța de muncă și erodează încrederea contractuală, cu efecte directe asupra coeziunii și capacității gospodăriilor de a-și amortiza șocurile [47].

În materie de securitate și sănătate în muncă, obligațiile legale sunt clare, dar conformarea este selectivă. Echipamentele individuale de protecție sunt distribuite mai frecvent în întreprinderile mari, însă utilizarea lor rămâne inconsistentă la manipularea substanțelor, în special pe timp de caniculă. Un mecanizator explica pragmatic: „în cabină e mai bine, dar masca e greu de purtat pe căldură" (FG mecanizatori, fermă medie, centru, iun. 2025). Comisiile OSH funcționale, instruirea anuală și echipamentele moderne reduc expunerea, dar echipele sezoniere și fermele mici rămân cele mai vulnerabile [24], [46].

Din perspectiva salariilor și a atractivității locurilor de muncă, agricultura rămâne sub media altor sectoare, cu excepția mecanizatorilor, agronomilor și a personalului administrativ din fermele mari, unde veniturile pot ajunge la 14.000–20.000 MDL/lună în sezon. Participarea tinerilor este scăzută, iar segregarea ocupațională de gen persistă: femeile se concentrează în roluri auxiliare, mai slab remunerate și cu acces limitat la rețele profesionale, ceea ce le reduce capitalul social și perspectivele de mobilitate [37], [48]. „Tinerii nu mai sunt atrași de tractoare ca noi", a spus un mecanizator în vârstă de 36 de ani, surprinzând decalajul generațional (FG mecanizatori, centru, iun. 2025).

Aceste exemple și literatura confirmă că intervențiile orientate spre incluziune (formare, acces la cooperative, finanțare adaptată) pot crește participarea, inclusiv a femeilor, și spori coeziunea organizațională [38]. Totodată, densitatea scăzută a rețelelor de cooperare și dialog social diminuează capitalul social intern și coeziunea la nivelul întreprinderii, reducând astfel reziliența la șocuri [9], [14], [23].

Accesul la pământ și apă și reziliență comunitară

În practica agricolă din Moldova, accesul la teren în porumb și floarea-soarelui se bazează preponderent pe arendarea loturilor de la numeroși mici proprietari;

consolidarea are loc gradual, prin agregarea contractelor, frecvent mediată de lideri locali conectați cu antreprenorii agricoli (FG & Interviuri, iun. 2025) [49]. Proprietarii preferă, de regulă, arenda pe termen mediu (4–5 ani), care le asigură venit previzibil în numerar sau în natură, păstrând dreptul de proprietate. În termenii cadrului teoretic, această arhitectură contractuală se sprijină pe încredere și norme locale, dar concentrează puterea de intermediere în mâinile câtorva actori, ceea ce poate limita coeziunea socială și vocea colectivă [7], [8].

Diseminarea informațiilor către deținătorii de teren și lucrători este preponderent informală și mediată (șef de fermă, administrator, primar). Contractele de arendă prevăd plăți în natură sau numerar; predictibilitatea este apreciată de proprietari: „Fie plouă, fie nu, atâta ni se dă… și în anii răi ne dau ce e în contract” (FG angajați, sud, iun. 2025). Plata în produse (grâu, porumb și/sau floarea-soarelui) este frecventă în localitățile rurale, dar implică costuri de depozitare și procesare; numerarul expune la riscuri inflaționiste. Pachetele tipice variază, orientativ, de la ~400 kg/ha la ferme mici la circa 1,3 t/ha în întreprinderile mari, uneori cu suplimente (făină/ulei) la sărbători (Discuție proprietari, Căușeni, aug. 2025). Deși acest aranjament susține reziliența gospodăriilor și o solidaritate punctuală (ajutor ad-hoc în anii foarte slabi), dependența de intermedierea liderilor concentrează puterea de negociere și reduce transparența [50]. Inechitățile de gen persistă: femeile dețin aproximativ 36% din titluri, dar controlează ~19% din suprafețe, fiind mai frecvent limitate la exploatații mici și capitalizare scăzută [37]. Această distribuție afectează capitalul social al femeilor și posibilitatea lor de a participa la deciziile comunitare [37], [38].

Legea apelor nr. 272/2011 (aliniată la *EU Water Framework Directive*) tratează apa ca bun public; irigarea și utilizările industriale necesită permise, în timp ce gospodăriile pot utiliza fântâni și izvoare în limite sanitare. Sistemele de irigații mari sunt gestionate formal de Agenția pentru Îmbunătățiri Funciare și Irigații sau, acolo unde au fost reabilitate, de asociații ale utilizatorilor de apă; aproximativ 217.000 ha sunt echipate oficial, însă suprafața efectiv irigată anual este mult mai mică, din cauza infrastructurii degradate și a costurilor de pompare [1], [51].

Datele calitative și cantitative disponibile indică disparități urbane-rurale și vulnerabilități regionale în ceea ce privește accesul la resursele de apă: în sondajul ICJPS 2025, aproape jumătate dintre respondenții urbani apreciază serviciile de apă ca „ridicate” sau „foarte ridicate” (49,6% și 24,9%), în timp ce în mediul rural 21,9% declară că nu au deloc servicii de apă la rețea, iar 12,1% evaluează calitatea drept „foarte joasă” (față de 2,9% și 4,8% în urban) (ICJPS 2025, Q58_4). Multe comunități folosesc foraje arteziene: „Luăm apă din fântâna arteziană, peste 100 m adâncime… ne bazăm pe filtrul natural al pământului” (FG, sud, iun. 2025). În zonele de stepă din sud, lipsurile sunt cronice: „Nu e apă. Nu e irigație. Canalul de primăvară e secat. Și iazul a secat” (FG, sud, iun. 2025). Variabilitatea pluvială și secetele recurente sunt percepute ca determinante: „Facem totul la timp, dar… totul

depinde de natură – dacă plouă, avem roadă" (FG, sud, iun. 2025). În termeni de reziliență, accesul fiabil la apă determină valoarea terenurilor arendate, stimulentele de investiții pe termen lung și coeziunea dintre fermieri și liderii de fermă. Fermele capitalizate, situate lângă cursuri majore, beneficiază disproporționat, în timp ce micii fermieri din centru și sud depind de fântâni, iazuri sau pompare improvizată, rămânând foarte expuși la secetă [24], [51].

Din perspectiva VCA4D, domeniul „Acces la pământ și apă" evidențiază o guvernanță de facto bazată pe contracte private și intermediere locală, care oferă stabilitate și securitate alimentară la nivel de gospodărie (prin plățile în natură și grădinile de consum propriu), dar reproduce asimetria de putere și dependența de relații personalizate. Această arhitectură consolidează capitalul social de tip „bonding" (legături strânse în rețele locale), însă îl limitează pe cel de tip *bridging*, adică punțile spre instituții și mecanisme transparente de decizie, cu efecte asupra coeziunii și rezilienței pe termen lung [14], [51]. Reducerea decalajului dintre ambiția politică (irigații, management durabil al solului și apei) și realitățile infrastructurale locale rămâne condiția critică pentru a transforma încrederea interpersonală în încredere instituțională și solidaritate funcțională la scară comunitară.

Echitate socială și egalitate de gen

Deși cadrul legal prevede echitatea la locul de muncă, inclusiv pe criteriu de gen, în lanțurile de porumb și floarea-soarelui persistă segregarea ocupațională: femeile reprezintă aproximativ 42% din forța de muncă agricolă și peste 70% dintre lucrătorii familiali neplătiți, dar circa o treime dintre salariați [53]. În datele noastre, ponderea scade odată cu mărimea și mecanizarea exploatației: în producția de porumb, femeile sunt ~35% în gospodării familiale (≤10 ha), 22% în gospodării țărănești (10–380 ha) și 19% în întreprinderi agricole (≥380 ha); în cea de floarea-soarelui, această proporție este de 28%–25%–19%. Posturile tehnice (tractor, combină, pulverizatoare) sunt aproape exclusiv masculine, în timp ce femeile se concentrează în roluri manuale și auxiliare (curățenie, sortare, îngrijire animale) (Observații de teren, 2025; FG & interviuri, iun. 2025). Un participant a explicat această diferență prin bariera de formare pentru aceste meserii: „Dacă o femeie ar face școala pe tractoare și combine, ar munci la fel de bine; dar în grupa lui Andrei nu era nicio fată – femeile nu aleg acel profil" (FG, centru, iul. 2025).

Inegalitățile de proprietate și active sunt pronunțate: femeile controlează în jur de 19% din terenuri și <12% din utilaje, iar exploatațiile conduse de femei sunt cu 30–40% mai mici, ceea ce limitează accesul la subvenții, credit și cooperative [37]. Informalitatea le afectează disproporționat: în întreprinderile individuale, 83,7% dintre femei lucrează fără contract (vs. 44% bărbați), iar și în fermele mari peste jumătate dintre angajate rămân în aranjamente informale [4], [37], [54]. Educația vocațională reproduce segregarea: femeile sunt ~15–20% dintre elevii din profiluri agricole la

nivel tehnic secundar [37], [55]. La credit, unele bănci raportează creșterea ponderii clientelor spre 22–25%, însă tipul de proprietate și normele culturale mențin participarea sub cea a bărbaților (Observații de teren, mart. 2025) [56]. Deficitele de capital social de tip *bridging* (punți către furnizori, bănci, AIPA/IFAD/ODIMM, grupuri de utilizatori de irigații) reduc reziliența la secete și șocuri de preț [37].

Deciziile privind culturi și vânzări se negociază frecvent în gospodăriile agricole, însă controlul mecanizării, irigației și marketingului aparține preponderent bărbaților. Femeile sunt mai prezente în contabilitate și administrație, dar cu o putere de decizie limitată în domenii strategice (Observații de teren, 2025) [37]. În organizațiile de producători și la nivel sindical, reprezentarea femeilor este modestă; în lipsa unor canale de exprimare solide, influența asupra agendei rămâne scăzută [47], [56].

„Dublul schimb" (muncă salarială și cea din gospodărie și îngrijire) amplifică oboseala și percepția de „deprivare a timpului", mai ales în vârful sezonier [4], [57]. Chiar dacă plata egală pentru muncă de valoare egală este adesea raportată la sarcini identice, excluderea femeilor din rolurile tehnice și marketing perpetuează decalajul de venit; statistic, decalajul de gen persistă, situându-se în agricultură la aprox. 15–17% în 2024 [4], [46], comparabil cu media pe economie (în funcție de indicatorul lunar/orar utilizat).

În calitate de deținători de teren și fermieri mici, multe femei diversifică producția (grădini, legume, animale mici) pentru a asigura securitate alimentară și comercializarea în piețe locale; micii proprietari asigură circa ⅓ din producția națională de porumb, dar doar ~5% în floarea-soarelui [4]. Dimensiunea mai mică a exploatațiilor are drept consecință alegerea unor culturi mai puțin mecanizate (Observații de teren, iun. 2025) [37]. În sezon, femeile sunt supra-reprezentate în recoltare și sortare (astfel, într-o fermă mare, ~70% din muncitorii sezonieri erau femei, multe femei fiind angajate ca zilieri). La fel, în munci de post-recoltare și vânzări locale femeile sunt foarte vizibile; în schimb, acestea sunt subreprezentate în comerțul en gros și la export, unde capitalul și rețelele contează (Observații de teren, martie 2025). Pe partea administrativă și financiară, femeile dețin proporții semnificative în întreprinderi agricole și în administrația rurală, contribuind la o mai mare stabilitate a veniturilor familiale și la o anumită influență procedurală [53]. Totuși, deciziile strategice privind consumabilele agricole (factori de producție (inputuri)), irigația și comercializarea rămân în mâna liderilor (preponderent bărbați) (Observații de teren, 2025) [37].

Legislația privind securitatea și sănătatea în muncă (SSM/OSH) cere instruire și echipament individual de protecție (EIP/PPE), dar implementarea este inegală, mai ales în segmentele sezoniere și informale: lipsesc uneori echipamente adecvate, practici ergonomice și măsuri anti-stres termic (Observații de teren, 2025) [58], [59]. Multe femei rămân în roluri repetitive și solicitante fizic (curățenie, cantină, sortare),

unde riscurile ergonomice persistă, iar formalizarea contractelor este redusă (FG & Interviuri, iun. 2025) [37], [54]. Limitarea accesului la formare tehnică și la grupuri de utilizatori de irigații frânează adoptarea de tehnologii economisitoare de efort, cu impact asupra bunăstării și rezilienței.

Participarea în segmente cu valoare adăugată mică și reprezentare redusă în nodurile tehnice și comerciale reflectă o guvernanță asimetrică a lanțurilor de valori studiate. În mod coerent cu ipotezele noastre, rezultatele susțin că acolo unde scade informalitatea și crește accesul femeilor la resurse productive (teren, utilaje, credit), formare și rețele profesionale (cooperative, comitete mixte), se întăresc capitalul social, coeziunea și încrederea, iar întreprinderile și comunitățile devin mai reziliente la șocuri climatice și economice [7], [8], [9], [14], [24], [37], [38].

Securitate alimentară și nutrițională și coeziune comunitară

La nivel național, disponibilitatea alimentelor de bază nu a constituit, în ultimii ani, o problemă critică: producția internă de cereale și oleaginoase (grâu, porumb, floarea-soarelui) a acoperit necesarul de consum chiar și în perioade cu șocuri externe [60], [61]. Totuși, producția rămâne puternic dependentă de climă: managerii și lucrătorii intervievați descriu anii 2020–2024 drept o succesiune de ani secetoși; datele de teren indică scăderi ale randamentelor la porumb în 2024 față de 2023 (≈1,5–3,5 t/ha vs. 5–6 t/ha), în timp ce floarea-soarelui s-a dovedit relativ mai rezilientă (≈2-2,5 t/ha) (FG și interviuri, 2025; Observații de teren, mart. 2025) [62]. Orizonturile scurte ale arendei și rotațiile extensive cu valoare adăugată redusă temperează investițiile—mai ales în irigații și condiționare—în pofida angajamentelor strategice de modernizare [61], [63]. Chiar și așa, pe lanțurile valorice de porumb și floarea-soarelui, disponibilitatea de bază a fost menținută: întreprinderile mari au asigurat fluxuri către piață, iar gospodăriile mici au completat cu producție destinată autoconsumului [60], [62].

La nivel comunitar, plățile în natură din arendă (grâu, porumb, floarea-soarelui) funcționează ca un amortizor social al disponibilității alimentare: aproximativ 500–800 kg de cereale sau semințe/ha sunt transformate local în făină, ulei sau furaje, consolidând rezervele gospodăriilor: „Unii macină grâul de făină, alții storc semințele de floarea-soarelui pentru ulei…” (FG & interviuri, centru, iun. 2025; Observații de teren, mart. 2025).

Din 2022, în urma invaziei Rusiei în Ucraina, accesibilitatea la alimente a fost afectată de scăderea veniturilor reale și creșterea costurilor de trai; ponderea cheltuielilor alimentare rămâne ridicată (≈41% medie; și mai mult în quintila cea mai săracă), iar sărăcia energetică reduce și mai mult veniturile disponibile [64]. În agricultură, salariile sunt printre cele mai joase din economie; o parte mică a lucrătorilor calificați (mecanizatori, agronomi) atinge 15–22.000 MDL/lună în vârf de sezon, în timp ce personalul de cantină, îngrijitorii de animale și sezonierii câștigă sensibil

mai puțin, cu goluri de venit iarna și întârzieri în anii secetoși (FG și interviuri, iun. 2025; Observații de teren, mart. 2025) [47]. În acest context, plățile în natură și grădinile de autoconsum devin mecanisme de protecție pentru bugetele alimentare ale gospodăriilor rurale.

Lanțurile de porumb și floarea-soarelui contribuie la acces prin: (1) prezența pe piață a cerealelor și uleiurilor, (2) venituri salariale în întreprinderi, (3) plăți în natură către arendatori; totuși, sezonalitatea și mecanizarea ridicată lasă o parte importantă a lucrătorilor expusă la volatilitatea prețurilor și la șocuri de venit [47], [62]. Pentru ca participarea la lanțurile valorice să se traducă în acces stabil și echitabil la hrană, sunt esențiale: formalizarea muncii, formare profesională țintită și conectarea producătorilor locali la serviciile sociale alimentare (mese școlare, vouchere, achiziții publice cu criterii locale) [46], [56].

Aprovizionarea acoperă, în general, nevoile calorice, dar dietele rămân relativ dezechilibrate—dominante în cereale, pâine și ulei de floarea-soarelui, cu consum insuficient de proteine, legume și fructe [61], [62]. Estimări recente indică anemie de ~26% la femei (15–49 ani) și copii mici, concomitent cu suprapondere/obezitate în creștere (≈19% adulți), indicând o „dublă povară" nutrițională [37], [62]. Datele FAOSTAT sugerează o cantitate medie disponibilă pentru consumul de porumb de ~14–15 kg/cap/an și de ulei de floarea-soarelui de ~7,8 kg/cap/an—sub România, dar peste sau aproape de media unor țări UE—ceea ce conferă uleiului de floarea-soarelui o pondere disproporționat de mare în aportul de grăsimi [65]. Practicile tradiționale (mămăliga, presarea locală a uleiului) asigură continuitate culturală și securitate alimentară la nivel de gospodărie, dar pot perpetua profiluri nutriționale sărace în micronutrienți [27], [66], [67].

În ceea ce privește siguranța alimentară, porumbul devine tot mai expus la micotoxine în condiții de secetă și umiditate variabilă, cu efecte directe (făină, mămăligă) și indirecte (produse animaliere) asupra calității consumului [66], [68]. Floarea-soarelui, deși mai rezilientă, este și ea afectată în anii de secetă severă (ex. 2007, 2012, 2020), cu scăderi de randament până la jumătate la nivel național [62], [69]. În paralel, declinul creșterii în gospodărie (bovine, porcine, ovine) a redus accesul la proteine animale și oportunitățile de troc, accentuând dependența de cereale și ulei (FG & interviuri, iun. 2025) [2], [70]. Programe de educație nutrițională conectate la achiziții locale (mese școlare, bucătării comunitare) pot corecta dezechilibrele dietare și sprijini economia locală [61], [62].

Stabilitatea este susținută de producția internă de cereale, rentele în natură și diversificarea la nivel de gospodărie, dar această plasă de siguranță este vulnerabilă la volatilitatea climatică (secete repetate, inundații) și la șocuri de preț (energie, logistică) (Observații de teren, mart. 2023) [62]. Pe termen scurt, transferurile în numerar și vouchere și serviciile sociale alimentare atenuează șocurile pentru grupurile vulnerabile; pe termen mediu, irigațiile, depozitarea și condiționarea, testarea

calității și logistica sunt condiții critice pentru menținerea stabilității ofertelor și pentru protejarea încrederii în piață [2], [61].

Din perspectiva coeziunii locale, aranjamentele de arendă multi-anuale cu plăți previzibile în natură funcționează ca infrastructuri sociale: întăresc capitalul social de tip bonding în comunități și reduc incertitudinea gospodăriilor (Observații de teren, mart. 2025). Întreprinderile mari stabilizează piața și oferă angajare (mai ales pentru personal calificat), în timp ce gospodăriile mici asigură „suveranitatea alimentară liniștită" la nivelul comunității rurale – o combinație care sporește reziliența comunitară în anii slabi, dar care, fără investiții publice și mecanisme de *bridging* (cooperative, asociații de utilizatori de apă, achiziții publice locale), riscă să perpetueze asimetria de putere și dezechilibrele nutriționale [2], [7], [51].

Lanțurile valorice ale porumbului și floarea-soarelui sunt esențiale pentru securitatea alimentară a Republicii Moldova, menținând disponibilitatea la nivel național și stabilitatea la nivel de gospodărie prin plăți în natură și oportunități de angajare; totuși, accesibilitatea rămâne constrângerea principală, utilizarea este dezechilibrată, iar stabilitatea depinde de irigații, infrastructură post-recoltare și protecție socială adaptativă [60], [61], [62]. Consolidarea capitalului social (rețele, încredere, solidaritate) între întreprinderile mari, micii producători și autoritățile locale – împreună cu politici care leagă achizițiile publice de producția locală – poate transforma această bază într-o strategie de reziliență alimentară sustenabilă, cu efecte benefice asupra coeziunii comunităților rurale [7], [71].

Capital social: cooperare, informație, încredere și participare

Rolul organizațiilor de producători în aceste lanțuri rămâne fragil și inegal dezvoltat. Multe ferme – mai ales gospodăriile țărănești – preferă închirierea individuală de utilaje și se bazează pe legături verticale cu liderii de fermă, mai mult decât pe cooperare orizontală între egali. Un mecanizator dintr-o fermă medie din raionul Criuleni (Centru) descria un aranjament conjunctural: au ajutat temporar o companie vecină care nu avea suficientă tehnică în 2022, dar „după ce și-au cumpărat utilaje, fiecare s-a întors la treaba lui" (FG mecanizatori, centru, iul. 2025). Acest tipar al inițiativelor de scurtă durată indică densitate redusă a capitalului social de tip *bridging* și o cultură cooperativă slabă, observate și în literatură [8], [44].

Liderii de fermă intervievați au subliniat frecvent că „fermieri între ei se înțeleg greu" – concurența primează în fața cooperării (Observații de teren, mart. 2025). Datele anchetei noastre confirmă orientarea pragmatică spre probleme structurale și tehnice (acces la consumabile agricole, depozitare, piețe, credit, irigații, mecanizare). Doar 1 din 48 de respondenți a menționat explicit cooperarea ca soluție. Reticența micilor gospodării de a intra în structuri mai mari poate fi citită și ca o formă de „suveranitate alimentară liniștită" [7], [71]: o strategie de protejare a securității ali-

mentare locale și a autonomiei sociale în raport cu arendatorii puternici și structurile cooperative percepute ca asimetrice.

Există totuși modele robuste. Agrostoc (150+ membri, ~130.000 ha) oferă acces comun la consumabile agricole, silozuri, multiplicare de sămânță și funcții de reprezentare; o cooperativă din raionul Criuleni își organizează activitatea printr-o structură cooperativă, agregând producții și gestionând depozite. Literatura arată că, în pofida neîncrederii moștenite istoric (asocierea cu kolhozurile) și a capacității manageriale limitate, *leadershipul transformativ* poate reconstrui încrederea și reziliența [8], [43], [44], [45]. Managerii unor ferme mari au confirmat în teren că o cooperare bine guvernată — prin achiziții agregate și fixare anticipată a prețurilor la factori de producție, agregarea și stocarea comună a producției pentru vânzări contractate în ferestre favorabile, logistică coordonată, instrumente de finanțare la nivel de cooperativă și schimb sistematic de informații — amortizează volatilitatea pieței și stabilizează veniturile fermierilor și ale comunității (FG și interviuri, iun. 2025). Totodată, incluziunea rămâne inegală: întreprinderile agricole sunt supra-reprezentate în cooperative, în timp ce micii fermieri – în special femeile – rămân subreprezentați, fără masă critică pentru marketing colectiv. După cum un mic producător din raionul Criuleni a rezumat: „Nu producția e problema, ci vânzarea. N-avem cu cine să ne asociem ca să ajungem pe piață” (Observații de teren, mart. 2025).

În privința puterii de negociere, efectele cooperării sunt vizibile: Agrostoc reduce costurile prin achiziții agregate (îngrășăminte, semințe), iar cooperativa din raionul Criuleni obține prețuri mai bune prin agregarea volumelor. În contrast, o parte dintre sindicate și asociații sunt percepute ca slabe sau politizate – „mai mult strică decât ajută; fac politică, nu agricultură”, spunea managerul unei cooperative din regiunea de centru în legătură cu o asociație agricolă vocală, cunoscută pentru protestele regulate în centrul capitalei (Observații de teren, mart. 2025). Prin urmare, acolo unde capitalul social de tip *bridging* este structurat (guvernanță transparentă, reprezentare reală), reziliența economică și alimentară crește; unde domină legăturile bonding închise și leadershipul personalizat, efectele pentru coeziune și acces echitabil rămân limitate [8], [14], [41].

Accesul la informație este puternic mediat de mărimea fermei și stilul de conducere. Întreprinderile agricole mai mari sunt conectate direct la bănci, procesatori, cooperative; gospodăriile țărănești și gospodăriile familiale se bazează mai mult pe lideri locali și rețele informale. În focus grupuri, mecanizatorii indicau șeful de fermă drept principal broker de cunoaștere și informare: „caută, învață, ne transmite” (FG mecanizatori, fermă medie, centru, iul. 2025). Lucrătorii din roluri auxiliare (cantină) au invocat mai ales cunoașterea tradițională combinată cu sfaturi ocazionale, iar timpul și resursele limitează participarea la cursuri sau grupuri online (Observații de teren, mart. 2025).

Sondajul ICJPS (2025, Q38) arată că ședințele comunitare, autoritățile locale și media locală rămân canale relevante, dar cu decalaje rural–urban importante. Rezultatul este compatibil cu literatura privind slăbiciunea sistemelor consultative instituționale și dependența de rețele personalizate [43], [44]. În termeni de capital social, informarea prin intermediul liderului consolidează încrederea verticală, dar nu produce suficient capital social de tip *bridging* între ferme, femei-lider, tineri, furnizori și instituții, ceea ce limitează capacitatea colectivă de reziliență la șocuri climatice și de piață.

Încrederea în lanțurile de porumb și floarea-soarelui este, în principal, personală și localizată. Fermierii și lucrătorii declară încredere ridicată în grupul imediat și în liderul lor, dar mult mai redusă în instituțiile „îndepărtate". „Ne bazăm pe șef și pe ai noștri; dincolo de asta, încrederea e aproape zero", sintetiza un participant (FG mecanizatori, centru, iul. 2025). Sondajul ICJPS (mai 2025, Q34) indică încredere generalizată joasă: doar 7,6% spun că „majoritatea oamenilor pot fi fi de încredere", în timp ce 39,1% cred că „trebuie să fim foarte precauți". Se poate observa totodată că participanții din zonele rurale se declară mai precauți decât cei din mediul urban.

În același timp, ancheta prin chestionar realizată cu 48 de participanți – fermieri de diferite dimensiuni și din diferite regiuni ale R. Moldova – demonstrează niveluri medii de încredere în instituții relevante: scoruri medii de 3,5–3,7/5 pentru bănci, 3,1–3,3 pentru procesatori, 3,1–3,4 pentru autorități; încrederea în „alte ferme" e ușor mai joasă și volatilă (~3,0–3,3). Întreprinderile agricole tind să aibă scoruri mai ridicate (mai ales față de bănci și guvern), în timp ce gospodăriile sub 10 ha au cele mai joase scoruri. Accesul la credit rămâne filtrat de tipul și dimensiunea proprietății, birocrație și condiții percepute drept nefavorabile. Participanții au exprimat de asemenea încredere scăzută în instituțiile de microfinanțare și o creștere graduală a încrederii în băncile mari (ex. MAIB), apreciate pentru scheme de rambursare mai flexibile (FG și interviuri, iun. 2025). Din perspectiva coeziunii, trecerea de la încredere personalizată la încredere instituțională cere transparență, canale stabile de consultare și leadership responsabil [8].

Participarea formală la procesele decizionale privind agricultura și utilizarea terenurilor rămâne redusă. Contractele de arendă cu liderii de fermă constituie principala interfață: acestea oferă continuitate (rente previzibile, adesea în natură), dar puțin spațiu deliberativ la nivel de comunitate rurală. În focus grupuri, lucrătorii se descriu drept „informați" mai mult decât consultați: pot sugera alternative, însă decizia finală aparține managerului (FG fermă zootehnică, sud, iul. 2025). Ancheta ICJPS (2025, Q28_1) arată că doar ~25% au participat frecvent la ședințe comunitare în ultimii trei ani; 40,3% nu au participat niciodată, iar ~15% „rar". Implicarea voluntară este, de asemenea, modestă: 51,6% declară că nu au participat la activități voluntare în ultimii trei ani, ~8% participă frecvent (Q28_5). Practicile tradiționale de ajutor reciproc (clacă) s-au estompat; „oamenii mai degrabă angajează meșteri

decât să strângă vecinii", remarcau angajați dintr-o fermă mare (Interviu angajați, centru, iun. 2025).

Totuși, unele întreprinderi agricole mari acționează ca ancore sociale: de pildă, o cantină de fermă din sud, în parteneriat cu primăria, oferă mese zilnice gratuite unor vârstnici vulnerabili (FG angajați cantină, iun. 2025). Astfel de inițiative consolidează solidaritatea locală, întăresc capitalul social de tip *bonding* și, indirect, reziliența alimentară a gospodăriilor – mai ales în anii slabi. Pe de altă parte, dependența de liderii de fermă ca „arbitri" informali ai comunității poate concentra puterea și slăbi vocea colectivă, dacă nu este echilibrată de mecanisme incluzive (consilii consultative, bugete participative, comitete mixte fermieri–autoritate).

În ansamblu, implicarea socială în lanțurile porumb–floarea-soarelui este slab instituționalizată: participarea civică e redusă, iar cunoașterea tradițională rămâne mai ales la nivel de gospodărie (semințe, conservare, troc), fără să fie integrată sistematic în guvernanța lanțurilor. Cercetarea de teren și literatura de specialitate converg totuși pe un punct: cooperativele bine guvernate și leadershipul transformativ pot mobiliza acțiune colectivă incluzivă, pot crește capacitatea de negociere pe piață și pot întări capitalul social – cu efecte directe asupra securității și rezilienței alimentare, precum și asupra coeziunii comunităților rurale [7], [8], [44], [45].

Cooperarea este încă redusă și marcată de neîncredere moștenită istoric și constrângeri practice, dar exemplele precum Agrostoc și cooperativa din raionul Criuleni arată că se pot obține incluziune, putere de negociere și reziliență sporite. Pentru a valorifica acest potențial, sunt necesare: cadru legal și scheme de sprijin orientate spre participare echitabilă (inclusiv pentru femei și gospodării țărănești), guvernanță transparentă (boarduri reprezentative, raportare), mecanisme de consultare reale și leadership care să convertească încrederea personală în încredere instituțională. Astfel, capitalul social local poate „face punte" (*bridging*) către instituții și piețe, transformând participarea în securitate alimentară, coeziune și reziliență pe termen lung.

Discuție și concluzii

Articolul a urmărit, prin prisma cadrului VCA4D, dinamica socială a transformării agriculturii moldovenești declanșată de privatizarea terenurilor din anii 1990 (programul „Pământ") și consolidarea ulterioară prin arendă și re-parcelare. Constatările noastre confirmă rezultatele clasice privind efectele pozitive ale consolidării asupra productivității și veniturilor – în concordanță cu studiile despre dualitatea structurii agrare și rolul pieței funciare în Republica Moldova și în Europa de est [6], dar arată totodată că aceste câștiguri economice au fost însoțite de inegalități structurale persistente, atât între gospodării mici și întreprinderi mari, cât și pe criteriu de gen [37]. În acest sens, contribuția articolului este de a lega sistematic performanța economică de logica *capitalului social* (rețele, norme, încredere, solidaritate) și de

mecanismele de coeziune și incluziune care mediază, în fapt, accesul la resurse, adaptarea la riscuri și distribuția beneficiilor [9], [10], [14], [15].

Ipoteza principală – reziliența este consolidată de capitalul social. Datele calitative și de sondaj arată că în lanțurile porumb și floarea-soarelui predomină o încredere verticală (în liderii de fermă) și legături „bonding" închise, în timp ce punțile de tip *bridging* către cooperative, bănci, procesatori sau autorități sunt subdezvoltate. Acest profil explică de ce multe probleme structurale (acces la irigații, depozitare/condiționare, credit, inputuri) sunt abordate individual, prin aranjamente tranzacționale, și mai rar colectiv, prin mecanisme asociative. Literatura comparativă arată că tocmai aceste punți – instituții de intermediere, leadership de încredere, spații de învățare comună – sunt decisive pentru a converti relațiile interpersonale în capacitate colectivă de acțiune [18], [40], [41]. Rezultatul nostru completează acest tablou: acolo unde cooperarea este robustă și guvernată transparent (ex. Agrostoc; cooperative locale), vedem amortizarea volatilității prin achiziții agregate, stocare și vânzare contractată, informare tehnică și instrumente financiare comune; acolo unde domină soluțiile individuale, volatilitatea se transmite direct gospodăriilor mici.

Ipoteza secundară – incluziunea sporește coeziunea și durabilitatea socială. Analiza evidențiază segregarea de gen în ocupațiile tehnice și în nodurile cu valoare adăugată mai mare (mecanizare, irigații, marketing), participarea redusă a femeilor la formare și acces inegal la teren, utilaje și credit [37]. Conform literaturii, intervențiile de tip gender-mainstreaming – formare țintită, acces la cooperative, produse de credit adaptate – cresc participarea femeilor și întăresc coeziunea organizațională [38]. Rezultatele noastre rafinează această teză: în absența formalizării muncii și a unor canale reale de consultare (comitete mixte, grupuri de producătoare), chiar și acolo unde plata egală pentru muncă de valoare egală este raportată, decalajul de venit se reproduce prin excluderea femeilor din pozițiile tehnice și decizionale. În logica VCA4D, incluziunea actorilor mai slabi (femei, tineri, gospodării mici) este condiție a rezilienței sociale la nivel de întreprindere și comunitate.

„Suveranitatea alimentară liniștită" și rolul gospodăriilor mici. Un aport original al studiului este articularea complementarității dintre întreprinderile mari – care stabilizează fluxurile spre piață și oferă locuri de muncă calificate – și gospodăriile mici și familiale, care asigură securitatea alimentară locală prin producție pentru autoconsum și plăți în natură din arendă. Această „suveranitate alimentară liniștită" [7], [71] funcționează ca o infrastructură socială în anii slabi, dar, fără investiții publice și mecanisme de cooperare incluzivă (asociații de utilizatori de apă, depozitare comună, achiziții publice locale), riscă să perpetueze asimetria de putere și profiluri dietare dezechilibrate [60], [62].

Cooperative, clustere și leadership transformativ. Cazurile de cooperare reușită din teren se aliniază cu dovezile că participarea la organizații și formarea continuă cresc integrarea pe piață și reduc vulnerabilitatea [42]. Contribuția noastră este de

a arăta mecanismele concrete prin care cooperarea amortizează șocurile (agregare de cerere/ofertă, contractare în ferestre favorabile, servicii comune de finanțare și informare) și de a sublinia rolul leadershipului transformativ – orientat spre valori, participare și dezvoltarea competențelor – în reconstruirea încrederii și a rezilienței instituționale în cooperative [8], [43], [44], [45]. Inițiativele de tip *cluster* (rețele locale care conectează fermieri mici și medii, procesatori, finanțatori, servicii publice, inclusiv conduse de femei) ilustrează potențialul de a combina eficiența economică cu echitatea socială în mod explicit teritorial.

Contribuții și rafinări teoretice. Empiric, articolul documentează funcția socială a plăților în natură (grâne, semințe de floarea-soarelui) ca amortizor de disponibilitate și mecanism de troc la nivel local; teoretic, articolul propune citirea acestor practici drept factori de capital social și coeziune operaționalizate, nu doar ca reziduuri ale economiei de subzistență. Totodată, punem în evidență „decalajul de punți" (*bridging gap*): încrederea interpersonală ridicată nu se traduce, în mod automat, în încredere instituțională; fără guvernanță transparentă și canale de participare, personalizarea autorității limitează învățarea colectivă și capacitatea de negociere pe piață [9], [40], [41].

Implicații de politici. Pentru a transforma complementaritatea dintre marii producători și gospodăriile mici într-un arc de reziliență durabil, rezultatele sugerează: (1) formalizarea muncii sezoniere și întărirea condițiilor de securitate și sănătate la locul de muncă (SSM/OSH), (2) formare profesională incluzivă (VET) cu cotă pentru femei în mecanizare, irigații și module de management cooperativ, (3) mecanisme de cooperare orientate spre piață (depozitare comună, contractare colectivă, servicii financiare la nivel de cooperativă), (4) achiziții publice locale (mese școlare, bucătării comunitare, vouchere) care să ancoreze cererea în teritoriu, (5) investiții în irigații și testare/condiționare pentru a reduce riscurile climatice și de siguranță alimentară, și (6) produse de credit și garanții țintite pentru ferme mici și femei-lider [37], [56]. În absența unor asemenea instrumente, inegalitățile dintre gospodării și întreprinderi – și între femei și bărbați – tind să se reproducă, în pofida creșterii agregate.

Confirmarea ipotezelor și limite. Ambele ipoteze sunt confirmate: (a) capitalul social – în mod particular punțile *bridging* – este un determinant al rezilienței socio-economice, iar (b) incluziunea și echitatea sporesc coeziunea și durabilitatea socială a lanțurilor porumb–floarea-soarelui [9], [14], [18], [52]. Rafinarea pe care o propunem este că structura relațiilor (cine cu cine cooperează, în ce scop și cu ce reguli) contează la fel de mult ca „stocul" de încredere: leadershipul transformativ, guvernanța transparentă și ancorarea în piețe prin clustere sunt condițiile-cheie pentru a converti încrederea locală în capacitate instituțională. Limitările studiului – eșantionul calitativ și caracterul concentrat pe două lanțuri și două valuri de teren – invită la extinderi comparative (alte regiuni/lanțuri, serii temporale) și la evaluări

cvasi-experimentale ale efectelor cooperării și politicilor de achiziții locale asupra rezilienței alimentare.

În concluzie, transformarea agricolă din Republica Moldova a produs eficiență și creștere, dar nu în mod automat echitate și coeziune. Acolo unde capitalul social face punți – prin cooperative, clustere și leadership transformativ – vedem reziliență economică și alimentară cu efecte comunitare pozitive. Acolo unde relațiile rămân personalizate și închise, câștigurile sunt fragile, iar șocurile (climatice, de preț) se transferă rapid gospodăriilor. Politicile publice și aranjamentele de piață care leagă întreprinderile mari de micii producători, cu criterii de incluziune explicite (de gen și de dimensiune), pot transforma această complementaritate într-o strategie de dezvoltare social sustenabilă.

Referințe bibliografice:

1. MAIA. Strategia Securității Alimentare a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030. Chișinău: Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, 2023.
2. World Bank. *Moldova Emergency Response, Resilience, and Competitiveness*. Washington, DC: World Bank, 2023.
3. ILO. *Decent Work Country Programme 2021–2024: Republic of Moldova*. Geneva: International Labour Organization, 2021.
4. BNS. *Anuarul statistic al Republicii Moldova 2024*. Chișinău: Biroul Național de Statistică, 2024.
5. Bajura, T. „De la consolidarea suprafețelor agricole spre concentrarea capitalului și creșterea productivității muncii". In: *Perspectivele dezvoltării durabile a spațiului rural în contextul noilor provocări economice*. Chișinău: Universitatea Agrară de Stat din Moldova, 2018, pp. 15–18.
6. Lerman, Z., & Cimpoieș, D. Land Consolidation as a Factor for Rural Development in Moldova. In: *Europe-Asia Studies*, 58(3), 2006, pp. 439–455. https://doi.org/10.1080/09668130600601853.
7. Visser, O., Mamonova, N., Spoor, M., & Nikulin, A. Quiet food sovereignty in loud food security (în rusă). In: *Krestyanovedenie 2015. Teoriya. Istoriya. Sovremennost. Uchenye Zapiski*, 2015, pp. 10–35. http://hdl.handle.net/1765/95694.
8. Hejkrlík, J., Chaloupková, P., & Sokolska, T. The role of transformational leadership and leaders' skills for new agricultural cooperatives in post-soviet countries. In: *Annals of Public and Cooperative Economics*, 94(1), 2023, pp. 109–129. https://doi.org/10.1111/apce.12353.
9. Putnam, R. D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

10. Bourdieu, P. Le capital social. In: *Actes de la recherche en sciences sociales*, 31(1), 1980, pp. 2–3. https://doi.org/10.3917/idee.169.0063.
11. Fusillier, J-L., Sutherland, A., Villani, R., & Chapoto, A. *Maize Value Chain Analysis in Zambia*. Report for the European Union, DG-INTPA, Value Chain Analysis for Development (VCA4D CTR 2016/375-804), 2021, pp. 222 p + anexe.
12. Onumah, G., Dhamankar, M., Ponsioen, T., & Bello, M. *Maize Value Chain Analysis in Nigeria*. Report for the European Union, INTPA/F3, VCA4D (CTR 2016/375-804), 2021, pp. 155 p + anexe.
13. Fabre, P., Dabat, M.-H., & Orlandoni, O. *Methodological Brief for Agri-Based Value Chain: Frame and Tools – Key Features*. Agrinatura / DG INTPA, 2021.
14. Putnam, R. D. Bowling alone: America's declining social capital. In: Crothers, L. & Lockhart, C. (eds.), *Culture and Politics: A Reader*, 2000, pp. 223–234. New York: St. Martin's Press.
15. Portes, A. Downsides of social capital. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(52), 2014, pp. 18407–18408. https://doi.org/10.1073/pnas.1421888112.
16. Negură, P., Mocanu, V., & Potoroacă, M. Coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva apartenenței, încrederii și solidarității sociale (2016–2018). In: *Calitatea Vieții*, 30(2), 2019, pp. 162–188.
17. Beck, W., Van der Maesen, L. J. G., & Walker, A. Theoretical Foundations. In: Van der Maesen, L. J. G. & Walker, A. (eds.), *Social Quality from Theory to Indicators*, 2012, pp. 44–69. London: Palgrave Macmillan.
18. Chan, J., To, H. P., & Chan, E. Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. In: *Social Indicators Research*, 75(2), 2006, pp. 273–302.
19. Fukuyama, F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press, 1995.
20. Sztompka, P. Review Essay: New Perspectives on Trust. In: *American Journal of Sociology*, 112(3), 2006, pp. 905–919.
21. Durkheim, É. *De la division du travail social*. Paris : Alcan, 1893.
22. de Beer, P., & Koster, F. Sticking together or falling apart? Solidarity in an era of individualization and globalization. In: *Solidarity and Identity*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009.
23. Hartmann, S., Weiss, M., & Hoegl, M. Team resilience in organizations: a conceptual and theoretical discussion of a team-level concept. In: *Research Handbook on Organizational Resilience*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2020. https://doi.org/10.4337/9781788112215.00010.
24. FAO. *Smallholders and Family Farms in the Republic of Moldova*. Rome: FAO, 2019.

25. Stratan, A., Ignat, A., Lucașenco, E., Țirigan, S., & Poczta-Wajda, A. Small farms in the Republic of Moldova. In: Stępień, S. & Maican, S. (eds.), *Small Farms in the Paradigm of Sustainable Development: Case studies of selected Central and Eastern European countries*, 2020, pp. 139–159. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
26. Ranum, P., Peña-Rosas, J. P., & Garcia-Casal, M. N. Global maize production, utilization, and consumption. In: *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1312(1), 2014, pp. 105–112. https://doi.org/10.1111/nyas.12396.
27. Nakonechna, K., Ilko, V., Berčíková, M., Vietoris, V., Panovská, Z., & Doležal, M.. Nutritional, Utility, and Sensory Quality and Safety of Sunflower Oil on the Central European Market. In: *Agriculture (Switzerland)*, 14(4), 2024, art. 536. https://doi.org/10.3390/agriculture14040536.
28. Vasileiadis, V. P., et al. Sustainability of European maize-based cropping systems: Economic, environmental and social assessment of current and proposed innovative IPM-based systems. In: *European Journal of Agronomy*, 48, 2013, pp. 1–11. https://doi.org/10.1016/j.eja.2013.02.001.
29. FAO. *The Republic of Moldova: Rapid response plan, March–December 2023*. Rome: FAO, 2023. https://doi.org/10.4060/cc6555en.
30. Leknoi, U., Rosset, P., & Likitlersuang, S. Multi-criteria social sustainability assessment of highland maize monoculture in Northern Thailand using the SAFA tool. In: *Resources, Environment and Sustainability*, 13, 2023, pp. 1-13. https://doi.org/10.1016/j.resenv.2023.100115.
31. Adam, R. I., Mmbando, F., Lupindu, O., & Ubwe, R. M. Beyond maize production: gender relations along the maize value chain in Tanzania. In: *AgriGender – Journal of Gender, Agriculture and Food Security*, 5(2), 2020, pp. 27–41. https://doi.org/10.19268/JGAFS.522020.3.
32. Mroto, E. H., & Jeckoniah, J. N. Sunflower Value Chain: Engendered Perspective. In: *Rural Planning Journal*, 17(2), 2015, pp. 123–132.
33. Oliveira de Sousa, L., Dias, M., Ferreira, P., & Mergenthaler, M. The Role of Trust, Knowledge Diffusion and Contracts in Sunflower Production Chains in Brazil. In: *International Journal on Food System Dynamics*, 2017, pp. 155–163. https://doi.org/10.18461/pfsd.2017.1716.
34. Erenstein, O., & Farooq, U. A Survey of Factors Associated with the Adoption of Zero Tillage Wheat in the Irrigated Plains of South Asia. In: *Experimental Agriculture*, 45(2), 2009, pp. 133–147. https://doi.org/10.1017/S0014479708007448.
35. Kassam, A., Friedrich, T., & Derpsch, R. Global spread of Conservation Agriculture. In: *International Journal of Environmental Studies*, 76(1), 2019, pp. 29–51. https://doi.org/10.1080/00207233.2018.1494927.

36. FAO. *Rapid Appraisal on No-till Conservation Agriculture Experience of Some Successful Farmers* [raport nepublicat], 2024.
37. FAO. *National Gender Profile of Agriculture and Rural Livelihoods in the Republic of Moldova*. Rome: FAO, 2022.
38. Voss, R. C., Donovan, J., Rutsaert, P., & Cairns, J. E. Gender inclusivity through maize breeding in Africa: A review. In: *Outlook on Agriculture*, 50(4), 2021, pp. 392–405. https://doi.org/10.1177/00307270211058208.
39. Cornwall, A., & Rivas, A. M. From 'gender equality' and 'women's empowerment' to global justice. In: *Third World Quarterly*, 36(2), 2015, pp. 396–415.
40. Murray, C. *Social capital and cooperation in Central and Eastern Europe: a theoretical perspective*. ICAR Discussion Paper 9/2005. Berlin: Humboldt-Universität, 2005.
41. Murray, C., Beckmann, V., & Hurrelmann, A. The Governance of Cooperation-Policy implications for rural Central and Eastern Europe. *Journal of Rural Cooperation*, 36(1), 2008, pp. 87–99.
42. Stępień, S., Smędzik-Ambroży, K., Guth, M., & Polcyn, J. The Relationship between Social Capital and the Market Integration of Farms – Examples from Central and Eastern Europe. In: *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 28(1), 2025, pp. 55–74. https://doi.org/10.18778/1508-2008.28.04.
43. Ignat, A., Stratan, A., & Lucașenco, E. Development of cooperatives in the Republic of Moldova. In: *Agrarian economy and rural development – realities and perspectives for Romania*, 2017, pp. 229–235. București.
44. Moraru, S., FA., & Raevskaia, I. Comparative Analysis of the Cooperative System of the Republic of Moldova with the EU Countries. In: *Management and Economic Development*, 5(2), 2018, pp. 112–136.
45. Savga, L., & Savga, G. Development of cooperatives through the entrepreneurial ecosystem approach. In: *Competitiveness and Innovation in the Knowledge Economy*, 28th Edition, 2024, pp. 12–22. https://doi.org/10.53486/cike2024.01.
46. ILO. *Diagnostic report on undeclared work in Moldova*. Geneva: International Labour Office, 2024.
47. Eurofound. *Working life in Moldova*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2023. Disponibil la: https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/working-life-moldova (accesat la 6.10.2025).
48. UN Women & BNS. *Timpul utilizat în gospodării și munca neremunerată în RM*. Chișinău: UN Women/BNS, 2021.
49. Calancea, S., & Horjan, O. Problems of land consolidation in the Republic

of Moldova. In: *Regional Workshop on EU Rural Development Programme 2007-13 and its application to land consolidation*. FAO Sub-regional Office for CEE, Prague, 2007.
50. Bajura, T. Agricultura Republicii Moldova la etapa inițială de postprivatizare: identificarea problemelor și direcțiilor de soluționare. In: *Agricultura Republicii Moldova la etapa inițială de postprivatizare*, 2023, pp. 62–66. Chișinău: INCE.
51. Overcenco, A., Arhip, O., & Traistă, R. *Irigarea culturilor agricole. Ghid practic* (ediție actualizată). Chișinău: Bons Offices, 2021.
52. Cofré-Bravo, G., Klerkx, L., & Engler, A. Combinations of bonding, bridging, and linking social capital for farm innovation. In: *Journal of Rural Studies*, 69, 2019, pp. 53–64. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.04.004.
53. BNS. Populația ocupată pe ocupație, nivel de instruire, vârste, sexe și medii: *Lucrătorii calificați în agricultură…* Tabel StatBank generat, 2024. URL: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__03%20FM__03%20MUN__MUN010/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774 (consultat 12.08.2025).
54. Prohnițchi, V., & Lupușor, A. *Legea zilierilor. Impactul ex-post al Legii nr. 22/2018*. Chișinău: Friedrich-Ebert-Stiftung Moldova, 2021.
55. BNS. *Elevi în învățământul profesional tehnic secundar pe domenii…* Tabel StatBank generat, 2024. URL: https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__07%20INV__INV040/?rxid=9a62a0d7-86c4-45da-b7e4-fecc26003802 (consultat 13.08.2025).
56. DTDA. *Labour Market Profile: Moldova 2023*. Copenhagen: Danish Trade Union Development Agency, 2023.
57. Palihovici, L. *Childcare, Women's Employment and the Impact of Covid-19: The Case of Moldova*. Geneva: UNECE & UN Women, 2021.
58. ILO. *The gender pay gap in Moldova: Recent trends and policy implications*. Geneva: ILO, 2024.
59. ILO. *Occupational Safety and Health Profile in the Republic of Moldova*. Chișinău: ILO, 2021.
60. WFP. *Moldova Annual Country Report 2022. Country Strategic Plan 2022–2024*. Rome: World Food Programme, 2022.
61. Guvernul RM. *Strategia securității alimentare a Republicii Moldova 2023–2030*. Chișinău: Guvernul RM, 2023.
62. WFP. *Moldova Annual Country Report 2024. Country Strategic Plan*. Rome: WFP, 2024.
63. Bajura, T., & Gandacova, S. Securitatea alimentară a Republicii Moldova

sub presiunea crizelor climatice, pandemice și economice. In: *Conferința INCE*, 2023, pp. 280–284. https://doi.org/10.36004/nier.cecg.ii.2022.16.1.
64. Parlicov, V., Vremiș, M., Craievschi-Toartă, V., & Cepoi, E. *Raport privind evaluarea sărăciei energetice și mecanismelor de susținere în RM*. Chișinău: PNUD, 2022.
65. FAOSTAT. *Food Balance (2010–2022)*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2025. https://www.fao.org/faostat/en/#data/FBS (consultat 27.08.2025).
66. Sturza, R., & Ghendov-Moșanu, A. Food, nutrition, and health in Moldova. In: *Nutritional and Health Aspects of Food in the Balkans*, 2021, pp. 249–262. Elsevier. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-820782-6.00021-9.
67. Chirsanova, A., Capcanari, T., Boiștean, A., Covaliov, E., Resitca, V., & Sturza, R. Behavior of Consumers in the Republic of Moldova Related to the Consumption of Trans Fat. In: *International Journal of Food Science, Nutrition and Dietetics*, 2020, pp. 493–498. https://doi.org/10.19070/2326-3350-2000086.
68. Grajdieru, C., Mitina, I., Tumanova, L., & Mitin, V. Assessing several fungal contaminants and their associated mycotoxins in maize in Moldova. In: *Food Additives and Contaminants – Part A*, 41(6), 2024, pp. 675–687. https://doi.org/10.1080/19440049.2024.2345721.
69. Duca, M., Boian, I., & Domenco, R. The impact of droughts on sunflower production in the Republic of Moldova. In: *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca*, 50(4), 2022. https://doi.org/10.15835/nbha50413040.
70. Apostu, E. Producția de lapte în scădere. *Europa Liberă Moldova,* 2024, 19 aprilie. URL: https://moldova.europalibera.org/a/productia-de-lapte-intro-continua-scadere-in-satul-meu-inainte-erau-cinci-cirezi-de-vaci-astazi-niciuna/32912663.html (accesat 06.08.2025).
71. Piras, S., Botnarenco, S., Masotti, M., & Vittuari, M. Post-Soviet smallholders between entrepreneurial farming and diversification: Livelihood pathways in rural Moldova. In: *Journal of Rural Studies*, 82, 2021, pp. 315–327. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.006.
72. Corbin, J. M. & Strauss, A. Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology,* 13(1), 1990, pp. 3–21. https://doi.org/10.1007/BF00988593

COMPETENŢA INSTANŢELOR JUDECĂTOREŞTI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CAZUL UNUI LITIGIU DE CONSUM CU ELEMENT DE EXTRANEITATE [1]

JURISDICTION OF THE COURTS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN A CONSUMER DISPUTE WITH A FOREIGN ELEMENT

Ion FRUNZE, *doctor în drept,*
Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: ifrunze@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-4929-0689

CZU: 347.65/.68(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.14

Rezumat. *Articolul examinează competența instanțelor judecătorești din Republica Moldova în soluționarea litigiilor de consum care conțin element de extraneitate, având în vedere atât normele interne, cât și influența reglementărilor internaționale. Sunt evaluate criteriile de stabilire a competenței, precum și particularitățile protecției oferite consumatorului în context transfrontalier. Lucrarea evidențiază modul în care legislația națională, în corelare cu Tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, asigură un echilibru între accesul facil la justiție pentru consumator și principiile generale privind competența internațională. Concluziile evidențiază că determinarea competenței instanței în litigiile cu element de extraneitate se bazează pe principii bine definite, menite să garanteze accesul efectiv al consumatorului la justiție și să prevină dezechilibrele generate. Aplicarea corectă a acestor norme contribuie la stabilitatea raporturilor juridice și la asigurarea unui cadru previzibil pentru soluționarea litigiilor internaționale de consum.*

Cuvinte-cheie: *jurisdicție, competență internațională, competență judiciară, instanță competentă, litigii transfrontaliere.*

Summary. *The article examines the jurisdiction of courts in the Republic of Moldova in resolving consumer disputes that contain an element of foreignness, taking into account both domestic norms and the influence of international regulations. The criteria for establishing jurisdiction are evaluated, as well as the particularities of the protection offered to the consumer in a cross-border context. The paper highlights how national legislation, in correlation with the International Treaties to which the Republic of Moldova is a party, ensures a balance between easy access to justice for the consumer and the general principles of international jurisdiction. The conclusions highlight that the determination of the court's jurisdiction in disputes with an element of foreignness is based on well-defined principles, designed to guarantee the consumer's effective access to justice and to prevent the*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice,* realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

imbalances generated. The correct application of these norms contributes to the stability of legal relations and to ensuring a predictable framework for the resolution of international consumer disputes.

Keywords: *jurisdiction, international jurisdiction, judicial competence, competent court, cross-border litigation.*

În contextul intensificării relațiilor transfrontaliere și al creșterii volumului de tranzacții comerciale internaționale, litigiile de consum cu element de extraneitate capătă o importanță tot mai mare în Republica Moldova. Caracterul lor complex rezultă din intersectarea normelor interne privind protecția consumatorilor cu regulile de drept internațional privat, ceea ce ridică probleme specifice privind determinarea competenței instanțelor judecătorești. Alegerea instanței competente nu reprezintă doar o etapă procedurală preliminară, ci o garanție fundamentală a accesului efectiv la justiție, mai ales pentru consumatori – partea considerată, în mod tradițional, vulnerabilă în raporturile juridice. În acest context, analiza cadrului normativ național, corelat cu standardele europene și internaționale, este esențială pentru înțelegerea modului în care instanțele moldovenești soluționează conflictele de competență în asemenea litigii. Prezentul articol își propune să examineze temeiurile legale, practica judiciară și provocările existente în determinarea competenței instanțelor Republicii Moldova în cazul litigiilor de consum cu element de extraneitate, oferind totodată o perspectivă critică asupra gradului de protecție efectivă acordate consumatorilor în astfel de situații.

În dreptul internațional privat nu funcționează un sistem unic de jurisdicție la nivel mondial, în cadrul căruia să fie aplicate reguli și la care justițiabilii să poată apela pentru obținerea unei autorități supranaționale. Fiecare stat dispune de propriul ansamblu normativ și stabilește propriile criterii de competență în soluționarea litigiilor care conțin un element străin. Atribuirea competenței se poate realiza fie prin norme obiective, fie prin opțiunea părților, acestea având posibilitatea să încheie clauze de alegere a jurisdicției sau convenții de prorogare. În procedura civilă națională, determinarea instanței competente se face pe baza regulilor privind competența materială și teritorială. Competența materială se fixează în funcție de obiectul, valoarea sau tipul cererii, precum și de natura atribuțiilor conferite instanțelor (pe verticală). Competența teritorială este stabilită atunci când distribuirea cauzelor între instanțe de același nivel (pe orizontală) se realizează potrivit unor criterii de situare geografică (domiciliul pârâtului, locul unde se află bunul etc.).

Dacă instanța sesizată își confirmă competența din perspectivă internațională, aceasta trebuie să analizeze ulterior competența internă – atât cea materială, cât și cea teritorială – și să înceapă judecarea litigiului. Înainte de a trece la soluționarea problemei pe fond, instanța este obligată să stabilească legea aplicabilă. Normele care indică legea materială în litigiile de drept internațional privat aparțin competenței

legislative a statului. Este esențial să se distingă între competența jurisdicțională și cea legislativă: deși mai multe jurisdicții pot fi simultan competente să judece un raport juridic cu element de extraneitate (din state diferite), legea aplicabilă fondului conflictului este unică, fiind indicată prin norma conflictuală a forului sesizat. Este necesară menționarea faptului că determinarea instanței competente poate rezulta și din acordul părților. Aceasta reprezintă o înțelegere prin care părțile unui raport juridic cu element străin convin să atribuie soluționarea litigiului unei instanțe care, în mod obișnuit, nu ar avea competență. Conform definițiilor doctrinare, „într-un litigiu ce conține un element de extraneitate, părțile pot conveni, înainte de inițierea procesului, să modifice competența și să mandateze o anumită instanță cu judecarea cauzei (prorogare convențională)".

Totuși, un asemenea acord este lipsit de valabilitate dacă instanța străină aleasă contravine competenței exclusive a instanțelor naționale sau invers. Mai mult, având în vedere că legislația Republicii Moldova privind protecția consumatorilor nu conține limitări referitoare la convențiile arbitrale, acolo unde legea nu le interzice, consumatorii pot încheia acorduri arbitrale cu profesioniștii, cel puțin în situația prejudiciilor patrimoniale. În lipsa unei distincții legislative, sunt acceptate atât compromisul – înțelegerea prin care părțile trimit către arbitraj un litigiu deja existent , cât și clauza compromisorie, care vizează eventuale conflicte viitoare. Deși ambele forme sunt recunoscute, clauza compromisorie este, de regulă, considerată mai puțin favorabilă consumatorului, putând uneori să capete caracter abuziv în contractele acestuia. În ceea ce privește litigiile de consum, desemnarea instanței competente și determinarea legii aplicabile necesită analiza sferei răspunderii pentru produse în raport cu prejudiciul consumatorului. În funcție de calificarea juridică a răspunderii – contractuală sau delictuală – competența se va stabili după ce se determină dacă litigiul se încadrează în domeniul contractual ori în cel extracontractual, deoarece normele de competență aplicabile acestor materii sunt diferite. Pentru identificarea instanțelor naționale competente, legislația Republicii Moldova în materie de drept internațional privat este concentrată în Codul de Procedură Civilă, care, în capitolul XLI, cuprinde art. 459. Potrivit acestuia, instanțele judecătorești ale Republicii Moldova sunt abilitate să soluționeze conflictele civile dintre o parte situată pe teritoriul Republicii Moldova și o parte străină, sau între două persoane străine.

Competența instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova în materia soluționării litigiilor străine care prezintă un element de extraneitate se stabilește potrivit prevederilor Capitolului IV al Codului de Procedură Civilă, în măsura în care Capitolul XLI nu conține dispoziții derogatorii. Instanțele din Republica Moldova au atribuția de a examina cauze cu element străin atunci când pârâtul – fie persoană juridică străină, cu sediul situat în alt stat, fie persoană fizică străină – are domiciliul pe teritoriul Republicii Moldova. Instanța sesizată are obligația de a verifica, din oficiu, dacă este competentă să judece litigiul cu componentă de extraneitate. În situația în

care constată lipsa competenței, atât a sa cât și a oricărei alte instanțe din Republica Moldova, va respinge cererea ca inadmisibilă.

În situația în care o instanță judecătorească străină declară că nu are competența de a soluționa cererea depusă de un cetățean al Republicii Moldova, acesta este îndreptățit să transmită aceeași cerere unei instanțe competente din Republica Moldova. În ipoteza în care tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte prevăd norme diferite față de cele conținute în legislația procesual-civilă națională (inclusiv prevederile Capitolului XLI), se aplică dispozițiile tratatului internațional, cu condiția ca acestea să nu necesite adoptarea unor norme interne suplimentare pentru a produce efecte. În consecință, instanțele judecătorești ale Republicii Moldova, în procesul soluționării conflictelor de jurisdicție, trebuie să ia în considerare atât reglementările interne, cât și obligațiile internaționale ale statului, asigurând respectarea principiului priorității normelor convenționale acolo unde legea o impune.

Astfel, instanțele judecătorești ale Republicii Moldova, atunci când soluționează conflicte privind competența jurisdicțională, trebuie să verifice mai întâi dacă între Republica Moldova și statul străin implicat — al cărui cetățean este una dintre părțile raportului litigios — există sau nu un tratat bilateral de asistență juridică. Un asemenea tratat poate include dispoziții referitoare la stabilirea instanței competente. Dacă un asemenea acord internațional este în vigoare, instanțele aplică regulile prevăzute de acesta. În lipsa unui tratat, se aplică normele de competență stabilite de Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova. Convenția privind asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, de familie și penală, încheiată între statele membre ale Comunității Statelor Independente, stabilește în articolele 1–20 că instanța abilitată să soluționeze un litigiu de consum cu element de extraneitate este, de regulă, instanța domiciliului pârâtului. Totodată, potrivit art. 2 lit. b) din aceeași Convenție, instanțele Republicii Moldova dobândesc competență dacă obligația contractuală litigioasă a fost executată sau urma să fie executată integral ori parțial pe teritoriul Republicii Moldova. În materia răspunderii delictuale, competența revine instanței acelei Părți Contractante pe teritoriul căreia s-a produs fapta generatoare de prejudiciu sau a apărut răspunderea pentru paguba cauzată; alternativ, competența poate aparține instanței de la domiciliul sau sediul pârâtului.

Prin urmare, în cazul unui litigiu de consum cu element de extraneitate, instanțele Republicii Moldova își vor declara competența dacă prejudiciul a fost provocat pe teritoriul național. De exemplu, dacă un aparat electrocasnic achiziționat din România s-a dovedit defect și a cauzat unui consumator moldovean un prejudiciu corporal în Republica Moldova, atunci instanțele moldovene sunt competente. În același timp, competența poate reveni și instanței din România, în temeiul regulilor de la domiciliul pârâtului sau de la sediul producătorului. Pentru statele cu care Republica Moldova nu dispune de convenții bilaterale privind cooperarea juridică, determinarea competenței instanțelor naționale se realizează în baza prevederilor Codului

de Procedură Civilă. Astfel, articolele 459 și 460 din C.P.C. al Republicii Moldova enumeră o serie de criterii legate de elementul de extraneitate, pe temeiul cărora se stabilește jurisdicția în cauzele cu componentă internațională. Aceste repere sunt următoarele:

a) atunci când pârâtul ori reclamantul, în calitate de persoană fizică implicată în litigiul respectiv, deține cetățenia Republicii Moldova (lex patriae);
b) dacă domiciliul sau sediul părților – fie persoane fizice, fie persoane juridice – se află pe teritoriul Republicii Moldova (lex domicilii / lex societatis);
c) în situația în care pârâtul are bunuri localizate în Republica Moldova (lex rei sitae);
d) dacă prejudiciul adus vieții, sănătății sau patrimoniului unei persoane a avut loc în Republica Moldova ori dacă fapta cauzatoare de daune s-a produs aici (lex loci laesionis / lex loci delicti commissi);
e) în ipoteza în care executarea obligației contractuale trebuie să se desfășoare, sau s-a desfășurat deja, pe teritoriul Republicii Moldova (lex loci executionis).

Conform art. 454 din același cod, cetățenii altor state, apatrizii, entitățile străine și organizațiile internaționale beneficiază în fața instanțelor moldovenești de aceleași drepturi și obligații procesuale ca și subiecții de drept ai Republicii Moldova, cu respectarea dispozițiilor legale aplicabile.

Deși în domeniul contractelor de consum asemenea situații sunt întâlnite mai rar, părțile pot totuși conveni prorogarea competenței. Aceasta presupune stabilirea, prin acord explicit, a instanței care va soluționa eventualele litigii, fie la momentul încheierii contractului, fie ulterior, dar anterior declanșării procedurii judiciare. Există, de asemenea, instrumente juridice internaționale care permit în mod expres modificarea competenței, precum art. 3 al art. 33 din Tratatul de asistență juridică dintre Republica Moldova și Ucraina, art. 21 al Convenției de asistență juridică între statele membre ale CSI, sau art. 21 alin. 2 din Tratatul încheiat între Republica Moldova și Federația Rusă privind cooperarea juridică. În situația în care nu există nicio normă internațională aplicabilă, competența se determină potrivit art. 41 din Codul de Procedură Civilă.

În concluzii putem menționa că studiul demonstrează determinarea competenței instanțelor judecătorești din Republica Moldova în litigiile de consum cu element de extraneitate reprezintă un proces complex, aflat la intersecția dintre protecția consumatorului și normele de drept internațional privat. Deși cadrul juridic național oferă un nivel semnificativ de protecție pentru consumatori, aplicarea sa practică evidențiază nevoia unor clarificări suplimentare și a unei armonizări mai accentuate cu standardele internaționale. Consolidarea practicii judiciare, modificarea unor prevederi legislative și preluarea unor soluții eficiente din dreptul european pot contribui esențial la creșterea predictibilității și coerenței în materia competenței

internaționale. În ansamblu, rezultatele evidențiază necesitatea unei evoluții continue a cadrului normativ și jurisprudențial, în vederea garantării accesului efectiv la justiție pentru consumatorii implicați în litigii transfrontaliere.

Referințe bibliografice:

1. Codul Civil al Republicii Moldova (Legea nr. 1107/2002).
2. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova. (Legea nr. 225 din 30.05.2003)
3. Convenția privind acordurile de alegere a forului de la Haga.
4. I. Macovei. *Tratat de drept internațional privat. Ediția a* II-a 2023.
5. D. A. Popescu, M. Harosa – *Drept internațional privat. Tratat elementar,* București, Ed. Lumina Lex, 1999
6. I. Diaconu – *Drept internațional privat și procesual internațional*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1994.
7. M. Nicolae – *Competența internațională a instanțelor judecătorești,* Ed. Universul Juridic, București, 2014.
8. V. Ciornei – *Drept internațional privat. Aspecte teoretice și practice* Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2007
9. R. Rizoiu – *Protecția consumatorului în dreptul internațional privat*, Ed. Universul Juridic, București, 2017.
10. Ovidiu Ungureanu – *Drept internațional privat. Tratat,* Ed. Rosetti, București, 2002.
11. C. Bîrsan – *Drept internațional privat. Tratat, Ed. Hamangiu*, București, 2012.

ROLUL PUNCTELOR DE PENALIZARE CONTRAVENȚIONALE ÎN DIMINUAREA FENOMENULUI CONTRAVENȚIONAL

THE ROLE OF ADMINISTRATIVE PENALTY POINTS IN REDUCING THE CONTRAVENTIONAL PHENOMENON [1]

Sergiu BODLEV, *doctor în drept, lector universitar* [2]
Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”
E-mail: sergiu.bodlev@fdap.usch.md
ORCID ID: 0000-0002-9903-8732

CZU: 343.2/.7(478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.15

Rezumat. *Această lucrare își propune să analizeze sistemul punctelor de penalizare din Republica Moldova în contextul reglementărilor naționale și internaționale, să evidențieze funcționalitatea mecanismului, să identifice eventualele neajunsuri ale aplicării sale, precum și să propună direcții de ameliorare normativă. De asemenea, vor fi examinate implicațiile juridice și administrative ale atingerii plafonului de 15 puncte într-un interval de 6 luni și va fi realizată o comparație critică cu reglementările similare din România, Franța și Germania.*

Cuvinte cheie: *puncte de penalizare, drept contravențional, recidivă, Republica Moldova, infracțiuni rutiere, drept comparat, sancțiuni administrative.*

Abstract. *This paper aims to analyze the penalty points system in the Republic of Moldova in the context of national and international regulations, to highlight the functionality of the mechanism, to identify possible shortcomings in its application, as well as to propose directions for regulatory improvement. It will also examine the legal and administrative implications of reaching the 15-point ceiling within a 6-month period and make a critical comparison with similar regulations in Romania, France and Germany.*

Keywords: *penalty points, contraventional law, recidivism, Republic of Moldova, traffic offenses, comparative law, administrative sanctions.*

Combaterea eficientă a contravenționalității, în special în domeniul circulației rutiere, reprezintă o preocupare majoră a statului de drept, aflat în permanentă căutare de instrumente adecvate pentru asigurarea respectării normelor legale și protejarea

[1] Articolul a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional ”Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică ”Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

[2] Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Republica Moldova, Adresa: Piața Independenței 1, Cahul 3909, email: sergiu.bodlev@fdap.usch.md, ORCID ID:0000-0002-9903-8732.

valorilor sociale fundamentale. În acest context, sistemul punctelor de penalizare contravenționale, introdus în legislația Republicii Moldova prin adoptarea Codului contravențional nr.218 din 24.10.2008, reprezintă o expresie a modernizării mecanismelor sancționatorii și o tendință de convergență cu sistemele juridice europene.

Prin adoptarea acestei instituții, legiuitorul a urmărit realizarea unui echilibru între prevenție și coerciție, oferind o formă complementară de reacție la încălcările regimului contravențional. Spre deosebire de sancțiunile tradiționale, punctele de penalizare acționează nu doar ca mijloc de reprimare, ci și ca instrument de monitorizare a comportamentului contravențional recidivant pe o perioadă determinată. Acumularea a 15 puncte de penalizare într-un interval de 6 luni atrage sancțiunea suspendării dreptului de a conduce vehicule pe o durată de 6 luni, conferind astfel sistemului o finalitate educativă și preventivă, fără a ignora dimensiunea represivă.

Originea modelului poate fi identificată în sistemele de drept ale unor state precum Germania, Franța sau România, care utilizează de decenii bune mecanisme de acumulare a punctelor de penalitate, contribuind la scăderea numărului de accidente și la responsabilizarea conducătorilor auto. În România, spre exemplu, sistemul de puncte funcționează de peste două decenii, fiecare contravenție fiind sancționată cu un anumit număr de puncte, ce se cumulează pe o perioadă de șase luni, determinând măsuri administrative dacă se depășește un anumit prag .

Introducerea punctelor de penalizare în Codul contravențional moldovenesc nu este doar o inovație legislativă, ci o parte a unui proces mai larg de europenizare a dreptului sancționator, care presupune armonizarea mijloacelor de garantare a ordinii de drept cu cele ale statelor membre ale Uniunii Europene. În acest sens, analiza care urmează va evidenția importanța acestei instituții în consolidarea responsabilității juridice și administrative a subiecților de drept, în special a conducătorilor auto, dar și în eficientizarea politicilor publice în domeniul securității rutiere.

Punctele de penalizare reprezintă o formă *sui generis* de sancționare administrativă complementară, instituită cu scopul de a asigura un control continuu asupra comportamentului contravențional al conducătorilor de vehicule. Acestea se adaugă sancțiunilor principale (amendă sau avertisment) și vizează cumulul repetitiv al încălcărilor, oferind autorităților posibilitatea de a interveni mai sever asupra celor care manifestă o conduită persistent antisocială.

În cazurile și proporțiile stabilite prin sancțiunile prevăzute în capitolele XII și XIII ale Cărții I din Codul contravențional, conducătorului de vehicul găsit vinovat de săvârșirea unei contravenții i se aplică, pe lângă sancțiunea principală, și un anumit număr de puncte de penalizare, cu titlu de sancțiune complementară.

În situația în care cumularea punctelor de penalizare atinge pragul de 15, agentul constatator – odată cu dispunerea sancțiunii principale – propune și suspendarea exercitării dreptului special de a conduce vehicule, pentru o durată cuprinsă între 30 și 180 de zile, ca sancțiune complementară.

Suspendarea dreptului special de a conduce constă în interzicerea temporară a conduitei vehiculelor de către persoana fizică vizată, implicând inclusiv reținerea permisului de conducere.

Măsura suspendării dreptului special de a conduce este dispusă de către conducătorii sau adjuncții Inspectoratului Național de Securitate Publică ori ai subdiviziunilor teritoriale ale acestuia, imediat ce intervine una dintre circumstanțele de la alin. (2) sau în cazul contravențiilor pentru care legea prevede expres această sancțiune. Termenele concrete de suspendare sunt următoarele:

- 30 de zile, în cazul unei acumulări inițiale de 15 puncte de penalizare;
- 60 de zile, dacă aceeași persoană acumulează cel puțin 15 puncte în decurs de 6 luni de la data expirării unei suspendări anterioare;
- 180 de zile, dacă persoana acumulează din nou cel puțin 15 puncte în termen de 12 luni de la expirarea suspendării repetate prevăzute la lit. b).

Punctele de penalizare se anulează după împlinirea unui termen de 6 luni de la constatarea contravenției, de la data aplicării măsurii de suspendare rămasă definitivă, sau de la momentul pronunțării unei hotărâri judecătorești prin care persoana este privată de dreptul de a conduce vehicule.

Conducătorii care acumulează punctele necesare suspendării sunt informați oficial și introduși într-un registru special al INSP.

Conform informațiilor oferite de Inspectoratul Național de Securitate Publică, în anii recenți s-a constatat o creștere a numărului de cazuri în care punctele de penalizare au dus la suspendarea permisului de conducere. Practica arată că cele mai frecvente fapte contravenționale asociate cu puncte de penalizare sunt: depășirea vitezei, trecerea la culoarea roșie a semaforului și utilizarea telefonului mobil în timpul conducerii.

În jurisprudența din Republica Moldova s-a stabilit, că aplicarea punctelor de penalizare nu încalcă dreptul la un proces echitabil, întrucât acestea sunt prevăzute expres de lege, se aplică gradual și pot fi contestate conform procedurilor legale.

Totodată, autorul subliniază că este necesară o mai mare claritate legislativă cu privire la interacțiunea dintre punctele de penalizare și sancțiunile disciplinare sau penale aplicabile în paralel în anumite cazuri, cum ar fi accidentele grave sau cumulul contravențional.

Această speță confirmă importanța mecanismului de penalizare contravențională nu doar ca sancțiune indirectă, ci ca instrument eficient de prevenție în trafic și de responsabilizare a conducătorilor auto.

Potrivit lui V. Tănase, „punctele de penalizare, deși nu constituie o sancțiune contravențională *per se*, reprezintă o formă *sui-generis* de responsabilizare graduală, cu potențial semnificativ de descurajare a recidivei” (Tănase, 2022, p. 34).

În aceeași ordine de idei, I. Popov remarcă faptul că „introducerea sistemului de puncte are menirea de a completa tabloul sancționator într-o manieră proporțională

și progresivă, permițând autorităților să intervină nu doar în cazul faptelor grave, ci și în cazul unui comportament repetitiv nesancționat sever la fiecare abatere în parte" (Popov, 2023, p. 57).

De asemenea, în literatura de specialitate se subliniază că „modelul moldovenesc al punctelor de penalizare îmbină elemente preluate din sistemul românesc (unde pragul de suspendare este de 15 puncte) cu trăsături proprii, precum atribuirea competenței de retragere a permisului Agenției Servicii Publice, iar nu unei instanțe de judecată" (Ceban, 2023, p. 71).

Această combinație de jurisprudență și doctrină arată că regimul punctelor de penalizare în Republica Moldova, deși este un mecanism administrativ, se supune unor exigențe procedurale stricte și poate genera efecte juridice semnificative asupra dreptului de a conduce. În egală măsură, dezvoltarea acestui mecanism trebuie să fie susținută de o jurisprudență unitară și de clarificări doctrinare, care să consolideze poziția sa în arhitectura dreptului contravențional autohton.

Acumularea punctelor de penalizare urmărește corectarea comportamentului conducătorilor auto înainte de aplicarea suspendării dreptului de a conduce.

Punctele de penalizare reprezintă un mecanism eficient de sancționare graduală și preventivă a abaterilor în domeniul circulației rutiere, fiind aplicate nu doar în Republica Moldova, ci și în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene. Sistemele din România, Franța și Germania oferă exemple relevante de reglementare și aplicare a acestui instrument de drept contravențional.

În România, sistemul punctelor de penalizare este reglementat prin Ordonanța de Urgență nr. 195/2002 (cunoscută și sub denumirea de Codul Rutier) privind circulația pe drumurile publice. Conform art. 96 din acest act normativ, conducătorilor auto le sunt aplicate între 2 și 6 puncte de penalizare, în funcție de gravitatea faptei săvârșite, alături de amendă contravențională. Acumularea a 15 puncte într-un interval de 6 luni conduce la suspendarea exercitării dreptului de a conduce pentru o perioadă de 30 de zile, iar la repetarea acumulării în aceeași perioadă, sancțiunea se majorează la 60 de zile. (Guvernul României, 2002).

Punctele de penalizare în România sunt reglementate în principal prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2002, cu actualizări privind valoarea amenzilor prin acte normative precum OUG nr. 130/2021. Articolele 103 și 108 din Codul Rutier detaliază mecanismul de aplicare, consecințele și procedurile asociate, reflectând un sistem menit să promoveze siguranța rutieră prin sancțiuni graduale și educative.

Acest sistem are un caracter educativ, vizând responsabilizarea șoferilor și descurajarea recidivei. Aplicarea punctelor de penalizare nu presupune o procedură judiciară separată, ele fiind înscrise automat în evidențele Poliției Rutiere, iar șoferii pot consulta soldul punctelor prin mijloace electronice.

Aplicarea sistemului de puncte de penalizare îndeplinește o funcție profund educativă și responsabilizantă, dincolo de rolul său sancționator pur. După cum

afirmă Mircea Ursuță: "De pildă, suspendarea permisului de portarmă ca urmare a săvârşirii unei contravenţii este o sancţiune contravenţională complementară, în timp ce suspendarea dreptului ca urmare a începerii urmăririi penale faţă de titularul permisului reprezintă o măsură de poliţie administrativă. Suspendarea dreptului de a conduce pe drumurile publice dispusă printr-un proces-verbal contravenţional sau ca urmare a cumulului a 15 puncte de penalizare (care sunt reglementate în Codul rutier drept sancţiuni contravenţionale complementare) va fi o sancţiune complementară, pe când interzicerea dreptului de a conduce pe durata instrumentării unui dosar penal este o măsură de poliție administrativă supusă controlului organelor de urmărire penală şi instanţelor penale." (Ursuță, 2023, pag. 184)

Prin această abordare, punctele devin un instrument valoros de prevenție comportamentală, menit să stimuleze autocontrolul și conformitatea voluntară, mai degrabă decât să se bazeze exclusiv pe aplicarea sancțiunilor punctuale.

Mircea Ursuță subliniază caracterul preventiv, gradual și educativ al punctelor de penalizare, situându-le într-un context mai larg al politicilor publice de siguranță rutieră și al dreptului contravențional modern.

„Introducerea sistemului de puncte de penalizare a reprezentat un pas necesar în direcția responsabilizării conducătorilor auto, permițând o reacție graduală și proporțională a autorităților față de abaterile repetate, fără a recurge imediat la sancțiuni severe, cum ar fi suspendarea sau anularea permisului de conducere." (Ursuță, 2023, p. 40)

Franța se remarcă printr-un sistem de puncte de penalizare cu vocație educativă și disuasivă ridicată. Conform Codului rutier francez (Code de la route, art. L223-1 și urm.), fiecare conducător auto deține un capital de 12 puncte, din care se scad punctele aferente abaterilor. Gravitatea contravențiilor determină pierderea între 1 și 6 puncte pentru o singură abatere. Pierderea completă a punctelor conduce automat la anularea permisului, iar recâștigarea dreptului de a conduce presupune reexaminare psihologică și teoretică (Légifrance, 2024).

Doctrina franceză subliniază că acest sistem asigură o corelare echilibrată între proporționalitate și celeritate, evitând încărcarea instanțelor cu fapte minore, dar cumulativ periculoase pentru siguranța rutieră (Champeil-Desplats, 2016).

În Germania, sistemul este reglementat prin Gesetz über das Fahreignungsregister (StVG), care introduce un registru de aptitudini rutiere gestionat de autoritatea federală KBA (Kraftfahrt-Bundesamt). Conform § 4 StVG, pentru contravențiile rutiere se acordă între 1 și 3 puncte, în funcție de severitatea faptei și riscul social. Dacă un șofer acumulează 8 puncte, i se retrage permisul de conducere, cu interdicția de recâștigare decât după consiliere psihologică și evaluare (Deutscher Bundestag, 2022).

Sistemul german se distinge prin caracterul său complex și individualizat, punând accent pe prevenirea comportamentelor periculoase printr-un sistem de aver-

tismente, consiliere obligatorie și suspendare progresivă (Lutz, 2019). De asemenea, punctele au un termen de valabilitate care variază între 2 și 10 ani, în funcție de gravitatea faptei, ceea ce reflectă o abordare bazată pe reabilitare și nu doar pe sancțiune.

Comparând cele trei modele, se observă că România și Franța privilegiază sistemul de puncte acumulative, cu suspendarea temporară a dreptului de a conduce, în timp ce Germania integrează o abordare mai complexă, incluzând consilierea obligatorie și termene de expirare variabile ale punctelor. Această diversitate de reglementare oferă premise utile pentru consolidarea cadrului normativ din Republica Moldova, prin adaptarea bunelor practici europene și integrarea acestora într-un sistem coerent de prevenire și sancționare a contravențiilor.

Actualul sistem al punctelor de penalizare din Republica Moldova, reglementat prin articolul 36 din Codul contravențional (Cod contravențional nr. 218/2008), constituie un pas important în direcția alinierii legislației naționale la tendințele europene de sancționare graduală și preventivă a încălcărilor rutiere. Totuși, în comparație cu regimurile consacrate din România, Franța sau Germania, sistemul moldovenesc rămâne relativ simplificat, limitându-se la o evidență formală a punctelor, fără o integrare completă în politicile publice de siguranță rutieră, reeducare sau prevenire recidivantă.

Un prim pas în direcția consolidării regimului juridic ar consta în revizuirea normelor legale privind durata de valabilitate a punctelor de penalizare, în prezent reglementată doar printr-o referință sumară la intervalul de 6 luni. Într-o perspectivă comparată, sistemul german, spre exemplu, prevede termene de expirare a punctelor între 2 și 10 ani, în funcție de gravitatea contravenției (StVG, §29). O asemenea diferențiere temporală permite individualizarea răspunderii contravenționale și încurajează reabilitarea comportamentală.

Totodată, în Franța, autoritățile administrează un registru digitalizat al punctelor de penalizare (Sistemul Național al Permisului de Conducere (Système National des Permis de Conduire - SNPC), iar șoferii au acces permanent la soldul acestora și istoricul prin intermediul serviciului online „Mon Permis Points” (disponibil pe site-ul service-public.fr). De asemenea, datele referitoare la contravenții și retragerea punctelor sunt furnizate de Agenția Națională pentru Procesarea Automatizată a Contravențiilor (ANTAI), care gestionează și procesele verbale electronice (PVé) și amenzile forfetare, ceea ce ar putea fi replicat și în Republica Moldova printr-o platformă digitală gestionată de Inspectoratul Național de Securitate Publică. Această transparență sporește caracterul preventiv și responsabilitatea individuală.

Un element esențial în sistemele occidentale îl constituie consilierea psihologică sau participarea la cursuri de reeducare rutieră. Germania, prin sistemul Fahreignungsregister, prevede că persoanele care acumulează un număr critic de puncte trebuie să urmeze sesiuni de consiliere obligatorii, înainte de retragerea permisului

(Lutz, 2019). În Franța, cursurile de „stagiere de sensibilizare” pot chiar duce la recreditarea unor puncte pierdute (Champeil-Desplats, 2016).

În Republica Moldova, ar putea fi instituit un mecanism de corecție educativă: șoferii care ating pragul de 10–12 puncte în perioada de 6 luni ar fi obligați să participe la sesiuni gratuite de instruire privind siguranța rutieră. Această măsură ar trebui reglementată de Guvern printr-o hotărâre, iar instituția de formare ar putea fi una publică, sub egida MAI.

O altă direcție posibilă ar fi integrarea unui sistem de recompensare pentru conduită rutieră ireproșabilă, similar celui practicat în Italia și Germania, unde șoferii pot beneficia de reduceri la asigurarea RCA sau de recreditarea parțială a punctelor dacă nu comit abateri într-un interval de timp (Deutscher Bundestag, 2022). În Republica Moldova, o astfel de inițiativă ar putea fi implementată prin cooperare public-privat între stat și companiile de asigurări, promovând astfel comportamentul responsabil.

În prezent, evidența punctelor de penalizare în Republica Moldova este de competența Inspectoratului Național de Securitate Publică, dar nu este pe deplin interoperabilă cu bazele de date ale instanțelor sau autorităților administrative locale. Ar fi oportună crearea unui registru contravențional digital integrat, gestionat de o autoritate unică și accesibil autorităților relevante, inclusiv Poliției de Frontieră și instanțelor judecătorești.

Prin valorificarea modelelor consacrate din România, Franța și Germania, Republica Moldova poate transforma regimul juridic al punctelor de penalizare dintr-un mecanism formal într-un instrument strategic de prevenire a comportamentului rutier periculos, integrând elemente educative, psihologice, digitale și instituționale. Această transformare necesită nu doar modificări legislative, ci și un efort interinstituțional coordonat și o viziune strategică asupra siguranței rutiere ca politică publică esențială.

În ultimul deceniu, mecanismul punctelor de penalizare a devenit o componentă esențială în arhitectura contravențională a Republicii Moldova, fiind menit să descurajeze comportamentele repetitive și periculoase în trafic. O evaluare obiectivă a eficienței acestui instrument presupune analiza tendințelor statistice ale recidivei, corelate cu aplicarea sistemului, precum și interpretarea acestor date prin prisma teoriilor privind sancțiunea administrativă și a rolului acesteia în prevenție generală și specială.

Datele furnizate de Inspectoratul General al Poliției relevă o tendință descrescătoare a cazurilor de recidivă contravențională rutieră după anul 2020, când sistemul punctelor de penalizare a fost consolidat. Astfel, dacă în anul 2020 numărul recidivelor a constituit 12.873 de cazuri, în 2023 cifra a scăzut la 8.954, înregistrându-se o diminuare de aproximativ 30% . Această scădere poate fi corelată cu efectul cumulativ al punctelor de penalizare, care acționează ca o formă de presiune juridică latentă, stimulând conformarea voluntară și prevenind escaladarea comportamentului antisocial.

Din perspectiva doctrinară, sistemul punctelor poate fi interpretat ca o expresie a sancțiunii cumulative, care amplifică responsabilizarea contravenientului printr-o metodologie graduală, evitând ruptura juridică imediată produsă de sancțiuni drastice. Potrivit autorului român Constantin Duvac, „punctele de penalizare instituie o pedagogie a legalității, în care contravenientul este avertizat în mod progresiv asupra consecințelor conduitei sale, evitându-se *de plano* represiunea severă" (Duvac, 2014, p. 79).

În mod similar, în practica judiciară a Republicii Moldova s-a remarcat rolul pedagogic și preventiv al punctelor. Astfel, se poate de afirmat, că acumularea punctelor de penalizare nu este, în sine, o sancțiune propriu-zisă, ci un instrument de avertizare instituționalizată, menit să susțină corectarea comportamentului prin mijloace prealabile suspendării dreptului de a conduce.

Totodată, practica arată că eficiența sistemului depinde și de calitatea informării publicului și de interoperabilitatea registrelor administrative. Studiile realizate de Centrul de Resurse Juridice din Moldova arată că mulți conducători auto nu cunosc soldul punctelor acumulate și, prin urmare, nu sunt conștienți de riscul suspendării permisului. Acest fapt diminuează capacitatea de prevenție specială a mecanismului (CRJM, 2022, p. 34).

Prin urmare, pentru ca sistemul să își atingă potențialul maxim de eficiență, este necesară completarea sa cu măsuri de informare transparentă și acces facil al contravenienților la datele privind situația proprie, precum și cu interconectarea bazelor de date între structurile MAI cît și instanțele de judecată.

Analiza regimului juridic actual al punctelor de penalizare în Republica Moldova scoate la iveală atât meritele acestui instrument, cât și o serie de carențe funcționale și de aplicare practică. Din această perspectivă, se impune formularea unor propuneri de lege ferenda, capabile să consolideze funcția preventiv-educativă a sistemului și să îl alinieze mai bine practicilor europene consacrate.

1. Introducerea unui sistem digital de informare automată a contravenienților asupra soldului punctelor de penalizare inspirat de modelul german (Verkehrszentralregister, Flensburg), se propune instituirea unui mecanism electronic prin care fiecare conducător auto să aibă acces, în timp real, la soldul punctelor de penalizare, fie printr-o platformă online a ASP, fie printr-o aplicație mobilă integrată cu serviciile MAI. Lipsa acestui mecanism în Republica Moldova reduce eficiența pedagogică a sistemului (CRJM, 2022).

2. Stabilirea unei gradații a măsurilor administrative corelative numărului de puncte acumulate

În dreptul românesc, acumularea a 15 puncte într-un interval de 6 luni atrage suspendarea dreptului de a conduce pentru 30 de zile, însă există și trepte intermediare de avertizare și consiliere. Astfel, se poate propune introducerea în legislația moldovenească a unui sistem gradat: la 9 puncte – avertisment scris și convocare la instruire

preventivă; la 12 puncte – suspendare cu posibilitatea reducerii prin cursuri; la 15 puncte – suspendare completă fără recurs administrativ (Legea nr. 203/2012, România).

3. Introducerea posibilității de reducere a punctelor prin participarea la cursuri de reeducare rutieră

Modelul francez permite conducătorilor auto să reducă punctele acumulate prin participarea voluntară la sesiuni de formare privind siguranța rutieră (stage de sensibilisation à la sécurité routière). Această opțiune, care lipsește actualmente din legislația moldovenească, poate contribui la consolidarea funcției educative a răspunderii contravenționale, în spiritul prevenției active

4. Clarificarea normativă a statutului juridic al punctelor de penalizare

Actualmente, Codul contravențional al Republicii Moldova reglementează punctele de penalizare fără o explicitare a naturii lor juridice (sancțiune, măsură tehnico-administrativă, avertisment instituțional?). Se propune completarea art. 36 din Cod cu un alineat care să definească expres caracterul de măsură administrativă preventivă a punctelor și să delimiteze clar efectele juridice directe și indirecte ale acumulării acestora.

5. Introducerea unor norme procedurale suplimentare privind contestarea punctelor atribuite

În practică, au existat situații în care contravenienții nu au fost informați cu privire la atribuirea punctelor sau nu li s-a oferit un termen eficient pentru a le contesta. Este necesară instituirea unui mecanism procedural distinct, cu termen de 15 zile pentru contestare de la data comunicării punctelor, sub sancțiunea nulității în caz de neinformare.

Aceste propuneri, inspirate din bunele practici europene și adaptate la specificul normativ și instituțional al Republicii Moldova, urmăresc optimizarea echilibrului dintre prevenție și represiune, dintre siguranța circulației și respectarea drepturilor procesuale ale contravenientului.

Instituția punctelor de penalizare, reglementată în prezent prin art. 36 din Codul contravențional al Republicii Moldova, s-a afirmat drept un instrument esențial de prevenție în cadrul politicii contravenționale rutiere. Ea răspunde unei duble finalități: pe de o parte, descurajarea comportamentului antisocial recidivant în trafic; pe de altă parte, oferirea unui mecanism gradual de sancționare, anterior măsurilor restrictive severe.

Analiza regimului juridic intern a relevat însă o serie de vulnerabilități, de la ambiguitatea caracterului juridic al punctelor de penalizare, până la lipsa unor norme procedurale clare privind informarea și contestarea. Aceste neajunsuri pot submina eficiența pedagogică a sistemului și pot crea dezechilibre în raport cu principiile unui proces echitabil, consacrate de art. 6 CEDO.

Prin comparație, sistemele din România, Franța și Germania demonstrează că eficiența acestui mecanism crește atunci când este susținut de o arhitectură normativă

coerentă, o infrastructură digitală accesibilă și o cultură a responsabilizării civice. Modele precum cel francez, ce permite reducerea punctelor prin cursuri educative, sau cel german, care oferă transparență completă prin acces digital la istoricul sancțiunilor, sunt sugestive în acest sens.

Evaluarea statistică a aplicării punctelor de penalizare în Republica Moldova între anii 2020–2023 indică o ușoară scădere a incidenței recidivei, dar aceasta nu este încă suficient de semnificativă pentru a garanta succesul mecanismului. În lipsa unor mecanisme de urmărire coerente și a unei consolidări instituționale a regimului juridic al punctelor, eficiența acestora rămâne fragilă și dependentă de practici administrative disparate.

În acest context, se impune cu stringență reformarea cadrului normativ, în sensul unei mai bune clarificări legislative, al introducerii unui sistem gradat de avertizări și suspendări și al consolidării dimensiunii educative a procesului contravențional. Numai printr-o abordare integrată, cuprinzând legislație, educație rutieră, tehnologie și cultură instituțională, punctele de penalizare pot deveni un veritabil instrument de reconstrucție a siguranței rutiere și de cultivare a unei conduite civice responsabile.

Referințe bibliografice:

Legislație și documente oficiale

1. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008, Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 3–6/15 din 16.01.2009;
2. Hotărîrea Guvernului Nr.357 din 13-05-2009 cu privire la aprobarea Regulamentului circulaţiei rutiere
3. LEGE României nr. 265 din 7 noiembrie 2008 (republicată) privind gestionarea sigu-ranței circulației pe infrastructura rutieră, publicat în Monitorul Oficial nr. 608 din 23 august 2012;
4. Legea Republicii Moldova nr. 131 din 07.06.2007 privind siguranța traficului rutier. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 103-106 din 20.07.2007.
5. Code de la route (France). Version consolidée au 15 mars 2024. https://www.legifrance.gouv.fr
6. Straßenverkehrsgesetz (StVG), Bundesrepublik Deutschland. Version 2023.

Doctrină și literatură de specialitate

1. Furdui, S.(2005,) Drept Contravenţional, Chişinău, Cartier, ISBN 9975-79-310-X,
2. Guțuleac, V. (2009). Tratat de drept contravențional, Chișinău, Tipografia Centrală, ISBN: 978-9975-78-739-0

3. Kühne, H. (2021). Verkehrsordnungswidrigkeiten – Ein Überblick über das deutsche Punktesystem. JuristenZeitung, 76(9), 456–462.
4. Lupu, A.-R. (2017). Evoluții recente ale jurisprudenței Curții Constituționale a României cu privire la dreptul Uniunii Europene. Studii și cercetări juridice europene, Universul Juridic, 3, ISSN 2066-6403 576–585.
5. Munteanu, V. (2019). Răspunderea contravențională: aspecte de drept comparat. Revista Națională de Drept, 6(207), 27–33.
6. Podaru, O. (2024). Drept contravențional. Curs Universitar, București, Ed. Hamangiu,ISBN 978-606-27-2472-6;
7. Ursuță, M.(2010).Procedura contravențională, Universul Juridic, București,
8. Ursuță, M. (2014). Codul contravențional – o necesitate? in,,Revista ”Dreptul” nr.1l/2014
9. Ursuță, M. (2023). Regimul sancționator contravențional aplicabil în cazul încălcărilor la regimul circulației rutiere. București: Universul Juridic.
10. https://archive.org/details/ursuta-mircea-procedura-contraventionala/page/n3/mode/2up?view=theater

Jurisprudență

1. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. (2017). Hotărârea nr. 23 din 12 decembrie 2017 privind constituționalitatea unor prevederi din Codul contravențional referitoare la procedura de aplicare a sancțiunilor.
2. Curtea de Justiție a Uniunii Europene. (1978). Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA, C-106/77, ECLI:EU:C:1978:49.

SECURITATEA ECOLOGICĂ: RECONFIGURAREA GUVERNANȚEI DE MEDIU PENTRU O LUME INSTABILĂ DIN PERSPECIVĂ CLIMATICĂ

ECOLOGICAL SECURITY: REFRAMING ENVIRONMENTAL GOVERNANCE FOR A CLIMATE-UNSTABLE WORLD

Luminița DIACONU, *doctor, lector universitar,*
Academia de Studii Economice a Moldovei
E-mail: lumidiaconu74@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6736-6344

CZU: 574:[504:551.583](478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.16

Rezumat. *Criza climatică accelerată remodelează parametrii securității globale și regionale, transformând degradarea ecologică într-o amenințare multidimensională ce destabilizează economiile, instituțiile și sistemele sociale. Această lucrare susține că controlul ecologic, înțeles în mod tradițional ca un mecanism de reglementare și supraveghere în cadrul protecției mediului, trebuie să evolueze într-un instrument de guvernanță strategică central pentru atingerea securității ecologice. Printr-o analiză conceptuală și juridică integrată, studiul demonstrează modul în care controlul ecologic poate funcționa ca un cadru anticipativ, de construire a rezilienței, capabil să atenueze riscurile induse de climă înainte ca acestea să escaladeze în crize politice sau umanitare. Bazându-se pe practici europene comparative, teoria sistemelor și literatura de securitate, lucrarea reconceptualizează controlul ecologic ca o arhitectură de guvernanță preventivă bazată pe monitorizare, detectarea rapidă a riscurilor, aplicarea transparentă a legii și coordonarea intersectorială. Domenii cheie, cum ar fi guvernanța apei, degradarea terenurilor, pierderea biodiversității și poluarea industrială, sunt examinate pentru a arăta cum eșecurile sistemelor de control subminează direct stabilitatea ecologică. Lucrarea se finalizează cu o concluzie conform căreea consolidarea controlului ecologic, prin instrumente digitale de monitorizare, și planificarea bazată pe scenarii și cooperare instituțională pe mai multe niveluri, oferă statelor o cale realistă pentru protejarea securității ecologice într-o lume instabilă din punct de vedere climatic. Argumentul poziționează controlul ecologic nu doar ca o funcție birocratică, ci și ca un pilon esențial al rezilienței naționale și al politicii de securitate de lungă durată.*

Cuvinte-cheie*: securitate ecologică, control ecologic, guvernanță a schimbărilor climatice, sustenabilitate, politica de mediu a UE*

Abstract*. The accelerating climate crisis is reshaping the parameters of global and regional security, transforming ecological degradation into a multidimensional threat that destabilizes economies, institutions, and social systems. This paper argues that ecological control—traditionally understood as a regulatory and supervisory mechanism within environmental protection—must evolve into a strategic governance instrument central to achieving ecological security. Through an integrated conceptual and legal analysis, the study demonstrates how ecological control can function as an anticipatory, resilience-building*

framework capable of mitigating climate-induced risks before they escalate into political or humanitarian crises. Drawing on comparative European practices, systems theory, and security literature, the paper reconceptualizes ecological control as a preventive governance architecture grounded in monitoring, rapid risk detection, transparent enforcement, and cross-sectoral coordination. Key domains such as water governance, land degradation, biodiversity loss, and industrial pollution are examined to show how failures in control systems directly undermine ecological stability. The paper concludes that strengthening ecological control—through digital monitoring tools, scenario-based planning, and multi-level institutional cooperation—offers states a realistic pathway for safeguarding ecological security in a climate-unstable world. The argument positions ecological control not merely as a bureaucratic function but as an essential pillar of national resilience and long-term security policy.

Key words: *ecological security, ecological control, climate change governance, sustainability, EU Environmental Policy*

1. Introduction

Climate change has transformed environmental degradation from an ecological challenge into a profound security threat [29]. As droughts disrupt food systems, floods destabilize infrastructure, and resource scarcity triggers social and political tensions, the parameters of security itself are shifting [22]. Within this evolving landscape, traditional systems of ecological control, designed mainly for compliance checking, administrative supervision, and sanctioning, are no longer adequate [51]. They react to environmental damage after it occurs rather than preventing it [32].

This article proposes a conceptual and operational transformation: ecological control must evolve into a strategic tool for achieving ecological security [50]. Rather than functioning at the periphery of public administration, ecological control should serve as a central mechanism for monitoring systemic environmental risks, anticipating climate-induced shocks, and supporting resilience-oriented national governance [44]. Drawing from European comparative practice, systems theory, and security studies, the article demonstrates that modernized ecological control offers states a realistic pathway to prevent environmental degradation from escalating into broader socio-economic and political crises [30].

2. Conceptual Framework

Research on ecological security has expanded considerably over the past two decades, driven by interdisciplinary contributions in security studies, environmental governance, and climate-risk analysis [47]. Scholars increasingly view climate change as a "risk multiplier" that amplifies existing vulnerabilities in governance, economy, and social cohesion [2].

Parallel to this, literature on ecological control, particularly in Eastern Europe, remains rooted in administrative law, focusing on inspections, sanctions, and compliance. However, contemporary studies argue for a shift toward preventive, data-

driven, and system-integrated environmental oversight [7]. Despite these advancements, few publications explicitly connect ecological control to ecological security. This article fills that gap by synthesizing insights from environmental law, security studies, and ecological systems science to propose a modern governance framework where ecological control functions as an instrument for national and regional security [45].

2.1. Ecological Security: Theoretical Evolution

The concept of ecological security has travelled an interesting intellectual path. Initially, it emerged at the margins of environmental policy debates, treated more as a normative aspiration than a structured analytical lens. Early interpretations framed ecological security primarily as protection from acute ecological disruptions, pollution incidents, industrial accidents, or ecosystem degradation that threatened human well-being. This view remained largely anthropocentric: nature was secure insofar as it protected society.

By the late 20th century, however, ecological security became intertwined with global security thinking. Scholars such as Homer-Dixon and Dalby [12] argued that environmental degradation, resource scarcity, and climate change were not only ecological concerns but potential catalysts for conflict, displacement, and state fragility [43]. This shift re-positioned ecological security as a structural condition underpinning political, economic, and societal stability. The academic conversation began to acknowledge that environmental systems do not merely support human activities, they *shape* them, often deterministically.

In contemporary debates, ecological security is approached as an integrated condition where ecosystems, social institutions, and governance arrangements co-produce resilience. This evolution, from defensive approaches to systemic understandings, underpins the conceptual grounding of this paper. Ecological control becomes one of the key mechanisms through which ecological security is operationalized, though not always effectively.

2.2. Classical vs. Modern Approaches to Ecological Control

Traditionally, ecological control was designed as a command-and-control mechanism that emphasized compliance with environmental standards. Inspectors verified emissions, audit reports, and conformity with permits. In this classical model, the focus lay on detecting infringements and sanctioning responsible actors. Its strengths were clarity and legal predictability, but its limitations soon became evident: it was reactive, slow, and poorly adapted to complex ecological dynamics [41].

Modern approaches have significantly expanded the scope of ecological control. Today, control mechanisms incorporate continuous monitoring, performance-based

indicators, economic instruments, and participatory governance elements. Technological innovations, from satellite remote sensing to real-time water quality sensors, have transformed State control into a hybrid practice that blends regulatory oversight with risk forecasting.

However, the transition remains incomplete. Many legal systems, especially in developing and transition economies, still rely on classical supervision while attempting to integrate modern risk-based governance. This inconsistency produces institutional friction: the law may appear modern, while enforcement practices remain anchored in outdated paradigms. Understanding this duality is essential for interpreting why ecological control often fails to deliver ecological stability.

2.3. Systems Theory and Risk Governance Perspectives

Systems theory provides a powerful lens for understanding ecological control as part of a wider socio-ecological system. Instead of viewing environmental problems as isolated violations, this framework highlights interdependence: pollution in one basin affects downstream communities; forest loss alters hydrological cycles; governance gaps reverberate across sectors. Within a systems-theoretical perspective, ecological control is a feedback mechanism, an institutional "sensor" that detects disturbances and sends corrective signals [47].

Risk governance expands this idea by acknowledging that uncertainty, nonlinearity, and cumulative impacts define modern environmental challenges. Scholars such as Renn and Klinke emphasize that risks cannot be managed solely through expost sanctions; they require anticipatory strategies, multi-stakeholder involvement, and adaptive governance [13]. Ecological control, therefore, must function not only as a supervisory tool but also as an early-warning mechanism capable of interpreting complex signals.

This shift redefines the expectations placed on environmental institutions. Instead of policing discrete infractions, control authorities must navigate diffuse, long-term risks whose sources are distributed and sometimes invisible [40]. Climate change exemplifies this challenge, transforming ecological control into a domain where scientific uncertainty and institutional responsibility intersect.

2.4. The Climate-Security Nexus as Structural Context

The climate-security nexus situates ecological control within a broader geopolitical and socio-economic reality. Climate change acts not only as an ecological phenomenon but as a structural stressor for governance systems. Rising temperatures, extreme weather, and hydrological variability intensify pressures on State institutions already struggling with limited resources, fragmented competencies, or outdated monitoring systems [1].

At the same time, climate impacts can produce destabilizing ripple effects, food insecurity, migration, economic stress, that further weaken institutional capacities. Thus, ecological control operates within a context marked by stress multipliers: ecological degradation interacts with governance fragility, and climate risks expose systemic vulnerabilities.

Understanding ecological control through the climate-security nexus helps explain why even well-designed regulatory frameworks may underperform. Without institutional resilience, adaptive capacity, and cross-sectoral coordination, the system cannot translate ecological control into ecological stability.

3. The Gap Between Ecological Control and Ecological Stability

In the era of accelerating climate change, maintaining ecological stability depends on the capacity of ecological control systems to anticipate and prevent environmental degradation before it becomes irreversible. However, comparative European and transboundary experiences reveal significant gaps between legal frameworks, effective monitoring, and enforcement, which limit the effectiveness of ecological control and undermine socio-ecological resilience. Four critical dimensions of this gap are discussed below.

3.1. Regulatory Gaps and Incomplete Monitoring

One of the most persistent obstacles to achieving ecological stability is the presence of regulatory blind spots and incomplete monitoring. Many environmental laws were designed with static thresholds or narrow sectoral focus, failing to account for cumulative impacts, cross-border pollution, or climate-driven variability. In practice, monitoring systems often remain fragmented, underfunded, or reliant on outdated technology, resulting in incomplete or delayed information.

European examples demonstrate both challenges and opportunities. The EU Water Framework Directive (WFD) sets a comprehensive framework for monitoring water quality and assessing the ecological status of river basins. Yet implementation varies across member states due to differing capacities and resource availability. For instance, in the Danube River Basin, nutrient loading and certain pollutants were detected only after reaching near-critical levels, revealing gaps in early warning and real-time monitoring. This paradox illustrates a key problem: agencies may comply with the law formally, yet fail to detect early signs of ecological decline [1]

Incomplete monitoring does more than reduce data quality; it also erodes institutional credibility. An unstable ecosystem, where warning signals are overlooked, generates social and economic risks that can rapidly escalate into local or regional crises. Proactive, integrated, and interoperable monitoring systems are essential to close this gap, linking agencies across sectors, regions, and borders [4].

3.2. Enforcement Deficits and Compliance Failures

Even robust legal frameworks cannot guarantee ecological stability if enforcement is weak. Deficits in enforcement may arise from limited institutional capacity, political interference, economic pressures, or inconsistent sanctioning practices. Across Europe, inspectors are often overburdened, under-trained, or constrained by procedural requirements that limit fieldwork and reduce responsiveness.

Compliance failures occur not only through deliberate avoidance but also due to the technical complexity of environmental obligations. Small and medium enterprises (SMEs) may lack the technical knowledge or financial capacity to meet emission standards, while large industrial operators can exploit procedural loopholes or negotiate politically favorable outcomes. For example, in certain transboundary industrial zones, uneven enforcement across neighboring countries created regulatory arbitrage, allowing continued pollution that undermined local water quality [39].

When enforcement is uneven, ecological control loses its deterrent effect. The result is a governance environment in which compliance is optional and ecological degradation persists unchecked. Conversely, harmonized enforcement, such as joint inspections and shared sanctions in the Rhine River Basin, demonstrates that coordinated action can substantially reduce violations and promote mutual accountability.

3.3. Fragmented Governance and Sectoral Silos

Ecological systems do not respect administrative boundaries, yet institutions often do. Fragmented governance, where water authorities, forestry agencies, climate departments, and local administrations operate in isolated silos, weakens environmental control. Information sharing is limited, responsibilities overlap or conflict, and strategic coordination is rare [5].

This fragmentation hampers systemic responses. A river basin may be managed by multiple institutions with incompatible mandates; climate adaptation strategies may not be integrated with land-use planning; pollution events can fall "between the cracks" of jurisdictional boundaries [38]. Accountability becomes diluted, and reaction times slow, undermining effective ecological control.

European examples show the benefits of integrated governance. The International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR) coordinates multiple countries to manage water resources and protect biodiversity across national borders. Regular data exchange, joint planning exercises, and conflict resolution mechanisms build trust and facilitate coordinated responses. Such experiences demonstrate that ecological control, when embedded in integrated governance frameworks, can serve as a stabilizing force for regional security [6].

3.4. Climate Change as a Stress Multiplier for Institutional Weakness

Climate change intensifies all structural weaknesses in ecological control. It increases the frequency of extreme weather events, accelerates environmental degradation, and introduces new variables that traditional control mechanisms were never designed to handle. These pressures stretch institutional capacities already operating at the limits of their resources [8].

For example, traditional water monitoring systems cannot capture rapid hydrological changes, while rigid permitting frameworks struggle to accommodate climate-driven fluctuations in emissions or resource use. Climate-induced stresses also exacerbate socio-economic pressures, diverting political attention and public resources away from long-term environmental governance.

Transboundary experiences illustrate these dynamics vividly. In the Dniester River Basin, rising temperatures and fluctuating precipitation patterns have compounded pre-existing challenges in water quality management and resource allocation, exposing vulnerabilities in both Moldovan and Ukrainian institutions [8]. Without adaptive, systems-based governance, these weaknesses amplify the gap between ecological control as a legal instrument and ecological stability as a tangible outcome [37].

In summary, the combination of regulatory gaps, weak enforcement, fragmented governance, and climate pressures produces a cumulative effect: ecological control, while formally in place, often fails to deliver actual stability. Lessons from European and transboundary practices highlight the importance of transforming reactive, fragmented systems into anticipatory, integrated, and cooperative governance networks [10]. Continuous monitoring, early warning systems, harmonized standards, and cross-border collaboration are essential to transform ecological control into a genuine tool for resilience and the prevention of environmental and socio-political crises.

4. Why Ecological Control Fails to Deliver Ecological Stability: Structural, Legal, and Institutional Determinants

Ecological stability is often assumed to naturally follow from effective ecological control, as if rigorous monitoring and well-crafted regulations automatically ensure healthy, resilient ecosystems. Reality, however, tells a different story. States may operate fully functional environmental inspectorates, issue thousands of permits each year, and conduct hundreds of audits, while ecosystems continue to degrade. This paradox requires a deeper examination of the structural, legal, and institutional determinants that decouple ecological control from actual ecological stability [11].

Stability in ecological systems is inherently systemic, shaped by cumulative pressures, governance coherence, socio-economic dynamics, climate variability, and

institutional capacity. Ecological control is only one component of this complex system, and too often it is configured in ways that constrain rather than support adaptive, resilient governance.

4.1. Structural Determinants: Complexity, Scale, and Cumulative Impacts

Modern ecosystems are affected by disturbances that are non-linear, cumulative, and often invisible until critical thresholds are crossed. Ecological control mechanisms, however, were designed in an era when environmental challenges were simpler and more localized: pollution from a single facility, wastewater from a specific city, or emissions from a well-defined industrial source [13]. Its logic remains rooted in single-source verification.

Today, ecosystem degradation arises from the interaction of multiple pressures: agricultural runoff and diffuse nutrient pollution, deforestation and land fragmentation, chemical mixtures with poorly understood cumulative toxicity, climate-induced hydrological variability, cross-border industrial impacts, and urban expansion that seals soils [36]. These stresses combine in ways that classical inspection frameworks cannot adequately capture. Control institutions continue to check compliance with individual standards, while ecological stability depends on aggregated system-wide conditions. This mismatch is structural: twenty-first-century environmental problems operate at scales that exceed the original institutional tools [62].

Moreover, ecological processes unfold over long time horizons. Seasonal river transformations, slow soil degradation, and biodiversity loss may progress over decades, whereas inspections and permitting cycles often operate on annual or triennial schedules. This temporal mismatch further weakens the link between control and stability.

4.2. Legal Determinants: Static Norms in a Dynamic Environment

Environmental law is inherently conservative. It relies on fixed thresholds, standardized emission limits, and administrative procedures that ensure predictability and legal certainty. While these features are essential, they also introduce rigidity [61].

Many environmental standards were developed based on historical climatic conditions and ecosystem baselines that are rapidly changing. Water quality norms, hydrological flow indicators, air pollution dispersion models, and soil load capacities were calibrated for a world that no longer exists. As climate patterns shift, the reference frameworks embedded in legal norms remain static. Consequently, “acceptable” emission levels may no longer be ecologically safe; hydropower and water abstraction permits may destabilize altered river flows; agricultural nutrient standards may misalign with climate-driven runoff; protected areas may not reflect new species migration patterns [14].

Administrative procedures—environmental impact assessments, strategic assessments, permitting processes, periodic reporting, and public consultations, become overloaded with formal steps that dilute substantive outcomes. Inspectors may review hundreds of pages of documentation yet have limited time for field verification. Compliance becomes procedural rather than ecological, and law functions more as a box-checking exercise than as a guarantee of ecosystem stability [60].

Legal fragmentation further complicates matters. Environmental legislation is often compartmentalized across water, forests, climate, chemicals, waste, biodiversity, and land-use laws, each reflecting distinct policy logics, histories, and administrative cultures. Lack of harmonization generates gaps, overlaps, and inconsistencies that ecological control must navigate. Control becomes a patchwork of sector-specific checks that fails to account for cross-sector ecological interactions [52].

4.3. Institutional Determinants: Capacity, Coordination, and Culture

Even the most carefully designed legal frameworks require competent institutions to interpret, implement, and enforce them. In many countries, environmental authorities face persistent capacity deficits. Limited budgets, understaffed inspectorates, outdated monitoring equipment, high personnel turnover, and heavy administrative workloads reduce inspectors' ability to conduct meaningful fieldwork, invest in modern monitoring technologies, or develop specialized expertise in areas such as climate risk modeling, hydrochemical analysis, or biodiversity assessment [15].

Coordination among agencies is also a major challenge [31]. Water authorities, forestry agencies, climate departments, municipal administrations, and sometimes public health offices share responsibilities for environmental outcomes, but collaboration is often ad hoc or unstructured. Information flows are slow, competences overlap, and institutional cultures differ. One agency may detect early signs of ecological stress, yet the lack of coordination prevents timely collective action, turning systemic risks into institutional blind spots [59].

Compliance culture and political priorities further influence effectiveness. Industries critical for employment or strategic infrastructure may receive regulatory leniency. Local authorities may hesitate to sanction major taxpayers. Informal agreements or negotiated compliance sometimes replace strict enforcement [35]. Weak compliance culture diminishes the credibility of ecological control, undermining both deterrence and ecological stability.

4.4. Adaptive Governance Deficits

Ecological stability requires adaptive governance, the capacity to learn, adjust, and reform based on new information. Many systems lack robust feedback and adaptation mechanisms. Inspection findings, monitoring reports, and scientific studies

often remain siloed and rarely inform strategic reviews or adjustments to policy objectives and legal thresholds [58].

Policy cycles are slow, while ecological degradation and climate impacts accelerate annually [28]. Predictive modeling, early-warning systems, and scenario simulations are underutilized. Control institutions rely predominantly on retrospective assessments rather than forward-looking analyses, deepening the gap between ecological control and ecological stability [52].

In conclusion, the inability of ecological control to generate ecological stability is not the result of a single flaw but of an interrelated set of structural, legal, and institutional determinants. Modern ecosystems operate under complex, climate-stressed conditions, while environmental law and control mechanisms remain anchored in outdated paradigms. Until ecological control evolves into a dynamic, integrated, and anticipatory governance system, ecological stability will remain a distant, elusive goal.

5. Pathways for Strengthening the Ecological Control–Ecological Security Nexus

The widening gap between ecological control and ecological stability, highlighted in the previous section, is not an inevitable consequence of environmental governance, it reflects institutional inertia, outdated legal frameworks, fragmented governance, and the escalating pressures of climate change [16]. These weaknesses, however, also reveal the points at which transformative interventions can take hold. Strengthening the ecological control–ecological security nexus requires a forward-looking, adaptive, and integrated approach, one that aligns regulatory, institutional, and technological capacities with the realities of a warming world.

To achieve this, four interrelated pathways emerge: structural and systemic reforms, legal and regulatory innovation, institutional capacity building and governance integration, and climate-responsive governance adjustments. While each pathway addresses a distinct dimension of ecological security, together they form a cohesive strategy capable of sustaining ecological stability under climate stress [57].

5.1. Reframing Ecological Control Through Systemic and Integrated Approaches

A central challenge of modern environmental governance lies in the mismatch between the complexity of ecological systems and the simplicity of existing control mechanisms. Traditional ecological control focuses largely on compliance enforcement: verifying adherence to specific standards and sanctioning violations [27]. While enforcement remains essential, it is no longer sufficient in the face of cumulative, cross-sectoral, and climate-amplified environmental pressures.

Modern ecological control must evolve toward a stewardship model. Inspectors and agencies should act as monitors of overall ecosystem health, risk managers, facilitators of adaptive responses, and mediators of cross-sectoral solutions. This transformation entails embedding ecological control into long-term strategic planning, resource management policies, and climate adaptation frameworks. Rather than merely reacting to infractions, agencies must anticipate system-level risks and guide interventions before ecological thresholds are breached.

Cumulative and cross-sectoral assessment tools are pivotal to this shift. Environmental degradation rarely results from a single activity; it emerges from the aggregation of pressures across agriculture, industry, transport, energy, and forestry [2]. To address this, ecological control should incorporate landscape-level monitoring, ecosystem-based management, and cumulative impact assessment. Examples include assessing nutrient loading at the scale of entire river basins, tracking air pollution as a multi-source atmospheric system, evaluating biodiversity loss across interconnected habitats, and mapping land-use changes at watershed or regional scales. Such systemic approaches better reflect the interdependencies that define ecological stability.

Equally critical is the integration of science and predictive modeling into ecological control. Early-warning systems, hydrological simulations, climate impact projections, and biodiversity decline models can identify risks long before they materialize as ecological crises. By incorporating these tools, ecological control can shift from a retrospective auditing function to a proactive, forward-looking platform for environmental risk governance [14].

5.2. Legal and Regulatory Tools for Adaptive, Climate-Aligned Governance

Environmental law, as it currently stands, is one of the primary limitations on ecological control. Rigid thresholds, static norms, and slow adaptation cycles often prevent institutions from responding effectively to changing ecological realities [25]. Redesigning the legal architecture to accommodate flexibility and climate alignment is therefore crucial.

Adaptive legal standards and dynamic thresholds allow laws to respond to variability in climate conditions and shifting ecological baselines. Examples include seasonal or climate-adjusted water abstraction limits, pollutant thresholds that vary with river flow or temperature, biodiversity protection measures that adjust to species migration, and soil nutrient standards calibrated to precipitation patterns. Precedents exist in fisheries management and biodiversity policies, offering models for broader adoption [17].

Strategic Environmental Assessments (SEAs) and permitting processes must also evolve from procedural formalities into instruments of adaptive governance. SEAs should be linked directly to climate adaptation planning, incorporate cumu-

lative and transboundary impacts, establish ecological risk thresholds that trigger mandatory permit revisions, and embed real-time monitoring obligations. Permits should become living documents that evolve in tandem with scientific knowledge and environmental conditions [5].

Legal harmonization is another priority. Sectoral fragmentation, where water, land, climate, forest, and biodiversity laws operate in isolation, creates contradictions, gaps, and enforcement challenges. Harmonizing definitions of ecological risk, establishing cross-referenced obligations, and creating joint regulatory mechanisms for overlapping areas such as wetlands or river basins enhances coherence, reduces governance gaps, and strengthens ecological stability.

5.3. Institutional Capacity and Governance Innovation

Even the most sophisticated legal frameworks will fail if institutions lack the capacity to implement them effectively [24]. Strengthening ecological control as a driver of ecological security requires modern, agile, and well-resourced institutions.

Environmental inspectorates must be modernized [16]. This includes increasing staff and specialized expertise, equipping agencies with remote sensing technologies, drones, and real-time sensors, digitalizing inspection and data management processes, and enhancing staff training in climate risk modeling, ecological assessment, and integrated planning. A modern inspectorate is not merely a compliance body; it is a knowledge-driven, technologically competent organization capable of interpreting complex environmental data [13].

Cross-sectoral coordination is equally essential. Ecological stability arises from the combined efforts of ministries of environment, agriculture, energy, water, interior, and emergency services. Establishing ecosystem management councils or environmental-security coordination platforms facilitates real-time data sharing, joint risk assessments, coordinated responses, and integrated climate-resilient strategies. This is particularly important in transboundary contexts such as the Dniester Basin, where ecological risks traverse national borders and require cooperative oversight [56].

Strengthening governance at the local level is another key element. Local authorities often lack resources or autonomy, yet their decisions directly influence soil health, water quality, and biodiversity. Solutions include devolving targeted competencies, establishing community monitoring programs, and funding local environmental units with dedicated resources [4]. Empowered local actors enhance the operational reach and responsiveness of ecological control systems.

5.4. Climate-Responsive Governance and Risk Anticipation

Climate change intensifies ecological pressures, exposes institutional weaknesses, and generates new risks that conventional control mechanisms cannot han-

dle. Incorporating climate-sensitive approaches into ecological control is therefore indispensable [23].

Inspection schedules should account for climate variability, prioritizing monitoring during droughts, peak runoff periods, or wildfire seasons. Early-warning systems should integrate climate risk indicators such as drought indices, heatwave stress maps, water scarcity triggers, wildfire probability, and flood projections. Such integrated monitoring enables timely interventions, mitigating ecological and security risks simultaneously [17].

Finally, ecological control agencies should play an active role in national climate adaptation strategies, using field data and monitoring capacity to inform policy adjustments, guide resource allocation, and ensure that adaptation measures are grounded in observable ecological trends. By linking ecological control directly to climate resilience, states create a dynamic governance loop that simultaneously protects ecosystems and enhances societal security [55].

As a result, bridging the gap between ecological control and ecological security requires more than incremental improvements; it demands a transformation in the conceptualization and practice of environmental governance. By adopting systemic and integrated approaches, embedding adaptive regulatory frameworks, modernizing institutions, and incorporating climate responsiveness into all aspects of environmental oversight, states can reposition ecological control as a strategic driver of ecological stability. This transformation is not merely an environmental imperative—it is foundational to national resilience, human well-being, and long-term ecological security.

6. Integrating Ecological Security and Ecological Control: Pathways for a Coherent Governance Model

The accelerating pace of climate change has revealed a foundational paradox in environmental governance: ecological security is increasingly recognized as a strategic priority at the highest political levels, yet ecological control, the operational backbone of inspections, monitoring, and regulatory enforcement, remains technically, institutionally, and conceptually detached from it. This decoupling significantly limits states' capacity to anticipate, mitigate, and respond to ecological risks that increasingly shape human well-being, economic stability, and regional security [17].

To bridge this gap, ecological security cannot rely on high-level strategic visions alone; it requires an operational backbone rooted in coherent, modernized, and climate-responsive ecological control systems [48]. The following pathways outline concrete measures for achieving this integration, transforming ecological control from a reactive, bureaucratic function into a proactive, strategic pillar of national and transboundary ecological security [19].

6.1. Reframing Ecological Control as a Strategic Security Function

The first step toward integration is conceptual. Historically, ecological control has been perceived as a bureaucratic or administrative mechanism focused on compliance verification, documentation review, and post-factum enforcement. While these functions remain important, in the context of climate change they are directly linked to national resilience and long-term ecological stability.

Reframing ecological control as a security function requires acknowledging that environmental violations contribute to cumulative ecological stress, which in turn increases systemic vulnerability and undermines both national and regional security. Recognizing environmental inspectorates, monitoring agencies, and regulatory bodies as critical infrastructure, alongside health systems, energy grids, and civil protection services, can elevate their institutional status, attract technical expertise, secure funding, and encourage cross-sectoral cooperation.

This paradigm shift also transforms ecological control from a reactive tool into a proactive and predictive mechanism, where interventions anticipate environmental risks rather than respond to crises after they occur. Inspectorates thus become active stewards of ecological stability rather than mere enforcers of compliance [42].

6.2. Strengthening Data Systems for Early Warning and Predictive Control

A critical component of operationalizing ecological security is robust, real-time data systems. Traditional inspection cycles and complaint-driven models are inadequate for climate-driven risks, which evolve rapidly and interact across ecological, social, and economic systems.

National environmental data platforms must evolve into integrated real-time monitoring systems, leveraging satellite observation, sensor networks, AI-assisted biodiversity tracking, and climate-risk dashboards [21]. Predictive analytics should guide inspection priorities, enabling agencies to focus on regions or facilities where violations are statistically more likely under specific climatic conditions, such as drought-induced groundwater extraction or industrial discharges during heatwaves.

Risk-tiered ecological control, which prioritizes inspections based on environmental and security relevance rather than fixed schedules, exemplifies best practice. Countries such as the Netherlands and Finland already deploy such systems, while the European Environment Agency provides integrated data ecosystems linking climate risk indicators to governance actions [19]. For states like Moldova, EU neighborhood funding, digital transition initiatives, and Horizon Europe partnerships could help build predictive monitoring capacity, transforming ecological control into a forward-looking risk governance platform [50].

6.3. Institutional Integration: Linking Environmental Agencies, Security Actors, and Local Authorities

Achieving ecological security requires holistic government coordination. In many countries, environmental institutions remain isolated from sectors managing risk, national security, emergency response, and local governance [33].

Integration involves multiple layers: environmental agencies must participate in national security planning, including representation on national security councils, disaster risk committees, transboundary water commissions, and strategic foresight units. Climate–security task forces can facilitate joint scenario planning, training, and emergency response coordination, involving environmental inspectorates, hydrometeorological services, ministries of interior and defense, civil protection agencies, and local authorities [54].

Local authorities, often the first to detect environmental stress signals such as illegal dumping or small-scale deforestation, require decentralized powers supported by national guidance and digital reporting tools. Cross-sectoral training enhances shared understanding: inspectors learn risk governance principles while security personnel gain knowledge of ecological indicators. Integration ensures ecological intelligence informs strategic decisions, creating a functional bridge between operational control and strategic security.

6.4. Embedding Climate Adaptation into Regulatory Enforcement

Environmental regulations often assume climatic stability, with fixed thresholds for emissions, water extraction, or biodiversity impacts. Climate change undermines these assumptions, making adaptive enforcement essential [19].

Environmental permits should include climate-sensitive thresholds, adjusting water abstraction limits or pollutant discharge standards according to seasonal or projected climatic conditions [34]. Inspections must evaluate both regulatory compliance and ecological viability under expected climate scenarios. Emergency powers should allow rapid adjustments during extreme events, such as heatwaves, floods, or droughts. Facilities with high ecological footprints should also adopt adaptation measures, including cleaner technologies, water recycling, energy efficiency improvements, and resilience infrastructure [26].

Embedding climate adaptation into enforcement aligns micro-level regulatory actions with macro-level ecological security objectives, ensuring that ecological control is responsive to dynamic environmental realities [21].

6.5. Enhancing Public Participation and Societal Trust

No model of ecological security can succeed without societal engagement and transparency. Public trust and community involvement strengthen compliance, pro-

vide early-warning insights, and enhance the credibility of institutions.

Citizen-reporting platforms, open data portals, and community-based biodiversity monitoring serve as extensions of official inspection systems. Public access to inspection results, pollution data, and enforcement outcomes reinforces legitimacy. Participatory permitting, public hearings, and co-management of protected areas foster shared responsibility and reduce potential conflicts, particularly in transboundary or contested regions [49].

By embedding ecological control within a broader participatory ecological security framework, states can harness local knowledge, improve compliance, and cultivate a culture of proactive stewardship, transforming communities from passive observers into active partners in ecological governance [46].

Integrating ecological security and ecological control requires a multi-dimensional transformation: reframing ecological control as a strategic security function, building predictive and adaptive data systems, linking environmental and security institutions, embedding climate adaptation in regulatory enforcement, and enhancing public participation. Together, these measures create a coherent, resilient governance model capable of anticipating and mitigating ecological risks, sustaining ecosystem stability, and strengthening national and transboundary security in an era of climate volatility [53].

7. Conclusions

In the climate change era, ecological security and ecological control are no longer separate analytical or institutional domains—they are interdependent pillars of modern environmental governance. Ecological security sets the strategic horizon: protecting ecosystems as the foundation of societal resilience, peace, and long-term development. Ecological control provides the operational vehicle: the inspections, monitoring, data systems, enforcement mechanisms, and participatory processes that translate strategy into daily practice.

Yet in many states, including Moldova, the two are still disconnected. This disconnect creates blind spots in risk management, weakens early-warning capacities, and allows ecological degradation to accumulate until it becomes a socioeconomic or geopolitical crisis. The way forward requires a deliberate and structural integration.

- Ecological control must be re-framed as a security function, not merely an administrative one.
- Data-driven, predictive monitoring systems must replace outdated, cyclical inspection models.
- Institutions responsible for environmental protection must be fully included in national security architectures.

- Regulatory enforcement must adapt to changing climatic conditions, rather than relying on static thresholds.
- Public participation must be strengthened to build social trust, improve detection capacity, and support compliance.

Together, these shifts represent not a cosmetic reform, but a profound modernization of environmental governance. They align everyday regulatory work with the strategic imperatives of climate adaptation, risk reduction, and societal resilience.

Ultimately, integrating ecological control with ecological security is not simply a policy choice; it is an existential necessity. As climate change accelerates, the states and regions that succeed will be those that recognize ecological protection as a cornerstone of security and that build governance systems capable of anticipating, preventing, and managing ecological risks before they destabilize societies.

Bibliographical references:

1. ADGER, W. N. Vulnerability. *Global Environmental Change, 16*(3), 2006, p. 268–281. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006 (Visited in 01.12.2025).
2. ADGER, W. N., BARNETT, J., BROWN, K., MARSHALL, N., O'Brien, K. Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change, 3*(2), 2013, p. 112–117. https://doi.org/10.1038/nclimate1666 (Visited in 01.12.2025).
3. BENSON, M., LORENZONI, I. *Climate Change and Security: A European Perspective*. Routledge. 2017.
4. BIERMANN, F., BOAS, I. Preparing for a warmer world: Towards a global governance system to protect climate refugees. *Global Environmental Politics, 10*(1), 2010, p. 60–88.
5. DALBY, S. *Environmental Security*. Polity Press. 2014
6. DIACONU, L. Environmental Control Measures Regarding Public Health and Hygiene; in 6. International Mediteranean Congress, 13-15 August 2024 Roma/Italia, 2024, p.546-553. ISBN: 978-625-367-809-8.
7. DIACONU, L. Considerations About the Ecological Expertise and The Environmental Impact Assessment: In Compliance Elliance Journal (CEJ) Spring Edition Vol.10, nr.1, mai. Germania, Wiesbaden, 2024, p. 18-27. ISSN: 2365-3353
8. European Commission. *Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for Community action in the field of water policy (Water Framework Directive).* Official Journal of the European Communities, L327, 2000, p. 1–73.
9. European Environment Agency (EEA). *European waters: Assessment of*

status and pressures 2020. Copenhagen: EEA. 2020. https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-water (Visited in 01.12.2025).
10. European Environment Agency (EEA). *Water Quality in Europe: Assessment of Rivers, Lakes, and Groundwater.* Copenhagen: EEA. 2022.
11. FOLKE, C., CARPENTER, S., WALKER, B., SCHEFFER, M., ELMQVIST, T., GUNDERSON, L., HOLLING, C. S. Regime shifts, resilience, and biodiversity in ecosystem management. *Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics, 35*, 2004, p. 557–581.
12. FOLKE, C., CARPENTER, S., WALKER, B., SCHEFFER, M., CHAPIN, T., ROCKSTRÖM, J. Resilience Thinking: Integrating Resilience, Adaptability, and Transformability. *Ecology and Society, 15*(4), 2010, p. 20.
13. HOMER-DIXON, T. *Environment, Scarcity, and Violence.* Princeton University Press. 1999.
14. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). *Climate Change 2023: Synthesis Report.* Geneva: IPCC. 2023.
15. KLINKE, A., RENN, O. The coming of age of risk governance. *Risk Analysis, 39*(4), 2019, p. 747–766.
16. MATTHEW, R., BARNETT, J., MCDONALD, B., O'BRIEN, K. Global environmental change and human security: An introduction. *Environmental Change and Security Program Report, 14*(1), 2010, p. 3–23.
17. MATTHEW, R., BARNETT, J., MCDONALD, B., O'BRIEN, K. *Global Environmental Change and Human Security.* MIT Press. 2010.
18. MEADOWCROFT, J. Greening the state. *Environmental Politics, 21*(6), 2012, p. 933–955.
19. OECD. *Environmental Governance in Europe: Lessons from Transboundary Cooperation.* Paris: OECD Publishing. 2021.
20. OSTROM, E. A general framework for analyzing sustainability. *Science, 325*(5939), 2009, p. 419–422.
21. PAHL-WOSTL, C. A conceptual framework for analyzing adaptive capacity and multi-level learning processes in resource governance regimes. *Global Environmental Change, 19*(3), 2009, p. 354–365.
22. SPRINCEAN, S. *Securitatea umană şi bioetica. Monografie*. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
23. SPRINCEAN, S. *Simbioza securităţii şi interesele republcii moldova în perspectiva extinderii UE.* Republica Moldova în contextul noii arhitecturi de securitate regională : Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale, 24 mai 2024 / coord.: I. Coropcean; colegiul de redacţie: C. Manolache [et al.]. Chişinău: AMFA, 2025, p. 32-44.
24. SPRINCEAN, S. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova.* În: Cross Border

Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
25. SPRINCEAN, S. *Asigurarea securității umane prin fortificarea siguranței persoanei.* În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare. Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale, USMF, Ediţia a 5-a, 7-8 octombrie 2022 / redactor responsabil și coordonator: Vitalie Ojovanu. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 97-103.
26. SPRINCEAN, S. *Development of conceptual apparatus of the contemporary security studies for better analysis of securing good governance and democracy*. In: Election Integrity and the Quality of Democracy: Challenges and Pathways to Good Governance. The work of the materials of the international scientific conference. / editors: Natalia Putină, Mariana Iaţco. Chișinău: CEP USM. 2025, p. 110-123.
27. SPRINCEAN, S. *Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale*. În: Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition. [Sibiu], 27-29 May 2016, p. 461-470.
28. SPRINCEAN, S. *Security of development into a knowledge-based society: Eastern European case*. In: Challenges, Processes, and Policies for a Circular Economy that Works for Consumers. ECO4ALL Mid-Term International Conference. Iași, 9-10 May 2025. Cost Action CA22124 ECO4ALL / Olesea Plotnic, Mihaela Tofan (editors). Iași: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”. 2025, pp. 432-442.
29. SPRINCEAN, S. *Prioritățile de securitate națională prin prisma obiectivelor de securitate umană în contextul perspectivei de extindere a UE.* În: Conferința Internațională Jean Monnet “Mecanisme şi modele de adoptare a deciziilor la nivel local/regional/central”,19-20 aprilie 2024, Chișinău / Coord. L. Roşca. Chișinău: Print-Caro, 2024, p. 309-318.
30. SPRINCEAN, S. *Evoluția metodologiei de cercetare în studiile de securitate în contextul noilor provocări geopolitice*. În: Culegere de lucrări. Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională “Promovarea valorilor socialeconomice în contextul integrării europene”, Ediţia a 7-a din 6-7 decembrie 2024, Chişinău. / coordonatorul ediției: Șargu Lilia; comitetul științific: Sedlețchi Iurie (preşedinte). Chișinău: USEM (Pulsul Pieţei). 2025, p. 542-553.
31. SPRINCEAN, S. *Perspectives on Promoting Human Security Values under Conditions of Political Insecurity*. In: The sustainability of democracy under conditions of regional insecurity: International Collective Monograph / Moldova State University; coordinator: Ludmila Roşca. Chapter 6. Chișinău:Print-Caro. 2025, p. 180-212.

32. SPRINCEAN, S. *The importance of the inter-correlation between industrial symbiosis and security symbiosis for ensuring the macro-social sustainability*. In: Industrial Symbiosis from a business perspective: challenges and opportunities. Proceedings Book. WG2 Workshop & Conference. Izmir, May 21 2025. Yecla, Spain: Technological Centre of Furniture and Wood of the Region of Murcia (CETEM). COST Action CA22110 - LIAISE. 2025, p. 31-35.
33. SPRINCEAN, S. Dezvoltarea umană și siguranța persoanei în contextul preocupărilor pentru securitatea umană. In: *Studii şi cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM; colegiul de redacție: Valeriu Cuşnir (coordonator ştiinţific) [et al.]. Chişinău: CEP USM, Partea 7-8. Subcap. 7.1. 2024, pp. 231-239.
34. SPRINCEAN, S. *Valențe conceptual-metodologice ale unor categorii și noțiuni specifice domeniului securității.* În: Conferința Internațională "Consolidarea rezilienței sociale prin valorificarea capitalului uman în contextul aderării Republicii Moldova și Ucrainei la Uniunea Europeană", 17-18 octombrie 2024, Chișinău / Coord. V. Mocanu. Chişinău: Editura USM, 2024, p. 219-226.
35. SPRINCEAN S. *Corelații ale problematicii siguranței persoanei și securității umane cu domeniul drepturilor omului.* În: *Studii și cercetări juridice* / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice; colegiul de redacție: Valeriu Cuşnir (coordonator ştiinţific) [et al.]. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Partea a 6-a. Subcap. 7.1. 2023, p. 157-170.
36. SPRINCEAN, S. *Deepening human security and industrial symbiosis in the context of the EU enlargement*. In: Industrial Symbiosis from a technical perspective: challenges and opportunities. Proceedings Book. WG1 worskhop & conference, Bruxelles, September 10, 2024. Editors: Aleksandar Erceg, Josip Juraj Strossmayer, Pawel Krzeminski. Yecla, Spain: Technological Centre of Furniture and Wood of the Region of Murcia (CETEM). COST Action CA22110 Cooperation, development and cross-border transfer of Industrial Symbiosis among industry and stakeholders (LIAISE). 2024, p. 21-27.
37. SPRINCEAN, S. *Sustainability of public policies for strengthening personal safety and human security in conditions of political instability in the East-European region*. In: Evaluation of Policies on Social Inclusion, Migration, in particular interventions related to integration. The 2nd PROFEEDBACK Conference. 12-13 September 2022. PROFEEDbook2. COST Action CA20112 PlatfoRm OF policy Evaluation community for improvED EU policies and Better ACKnowledgement - PROFEEDBACK. University of Maribor, Slovenia. 2022, p. 156-164.

38. SPRINCEAN, S. *Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat*. În: Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova. / coord.: Victor Juc. Cap. 8. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 118-130.
39. SPRINCEAN, S. *The Role of Human Security in Identifying New Perspectives of Development of the Education in the Field National Security*. În: Revista „Current and Future Perspectives on Teaching and Learning". Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia. Nr. 1 (1), 2019, p. 36-43.
40. SPRINCEAN, S. *Rolul securității umane în consolidarea sistemului național de securitate*. În: Interconexiunile integrării sociale și consolidarea sistemului național de securitate: Monografie colectivă. / Academia de Administrare Publică din Moldova; colegiul de redacție: Ludmila Roșca [et al.]. Chișinău: Print-Caro. Cap. 11. 2022, p. 329-359.
41. SPRINCEAN, S. *Perspective de fortificare a securității regionale în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană*. În: Conferința Internațională Jean Monnet: "Cooperarea instituţiilor statului în asigurarea unităţii naţionale". 28-29 martie 2025, Chişinău. / coordonator: Ludmila Roşca. Chişinău: Print-Caro, 2025, p. 73-86.
42. SPRINCEAN, S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale (Partea a III-a). / Red. şt. Natalia Albu. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1. (208 p.), p. 5-20.
43. SPRINCEAN, S. *Imperativul promovării securității umane în contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova.* În: Republica Moldova în contextul oportunităților de modernizare: necesități de democratizare, securitate și cooperare. / coord.: Victor Juc. Cap. 10. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 139-155.
44. SPRINCEAN, S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societăţii în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. şt. V. Juc. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022.
45. SPRINCEAN, S. *Insecuritatea umană în contextul securității naționale: oportunități de evaluare.* În: Riscuri și amenințări la adresa securității naționale: tehnici de analiză și evaluare. Ghid metodologic. / coord. N. Albu, V. Varzari, S. Sprincean. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2019. Subcap. 3.5. (136 p.), p. 105-114.

46. SPRINCEAN, S. *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 5.2. 2019. (592 p.) p. 477-497.
47. SPRINCEAN, S. Importanța respectării intereselor și siguranței persoanei în contextul depășirii clivajelor macrosociale. In: *Educația și cercetarea în învățământul superior: realități și perspective*, Ed. 1, 1-2 iulie 2022, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere", 2022, 1, pp. 160-165.
48. SPRINCEAN, S, LISNIC, V. Evaluarea impactului programelor-cadru și monitorizarea domeniului de cercetare și inovare. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2025, nr. 3(183), p. 128-136.
49. SPRINCEAN, Serghei; PÎRŢAC, Grigore; SYCHEV, Andrey. *Human security and ethics in support for sustainable developmen*t. In: *Vector European*. 2022, nr. 1, pp. 38-42.
50. СПРИНЧАН, С. *Социо-политические аспекты выживания человечества в контексте эколого- и био- этической проблематики*. În: «Экологическая этика: сила этики для устойчивого развития». Коллективная монография. / Ред. Ниёле Васильевене, Агне Юрчюконите. 2010, Вильнюс: изд-во Университета Миколаса Ромериса, («Environmental Ethics: the Power of Ethics for Sustainable Development». Collective monograph / Eds. Nijolė Vasiljevienė, Agnė Jurčiukonytė. 2010, Vilnius: Mykolas Romeris University, p. 264-270.
51. СПРИНЧАН, С.; СЫЧЁВ, А.А. *Экологическая этика как форма интеграции естественнонаучного и гуманитарного знания*. В: Интеграция образования / Integration of Education. ФГБОУ ВПО «Мордовский государственный университет им. Н.П.Огарёва», г. Саранск, Республика Мордовия, РФ. Том 19, № 3. 2015 (июль - сентябрь), с. 100-107.
52. ЦЫРДЯ, Т. Н.; СПРИНЧАН, С. Л. *К вопросу о необходимости обоснования политической биоэтики.* În: Биоэтика (BIOETHICS). Федеральный научно-практический журнал. [Volgograd, Federația Rusă]. №2, 2014 (14), p. 13-17.
53. UNECE. *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes: Guidance on water and adaptation to climate change.* United Nations Economic Commission for Europe. 2015.
54. UN Water. *Transboundary waters: Sharing benefits, sharing responsibilities.* Geneva: UN-Water. 2021.
55. United Nations Environment Programme (UNEP). *Making Peace with Na-*

ture: A Scientific Blueprint to Tackle the Climate, Biodiversity and Pollution Emergencies. Nairobi: UNEP. 2021.
56. WIERING, M., ARTS, B. Discourses on water policy: The implications for governance and management. *Ecological Economics, 59*(3), 2006, p. 229–241.
57. World Bank. *Enhancing resilience to climate change through improved water governance in Europe and Central Asia.* Washington, DC: World Bank. 2019.
58. World Bank. *Enhancing Climate Resilience in Eastern Europe and Central Asia: Policy and Institutional Approaches.* Washington, DC: World Bank Group. 2020.
59. YOUNG, O. R.. *The Institutional Dimensions of Environmental Change: Fit, Interplay, and Scale.* MIT Press. 2002.
60. YOUNG, O. R. *Governing Complex Systems: Social Capital for the Anthropocene.* MIT Press. 2017.
61. ZALASIEWICZ, J., WILLIAMS, M., HAYWOOD, A., ELLIS, M. The Anthropocene: A new epoch of geological time? *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences, 369*(1938), 2011, p. 835–841.
62. ZIKOS, D., BAIRD, J. Climate change and transboundary water governance: Lessons from European river basins. *Environmental Policy and Governance, 31*(5), 2021, p. 341–356.

CAPACITĂȚILE FUNCȚIONALE ALE MODELULUI CONCEPTUAL AL DEZVOLTĂRII DURABILE A SISTEMULUI JURIDIC ÎN SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR DE DEZVOLTARE POLITICĂ ȘI JURIDICĂ A REPUBLICA MOLDOVEI ÎN PERIOADA POST-ELECTORALĂ

FUNCTIONAL CAPABILITIES OF THE CONCEPTUAL MODEL OF THE LEGAL SYSTEM'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOLVING THE PROBLEMS OF POLITICAL AND LEGAL DEVELOPMENT OF MOLDOVA IN THE POST-ELECTORAL PERIOD [1]

Anna CHUVALNIKOVA, *cercetător științific*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
E-mail: assolas88@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5368-6697

CZU: 574:[504:551.583](478)
https://doi.org/10.53783/snierm2025.17

Rezumat. *Acest articol prezintă rezultatele unui studiu care examinează relația dintre capacitățile funcționale ale unui model conceptual de dezvoltare juridică durabilă și provocările dezvoltării politice și juridice a Republicii Moldova în perioada post-electorală, care continuă calea aleasă de țară spre integrarea în spațiul politic și juridic european. Autorul explorează capacitățile funcționale ale modelului conceptual prin stabilirea relației dintre funcțiile interne și externe ale unui sistem juridic în dezvoltare durabilă. Baza metodologică a studiului este o combinație de modelare juridică teoretică, analiză sistemico-structurală și funcțională, ținând cont de înțelegerea științifică modernă a dezvoltării proceselor sociale în cadrul paradigmelor științifice civilizaționale și ciclice.*

Cuvinte-cheie: *dezvoltare durabilă, sistem juridic, funcții, integrare europeană, perioadă post-electorală.*

Summary. *This article presents the results of a study examining the relationship between the functional capabilities of a conceptual model of sustainable legal development and the challenges of Moldova's political and legal development in the post-electoral period, which continues the country's chosen path toward integration into the European political*

[1] The article was prepared within the framework of the subprogram 01.05.01 National Security of the Republic of Moldova in the Context of Accession to the European Union: Legal, Political and Sociological Approaches, implemented by the Institute of Legal, Political and Sociological Research of Moldova State University, and reflects the results of the study using a comprehensive methodology based on the method of theoretical legal modeling.

and legal space. The author explores the functional capabilities of the conceptual model by establishing the relationship between the internal and external functions of a sustainably developing legal system. The study's methodological basis is a combination of theoretical legal modeling, systemic-structural, and functional analysis, taking into account modern scientific understanding of the development of social processes within the framework of civilizational and cyclical scientific paradigms.

Keywords: *sustainable development, legal system, functions, European integration, post-electoral period.*

Introduction

For every country, the post-electoral period is a time of particular public focus on those political promises and domestic and foreign policy priorities that have swayed public trust in favor of the political forces that won the elections. However, unlike the campaign period, the post-electoral period is a time of transition from promises to carefully thought-out strategies for their implementation and concrete actions. Therefore, in a certain sense, the post-electoral period can be considered a kind of „indicator" of the true commitment of the political forces that won the elections to the values for which citizens voted and which, in their opinion, should determine the vector of political course and legal reforms in the country in the coming years.

What values did Moldovan citizens vote for in the parliamentary elections of September 28, 2025? Clearly, the primary value is the country's genuine development within the context of the European integration process, a process of civilizational significance for its citizens, with which the country's population associates not only their well-being but also their security. It is precisely this genuine, comprehensive development of the country, which allows for the preservation of its sovereignty and European sociocultural identity, that defines the long-term vision for which its citizens voted in the referendum of October 20, 2024, and to which they demonstrated their commitment in both the 2024 presidential election and the 2025 parliamentary elections.

In moving from citizens' choice of values to concrete strategies and actions, the political forces that win the elections, having gained the opportunity to shape the current political agenda and implement specific legal reforms, simultaneously assume a kind of „political obligation" to offer carefully thought-out approaches to solving those problems of political and legal development that are the focus of public attention, societal expectations, and the real social needs of the country's citizens.

Modern sociological research conducted in Moldova reveals a whole range of problems of the country's socio-economic development, including problems of economic and institutional sustainability, and the sustainability of infrastructure [1], the analysis of which allowed us to diagnose two basic social demands of the population of Moldova: the demand for „stability" and the demand for „development", which concern not only the socio-economic sphere, but in one way or another affect all spheres of life of Moldovan society.

The roots of the problems that determine the severity of such social demands in Moldova are, of course, common to most countries of the post-Soviet space, the Soviet period in whose history made the „catch-up model" of social development difficult to overcome for many of these countries [2]. However, the decades since the countries of this region gained sovereign political and legal development have also given rise to their own internal problems, which have also created difficulties in satisfying the basic social needs of the population. In Moldova, such difficulties forced the country into a period of „captured state" [3], led to problems of bureaucracy and corruption [4], and resulted in the excessive „politicization" of public life in a country with a relatively small population. This led to the substitution of ongoing political struggle for genuine solutions to domestic policy problems and has distanced the country from long-term social development strategies. The trend of „politicization" also manifested itself in the recent parliamentary elections of 2025, in which a disproportionately high number of political parties participated in the fight for voters' votes for a small country like Moldova: «According to the CEC, this election features one of the highest numbers of contenders in Moldova's parliamentary history, underscoring the intense interest in this pivotal contest» [5: p.7]. This once again demonstrated the clear predominance of the „political" agenda over the agenda of the country's socio-economic development, despite the difficult conditions characterizing the recent, current and projected state of Moldova's economic competitiveness indicators [6,7,8], on which the quality of satisfaction of the basic social needs of the country's population largely depends within the framework of the European integration process.

Since for the Republic of Moldova, as for any other modern state that recognizes the values of democracy and the rule of law, the satisfaction of the basic social needs of the population and the resolution of related internal problems are, first and foremost, *the tasks of its political and legal development*, it should be assumed that any strategy for solving such problems must involve strong-willed political decisions that *take the form of legal reform*.

In this regard, *the legal conditions* necessary for the adoption of urgent political decisions, voiced by political participants during the election campaign as their „political promises", *are effectively becoming an integral element of a detailed political strategy for satisfying the basic social needs of citizens and truly upholding the values for which the country's citizens voted*.

Theoretical and methodological background of the research

The entire complex set of legal conditions necessary for solving the problems of political and legal development of Moldova in the post-electoral period can be summarized by using *the method of theoretical legal modeling*, the object of which is the legal system of society, which is an example of a complex systemic formation, which

reflects the legal conditions of the political and legal development of the country, affecting the organizational, normative, institutional and spiritual-cultural components of the legal life of society.

What theoretical model can the legal system of modern Moldova rely on in addressing its political and legal development challenges, aimed at satisfying the country's population's fundamental social demands for „stability" and „development"? It seems that to answer this question, we must proceed from the premise that these social demands shape *long-term trends* in the country's development. Therefore, a legal system capable of creating the legal conditions necessary for the country's development in line with these trends must be based on *long-term guidelines* linked, within the framework of a modern civilizational scientific paradigm, to *the preservation of society's socio-cultural identity*. In this regard, it seems reasonable to search for the necessary theoretical model of the legal system in examples of modern European legal systems that are civilizationally close to Moldova's and have managed to preserve their cultural identity, an integral element of which are the continental legal traditions of the Romano-Germanic legal family.

Our analysis of the modern history of the development of European legal systems after World War II [9] allowed us to discover a number of common features in the post-war development of the legal systems of Western European countries that not only helped them overcome the „development gaps" that had formed in the pre-war and war periods, but also contributed to the deepening of integration processes in Europe [10]. Since the general patterns we discovered in the overcoming of these „development gaps" by these legal systems allowed, on the one hand, *to stimulate the political and legal development* of the respective countries, which entailed the development of other spheres of public life, and, on the other hand, made it possible to overcome the post-war crisis and *stabilize public life*, we used *the concept of „sustainable development"* [11] to designate the theoretical model of the legal system embodying such patterns, reflecting the ability of this European model to satisfy the basic needs of society for development and stability.

The identification of „development gaps" in both European states that found themselves in crisis in the post-war period and in modern Moldova *allows us to consider the conceptual model of sustainable legal system development, the features of which we discovered in the post-war political and legal development of Western European countries, as a civilizationally similar model to Moldova and, at the same time, oriented toward satisfying similar basic social needs*. This model provides a theoretical framework for the legal conditions necessary for addressing the country's pressing political and legal development challenges in the post-electoral period. Furthermore, given that this particular model of legal system dynamics accompanied the expansion and deepening of integration processes in Europe, we believe that its features can be successfully implemented in the functioning of the legal system

of modern Moldova to deepen its integration into the European political and legal space.

The key question, the search for an answer to which, in our opinion, will help to more fully analyze the possible impact of the implementation of the features of the conceptual model under study in the process of solving the problems of political and legal development of Moldova in the post-electoral period, is the question of what real functional capabilities does the conceptual model of the dynamics of the legal system under consideration have and how can these functional capabilities contribute to the satisfaction of the basic social needs of the population of Moldova?

For a scientific analysis of the functional potential of a conceptual model of sustainable development of a legal system in addressing the challenges of political and legal development of the state, it seems appropriate to use *a combination of functional and systemic-structural analysis*. This methodological combination allows us to differentiate the functional potential of the theoretical model under study by its *basic components, which form an internally consistent structure of a sustainably developing legal system* [12] *with its own internal structural development cycle*.

Next, we will analyze the functional capabilities of each component of the structure of the studied conceptual model of the dynamics of the legal system in the context of their ability to influence the satisfaction of the social demands of Moldovan society for „development" and „stability", which are strategically important for solving the problems of political and legal development of Moldova in the post-electoral period. These demands also determine the satisfaction of *the value demand* of modern Moldovan society for the preservation of its socio-cultural identity within the European political and legal space, and the successful overcoming of geopolitical threats to the national security of Moldova.

Functional capabilities of the organizational component of a sustainably developing legal system

In the structure of the conceptual model of sustainable development of the legal system, the organizational component performs the internal function of organizing legal interactions and the external function of dialogizing the space of social communications.

In our opinion, there is a direct connection between the internal and external functions of the components of the legal system model under consideration, which is explained by the fact that the way in which each component interacts with other components of the system, performing its *internal function*, also determines how this component will influence the external environment, that is, determines its *external function*. In fact, *the external function of each component reflects the influence of the legal system on the external environment, mediated by its internal mode of interaction with other components, since this component does not interact with this environment direct-*

ly, but as part of the whole, that is, it indirectly influences the environment through the legal system of which it is an element. Thus, the internal function of each component, determined by the place of this component in the internal *structure* of the legal system model under consideration, determines the external function that this component indirectly performs as part of the *system*, that is, as an attribute of the whole, which clearly demonstrates *the connection between the structural and systemic characteristics of the legal system in the functioning of the research model under consideration*.

The absence of the organizational component's dynamics, characteristic of the sustainable development of the legal system, creates difficulties in this component's performance of its *internal function of organizing legal interactions*. This hinders the formation of feedback loops between legal interactions necessary for the emergence of fully-fledged legal communication between legal system actors. At the same time, the organizational component of the legal system also loses its ability to effectively perform its *external function of dialogizing the space of social communication* affecting other spheres of public life, since within the legal system, this component experiences difficulties in forming its own space of legal communication, through which the organizational component of the legal system could (assuming its sustainable development) influence other forms of social communication.

Analyzing the connection between the functions of the organizational component of our conceptual model under consideration and the satisfaction of the social demands of Moldovan society for „development" and „stability", which are strategically important for solving the problems of political and legal development in Moldova in the post-electoral period, we can establish that the space of full-fledged legal communications formed thanks to the functioning of this component, with the feedback attributed to them between their participants, undoubtedly forms *the organizational and legal framework* for other types of social communications, due to which, for these types of communications, the presence of feedback characteristic of legal dialogue becomes not just an attribute of a full-fledged communicative act, but a necessary *legal condition*, which contributes to maintaining the dialogic nature of the space of social communications. At the same time, we can note that the influence of the organizational component of a steadily developing legal system on the external environment of social communications, manifested in such dialogization, provides through the maintenance of feedback loops between participants in these communications, an impetus for the further „development" of their relationships. Simultaneously, through the organizational and legal framework created by this component for other types of social communications, it brings a certain order to the latter, one way or another associated with „stability". Thus, thanks to its functional capabilities, the organizational component of a steadily developing legal system becomes capable, on the one hand, of stimulating „development", and on the other, of introducing a certain „stability" into the sphere of social communications.

Functional capabilities of the normative component of a sustainably developing legal system

In the structure of the conceptual model of sustainable development of the legal system, the normative component performs the internal function of standardizing legal communications and the external function of legitimizing social regulation, which indicates the special role of law in the life of modern European society, which, despite the religious principles of Christian morality underlying its spirituality, is deeply imbued with the ideas of liberalism, which makes it a predominantly secular society in need of *legal*, rather than religious, basic legitimization of social norms [13,14].

The effective implementation of *the internal function of standardizing legal communications* by the normative component of the legal system presupposes: *firstly*, the effective implementation by the preceding (organizational) component of the function of organizing legal interactions, without which these interactions will be largely fragmented and, without established feedback, will not be able to form full-fledged acts of legal communication, which must then be standardized in the process of sustainable development of the normative component of the legal system; and, *secondly*, it presupposes such a dynamic of the normative component that will allow the formation of *legal experience*, which serves as a necessary condition for the effective standardizing of legal communications. Such dynamics are precisely the „sustainable development" of the normative component, since, on the one hand, the formation of legal experience presupposes the relative stability of the space of legal communications, ensuring that they pass through the stage of „accumulation" of legal experience, and, on the other hand, the formation of legal experience in legal communication means the transition of a certain amount of *precedents* of legal communications to a qualitatively new state of a *general norm* for all similar acts of legal communication in the future, which implies the development of the internal space of legal communications.

The ability of the normative component of a steadily developing legal system to carry out its *external function of legitimizing social regulation* is determined by the method of interaction with other components of this model of the legal system, which is characteristic of its internal function and is based on the above-mentioned mechanism for the formation of legal experience. It is precisely the accumulation of this kind of experience in legal communications arising from similar legal situations that forms the criteria for a model of legal behavior approved by the majority of participants in these communications, which in a secular state acquires the features of a kind of „monorm" of modern society, the legitimacy of which is capable of extending beyond the framework of purely legal communications, and therefore the principles of social regulation underlying this norm can find their application in other social regulators of public relations, which gives other social norms, from the point of view of public opinion, a fair and progressive character [15]. Such an influence of the legitimacy of the norms of legal communications on the legitimacy of social

regulation in other spheres (economic, political, religious, etc.), on the one hand, often stimulates a certain progress in the system of social regulation, testifying to the „development" of this system, and, on the other hand, introduces into the system of various social regulators certain features of uniformity and predictability, which are attributes of the „stability" of socio-normative regulation.

Thus, through the mechanism for shaping legal experience inherent in the function of standardizing legal communications, the normative component of a sustainably developing legal system is capable, through its external function of legitimizing social regulation, of influencing „stability" and providing progressive impetus to the „development" of other social regulators. As a result, the functional capabilities of the normative component of a steadily developing legal system considered above enable it to create the legal conditions necessary to satisfy the fundamental social needs of Moldovan society in the area of social regulation, and thus enable it to ensure the implementation of the objectives of Moldova's political and legal development in the post-electoral period.

Functional capabilities of the institutional component of a sustainably developing legal system

Within the conceptual model of sustainable development of the legal system, the institutional component performs the internal function of institutionalizing legal communications and the external function of democratizing societal institutions.

A necessary prerequisite for this component to fulfill its *internal function of institutionalizing legal communications* is the formation of norms governing these communications during the effective functioning of the preceding (normative) component, since it is precisely these norms that lay the necessary foundation for the emergence of any real, rather than nominal, institutions of society, including those associated with the implementation of political and legal tasks (lawmaking, justice, etc.). Since, under the conditions of sustainable development of the legal system, the emergence of norms governing legal communications precedes the institutionalization of these communications, the legal institutions of society that arise on the basis of these norms and that primarily address political and legal issues are formed „from below", as it were, maintaining a connection with the real needs and demands of society through the norms of legal communications that form their basis, which are reflected in the legal experience accumulated during the formation and selection of these norms. This internal logic of the formation of legal institutions of society in the process of the implementation of its internal function by a steadily developing institutional component of the legal system determines the emergence in this process of a kind of „democratic impulse", which the steadily developing institutional component of the legal system, as if by inertia, transmits to other social institutions, thereby fulfilling its *external function of democratizing the institutions of society*.

Analyzing the relationship between the functions under consideration and the satisfaction of Moldovan society's basic social demands for „development" and „stability", we can establish that, on the one hand, the natural institutionalization of legal communications, occurring in the context of their sustainable development according to the principle „from norms to institutions", and not vice versa, is an attribute and simultaneously an indicator of *the stability of the legal life of society*, in which normative and institutional components do not function chaotically and fragmentarily, but are a logical continuation of one another. Moreover, the very fact of a unique „logical transition" from individual norms of legal communications to fully-fledged legal institutions of society testifies to the fact that the conceptual model of the legal system under consideration creates conditions for *the real development of the legal institutions of society* based on the performance of its components' fundamental internal functions, in particular, thanks to the effective implementation by the normative component of its internal function of standardizing legal communications, which is a prerequisite for the institutionalization of these communications and the creation (or some change) of the legal institutions of society.

Thus, we see that the functioning of a steadily developing institutional component of the legal system creates conditions, on the one hand, for stabilizing the legal life of society, and, on the other, for the emergence of an internal „democratic impulse" for the development of society's legal institutions „from below" in accordance with the logic of „from norms to institutions". Moreover, through the political and legal tasks these institutions perform in lawmaking, justice, legal protection, and other matters, this internal impulse for democratization can be transmitted to other institutions of society, further facilitating their democratic development.

Functional capabilities of the spiritual-cultural component of a sustainably developing legal system

In the structure of the conceptual model of sustainable development of the legal system, the spiritual-cultural component performs the internal function of identifying the intentions of legal consciousness and the external function of reflecting of public consciousness.

Analyzing the functional potential of this component also seems appropriate by tracing its structural relationship with other components of the model under study. During its sustainable development, the spiritual-cultural component of the legal system exhibits a direct „incoming" connection with the preceding (institutional) component and a direct „outgoing" connection with the organizational component, which „closes" the structural cycle of sustainable development and simultaneously initiates a new cycle of legal system development. The internal potential of the legal system, having reached the ultimate forms of objectification in the preceding (institutional) component, must receive impetus to undergo a new development cycle, achieving a

fundamentally important transition from its objective manifestations to its subjective foundations. Such subjective foundations, concealing the as-yet-untapped internal potential of the legal system and stimulating the legal system toward a kind of „renewal", are the *intentions of legal consciousness*, gradually acquiring increasingly specific features of specific communicative intentions during the functioning of the legal system's institutional component. At the same time, under the dynamic, sustainable development of the legal system, conditions arise for the gradual concretization of legal consciousness's intentions through an assessment of the objective results of the institutional component's functioning, reflected by legal consciousness, and an awareness of their legal aspects, which require qualitative change, that is, require the legal system to develop on fundamentally different subjective foundations. *These new subjective foundations, identified by legal consciousness as specific intentions, or „communicative intentions"*, must, as the legal system progresses through a new structural cycle of sustainable development, first be transformed into individual legal interactions among participants in society's legal life, then into acts of full-fledged legal communication with feedback. Afterwards, legal experience accumulates and legal communication norms are formed, ultimately achieving their ultimate form of objectification through the process of institutionalization.

However, the intentions identified by legal consciousness explain not only the internal renewal of the structural cycle of the sustainable development of the legal system, but can also influence the external environment of the legal system (social, economic and other spheres) through the implementation by the spiritual and cultural component of its *external function of reflection of public consciousness*, the subject of which is the comparison of society's ideas about the surrounding reality (not only about the legal sphere, but also about other spheres of public life) with the communicative intentions identified by legal consciousness, which serve as the basis for the formation of critical self-awareness of society. We can see the implementation of this external function in the example of changes in the mass public consciousness and popular culture of European society that occurred after the crimes against humanity committed during the Second World War received their legal assessment [16].

Analyzing the relationship between the functions in question and the satisfaction of Moldovan society's fundamental social demands for „development" and „stability", we can establish that, on the one hand, the maintenance of critical legal awareness and, in general, the mass self-awareness of society through these functions constitutes a kind of *internal mechanism for „diagnosing" the legal system*, enabling the identification of those legal aspects that require change, the awareness of which by society „stimulates" the legal system's further *development* with the goal of objectifying the communicative intentions identified by public legal awareness within the framework of a new structural cycle of the legal system's development. On the other hand, maintaining a direct link between the functioning of the spiritual-cultural com-

ponent and the functioning of the institutional component within the context of the legal system's sustainable development means that the intentions of legal awareness, which provide impetus for a new cycle of legal system development, are formed through the functioning of the legal system itself. This is a manifestation of continuity within this system and a manifestation of the capacity of a sustainably developing legal system for self-regulation. Both of these manifestations demonstrate the functional potential of the spiritual and cultural component of the model under study in maintaining the *internal stability of the legal system*. This stability, however, is not some fixed, permanent state attained by the legal system, but rather the legal system's acquired ability to maintain its stability in the face of an objectively changing reality. Moreover, given the indirect influence of the spiritual-cultural component of the legal system on mass public consciousness, the sustainable development of this component creates legal conditions for reflection of mass consciousness, which can stimulate the development of other spheres of public life and, at the same time, will provide this development with specific *legal frameworks, limited by the identified intentions of legal communication*. This serves as a unique guarantee of a stable legal transition to the practical solution of pressing social development challenges.

Conclusion

In the process of functioning of the conceptual model of sustainable development of the legal system in the external environment, we can observe something similar to the action of the „law of communicating vessels", due to which the sustainable development of the organizational, normative, institutional and spiritual-cultural components of this dynamic model of the legal system is transmitted to other spheres of public life, introducing into them the features of „stability" and giving a certain impetus for their „development".

The functional capabilities of the conceptual model of sustainable development of the legal system in addressing the challenges of the political and legal development of the state are determined by a kind of „synergistic systemic effect" that generates the interrelationship between the internal and external functions of the basic components of the conceptual model's structure. The impact of the model's components on the external environment (social, economic, and other spheres), directly expressed in the external functions of these components, is made possible by the specific internal mechanisms of their functioning under the conditions of sustainable development dynamics. The components of the conceptual model under study manifest these internal mechanisms in their interactions within the legal system through their internal functions, the interconnected action of which explains the internal structural cycle of the legal system's sustainable development, the „rhythms" of which can be transmitted to the dynamics of other spheres of public life. This is especially important given that addressing the challenges of the political and legal development of the state

takes the form of legal reform and is closely linked to the nature of the dynamics of the state's legal system.

The civilizational proximity of the legal system of Moldova to the European political and legal space, as well as the focus of the conceptual model of sustainable development of the legal system, successfully implemented by European legal systems, on overcoming the „development gaps" that existed not only in post-war Europe, but also still exist in the political and legal development of Moldova and other countries of the post-Soviet space, give reason to consider the functional capabilities of this conceptual model applicable to solving the current problems of the political and legal development of Moldova in line with the regional trend towards integration into the common European political and legal space, the beginning of the formation of which in the second half of the last century was accompanied by the emergence of features of the conceptual model under study in the functioning of the legal systems of Western Europe.

Bibliographical references:

1. Malcoci, Ludmila, Mocanu, Victor. Reziliența socială și economică în comunitățile din Republica Moldova: studiu sociologic. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2025 [Online] https://cercetare.usm.md/wp-content/uploads/Lucrarea-cu-titlul-Rezilienta-sociala-si-economica-in-comunitatile-din-Republica-Moldova-studiu-sociologic-autori-Ludmila-Malcoci-si-Victor-Mocanu.pdf (accessed 28.10.2025).
2. Chuvalnikova, Anna. The legal system of the Republic of Moldova between the past and the future: searching for a path to sustainable development. In: Patrimoniul cultural de ieri – implicaţii în dezvoltarea societăţii de mâine. Ediția 10. Iași-Chișinău-Lviv, 2024, pp. 425–430.
3. Marandici, Ion. Taming the Oligarchs? Democratization and State Capture: The Case of Moldova. In: Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, 29 (1), pp. 61–88.
4. Stratan, A., & Vinogradova, N. Bureaucracy and corruption in the entrepreneurial ecosystem of the Republic of Moldova: The perspective of entrepreneurs. In: Conference Proceedings „Challenges of Globalization in Economics and Business". Tbilisi: Ivane Javakhishvili State University, 2024, pp. 430–437.
5. International Republican Institute: IRI Preliminary Statement of the 2025 Moldova Parliamentary Elections: September 29, 2025 [Online] https://www.iri.org/wp-content/uploads/2025/09/FINAL-Moldova-Preliminary-Statement-2025-Parliamentary-Election.pdf (accessed 28.10.2025).
6. Stratan, Alexandru. Infrastructure as a Determinant of the national competi-

tiveness. In: Economy and Society in the EU and Candidate States, 2024, Vol. 8 (3), pp. 31–38.
7. Stratan, A., Fala, A., Fala, V. Assessing cost competitiveness in European Union candidate countries: the case of Republic of Moldova. In: Romanian Journal of Economics, 2024, Vol. 59 (2), pp. 25–35.
8. Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării: Prognozare macroeconomică [Online] https://mded.gov.md/indicatori-economici/prognozare-macro-economica/ (accessed 28.10.2025).
9. Chuvalnikova, Anna. Sustainable development of Moldova's legal system and its integration into the European political and legal space: „crossing routes". În: Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrarea Europeană a Republicii Moldova în contextul demarării negocierilor pe marginea acquis-ului comunitar" (13 mai 2025, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universalității de Stat din Moldova). Chișinău, 2025.
10. Eilstrup-Sangiovanni, Mette, Verdier, Daniel. European Integration as a Solution to War. In: European Journal of International Relations, 2005, Vol. 11(1), pp. 99–135.
11. Chuvalnikova, Anna. Philosophical interpretation of the concept of «sustainable development»: unconventional meanings for the post-soviet political and legal space. În: Filosofia și perspectiva umană: materialele Conferinţei Ştiinţifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, Ed. Ediia a 21-a, 21 noiembrie 2024, Chișinău. Chișinău: Artpoligraf SRL, 2025, Ediția a 21-a, pp. 120–134.
12. Chuvalnikova, Anna. Structural elements of conceptual model of sustainable development of society's legal system. În: Development Through Research and Innovation IDSC-2025: International Scientific Conference: The 6th Edition: May 16th, 2025, Chisinau: Collection of scientific articles / scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. Chișinău: SEP ASEM, 2025, pp. 496-504.
13. Ziebertz, Hans-Georg. Europe: A post-secular society? In: The International Journal of Practical Theology, 2009, Vol. 13, pp. 293-308.
14. Law and the formation of modern Europe: perspectives from the historical sociology of law. Edited by Mikael Rask Madsen, Chris Thornhill. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 370 p.
15. Feminism, Law, and Religion. Edited By Marie Failinger, Elizabeth Schiltz, Susan J. Stabile. New York: Routledge, 2016, 444 p.
16. Mennecke, Martin. Sixty Years after Nuremberg – Towards a Culture of Accountability. In: Nordic Journal of Human Rights, 2006, vol. 23 (3), pp. 331-336.

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ ALE REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXT POSTELECTORAL

Culegere de articole științifice

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2026. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,1. Coli editoriale 17,0.
Comanda 7/26. Tirajul 25 ex.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editurausm@gmail.com*